ISSN 1812-2566

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 24 (2020), nr. 3 (90)

DOMENII DE CERCETARE:

- ***Ştiinţe politice***
- ***Sociologie***
- ***Mass-media şi ştiinţe ale comunicării***

CHIȘINĂU - 2020

Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 015

Moldoscopie

ISSN 1812-2566

Fondatori: Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere"
Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov"
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profiluri: Științe politice: Sociologie: Media și comunicare

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 14 din 28 februarie 2020, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte Andrei CHICIUC

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

ISSN 1812-2566

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Anul 24 (2020), nr. 3 (90)

Inregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 şi reînregistrată în 2009
Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
Acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015
Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene ,,Constantin Stere", Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „M. Lomonosov" din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

ADRESA REDACŢIEI: MD 2009, Chişinău, bd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Versiunea electronică: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

Responsabilitatea pentru conţinutul textelor aparţine, în exclusivitate, autorilor

MOLDOSCOPIE

ISSN 1812-2566

Periodical scientific-practical publication

Year 24 (2020), No. 3 (90)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997

Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:

- *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova*
- *Moscow State University „M.Lomonosov", Russia*
- *State University of Moldova*
- *American Universityof Moldova*

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Electronic version: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

ISSN 1812-2566

MOLDOSCOPIE
Publication périodique scientifique et pratique

Année 24 (2020), Nº 3 (90)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,
Certificat d'enregistrement: Nº 1002600043325 du 28.07.1997
Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova
par la Décision Nº 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision Nº 245 du 11.11.2015
Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision Nº 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova*
- ✓ *Université d'État „M.Lomonossov" de Moscou, Russie*
- ✓ *Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *Université Américaine de Moldovie*

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

MOLDOSCOPIE

ISSN 1812-2566

Научно-практическое периодическое издание

Год 24 (2020), № 3 (90)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,
Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997
Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.

Электронная версия: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md*. Сайт: *www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

CUPRINS

ŞTIINŢE POLITICE

Svetlana CEBOTARI
Unele consideraţii privind scenariile geopolitice postcriză COVID-19 10

Veaceslav DYHANOV
Virtualizarea spaţiului politic în condiţiile pandemiei coronavirusului 18

Olga PUCININA (SOROKOPUDOVA), Nilolai AHMEDOV
Maoismul în teoria politică a lui L. Althusser 31

Selena STEJARU
Definirea multilateralismului: evoluţie şi provocări de cooperare multilaterală 42

Ludmila OLEINIC
Determinarea contextului securităţii şi stabilităţii regionale (exemplul Balcanilor, Caucazului şi spaţiului post-sovietic) 52

Oxana ALISTRATOVA
Traficul de fiinţe umane în Europa de Sud-Est: diversitate de forme 60

Svetlana CEBOTARI, Anatoli BUZEV
Conceptul de tip „hotspot” în gestionarea unitară şi coerentă a unui eventual aflux de străini 75

Natalia PUTINĂ
Reforma finanţării partidelor politice din Republica Moldova: particularităţile finanţării publice 83

Vasilii SAKOVICI
Securitatea alimentară a Republicii Moldova la etapa actuală: evoluţie, stare, tendinţe 96

Carolina BUDURINA-GOREACII
Unele consideraţii referitor la adoptarea noii legi privind organizaţiile necomerciale din Republica Moldova 109

Vasile COMENDANT
Valorificarea potenţialului turistic prin aplicarea politicilor de patrimoniu cultural naţional 119

Natalia PUTINĂ, Mihaela BORCOI
Modele de politici şi servicii de tineret în statele din Europa de Vest şi Est: bune practici pentru Republica Moldova 131

Petru CATAN, Vitalii ZAMOISKI
Experienţa externă a funcţionării instituţiilor financiare de sprijin al micului business 143

Silvia MAZĂRE
Piaţa muncii şi fiscalitatea în agricultură. Studiu de caz – România 152

SOCIOLOGIE

Cătălin BORDEIANU
Asupra sociologiei generale a perioadei 1925-1965. Diferenţe faţă de sociologiile perioadei precedente 160

Ştefan Alexandru BĂIŞANU
Descoperirea sociologiei: Auguste Comte 167

MASS-MEDIA ŞI ŞTIINŢE ALE COMUNICĂRII

Victoria TROFIMOV, Natalia CUTANINA
Unele aspecte ale comunicării în calitate de componentă importantă a eficienţei businessului modern 173

Victor MORARU, Ecaterina DELEU
Presa din diasporă: cetăţenii moldoveni emigraţi şi activismul civic 181

Andrei DUMBRĂVEANU
Fenomene şi tendinţe în audiovizual 189

SUMMARY

POLITICAL SCIENCE

Svetlana CEBOTARI
Some considerations on post-crisis period COVID-19 geopolitical scenarios 10

Veaceslav DYHANOV
Virtualization of political space in the conditions of the coronavirus pandemic 18

Olga PUCININA (SOROKOPUDOVA), Nilolai AHMEDOV
Maoism in the political theory of L. Althusser 31

Selena STEJARU
Defining multilateralism: evolution and challenges of multilateral cooperation 42

Ludmila OLEINIC
Determining the context of regional security and stability (on example of Balkans, Caucasus and Ex-Soviet space) 52

Oxana ALISTRATOVA
Trafficking in human beings in South-Eastern Europe: diversity of forms 60

Svetlana CEBOTARI, Anatoli BUZEV
The concept of "hotspot" in the unitary and coherent management of a possible influx of foreigners 75

Natalia PUTINA
Reform of the financing of political parties in the Republic of Moldova: peculiarities of public financing 83

Vasilii SAKOVICI
Food security of the Republic of Moldova at the current stage: evolution, state, trends 96

Carolina BUDURINA-GOREACII
Some considerations regarding the adoption of the new law on non-commercial organizations in the Republic of Moldova 109

Vasile COMENDANT
Valorization of tourist potential through the application of national cultural heritage policies 119

Natalia PUTINA, Mihaela BORCOI
Models of youth policies and services in Western and Eastern European States: good practices for the Republic of Moldova 131

Petru CATAN, Vitalii ZAMOISKI
External experience of the operation of small business support financial institutions 143

Silvia MAZARE
Labour market and taxation in agriculture. Case study – Romania 152

SOCIOLOGY

Catalin BORDEIANU
On the general sociology of the period 1925-1965. Differences from the sociologies of the previous period 160

Ştefan Alexandru BAISANU
The discovery of sociology: Auguste Comte 167

MEDIA AND COMMUNICATION SCIENCES

Victoria TROFIMOV, Natalia CUTANINA
Some aspects of communication as an important component of modern business efficiency 173

Victor MORARU, Ecaterina DELEU
Diasporic media: Moldovan emigrated citizens and civic activism 181

Andrei DUMBRAVEANU
Phenomena and trends in audiovisual 189

TABLE DE MATIÈRES

SCIENCE POLITIQUE

Svetlana CEBOTARI
Quelques considérations concernant les scénarios géopolitiques de crise post COVID-19 10
Veaceslav DYHANOV
Virtualisation de l'espace politique dans les conditions de la pandémie de coronavirus 18
Olga PUCININA (SOROKOPUDOVA), Nilolai AHMEDOV
Le maoïsme dans la théorie politique de L. Althusser 31
Selena STEJARU
Définition de multilatéralisme: évolution et défis de la coopération multilatérale 42
Ludmila OLEINIC
Détermination de contexte de la sécurité et la stabilité régionales (l'exemple des Balkans, du Caucase et de l'espace post-soviétique) 52
Oxana ALISTRATOVA
Traite des êtres humains en Europe du Sud-Est: diversité des formes 60
Svetlana CEBOTARI, Anatoli BUZEV
Le concept de "hotspot" dans la gestion unitaire et cohérente d'un éventuel afflux d'étrangers 75
Natalia PUTINA
Réforme du financement des partis politiques en République de Moldova: particularités du financement public 83
Vasilii SAKOVICI
Sécurité alimentaire de la République de Moldova a l'étape actuelle: évolution, état, tendances 96
Carolina BUDURINA-GOREACII
Quelques considérations concernant l'adoption de la nouvelle loi sur les organisations non commerciales en République de Moldova 109
Vasile COMENDANT
Valorisation du potentiel touristique par l'application des politiques nationales en matière de patrimoine culturel 119
Natalia PUTINA, Mihaela BORCOI
Modèles de politiques et de services de jeunes dans les états d'Europe Occidentale et Orientale: meilleures pratiques pour la République de Moldova 131
Petru CATAN, Vitalii ZAMOISKI
Expérience externe du fonctionnement des institutions financières de soutien aux petites entreprises 143
Silvia MAZARE
Marché du travail et fiscalité dans l'agriculture. Étude de cas - Roumanie 152

SOCIOLOGIE

Catalin BORDEIANU
Sur la sociologie générale de la période 1925-1965. Différences par rapport aux sociologies de la période précédente 160
Ştefan Alexandru BAISANU
La découverte de la sociologie: Auguste Comte 167

SCIENCES DES MÉDIAS ET DE LA COMMUNICATION

Victoria TROFIMOV, Natalia CUTANINA
Quelques aspects de la communication en tant qu'élément important de l'efficacité du business moderne 173
Victor MORARU, Ecaterina DELEU
Les medias de la diaspora: citoyens moldaves émigrés et activisme civique 181
Andrei DUMBRAVEANU
Phénomènes et tendances de l'audiovisuel 189

ОГЛАВЛЕНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Светлана ЧЕБОТАРЬ
Некоторые суждения, касающиеся геополитических сценариев после кризиса, вызванного пандемией COVID-19 10
Вячеслав ДЫХАНОВ
Виртуализация политического пространства в условиях пандемии коронавируса 18
Ольга ПУЧИНИНА (СОРОКОПУДОВА), Николай АХМЕДОВ
Маоизм в политической теории Л.Альтюссера 31
Селена СТЕЖАРУ
Определение мультилатерализма: эволюция и вызовы многостороннего сотрудничества 42
Людмила ОЛЕЙНИК
Определение контекста региональной безопасности и стабильности (на примере Балкан, Кавказа и постсоветского пространства) 52
Оксана АЛИСТРАТОВА
Торговля людьми в Юго-Восточной Европе: многообразие форм 60
Светлана ЧЕБОТАРЬ, Анатол БУЗЕВ
Концепция «горячей точки» в унитарном и согласованном управлении при возможном наплыве иностранцев 75
Наталия ПУТИНЭ
Реформа финансирования политических партий Республики Молдова: особенности государственного финансирования 83
Василий САКОВИЧ
Продовольственная безопасность Республики Молдова на современном этапе: эволюция, состояние, тенденции 96
Каролина БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ
Некоторые суждения относительно принятия нового закона о некоммерческих организациях в Республике Молдова 109
Василе КОМЕНДАНТ
Использование туристического потенциала путем реализации национальной политики в области культурного наследия 119
Наталия ПУТИНЭ, Михаела БОРКОЙ
Модели молодежной политики и услуг в государствах Западной и Восточной Европы: передовые практики для Республики Молдова 131
Петру КАТАН, Виталий ЗАМОЙСКИ
Внешний опыт функционирования финансовых учреждений для поддержки малого бизнеса 143
Силвия МАЗЭРЕ
Рынок труда и налогообложение в сельском хозяйстве. Румынский опыт 152

СОЦИОЛОГИЯ

Кэтэлин БОРДЕЯНУ
Об общей социологии периода 1925-1965 гг. Отличия от социологий предшествующего периода 160
Штефан Александру БЭЙШАНУ
Открытие социологии: Огюст Конт 167

МЕДИА И КОММУНИКАЦИОННЫЕ НАУКИ

Виктория ТРОФИМОВ, Наталия КУТАНИНА
Некоторое аспекты коммуникации как важнейшей составляющей эффективности современного бизнеса 173
Виктор МОРАРУ, Екатерина ДЕЛЕУ
Медиа диаспоры: молдавские эмигранты и гражданский активизм 181
Андрей ДУМБРЭВЯНУ
Явления и тенденции в аудиовизуальной области 189

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE POLITICE

CZU 327:578.834.1SARS-Cov-2
DOI 10.5281/zenodo.4388558

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND SCENARIILE GEOPOLITICE POSTCRIZĂ COVID-19

Svetlana CEBOTARI
Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *svetlana.cebotari@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-9073-104X

Criza COVID-19, la care actualmente suntem prezenți, are repercusiuni atât de moment, cât și de durată asupra întregului sistem de relații internaționale, condiționând metamorfoze geopolitice. Tocmai din acest motiv și pentru că noul virus cunoaște o evoluție dinamică în timp și spațiu, este necesară o cercetare a impactului său nu doar din perspectiva biogenetică, dar și din perspectiva altor domenii, inclusiv cea a geopoliticii.

Evenimentele la care asistăm sunt provocări la adresa schimbărilor geopolitice pe mapamond. Așa cum pe parcursul timpului epidemiile, virușii care le provoacă se vor schimba și vor apărea, un lucru rămâne constant: mereu aceștea vor influența nu doar relațiile interumane, dar vor condiționa noi realități în sistemul relațiilor internaționale.

Prezentul articol are drept scop de a scoate în evidență principalele repercusiuni ale noului virus COVID-19 asupra sistemului de relații internaționale. De asemenea, sunt reliefate unele scenarii care pot să se dezvolte în perioada post criza COVID-19.

Cuvinte-cheie: *criză, impact, stat, politică, coronavirus, relații internaționale, scenariu, COVID-19.*

SOME CONSIDERATIONS ON POST-CRISIS PERIOD COVID-19 GEOPOLITICAL SCENARIOS

The COVID-19 crisis, in which we are currently present, has both momentary and lasting repercussions on the entire system of international relations, leading to geopolitical metamorphoses. Even for this reason and because the new virus has a dynamic evolution in time and space, it is necessary to research the impact of the new virus not only from a biogenetic perspective, but also from the perspective of other domanins, including geopolitics.

The events we are attendingtoday are challenges to geopolitical changes around the world. Such as during epidemic over time, the viruses that cause them will change and appear, one thing remains constant: they will always influence not only interpersonal relationships, but will lead new realities in the system of international relations.

This article aims to distinguish the main repercussions of the new COVID-19 virus on the system of international relations. Also in this article are highlighted some scenarios that may develop in the post-crisis period COVID-19.

Keywords: *crisis, impact, state, policy, coronavirus, international relations, scenario, COVID-19.*

QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LES SCÉNARIOS GÉOPOLITIQUES DE CRISE POST COVID-19

La crise du covid-19, dans laquelle nous sommes actuellement présents, a des répercussions à la fois momentanées et durables sur l'ensemble du système des relations internationales, conditionnant les métamorphoses géopolitiques. C'est précisément pour cette raison et parce que le nouveau virus connaît une évolution dynamique dans le temps et l'espace, il est nécessaire de rechercher l'impact du nouveau virus non seulement du point de vue biogénétique, mais aussi du point de vue d'autres domaines, y compris celui de la géopolitique.

Les événements auxquels nous assistons sont des défis aux changements géopolitiques dans le monde. Tout comme les épidémies, les virus qui les causent changeront et apparaîtront au fil du temps, une chose reste constante: ils influenceront toujours non seulement les relations humaines, mais conditionneront de nouvelles réalités dans le système des relations internationales.

Cet article vise à mettre en évidence les principales répercussions du nouveau virus COVID-19 sur le système des relations internationales. En outre, certains scénarios qui pourraient se développer dans la période de crise post - covid-19 sont mis en évidence.

Mots-clés: *crise, impact, état, politique, coronavirus, relations internationales, scénario, COVID-19.*

НЕКОТОРЫЕ СУЖДЕНИЯ, КАСАЮЩИЕСЯ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ СЦЕНАРИЕВ ПОСЛЕ КРИЗИСА, ВЫЗВАННОГО ПАНДЕМИЕЙ КОРОНАВИРУСА

Кризис, вызванный новым коронавирусом COVID-19, имеет как кратковременные, так и долгосрочные последствия для всей системы международных отношений, обусловливая геополитические метаморфозы. Именно по этой причине, а еще и потому, что новый вирус имеет динамическую эволюцию во времени и пространстве, необходимо исследовать влияние этого вируса не только с биогенетической, но и с точки зрения других областей, включая геополитику.

События, свидетелями которых мы являемся, представляют собой вызовы геополитическим изменениям во всем мире. Поскольку с течением времени эпидемии и вирусы, вызывающие их, будут меняться и появляться новые, одно остается неизменным: они всегда будут влиять не только на межличностные отношения, но и будут определять новые реалии в системе международных отношений.

Данная статья призвана осветить основные последствия нового вируса COVID-19 для системы международных отношений. Также выделены некоторые сценарии, которые могут развиться в посткризисный период.

Ключевые слова: *кризис, воздействие, государство, политика, коронавирус, международные отношения, сценарий, COVID-19.*

Introducere

Marile schimbări geopolitice cunoscute în istoria omenirii au fost condiționate de marile calamități sub formă de războaie sau epidemii: este suficient să ne amintim de „ciuma lui Iustinian” (secolele VI-VIII), care a facilitat extinderea islamului prin afectarea și slăbirea Imperiul Roman sau „ciuma neagră” (secolul al XIV-lea), care a precipitat căderea regimului Evului Mediu. În ceea ce privește războaiele, de la sfârșitul secolului XX am trăit în lumea bipolară, ieșită din al Doilea război mondial, cu două blocuri politice și economice: cel occidental condus de Statele Unite și cel comunist condus de URSS. [1] Astfel, pentru o mai bună comprehensiune a viitoarelor scenarii geopolitice post criza COVID-19, criză prezentă la începutul celei de a doua decade a sec. XXI, apare necesitatea de a apela la observarea atentă a realităților prezente pe mapamond. Considerăm că abea la sfârșitul pandemiei vom vedea schimbările geopolitice produse de criza COVID-19.

Idei și discuții

Noul coronavirus va schimba peisajul geopolitic mondial sau cel puțin va accelera tendințele prezente, unde China va fi actorul cel mai beneficiat. Odată ce pandemia este cuprinsă cu măsuri de aplicare ad litteram dubioasă în societățile noastre, Beijingul se îndreaptă spre Occident, jucând rolul salvatorului dezinteresat. Având în vedere incapacitatea manifestă a Statelor Unite și, desigur, a UE de a gestiona virusul COVID-19, China își joacă rolul de salvator. Fiind atenți la evenimentele geopolitice de pe arena mondială, putem menționa că noul sistem al relațiilor internaționale al secolului XXI, condiționat de emergența crizei COVID-19, va fi mai rece decât sistemul bipolar existent anterior. Putem anticipa că societățile noastre vor fi supuse unor amenințări în creștere ale căror efecte nu vor fi întotdeauna atribuite în mod clar și nici efectele acestora la fel nu vor fi imediate sau elocvente ca cele ale COVID-19. Situația creată de noul coronavirus va decide dacă o societate va supraviețui ca atare în mediul complex al sistemului internațional al secolului XXI.

În fața eșecului vizibil al guvernelor occidentale în gestionarea acestei pandemii, atenția se îndreaptă spre Asia. [10] Ce realități dezvăluie această pandemie? Ce scenarii geostrategice sunt posibile în situația post criză COVID-19? Care vor fi consecințele crizei asupra modelelor de viață și de guvernare? Astfel, reieșind din toate aceste gânduri retorice, Xavier Guilhou oferă răspunsuri susținute de o vastă experiență în gestionarea crizelor și relațiile internaționale. [1]

Conform tezelor înaintate de către Guilhou, actualmente deja suntem prezenți la efectele gigantice economice, ciclice și structurale condiționate de către criza COVID-19. Prin urmare, cu riscul unor critici survenite eventual din partea unor specialiști în domeniu, am putea avansa o teorie generală cu referire la geopolitica pandemiei. Ar trebui să începem a ne gândi la impactul pe care ar putea să-l aibă virusul asupra politicii internaționale. Astfel, în acest scop, ne propunem să pornim de la o observație: pandemia acționează ca un creator al lumii noi. O criză care dezvoltă și creează o noua lume.

Caracteristicile lumii actuale sunt: slăbiciunea guvernanței globale (în materie de sănătate în acest caz), pe de o parte; mutarea centrului de greutate al echilibrului de putere către China și Asia, pe de altă parte. În domeniul guvernării globale, pare să fie pentru prima dată, când o criză cum este cea a COVID-19 are capacitatea de a transforma comunitatea internațională.

„Concurența de putere” - dominată în practică de rivalitatea dintre Statele Unite și China (precum și Rusia) - a devenit factorul dominant. Instituțiile internaționale au intrat într-o fază de devitalizare, în parte din cauza retragerii americane, în parte din cauza discordiei dintre marile puteri. Astfel, în criza COVID-19, OMS nu joacă rolul central pe care ar trebui să îl joace. China a informat prea târziu despre emergența virusului în detrimentul capacității altor state de a reacționa. În orientările actuale, China dă senzația că trebuie să răsune o „linie chineză” în lupta împotriva virusului.

De ani de zile asistăm la ascensiunea Chinei și Asiei în afacerile mondiale, iar criza COVID-19 oferă o ilustrare a acestei ascensiuni. Politica inițială de opacitate a Beijingului a contribuit în mare măsură la răspândirea pandemiei. Însă cel mai izbitor sunt lanțurile efectelor prezente pe întreg mapamondul: închiderea unei mari părți a economiei chineze a avut și continuă să aibă efecte majore asupra economiei mondiale. Spre deosebire de criza financiară din 2008, criza cu care ne confruntăm astăzi este a doua criză a ofertelor și a cererii în economia reală. Pe de altă parte, „competiția între puteri” scoate în relievanță competiția în ceea ce privește „puterea moale” între China și principalii săi rivali. [2]

Din acest punct de vedere, asistăm la un spectacol fără precedent. În timp ce administrația Trump

își demonstrează incompetența, Republica Populară Chineză, care a fost inițial în dificultate la începutul crizei, datorită atitudinii sale de represiune a „denunțătorilor” din Wuhan, obligată să-și închidă fabricile apare ca un învingător al epidemiei prin măsuri autoritare de carantină, combinate cu utilizarea fără precedent a inteligenței artificiale. Pe măsură ce piețele bursiere se prăbușesc în Occident, China își revigorează economia. În ciuda declarațiilor lui Donald Trump, acționează ca o linie de salvare pentru Italia sau Serbia, în parte datorită stânjenirii partenerilor lor europeni.

În orice caz, în democrațiile noastre a reînviat dezbaterea dintre autoritarism, populism și liberalism. Este prea devreme să facem prognoze: pentru unii, amploarea crizei duce la reabilitarea experților, a instituțiilor și a cooperării internaționale. Alții, în schimb, de inspirație suveranistă, susțin că instituțiile europene s-au dovedit a fi irelevante și au fost nevoite să se ralieze la măsuri de restabilire a controalelor la frontieră.

Astăzi, conform tezelor apărute în studiile elaborate în cadrul Institutului Montaigne, asistăm la ascensiunea „noilor autoritari”, asistăm la joncțiunea care are loc între concurența geopolitică dintre centrele de putere. Astfel, conform studiilor înaintate, asistăm la crearea unui nou sistem de guvernare. Noul model este *„modelul chinez”,* apărut ca o referință pentru curentul antiliberal global. În timp ce China încearcă să-și valorifice „victoria împotriva virusului” pentru a-și promova sistemul politic, concurența din perioada Războiului Rece, își arată adevărata față în iluminatul brut al COVID-19. [4]

În primul rând, aproape toate guvernele și toate regimurile se confruntă cu criza Covid-19. Acesta este cazul regimurilor care se luptă deja, precum Iranul, care este expus în mod special la o criză suplimentară. Drept exemplu, ne poate servi cazul Iranului. Pentru prima dată în istorie, Teheranul a solicitat asistență FMI. Un alt exemplu este Federația Rusă. În condițiile de criză COVID-19, în Federația Rusă am putea asista la două scenarii: 1) îl va ajuta pe președintele V.Putin să-și treacă reformele constituționale, asigurând extinderea puterii sale și 2) va complica bătălia în problemele ce vizează petrolul împotriva Arabiei Saudite și, indirect, a Statelor Unite.

În al doilea rând, COVID-19 confirmă faptul că granițele sunt mult mai estompate în competiția prezentă azi decât în „adevăratul” Război Rece din secolul trecut: în termeni de politică, Italia, Germania, Franța nu respectă o linie mai diferită față de China, chiar dacă punerea în aplicare este în mod evident mai lipsită de libertățile individuale decât ceea ce se întâmplă în Republica Populară Chineză. Aceasta este, în plus, o ilustrare a înclinării lumii către Asia: nu într-o Americă aflată în deficit de conducere. [5]

Analizând impactul noului virus asupra sistemului de relații internaționale, unii cercetători scot în relievanță unele particularități ale noii realități.

1. Pornind de la raționamentul conform cărui este primul focar unde a apărut virusul, și prin urmare este și primul stat care a suportat consecințe, China, și nu SUA, este gigantul asiatic căruia în primul rând, i se acordă ajutor. Depășind eficient criza, China a demonstrat abilitatea de a învinge în această luptă. Procentul de afectați și decedați comparativ cu populația sa de 1,7 miliarde locuitori este mai mult decât minim, spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat în alte zone ale lumii.

2. Un alt aspect care va caracteriza situația post COVID-19 va fi *creșterea neîncrederii în „giganții” politici*. Dacă dribling-ul de învinuiri va continua, China și Statele Unite, două mari superputeri ale lumii (și cele mai afectate de pandemie, exceptând Italia), își vor pierde, încet-încet, credibilitatea. [10]

3. Nici Uniunea Europeană, conform prognozelor unor specialiști, nu va păși „neînchinată” în lumea post-COVID-19.Vor apărea noi raporturi de forțe între state, va avea loc adâncirea conflictelor

dinainte existente iar „istoria va fi scrisă ca de fiecare dată de către învingători”, consideră J.Allen, fost comandant al forțelor armate NATO. Actualmente, conform poziției lui Allen, suntem prezenți la „un nou punct zero” care poate rescrie noi direcții și metamorfoze geopolitice pe arena internațională. Practic, acele state care înving primele criza umanitară, indiferent de statutul lor ante-pandemie, pot da tonul unui nou joc geopolitic. [7]

În istorie există evenimente care, datorită virulenței și mărimii lor, marchează începutul și sfârșitul unei epoci. Pandemia coronavirusului are potențialul de a agita evoluții geopolitice internaționale. Infecția, spun oamenii de știință, va fi în cele din urmă învinsă, însă experții sunt de acord că lumea nu va fi niciodată așa cum o știm că este. Actualmente, multe voci critică coordonarea slabă a UE în fața provocării pe care o prezintă agentul patogen. De asemenea, Europa va fi marea victimă la nivel mondial. Deși China a fost epicentrul pandemiei, aceasta deja prezintă semne de recuperare.

În opinia lui F.Steinberg, cercetător principal în cadrul Institutului Real Elcano, pandemia va avea implicații geopolitice importante, care sunt încă dificil de anticipat. Încă nu știm dacă COVID-19 va consolida sau va slăbi China. Răspunsul său aparent efectiv la pandemie (care este încă de confirmat) ar putea da guvernelor aripi, dar dacă economia se încetinește sau se identifică că gestionarea crizei nu a fost atât de reușită, s-ar putea întâmpla contrariul. Să nu uităm că economia chineză a scăzut în primul trimestru al anului 2020 pentru prima dată de la Revoluția culturală din 1968. Pe de altă parte, afirmă cercetătorul, criza economică derivată din pandemie ar putea pune în pericol sustenabilitatea datoriei publice și private în unele țări emergente care se confruntă cu ieșiri de capital puternice și deprecierea monedelor naționale, cu consecințele politice și sociale corespunzătoare. În cele din urmă, dacă prețul petrolului este menținut la nivelul scăderii cererii, ar exista un transfer semnificativ de venituri din țările producătoare către consumatori, precum și probleme economice importante pentru unele țări exportatoare care sunt deja în situații de vulnerabilitate.

De asemenea, conform lui Steinberg, a venit timpul să reflectăm dacă progresul globalizării și profunzimea lanțurilor de aprovizionare globale nu s-au făcut într-un mod prea dezordonat, făcând țările europene deosebit de vulnerabile la aporturile intermediare din China. Poate a venit momentul să diversificăm în continuare sursele geografice de aprovizionare. Nu este vorba de a nega avantajele specializării și diviziunii internaționale a muncii, ci de a profita de reducerile de costuri pe care progresele tehnologice fac posibilă reducerea dependenței noastre și creșterea autonomiei noastre, fără a ne reduce consumul și capacitățile de bunăstare.

Opinii referitor la impactul COVID-19 sunt oferite de către P.Baños, specialist în geopolitică. În opinia lui Baños criză de coronavirus poate fi un moment de cotitură majoră, așa cum a fost Bretton Woods în 1944 sau dispariția Uniunii Sovietice în 1991. De asemenea, conform poziției lui Baños, virusul COVID-19 poate impune o nouă ordine economică mondială care s-ar traduce într-o nouă ordine a puterii. Atât Statele Unite, cât și China încearcă să-și facă jocul. În primul caz, pentru a-și menține hegemonia, iar în al doilea, pentru a continua cu acea cursă de a depăși Washingtonul. Chiar acum se pare că China, epicentrul pandemiei, se recuperează și nu doar că se recuperează, ci trimite mesaje de solidaritate către țări europene, precum Italia sau Spania, acordând suport material – medicamente. Acest lucru poate fi interpretat ca un semnal al accelerării procesului de depășire a Statelor Unite. Europa a reacționat târziu și în mod neuniform, spre deosebire de alte țări care nu au această slăbiciune a fracturii interne. Cât privesc viitoarele alegeri în SUA, coronavirusul va avea un impact mare. Aici apare o viziune foarte distorsionată a realității lui Trump, de a face greșeala de a nu lua măsuri. [3]

Atât China, cât și Statele Unite au o capacitate de reacție mult mai mare și mult mai multe resurse decât Europa. Suntem prezenți la o cursă între aceste țări: cine este pionierul în descoperirea unui vaccin și un tratament eficient care nu există la moment și care va dura ceva timp, iar beneficiile vor reveni celui dintâi.

Teze cu referire la situația post criză COVID-19 sunt înaintate de către R.Senserrich, specialist în relații internaționale. Conform tezelor lui Senserrich, gripa din 1918, imediată după Primul Război Mondial este singura pandemie comparabilă cu recenta criză COVID-19. Celelalte epidemii (SARS, H1N1) au fost mult mai puțin grave decât actuala. Analizând consecințele pandemiei asupra geopoliticii contemporane, putem evidenția două tipuri de impacturi.

Primul, în ceea ce privește politica internă, va depinde foarte mult de modul în care fiecare țară a gestionat criza. Știm că dezastrele naturale au adesea un impact considerabil asupra popularității liderilor politici sau asupra legitimității unui regim, chiar dacă liderii unei țări nu au adesea pârghii de control asupra rezultatului. În democrațiile occidentale, putem observa realinieri politice în unele locuri, în special în Statele Unite, unde răspunsul guvernului federal este foarte penibil. Iranul poate observa, de asemenea, schimbări, deși regimul iranian a suferit crize foarte grave de la venirea la putere.

Al doilea impact se referă la felul cum criza economică slăbește sau consolidează poziția unor țări. Traiectoria de dezvoltare pe termen lung a statelor este modificată de pandemie. UE deja se confruntă cu 15% din populație aflată în șomaj. Dacă recesiunea este cu adevărat grea, aceasta are un aspect foarte diferit și tensiuni complet diferite decât dacă este o criză rapidă care se disipează în câteva luni, cu atât mai mult dacă state precum China, Japonia sau Coreea depășesc pandemia mult mai repede. Aceste tipuri de impact, însă, sunt mult mai dificil de prevăzut, deoarece o recesiune severă în Statele Unite și Europa ar depăși de exemplu, economia chineză. Probabil criză va întări prea mult China ca marea putere care a ieșit din criză mai repede decât oricine. [6] Din această perspectivă am putea lua în considerare dezvoltarea a trei scenarii geopolitice.

Astfel, primul scenariu este ***radicalizarea***. Statele Unite vor rămâne „America prima și din nou mare”. Pentru administrația Trump nu este posibil să renunțe la statutul de primă putere mondială, iar această catastrofă în domeniul sănătății ar putea constitui pretextul de a urca în echilibrul puterii a Chinei. Deja o campanie susținută de CIA, ale cărei elemente încep să se filtreze prin toate „rețelele acreditate”, acuză OMS și China că au falsificat datele inițiale ale acestei pandemii și că nu au fost transparente în ceea ce privește cauzele sale, ceea ce a denaturat și întârziat răspândirea alertei la nivel mondial.

Pentru D.Trump, este evident că va trebui să îi explice „străzii principale” americane de ce moare din cauza unui „virus chinez” când „prosperitatea era la colț”. De ce rudele și prietenii mor din cauza unei forme de SARS la New York, când America a decis să nu-și trimită „băieții” să moară pe alte țărmuri pentru cauze îndepărtate ... De ce economiile americanilor, esențiali pentru completarea sistemului de sănătate și pensionare, s-au evaporat în două săptămâni odată cu prăbușirea piețelor bursiere din cauza pandemiei. Mai mult, de ce ar fi esențial ca americanii să plătească această defalcare umană, socială și economică, în timp ce chinezii, responsabili de pandemie globală, ar avea ocazia să investească mii de miliarde de dolari pentru a-și stabili hegemonia asupra lumii prin rutele continentale și maritime?

Bătălia este deja în cursa pentru obținerea vaccinurilor pentru a demonstra lumii că Statele Unite sunt întotdeauna primele datorită start-up-urilor lor. De asemenea, Trump poate profita pur și simplu de

criza financiară aparent inevitabilă pentru a pune sistemul economic chinez în genunchi și, astfel, să conteste legitimitatea liderilor de către poporul chinez, folosind pârghia superstiției predominante. Este evident că acest scenariu dur ne poate duce pe logici de escaladare, pe care rușii i-ar putea da peste cap în beneficiul americanilor, dacă consideră că această recalibrare a puterii chineze le va asigura un loc privilegiat în jocurile care vor veni în Pacific, spre nord, în special în ceea ce privește controlul rutei nordului În cazul, în care Europa ar fi din nou consumabilă, o nouă alianță SUA - Rusia ar putea foarte bine să apară cu un acord secret de re-administrare împreună emisfera nordică în perspectiva unui nou Război Rece al cărui adversar comun ar fi China.

Cel de-al doilea scenariu este ***neutralizarea***. Statele Unite fac jocul cooperării cu China

Cu siguranță, administrația Trump are mijloacele de a aduce China în genunchi și de a rupe pretențiile lui Xi Jinping. Pentru a înțelege ce îl determină pe D.Trump să acționeze strategic, este necesar de a lectura bestseller-ul său „The art of Deal". În același mod, Xi Jinping este înconjurat de o oligarhie de afaceri, toate figurile precum chiar media Jack Ma sunt membri ai PCC și sunt în prezent pe front pentru a-și însoți „diplomația de mască" la nivel internațional. În acest scenariu, este de preferat să se găsească un mediu de cooptare, chiar de cooperare la nivel științific și tehnologic, problema epidemică fiind departe de a fi soluționată într-o lume care continuă să crească pe niveluri demografice cu multiplicări de megalopolite, ca Wuhan, dar mult mai periculos la nivel umanitar. În această perspectivă este poate mai bine să constituie un „dublu pol puternic" pentru a ține toate constrângerile care ies din complexitatea funcționării lumii, mai degrabă decât să dorești să zdrobești pe celălalt pentu a deține întâietate pe arena internațională.

Este, desigur, un scenariu pe care l-am putea numi rezonabil și inteligent. Acesta, presupune un nivel fără precedent de maturitate politică între părți. Acum această pandemie poate deschide, de asemenea, un câmp de conștientizare la nivel geostrategic și poate ajuta liderii să dezvolte modele de guvernare.

Acest scenariu poate fi foarte potrivit și pentru rușii care își vor păstra rolul de punte între lumea de ieri, cu rolul lor esențial în stăpânirea energiei și intrarea lor în lumea viitorului, cu măiestria sistemelor cibernetice alături de cel israelian. În acest joc nu există premise și învinși, există doar asociați și împărtășirea zonelor de influență. Acesta nu este un nou război rece, ci o „nouă afacere" pentru a gestiona faza de tranziție înainte de creșterea rolului geostrategic a Oceanului Indian în următorii 30 de ani. În acest scenariu Europa veche ar putea să-și ia semnele și să redefinească o nouă identitate, chiar și un loc de mediator.

Cel de-al treilea scenariu este ***accelerarea***. SUA permite Chinei să devină „China întâi". America este zguduită de un accident financiar și țara se prăbușește de la sine cu o recesiune uriașă mai rea decât cea din 1929. Ceea ce se aplică în acest scenariu pentru Statele Unite se aplică și Europei, într-o situație de implozie a UE prin efect de domino, cu presiunea migratorie venită de pe continentul african. În acest scenariu, China nu are nevoie să facă război, „ce nu vrea" în conformitate cu retorica oficială a diplomaților. Dar la fel ca în 2008, China nu va ezita să impună poporului său sacrificii pentru a deveni „China în primul rând" prin implementarea de măsuri coercitive cu ajutorul armatei. În acest scenariu, indiferent de administrația responsabilă, Statele Unite vor demisiona pe locul doi și vor reveni asupra administrării domeniului lor de influență prioritar cu o nouă doctrină Monroe. Europa, care se va îndoi sub datorii și falimente, va deveni, ca și continentul african pentru materii prime, o zonă de captare a activelor.

În ceea ce privește Rusia, aceasta poate opta doar pentru o alianță de oportunitate cu China pen-

tru a rămâne în jocul celor puternici pe termen mediu. Acest scenariu de afirmare a hegemoniei Chinei nu ar fi fără consecințe asupra zonei Pacificului de Nord, în special în ceea ce privește relațiile de vecinătate pe Marea Chinei și cu ASEAN, precum și cu visul Indiei care constituie un adversar istoric pe flancul său sudic. Această zonă asiatică nu și-a făcut rezistența din marile războaie ale secolului XX și toate țările au păstrat dispute de frontieră sau morale. Este posibil ca o China care își va recăpăta statutul imperial după secolul de dispreț impus de occidentali să schimbe situația privind stabilitatea acestei regiuni și echilibrul mondial pentru următoarea jumătate de secol. Desigur, de neconceput că nu suntem de neconceput putem avea și alte scenarii, chiar și un amestec dintre aceste trei din punct de vedere al combinațiilor.

Concluzii

Pandemia COVID 19 poate aduce provocări profunde atât guvernării locale, cât și internaționale. Provoacă nu numai vitalul, ci și modul de exercitare a puterii mâine și gândește-te la termenii puterii. Ieșirea din această criză ne va pune în fața unor provocări importante în lupte hegemonice pentru deține putere. [2] COVID-19 va schimba peisajul geopolitic mondial sau cel puțin va accelera tendințe prezente, unde China va fi cel mai beneficiat actor. Odată ce pandemia este cuprinsă cu măsuri draconice de aplicare ad litteram dubioasă în societățile noastre, Beijingul se întoarce în Occident cu o față prietenoasă, jucând rolul salvatorului dezinteresat. Având în vedere incapacitatea manifestă a Statelor Unite și, desigur, a UE, de a gestiona criza COVID-19, China va lua rolul de lider pe arena internațională. De asemenea, sistemul internațional al secolului XXI va fi cu mult mai rece decât cel din perioada ordinii bipolare.

Bibliografie

1. Cambios geopolíticos. https://www.larazon.es/espana/20200321/n6bqvoy73var3dc5ppzqlzoqe4.html
2. Deportation and Disease: Central America's COVID-19 Dilemmas. https://www.crisisgroup.org/fr/global/sb4-covid-19-and-conflict-seven-trends-watch
3. DUCLOS, M. Is COVID-19 a Geopolitical Game-Changer? https://www.institutmontaigne.org/en/blog/covid-19-geopolitical-game-changer
4. DUCLOS, M. Le Covid-19 est-il un game-changer géopolitique? https://www.institutmontaigne.org/blog/le-covid-19-est-il-un-game-changer-geopolitique
5. El mundo tras el coronavirus: Las consecuencias geopolíticas de la pandemia. https://www.huffingtonpost.es/entry/las-consecuencias-geopoliticas-de-la-crisis-del-coronavirus_es_5e6fa07ac5b6eab77939b62d
6. ENTRETIE, N. Coronavirus: Chine, États-Unis, Europe… Le Covid-19 va-t-il changer la géopolitique ?https://www.ouest-france.fr/sante/virus/coronavirus/entretien-coronavirus-chine-etats-unis-europe-le-covid-19-va-t-il-changer-la-geopolitique-6790619
7. GUILHOU, X. Coronavirus: Quel déconfinement géostratégique? https://www.diploweb.com/Coronavirus-Quel-deconfinement-geostrategique.html
8. IVASCU, M. Cum va arăta lumea după COVID-19? 12 previziuni ale analiștilor globali. https://a1.ro/premium/cum-va-arata-lumea-dupa-covid19-previziunile-analistilor-globali-id974810.html?utm_source=observator.tv&utm_campaign=Cross+Promo&utm_medium=Recomandare+pe+A1&_ga=2.185316128.821112433.1585478914-580419201.1577985795&fbclid=IwAR3OqCCnBXwkmQGcaYZI3M8-wP041zRRE-O21UpT8Zs1RKLMRU5cAHCYowbI
9. Los posibles efectos geopoliticos del COVID-19. https://global-strategy.org/los-posibles-efectos-geopoliticos-del-covid-19/
10. QUIÑONES, F.J. El COVID-19: pandemia e instrumento de cambio geopolítico.https://ame1.org.es/posibles-consecuencias-geopoliticas-del-covid-9/

CZU 327:578.834.1SARS-Cov-2
DOI 10.5281/zenodo.4388638

ВИРТУАЛИЗАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ КОРОНАВИРУСА

Вячеслав ДЫХАНОВ
Доктор общественных наук по политологии и администрации,
доцент, кандидат исторических наук
Институт гуманитарных наук, Балтийский федеральный университет им. И.Канта, Калининград, Российская Федерация
e-mail: *dykhanov@yandex.ru*
https//orcid.com/ 0000-0002-3016-1759

Статья посвящена анализу изменений политического пространства вследствие социальных, экономических, культурных и политических перемен, вызванных пандемией коронавируса и ограничительных мер, принятых для предотвращения распространения инфекции. Рассматриваемые изменения заключаются в виртуализации политических коммуникаций, среды реализации политики и других системных условий, относящихся к политическому пространству. Данные изменения носят необратимый характер.

Ключевые слова*: виртуализация, интернет-коммуникации, коронавирус, медиатизация, Молдова, пандемия, политическое пространство, Россия, «цифровые аборигены».*

VIRTUALIZAREA SPAȚIULUI POLITIC ÎN CONDIȚIILE PANDEMIEI CORONAVIRUSULUI

Articolul analizează situația din spațiul politic ca consecință a schimbărilor sociale, economice, culturale și politice cauzate de pandemia coronavirusului și măsurile restrictive pentru prevenirea răspândirii virusului. Schimbările constau în virtualizarea comunicațiilor politice, mediul pentru implementarea politicilor și alte condiții sistemice legate de spațiul politic. Aceste schimbări sunt ireversibile.

Cuvinte-cheie: *virtualizare, comunicații pe Internet, coronavirus, mediatizare, Moldova, pandemie, spațiu politic, Rusia, „aborigeni digitali”.*

VIRTUALIZATION OF POLITICAL SPACE IN THE CONDITIONS OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC

The article is dedicated to the modification of political field as result of social, economic, cultural and political changes, evoked by coronavirus pandemic and restrictive measurestaken to prevent contagion. The changes under consideration consist in the virtualizationof political communications, milieu for implementing policy and other systematic conditionsrelated to political field. These changes are of irreversible nature.

Keywords: *virtualization, Internet communications, coronavirus, mediatization, Moldova, pandemic, political space, Russia, „digital natives”.*

VIRTUALISATION DE L'ESPACE POLITIQUE DANS LES CONDITIONS DE LA PANDÉMIE DE CORONAVIRUS

L'article analyse la situation dans l'espace politique en conséquence des changements sociaux, économiques, culturels et politiques causés par la pandémie de coronavirus et des mesures restrictives visant à prévenir la propagation du virus. Les changements consistent en la virtualisation des communications politiques, l'environnement de mise en œuvre des politiques et d'autres conditions systémiques liées à l'espace politique. Ces changements sont irréversibles.

Mots-clés: *virtualisation, communications par internet, coronavirus, médias, Moldava, pandémie, espace politique, Russie, ''aborigènes numériques''.*

Введение

Пандемия коронавируса COVID-19, официально объявленная Всемирной организацией здравоохранения 11 марта 2020 года [12], существенным образом изменила систему коммуникаций и социальных отношений в целом. Эти изменения затронули подавляющее большинство наиболее развитых стран мира, вне зависимости от строгости и охвата ограничительных мер, введенных для борьбы с распространением COVID-19.

Основные идеи и размышления

Многочисленные экспертные оценки социальных, экономических, политических и культурных последствий борьбы с инфекцией в целом созвучны с широко распространённым убеждением в том, что «мир никогда не будет прежним». Уже на основе анализа статистических данных за март, апрель и май можно обосновано спрогнозировать структурные сдвиги в экономике, глубина и масштаб которых в разных странах зависит от строгости и продолжительности режима ограничений. Ощущение необратимости перемен имеет весомые основания, связанные с прогрессом информационно-коммуникационных технологий, процессом дигитализации экономики, атомизацией общества и отдельных социальных групп, бурным распространением сетевых структур в ущерб иерархичным и вертикально интегрированным организациям. Меры изоляции, социальной дистанции и ограничения свободы передвижения не воспринимаются многими политиками и государственными деятелями как временное отклонение от «нормальной» жизни, к которой все вернется после спада инфекции. Они рассматриваются как «новая нормальность», востребованная не только для предотвращения второй и последующих волн инфицирования COVID-19 или иных опасных инфекций, но и как прогрессивное явление, стоящее в одном ряду с такими модными понятиями, как «новый технологический уклад», «цифровая экономика», «экономика знаний» и прочими маловразумительными словесами, за которыми не всегда просматриваются сколько-нибудь осмысленные концепции.

Цель данной статьи заключается в том, чтобы проанализировать влияние вышеуказанных процессов только на политическое поле, то есть даже не на всю политику, а на системные условия и среду реализации политики, что в трудах теоретиков политологии именуется «политическим пространством», «политическим полем», «пространством реализации политики», более узко – «политическими площадками и аренами». Не вдаваясь в теоретические дискуссии относительно концепции «политического поля», следует оговориться, что понятие политического поля здесь трактуется шире.

1. Предпосылки виртуализации политического поля

Прогнозы относительно появления «дистанционной политики» или «политики одной кноп-

ки» появились 60 лет назад, после президентских выборов 1960 года в США. В ходе предвыборной кампании кандидат от Республиканской партии Ричард Никсон опережал своего конкурента демократа Джона Кеннеди. Однако после теледебатов Кеннеди вырвался вперед и, в конечном счете, одержал победу на выборах вопреки прогнозам большинства политологов. [6, с. 83]

Победа обаятельного и красноречивого политика в президентской гонке состоялась, по всеобщему убеждению, благодаря магической силе телевидения и возможности обратиться напрямую к электорату. Условно говоря, американцы поверили в то, что телевизор победил партии, организации, идеологии и прочие ресурсы электоральных кампаний. Появились довольно смелые прогнозы относительно того, что в будущем станут ненужными партии и идеологии. Программа «смерти идеологии» представлялась американским гражданам очень привлекательной ввиду противостояния коммунистической идеологии и крайне негативному отношению к тоталитарным идеологиям, что переносилось на понятие «идеологии» вообще. В картинах будущего, изображаемого политологами, избиратели могли участвовать в политике, прежде всего, в выборах, нажатием кнопки, которая для удобства будет располагаться на телевизоре.

Кнопки на американских телевизорах, действительно, появились в ‘70-е годы прошлого века. Однако они использовались в некоторых кабельных сетях для опросов и голосований в некоторых телешоу в прямом эфире, а не для голосования на выборах. Прогнозы 1960-х годов оказались слишком радикальными, хотя появление кнопок для голосования и «обратной связи» знаменовали начало процесса частичного превращения средств массовой информации в средства массовой коммуникации. Фактически, эти кнопки и иные каналы «обратной связи» стали предшественниками Интернет-коммуникаций. [6, с. 125]

Другой важной предпосылкой виртуализации политического поля стало бурное развитие PR-технологий, которые оказывали все возрастающее влияние на формирование общественного мнения и политических предпочтений. Задачей специалистов в области PR-технологий, так называемых «пиарщиков», является не смена электоральных предпочтений граждан путём переубеждения посредством традиционных приемов политической пропаганды без «обратной связи», а путем имитации диалога с избирателями и изменения восприятия ими политических явлений. Вследствие такого пиара политическая реальность «перекручивается» или «переворачивается», откуда происходит английское по происхождению название специалиста по PR-технологиям «спин-доктор» (от spin – «крутить», «вертеть»).

Одним из последствий бурного развития PR-технологий стал процесс так называемой «медиатизации политики». Понятие «медиатизации» многогранно, но в контексте проблемы виртуализации политического поля следует выделить один из его аспектов – опосредование политических коммуникаций отдельными внесистемными и вне институциональными субъектами. Эти субъекты не отличаются глубоким пониманием политической повестки основных политических сил и восприятием политики как целенаправленной, последовательной и системной деятельности, направленной на достижение общественного блага. Они, скорее, пытаются эту повестку сформировать, используя свои коммуникативные навыки и способности. [2, с. 114]

Такая опосредованная политика становится уделом непрофессионалов, случайных людей, выскакивающих в политическое пространство как черт из табакерки. Отрывается широкий про-

стор для применения технологий «темной площадки» и использования «эффекта новизны». «Из ниоткуда» внезапно появляются видные политики, такие как Эммануэль Макрон, а также политически влиятельные общественные деятели, такие как экологическая активистка Грета Тунберг или якутский «шаман-воин» Александр Габышев. Внезапно широко известные медийные персоны становятся политиками, такие как Владимир Зеленский или Беппе Грилло. В пространстве Интернет-коммуникаций многие подобные субъекты остаются анонимными или псевдонимными.

«Медиатизация» политики приводит к быстрой смене диспозиции отдельных акторов в опосредованном политическом поле. Динамика в таком политическом поле напоминает мельтешение цветных стеклышек в калейдоскопе, что образует причудливые и кажущиеся случайными новые политические блоки, союзы и комбинации. Традиционные и «системные» политики зачастую оказываются неготовыми к тому, чтобы воспринимать блогеров, медийных персон и прочих «темных лошадок» равными себе политическими деятелями. Перестают эффективно работать традиционные институты и инструменты рекрутирования политических кадров и интеграции новых «внесистемных» политиков в политическую систему. Разрыв между реальным и виртуальным политическом полем некоторые политологи трактуют как дисфункцию традиционных политических институтов представительной демократии, именуемой иногда даже «дефицитом демократии» или «кризисом демократии».

Современные алармистские прогнозы и оценки политологов напоминают о радикальных прогнозах начала 1960-х годов об исчезновении партий и идеологий за ненадобностью. Периодически такие дискуссии вспыхивают с новой силой. Например, в результате земельных выборов в Берлине в 2011 году новая внесистемная Партия пиратов Германии внезапно набрала 8,9% голосов избирателей, заняв, соответственно, 15 мест в столичном ландтаге. В ее электорате оказалось довольно высокой доля студенческой молодежи и высокообразованных людей. «Сумрачный тевтонский гений» ведущих немецких политологов не нашел для себя ничего лучшего, как вновь мрачно прогнозировать исчезновение партий, или более осторожно констатировать «глубокий кризис партийной системы Германии». [7, с. 23]

Совершенно очевидно, что дистанционная работа и «удаленная» культура коммуникаций в условиях пандемии коронавируса, а также вызванный инфекцией экономический кризис, спровоцируют новую волну эсхатологических ожиданий и алармистских прогнозов относительно традиционных партий и политических институтов. Однако, необходимо отделять очередную волну «политической эсхатологии» от реальных глубинных и системных изменений политики, избегая крайних и поверхностных оценок и суждений.

2. Особенности политических коммуникаций в сети Интернет

В XXI веке сложилась богатая научная традиция анализа «цифрового поколения», его социальных, культурных и психологических особенностей. Само понятие «цифрового поколения» или «цифровых аборигенов» (англ. digital native) ввел американский писатель Марк Пренски в 2001 году. [4] С тех пор вышло в свет множество публикаций, посвященных проблемам «цифрового поколения», прежде всего, с позиций педагогики и возрастной психологии. Однако процесс виртуализации политического пространства объясняется далеко не только сменой поколений, учитывая вовлеченность в Интернет-коммуникации «цифровых иммигрантов», то есть среднего и

старшего поколения, сформировавшегося до широкой экспансии цифровых технологий.

Более продуктивным представляется анализ тех особенностей Интернет-коммуникаций, которые оказывают существенное влияние на формирование и видоизменение политического пространства. Многими отмечается разница между коммуникациями в сети Интернет и «очными» коммуникациями. Следует более подробно остановиться на двух особенностях Интернет-коммуникаций – *анонимности,* или кажущейся анонимности, адресантов сообщений и *спецификации* содержания сообщений.

Реальная или кажущаяся анонимность авторов сообщений раздвигает границы дозволенного, нормативного и табуированного, размывает культурные и языковые нормы общения, придает актам коммуникации игровой и карнавальный характер. Участники коммуникаций довольно часто стараются под личной «ников» (от англ. nickname – «прозвище», «псевдоним»), чужих имен или чужих изображений предстать в совершенно ином образе в виртуальном пространстве, самостоятельно конструируя свой имидж.

В таких условиях затруднительно вести дискуссию и даже полемику, так как трудно соблюдать принципы аргументации и следовать законам логики в общении с анонимами. В данном контексте представляет интерес употребление слова «холивар» (от англ. holy war – «священная война»), относящегося к Интернет-сленгу. Оно обозначает бессмысленную травлю участника Интернет-коммуникаций за высказывание своего мнения по острому общественно-политическому вопросу. Важно подчеркнуть, что такая травля начинается не из-за смысла высказывания, а как реакция на задетые чувства адресатов. Эмоции в такой травле явно преобладают над разумом. Следует оговориться, что в целом Интернет представляет собой иррациональный мир эмоций по сравнению с иными средствами коммуникаций.

С анонимностью Интернет-пользователей связаны также практики и технологии троллинга (от англ. trolling – «ловля на блесну»). Данное понятие введено в 1996 году Джудит Донат [1] и первоначально связывалось с практиками анонимных провокаций. Позднее троллинг начал использоваться как одна из PR-технологий. Троллинг относится к «черному пиару», так как основан на манипуляциях и введении в заблуждение участников дискуссий. Провокация как прием в политике, педагогике, психологии, теории коммуникации, литературе, театральном искусстве и других сферах культуры известен давно. Используются также анонимные провокации. Однако троллинг существенным образом отличается от провокации и никак не может быть сведен ни к одному из провокационных приемов. Троллинг отличается не просто анонимностью, а обезличенностью, намеренным характером лжи, стремлением к манипулированию, немедленным и резким выходом за всякие этические ограничения и прямым обращением к эмоциям. При троллинге абсолютна неясна диспозиция участников коммуникации.

В этом смысле слова «мостом» между культурными провокациями и троллингом послужил акционизм. Акционистское искусство отличается намеренным стиранием граней между самим творением и потребителем искусства (зрителем, наблюдателем, слушателем или читателем), между субъектом и объектом. Потребитель вовлекается или погружается в художественное произведение или культурный объект посредством действия, желательно до такого уровня, когда он теряет ориентацию: где «находится» он, как субъект, и где само творение, как объект. Такое стирание граней невозможно для театрального зрителя, который понимает, что он не может выскочить на

сцену и стать участником театрального действа, для чего сцена отгорожена от него.

С акционизмом неразрывно связаны флэшмобы (от англ. flash mob – «мгновенная толпа»), как политические акции [5, с. 26], и так называемая «твиттерная революция», как технологически выстроенная последовательность акционистских приемов. При традиционной политической провокации всем наблюдателям понятно, кто провокатор и кто выступает в роли объекта провокации. При анонимной провокации, по крайне мере, понятно, на расшатывание каких устоев, традиций и норм направленно асимметричное воздействие провокатора (как более слабого актора), то есть более или менее различимы субъект-объектные отношения.

Троллинг, акционизм и флэш-мобы объединяет отсутствие видимой субъектности, или, вернее, распространение субъектности на всех участников и наблюдателей путем их быстрого и незаметного вовлечения в процесс. «Цветные революции» и «твиттерные революции» дарят это возбуждающее чувство субъектности всем участникам (сочувствующим, наблюдателям и прочим ощущающим причастность к процессу) при минимальном усилии с их стороны, что может подкрепляться слоганами: «Народ – источник власти!» «Мы здесь власть!» «Народ делает революцию!» «Мы творим собственную судьбу!» Такая бессубъектность очень тревожит свергаемых представителей политической власти, так как непонятно, кого следует репрессировать и как предотвратить подобную революцию – события нарастают стремительно при минимальной организации и отсутствии единой иерархичной организации с руководителями и организаторами. Реактивные и конвульсивные аресты, задержания или убийства только усугубляют положение власти, так как появляются «сакральные жертвы» на алтаре революции и резко сужается легитимная поддержка политической власти.

Вопреки распространенным мнениям критиков «цветных революций» охранительного толка, такими революциями никто не управляет. Просматриваются некоторые приемы технологий «непрямого управления», но сами вдохновители революций и субъекты «непрямого управления» не могут ни спрогнозировать развитие революционной ситуации, ни управлять самим процессом с какого-то момента.

Троллинг также непредсказуем и неуправляем, что относит его к деструктивным практикам, то есть тролли добиваются негативных, а не позитивных целей. Они знают, чего они не хотят, но не могут добиться того, что им нужно. Бессубъектность троллинга усиливает взаимное недоверие участников коммуникации, порождает паранойю и конспирологические теории. Участники научной дискуссии отчетливо понимают, что аргументы ad hominem недопустимы, в то время как троллинг не только разрушает правила ведения дискуссий, но и делает принципиально невозможным различать аргументы ad hominem от аргументов ad rem, так как грань между субъектами и объектами размыта. Конспирология предлагает легкие объяснения сложным общественно-политическим процессам, и поэтому пользуется особой популярностью у Интернет-аудитории. Политтехнологи, ориентируясь на массовую аудиторию, используют «теории заговора» как в интересах удерживающих политическую власть, так и в интересах оппозиции.

Другой важной чертой Интернет-коммуникаций является беспрецедентная спецификация участников коммуникаций. Традиционные средства массовой информации (телевидение, радио, печатные издания) не могут удовлетворить запросов малых групп, так как они охватывают широкие аудитории. Тем самым

они формируют единое информационное пространство и единый язык общения. В едином информационном пространстве люди обсуждают одни и те же проблемы в рамках единой информационной повестки дня. Единство информационного пространства становится условиям для совместных действий, достаточно масштабных для того, чтобы вызвать перемены общественно-политического характера на уровне всей страны.

В Интернете образуются группы с довольно узкими интересами. Например, образуется не просто сообщество фанатов какого-либо футбольного клуба, но и совершенно отдельная группа поклонников одного игрока в данном клубе. Такие группы представляют собой сетевые сообщества, зачастую не связанные единой территорией проживания. Участник такого сообщества, проживающий в многоквартирном доме в Кишиневе, может не знать своих соседей, но при этом дружить со своим единомышленником из Мельбурна. Контекстная реклама, формируемая для отдельных Интернет-пользователей в соответствии с его поисковыми запросами, основательно погружает человека в довольно узкую тему, в которой он себя чувствует комфортно. Его интересы при этом неизбежно сужаются, он отрывается от единого информационного и, как следствие, политического пространства и проявляет неспособность к солидарности и сотрудничеству в какой-либо политической деятельности.

У подобных сетевых сообществ вырабатывается особая, присущая только им лексика, которая постепенно способствует появлению «птичьих языков», то есть языков, понятных только в рамках данных сообществ. В разной степени такой разрыв единого информационного пространства разрушает политическое и культурное единство общества. Именно по этой причине уже в начале 2000-х годов Интернет рассматривался некоторыми американскими авторами как угроза демократии [9]. Процесс спецификации сетевых сообществ именовался ими «фрагментацией» общества. В современном российском политическом лексиконе понятие «фрагментации» используется преимущественно применительно к распаду государств на отдельные этнические, конфессиональные и региональные сообщества. Более осторожно можно было бы указать на влияние процесса спецификации сетевых сообществ на дезинтеграцию общества, культуры и политического пространства. Такой процесс опасен для демократии только с точки зрения угрозы ослабления способности политически активных групп действовать сообща и коллективно отстаивать свои права.

Тем не менее, при умелом сочетании сетевых коммуникаций и прямых политических действий различные сообщества могут стать основой для массовых политических движений, а Интернет превратиться в инструмент политической мобилизаций. Проблема заключается в том, насколько сетевые сообщества способны преследовать реальные политические цели, отвечающие интересам большинства граждан, или они действуют в рамках каких-то виртуальных установок, не выдерживающих столкновения с суровой реальностью.

Другим аспектом Интернет-коммуникаций, создающим угрозу демократии, является крайний радикализм участников коммуникаций. Многочисленные социологические исследования показывают более радикальные политические настроения Интернет-пользователей, по сравнению с аудиторией иных средств массовой информации. Причины радикализма, резкости, бескомпромиссных суждений и низкой договороспособности следует искать не только в спецификации сетевых сообществ, но и вышеупомянутой анонимности адресантов сообщений. Все вышеуказанные причины разрушают культуру

общения и превращают виртуальное пространство Интернет-коммуникаций в царство аномии во всех смыслах данного понятия.

3. Пандемия коронавируса: причина или катализатор виртуализации?

Системообразующим элементом современного политического пространства являются коммуникации, роль которых в последние десятилетия неуклонно возрастает. Процесс виртуализации политического пространства выражается, прежде всего, в переходе политических коммуникаций в виртуальное поле. При этом традиционные каналы политической коммуникации утрачивают прежнее значение. Самым наглядным примером этого процесса могут послужить публикации в Твиттере Дональда Трампа. Они явно приобретают большее политическое значение, чем официальные заявления, приказы, указы, меморандумы, коммюнике или публикации пресс-службы президента.

Важно подчеркнуть, что несколько лет назад «виртуальных» политиков воспринимали в обществе иронично. Российский президент Дмитрий Медведев (2004-2008) стал предметом насмешек из-за своей активности в социальных сетях. В ходе массовых протестов в Российской Федерации в конце 2011 – начале 2012 годов многих лидеров оппозиции политологи глумливо называли «твиттерными» или «фейсбучными» оппозиционерами. Подразумевалось, что они оторваны от реальной политической борьбы и от адекватного восприятия политических проблем. Однако уже в 2020 году к активности оппозиционных политиков в Интернете выработалось предельно серьезное отношение. 4 июня 2020 года лидер российского движения «За новый социализм» Николай Платошкин по решению Басманного суда Москвы был помещен под домашний арест на период следствия по обвинению в организации массовых беспорядков и распространению ложных сведений о пандемии коронавируса. Популярность этому политику принесли публикации на его канале в сервисе YouTube с почти полумиллионом подписчиков, в то время как его политическая активность за пределами Интернета оказалась гораздо скромнее. [11]

Ограничительные меры, введенные для предотвращения распространения коронавируса, оказали заметное влияние на виртуализацию политики. Можно выделить следующие факторы виртуализации:

1. У граждан появилось гораздо больше времени для посещения ресурсов сети Интернет и сетевых коммуникаций, что способствует их приобщению к принятой в сети культуре политических коммуникаций.

2. Пандемия воспринимается большинством людей как угроза и у некоторых порождает страхи и панические настроения. Адресаты любой информации становятся менее критичными, более внушаемыми, или, как говорят психологи, гипнозависимыми. Тем самым, создается благоприятный психологический фон для распространения недостоверных сведений и откровенных фейков.

3. Любая инфекция имеет своих субъектов распространения в виде инфицированных носителей. Таким образом, в массовом сознании она носит субъективный характер, в отличие от бедствий объективного характера – землетрясений, наводнений, ураганов и прочих природных катаклизмов. Хотя даже таким стихийным бедствиям приписывается субъективный характер в виде слухов о «климатическом оружии», используемым некими анонимными субъектами. Тем более пандемия коронавируса, беспрецедентная по своему масштабу и мерам борьбы с ней, порождает множество «теорий заговора» и самых невероятных версий относительно ее целена-

правленного распространения в интересах неких субъектов. Все политические акторы отчетливо осознают, что подавляющее большинство их аудитории быстрее и охотнее поверит в то, что коронавирус был искусственно создан в неких тайных вирусологических лабораториях и целенаправленно распространен, чем в случайное инфицирование и малопонятные мутации вируса. Конспирология не поддается никаким разумным доводам, аргументам и логическим конструкциям, так как любой критик немедленно начинает восприниматься адептами конспирологических теорий, как состоящий в сговоре с субъектами какого-то всемирного заговора, или, в лучшем случае, как марионетка заговорщиков, не осознающая, что им прямо или косвенно управляют. Сторонники «теорий заговоров» подсознательно возвышаются над своими собеседниками как носители некоего тайного знания, опирающегося на конкретную информацию, в то время как их оппоненты оперируют слишком общими и абстрактными понятиями.

4. Пандемия активизирует сторонников самых разнообразных религиозных и мистических воззрений, которые начинают проявлять социальную и политическую активность. Исторически эпидемии и пандемии сопровождались всплесками религиозности и обрядной активности и были неразрывно связаны с практиками контагиозной магии, вне зависимости от мировоззренческого, культурного и религиозного контекста магических обрядов. Инфекция распространяется посредством контактов и контагиозная магия, или «магия контакта», также воздействует через прямые соприкосновения и непосредственные воздействия. Здесь следует оговориться, что многие обряды имели рациональный смысл для борьбы с инфекциями (обряды омовения, изоляции больных и другие, по сути, рациональные действия, но совершаемые в контексте магических обрядов). Указанная связь способствует распространению довольно абсурдных идей и невероятных слухов, основанных на контагиозной магии («начертания числа зверя на руке, без которого люди не смогут ничего покупать» в соответствии с апокалиптическими пророчествами, «чипизация под видом вакцинирования от коронавируса», «зомбирование посредством вышек 5G» и другие). [13] В данных слухах отчетливо просматривается не только «магия контакта», но и «магия контроля», что становится привлекательным для политиков. Политика – одна из самых иррациональных сфер человеческой жизнедеятельности, представляющая благодатную почву для политического мифотворчества и адаптации традиционных мифологических сюжетов для решения политических задач. Мифологизация и мистификация пандемии, по сути, представляет собой радикальную политизацию тех групп населения, которые в наибольшей степени склонны к религиозным и мистическим взглядам.

5. Бедствия такого масштаба и охвата, как пандемия коронавируса, усиливают ожидания «конца света». Даже у людей, далеких от религии, невольно усиливаются апокалиптические настроения, которые находят свое выражение в неких иррациональных и фантасмогоричных картинах будущего. Сентенция «мир никогда не станет прежним», по сути, становится преобладающим образом мысли в период бедствий и катастроф. Вне зависимости от конкретных образов будущего, усиливается эсхатологизм как фиксация общественного сознания на будущем, которое неизбежно наделяется некими целями и смыслами. Человек, погруженный в обыденность, рутинные заботы и дела, меньше задумывается о будущем, чем человек в условиях кризиса. В политической эсхатологии пропагандируются либо апокалиптические, либо хилиастические взгляды на будущее в зависимости от сути

политической идеологии, важным компонентом которой является эсхатология. Апокалиптические воззрения преподносятся политиками как пессимистические прогнозы. Хилиазм присущ оптимистическим политическим идеологиям, рисующим радужные картины «тысячелетнего царства», «процветающего содружества европейских наций», «прекрасного града на холме», «прекрасной России будущего», «расцветающей тысячами цветов Поднебесной» и т.д. Следует понимать, что пропаганда апокалиптических или хилиастических взглядов или их сочетания часто используется в манипулятивных целях, так как легко отрывает людей от адекватного понимания настоящей реальности посредством разрыва причинно-следственных связей и иных логических связей. Ведь неважно, что происходило перед «концом света» или Вторым Пришествием Христа, так как само великое событие и завораживающая картина будущего «обнуляет» предыдущие рутинные события. Конечно, авторы политических прогнозов пытаются обосновать свое видение будущего, но чем драматичнее картина будущего, тем менее понятны и логически обоснованы сами прогнозы, так как они сродни «мифологическому времени» с его внезапным и мистическим переходом от своего, реального времени в «новые времена». Политическое время отличается от времени как физической категории как раз своей мифологичностью, так как политика всегда мифологизирует историю и отдельные ее периоды («лихие девяностые», «тучные нулевые», «советские времена» с негативной или позитивной коннотацией, naughty nineties – «игривые девяностые» XIX века в Великобритании и Франции). Иррационализм и мифологичность прогнозов усиливает виртуализацию не только политического пространства, но и политического времени. [10, с. 61]

6. Различные режимы карантина, чрезвычайного положения, самоизоляции и социальной дистанции нарушили привычный образ жизни людей, в том числе привычные социальные связи и отношения, включая социально-трудовые отношения. «Политическое животное», пользуясь определением Аристотеля zoon politikon, оказалось запертым в стойле. Выражаясь более корректно, эти режимы приводят к частичной социальной маргинализации значительной части населения, так как разрыв социальных связей и отношений приводит к некоторым изменением социальных статусов и дисфункции социальных институтов. Например, пострадал социальный институт семьи – увеличилась конфликтогенность семейных отношений, участились случаи домашнего насилия, выросла численность разводов. Поверхностные и шутливые комментарии, объясняющие распад семей тем фактом, что супруги стали проводить больше дискреционного времени вместе, голословны. Скорее, социальные потрясения настолько поразили всех людей, что семья, как «главный шокопоглотитель нашего времени», перестала справляться со своими психологическими функциями, не говоря уже о нарушениях экономических функций семьи. Развод как раз и является утратой супругами своего социально-семейного статуса и одним из факторов маргинализации, как и утрата занятости приводит к маргинализации ввиду исключения людей из системы социально-трудовых отношений. Такие маргиналы, или, используя древнегреческую терминологию, «идиоты», легко выстраивают виртуальные социальные связи как субституты реальных связей и отношений.

Все вышеуказанные факторы виртуализации политического пространства проявлялись и до пандемии коронавируса и обострялись во время экономических и политических кризисов. Поэтому пандемию нельзя считать причиной современ-

ной виртуализации политического пространства. Более сложный и важный вопрос заключается в том, насколько необратимыми и глубокими станут перемены. Вернется ли политическая жизнь к прежним пространственным и временным параметрам, или будет вынуждена адаптироваться к новым системным условиям и иному измерению.

Для обоснованного ответа на данный вопрос следует присмотреться к опыту тех политических систем и режимов, в которых виртуальные политические коммуникации и иные виртуальные элементы политических отношений сыграли заметную роль в политических переменах. Как это не покажется странным, примером может послужить политическая система Республики Молдова. Первая попытка «твиттерной революции», или «твиттер-революции» на постсоветском пространстве произошла именно в Молдове весной 2009 года. Из сравнений намеренно исключаются «твиттерные революции» в ходе «арабской весны», так как они имели довольно специфические причины и последствия на совершенно ином социальном и культурном фоне.

Молдова может показаться странным примером, потому что она не представляет самой передовой политической системы Европы и не выделяется широким распространением самых передовых информационных и телекоммуникационных технологий. Республика отличается слабыми традиционными политическими институтами в сочетании с довольно высокими показателями проникновения сети Интернет (относительное количество пользователей) и распространением мобильной связи, включая мобильный Интернет. Слабость институтов, включая институты представительной демократии, подвергаются критике со стороны многих современных политических сил Республики Молдова. [14] «Цветные революции» в Грузии и Украине опирались на институционализированную оппозицию, представленную в парламенте, оппозиционные СМИ, влиятельных и опытных оппозиционных политиков, ущербный, но все же функционирующий институт альтернативных выборов, традиции уличных акций и другие политические институты. Социальные сети, Интернет-коммуникации и мобильные коммуникации сыграли определенную роль в этих «цветных революциях», но их нельзя назвать «твиттерными революциями». В Молдове в 2009 году все политические институты оказались слабее, а охват мобильной связью и Интернет-связью выше, на фоне острого недовольства граждан социально-экономическим положением. Прямое политическое действие организаторов и участников беспорядков в столице республики весной 2009 года выглядело плохо организованным и бессистемным. Противники «цветных революций» сфокусировались на технологиях политической мобилизации в молдавских событиях весны 2009 года. Это не вызывает удивления, так как с точки зрения охранителей аналогичных политических режимов наибольшую тревогу вызывали децентрализованные, стремительные и сетевые способы мобилизации, напоминающие приемы политической мобилизации флэш-моба. Данные коммуникативные технологии оценивали, как очень изощренные, тщательно продуманные и высокотехнологичные, чем в немалой степени польстили авторам брошюрок о методах ненасильственного свержения неугодного политического режима, вроде работы Джина Шарпа «От диктатуры к демократии. Концептуальные основы освобождения». [8] Многих профессиональных политологов, вероятно, немало позабавили попытки контрреволюционной пропаганды представить Джина Шарпа в роли инфернального злодея – гениального «делателя революций».

В данной статье важна не оценка событий в Молдове как таковых, поскольку такие оцен-

ки неизбежно упрощают и огрубляют довольно сложную и противоречивую ситуацию в республике накануне и после событий весны 2009 года, а удивительный факт спонтанности и стремительности развития событий. Следует обратить внимание на одно обстоятельство, важное для современной политики. В условиях «институциональной пустыни» виртуальные средства коммуникации, мобилизации, пропаганды, агитации и формирования политических установок приобретают решающее значение и постепенно становятся главным полем политической борьбы.

В современных условиях пандемии коронавируса деградация политических партий, уличной политической конвенциальной и неконвенциальной активности, альтернативных выборов с традиционными предвыборными компаниями и иных политических институтов как раз и создает «институциональную пустыню», в которой резко возрастает роль виртуальной политической борьбы. При этом, политическая борьба становится удобнее и эргономичнее для граждан, по аналогии с «государством одной кнопки», так как она переносится в виртуальное пространство. [3, с. 59] Нажатием кнопки обеспечивается доступ к аудиовизуальной информации, ставятся лайки, осуществляются просмотры и подписки, пишутся короткие комментарии, так как ни политические коммуникации, ни Интернет-коммуникации не терпят длинных текстов, учитывая «клиповое» мышление «цифровых аборигенов».

Качественным сдвигом в условиях пандемии коронавируса, скорее всего, станет изменение роли «удаленных» коммуникаций в политическом процессе и политических отношениях. Именно виртуальное пространство станет первичным и приоритетным полем политической борьбы, и оно будет задавать тон всем основным тенденциям во всей политике: формировать партии (как сформировалась Партия пиратов в Германии посредством Интернет-коммуникаций), мобилизовать на политические протесты, формировать электоральные предпочтения и установки, распространять политические идеологии и многое другое. Если ранее виртуальный контент рассматривался всего лишь как опосредованное отражение реальной общественно-политической жизни, то в современных условиях, наоборот, политическое пространство, являющееся по своей природе мифологичным и медиатизированным, все больше становится отражением виртуального пространства. Это проявляется даже в широкой экспансии Интернет-сленга в политическую лексику.

Выводы

В заключение весьма важно подчеркнуть, что проблема заключается в том, что постепенно, в результате виртуализации политического пространства, политические институты и иные субъекты политики вынуждены будут действовать по тем «правилам игры», которые определяются этим новым пространством с присущими ему особенностями – анонимностью, бессубъектностью, мистификацией, спецификацией, радикализмом, иррационализмом, пренебрежением к традиционным этическим нормам, постепенной деградацией картезианской традиции, которой так гордилась европейская мысль. Концепты прав человека и демократии давно уже стали виртуальными понятиями, то есть настолько опосредованными и мистифицированными, что большинство Интернет-пользователей воспринимают их как инструмент пропаганды и демагогии.

Реальные политические институты сохранятся, но существенным образом изменится их значение и положение в политических системах. По аналогии с тем, как современные политические режимы называют «постлиберальными» или

«постдемократическими», политическая система станет «постпартийной». То есть политические партии сохранятся, но их структура, идеология, система рекрутации активистов, членов и симпатизантов радикальным образом изменятся. Период изменений, усугубляемый апокалиптическими настроениями, станет периодом неустойчивости и турбулентности для многих политических систем и режимов, что повышает риски революций и массовых протестов.

Библиография

1. DONATH, J.S. Identity and Deception in the Virtual Community. URL: https://smg.media.mit.edu/people/Judith/Identity/IdentityDeception.html, Дата посещения – 05.06.2020.
2. ESSER, F., STRÖMBÄCK, J. (eds.) Mediatization of Politics. Understanding the Transformation of Western Democracies. - New York: Palgrave; Macmillan, 2014.
3. NEWMAN, B.I., VERČIČ, D. Communication of Politics: Cross-cultural Theory Building in the Practice of Public Relations and Political Marketing. - New York, London, Oxford: The Haworth Political Press, 2002.
4. PRENSKY, M. Digital Natives, Digital Immigrants. MCB University Press, Vol.9, No.5, October 2001. URL: http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf (дата обращения 31.05.2020).
5. REIMAN, C. Public Interest and Social Rights in Social Media. - Oxford, Cambridge, New Delhi: Chandos Publishing, 2012, p.26.
6. RORABAUGH, W.J. The Real Making of the President: Kennedy, Nixon, and the 1960 Election. - Lawrence: University Press of Kansas, 2009.
7. SEIBERT, J. Die Piratenpartei – Der Beginneiner neuen politischen Ära. - Berlin: Schwarzkopf und Schwarzkopf, 2012.
8. SHARP, G. From Dictatorship to Democracy A Conceptual Framework for Liberation. URL: https://www.aeinstein.org/wp-content/uploads/2013/09/FDTD.pdf (дата обращения 06.06.2020).
9. SUNSTEIN, C.R. The Daily We. Is the Internet really a blessing for democracy? – Boston, Review, Summer 2001.
10. TUDOR, H. Political Myth. - Durham: Macmillan, 1972.
11. «А он кто?»: в соцсетях осуждают арест «безобиднейшего политика» Платошкина. Он больше известен участием в пропагандистских телепрограммах, чем политической деятельностью. Росбалт, 4 июня 2020 г. URL: https://www.rosbalt.ru/like/2020/06/04/1847302.html (дата обращения 05.06.2020).
12. ВОЗ объявила пандемию нового коронавируса. // BBC News. Русская служба. 11 марта 2020 г. URL: https://www.bbc.com/russian/news-51842591 (дата обращения 02.06.2020).
13. Генпрокуратура поручила заблокировать фейки о «чипировании» и коронавирусе. // Ведомости. 13 мая 2020 г. URL.:https://www.vedomosti.ru/society/news/2020/05/13/830175-genprokuratura-poruchila-zablokirovat-feiki-o-chipirovanii-i-koronaviruse (дата обращения 06.06.2020).
14. «Парламент – это биржа, где ведется торговля всеми известными человеческими пороками». Обращение Гражданского конгресса. eNews, 21.05.2020. URL: https://enews.md/publicatsia/parlament-eto-birzha-gde-vedetsia-torgovlia-vsemi-izvestnymi-chelovecheskimi-porokami-obrashchenie-grazhdanskogo-kongressa?fbclid=IwAR0XpM2IQ3TBB-X2dTwL-c3VJpc2dKMRHKMoloVI7vOPbADVZIoCm4PbCWdU (дата обращения 06.06.2020).

CZU 32:141.82
DOI 10.5281/zenodo.4388658

МАОИЗМ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ Л.АЛЬТЮССЕРА

Ольга ПУЧИНИНА (СОРОКОПУДОВА)
Кандидат политических наук, старший научный сотрудник
Факультет политологии Московского государственного университета им. М.В.Ломоносова,
Российская Федерация
e-mail: *srkpdv@gmail.com*
https//orcid.com/0000-0001-7862-4903

Николай АХМЕДОВ
Студент IY курса, Факультет политологии Московского государственного университета
им. М.В.Ломоносова, Российская Федерация
e-mail: *ntakhmedov@mail.ru*
https//orcid.com/0000-0001-6335-4525

Отношение Луи Альтюссера к Мао Цзэдуну и маоизму определяется нетерпимостью философа к «гуманистическому» ревизионизму принципиальных положений марксизма. Альтюссер характеризует Мао Цзэдуна великим китайским коммунистическим лидером, чья теоретическая и политическая практика находилась в строгом соответствии с марксизмом-ленинизмом. Философ делает выводы о преемстве маоизма ленинской теоретической и политической практике, а также возможности существования марксистско-ленинской альтернативы советскому социалистическому развитию.
Ключевые слова: *Альтюссер, Мао Цзэдун, маоизм, марксизм в XX в.*

MAOISMUL ÎN TEORIA POLITICĂ A LUI L. ALTHUSSER

Atitudinea lui Louis Althusser față de Mao Zedong și maoism este determinată de intoleranța filosofului față de revizionismul „umanist" al principiilor fundamentale ale marxismului. Althusser îl caracterizează pe Mao Zedong drept un mare lider comunist chinez a cărui practică teoretică și politică era în strictă conformitate cu marxism-leninismul. Filosoful trage concluzii despre succesiunea maoismului la practica teoretică și politică a lui Lenin, precum și despre posibilitatea existenței unei alternative marxist-leniniste la dezvoltarea socialistă sovietică.
Cuvinte-cheie: *Althusser, Mao Zedong, maoism, marxism în secolul XX.*

MAOISM IN THE POLITICAL THEORY OF L. ALTHUSSER

The attitude of Louis Althusser towards Mao Zedong and Maoism is determined by the philosopher's intolerance to the "humanistic" revisionism of the fundamental principles of Marxism. Althusser characterizes Mao Zedong as a great Chinese communist leader, whose theoretical and political practice was in strict accordance with Marxism-Leninism. The philosopher draws conclusions about the continuity of Maoism in Leninist theoretical and political practice, as well as the possibility of the existence of a Marxist-Leninist alternative to Soviet socialist development.
Keywords: *Althusser, Mao Zedong, Maoism, Marxism in the XX century.*

LE MAOÏSME DANS LA THÉORIE POLITIQUE DE L. ALTHUSSER

L'attitude de Louis Althusser envers Mao Zedong et le maoïsme est déterminée par l'intolérance du philosophe au révisionnisme "humaniste" des principes fondamentaux du marxisme. Althusser caractérise Mao Zedong comme un grand dirigeant communiste chinois dont la pratique théorique et politique était en stricte conformité avec le marxisme-léninisme. Le philosophe tire des conclusions sur la succession du maoïsme à la pratique théorique et politique de Lénine, ainsi que sur la possibilité de l'existence d'une alternative marxiste-léniniste au développement Socialiste Soviétique.

Mots-clés: *Althusser, Mao Zedong, maoïsme, marxisme au XXe siècle.*

Введение

Быстрая трансформация глобального мира в XXI в. ставит все новые вопросы и задачи перед человечеством. Почти повсеместно признанный кризис неолиберализма, претендующего на универсальность и уникальность, но не способного в новых условиях дать релевантный ответ на вызовы мирового экономического, социального и экологического развития, все острее ставит вопрос о целесообразности европоцентризма мировой системы. Это в свою очередь закономерно обуславливает все возрастающий интерес к альтернативным вариантам развития, тем более демонстрирующим значительную экономическую конкурентоспособность. Опыт современного Китая доказывает жизнеспособность социалистической идеи в XXI веке и вызывает исследовательский интерес к идейно-теоретической платформе ее существования.

Основные идеи и размышления

Несмотря на более чем длительную историю развития социалистической идеи в истории общественной мысли, подлинно мировой расцвет она получила в XX в. Яркий пример практической реализации, идейная трансформация в процессе, адаптация к конкретно-историческим условиям и проблемам привели к сосуществованию многочисленных социалистических теорий.

Особая роль в этом процессе, без сомнения, принадлежит XX съезду Коммунистической партии Советского Союза (1956 г.). Именно он стал причиной идеологического раскола в международном коммунистическом движении. Отказ от классических марксистско-ленинских принципов о непрерывной классовой борьбе и революционном развитии, провозглашенный на съезде, был холодно встречен многими коммунистическими партиями и объединениями. Угасающий авторитет КПСС в глазах коммунистов на Западе стал причиной роста популярности опыта социалистического строительства в Китае, проводимого лидером китайских коммунистов Мао Цзэдуном, который успел зарекомендовать себя как великий революционный лидер и поборник «подлинного» марксизма. Одним из наиболее выдающихся мыслителей, «познакомивших» западных «левых» с идеями Мао Цзэдуна, был Луи Альтюссер (1918-1990). [1; 2; 3, с. 92]

Актуальность исследования оригинального философского обоснования политической деятельности Мао Цзэдуна Альтюссером определяется несколькими причинами. Прежде всего, стоит отметить, что подход французского философа к анализу основных положений маоизма существенно отличается от их советской трактовки, до сих пор господствующей в отечественной историографии. Более пристальное внимание к альтернативным вариантам прочтения теории маоизма в западной традиции неомарксизма позволяет, с одной стороны, обогатить проблемное поле российской научной школы исследования истории общественной мысли, а с другой сто-

роны, способствует формированию более комплексного и адекватного взгляда на маоизм как теоретическое и политическое явление в целом.

К тому же анализ теоретического творчества Альтюссера, внесшего значительный вклад в изучение идейного и практического наследия Мао Цзэдуна, делает возможным более глубокое понимание современных «левых» политических сил и позволяет проследить эволюцию социалистической мысли в ее конкретно-историческом воплощении.

Широкой публике Альтюссер известен как основоположник сциентистского направления западного марксизма, предполагающего строгость марксистской теории и недопущение изменения ее принципиальных положений. [4, с. 58–84] «Гуманистический» ревизионизм – отход от марксизма-ленинизма, господствовавший в среде левых интеллектуалов после XX съезда КПСС, – Альтюссер подверг сокрушительной критике, охарактеризовав его «левизной» в ленинском понимании. [5] Надежды Альтюссера и других приверженцев марксизма-ленинизма были обращены на Мао Цзэдуна, «подлинного продолжателя дела Маркса-Ленина» и марксистско-ленинских принципов о непрерывной классовой борьбе и революционном переходе к социализму. По мнению философа, именно маоизм – политическая теория и практика Мао Цзэдуна – сохранил подлинный революционный потенциал марксистско-ленинской теории, направленный на всестороннее преобразование общества. Симпатии к маоизму Альтюссеру приходилось скрывать, так как в 1948-1980 гг. он был членом Коммунистической партии Франции, враждебно настроенной к маоизму и конкурирующей с Партией коммунистов марксистов-ленинцев Франции - влиятельной политической силой маоистского характера.

В своих мемуарах Альтюссер вспоминает многочисленные подозрения в свой адрес от руководства просоветской Коммунистической партии Франции, считавшей, что он, пользуясь авторитетом главного мыслителя партии, хотел склонить ее генеральную линию в сторону маоизма. [6, с. 233] Страх опалы объясняет недостаточную разработанность темы маоизма в творческом наследии Л.Альтюссера. Свою основную работу, посвященную теоретической и политической практике Мао Цзэдуна, статью «О культурной революции» [7], философ публикует анонимно во избежание его исключения из партии. Однажды Альтюссеру представилась возможность взять интервью у самого Мао Цзэдуна, однако по той же причине он отнесся к ней с пренебрежением, о чем сожалел впоследствии. [6, с. 234] В то же время факт идейно-теоретического влияния Альтюссера на движение маоистов во Франции, а вслед за ним и международное маоистское и коммунистическое движение, остается бесспорным. [1; 2]

Опираясь на свой обширный опыт исследования творческого наследия В.И. Ленина, Альтюссер подразделяет практику Мао Цзэдуна на теоретическую и политическую. [8] К теоретической практике философ относит произведения лидера китайских коммунистов «Относительно практики» [9] и «Относительно противоречия». [10] Для изучения политической практики Мао Цзэдуна Альтюссер прибегает к его многочисленным общественно-политическим брошюрам, в частности, «Откуда у человека правильные идеи». [11, с. 154-155] Размышления Альтюссера о теоретической и политической практике Мао Цзэдуна нашли отражение в следующих работах философа: «За Маркса» [12], «Читать Капитал» [13], «Сочинения по самокритике» [14], «О воспроизводстве» [15], «Философия столкновения» [3], «Введение в философия для нефилософов» [16], «О культурной революции» [7], «О современной феномене моды» [17], «Быть марксистом философии» [18] и др.

Наиболее существенный вклад в исследование проблематики Альтюссер-Мао на Западе внесли П.Андерсон («Размышления о западном марксизме») [4], Г.Эллиотт («Альтюссер, вокруг теории») [19], У. Монтаг («Ленин Альтюссера») [20], У. МакКинзи («Альтюссерианский аноним (рецидив)») [21] и Фан Ян («Проблематика «Альтюссера-Мао» и реконструкция исторического материализма»). [22] В отечественной политической науке данная проблематика остается незатронутой, в связи с чем она открывает поле для будущих исследований.

О теоретической практике

Альтюссер называет теоретическую практику Мао Цзэдуна продолжением ленинской теоретической практики, так как в своих научных трудах Мао Цзэдун опирается на опыт Ленина в области развития и адаптации марксизма. На основе идейно-теоретического наследия ленинизма, как считает Альтюссер, Мао Цзэдун формирует уникальное представление о марксизме в условиях классовой борьбы с китайской спецификой. По мнению философа, активный этап его теоретической практики приходится на затишье Гражданской войны в Китае 1927-1950 гг. в связи с началом открытых военных действий Японии в ходе Японо-китайской войны 1937-1945 гг. На этом этапе Мао Цзэдун занимается разработкой таких теоретических основ марксизма, как принципиальная значимость теории и главенство экономического базиса. На страницах своих важнейших философских работ «Относительно практики» [9] и «Относительно противоречия» [10] Мао Цзэдун подчеркивает необходимость марксистской диалектики для осуществления политической практики. [13, с. 27]

Альтюссер, рассуждая о теоретической практике Мао Цзэдуна, обозначает ее преемство учению Ф.Энгельса о трех видах практики. Согласно этому учению, практика – это процесс производства и изменения, который классифицируется на три вида: экономическую, политическую и идеологическую. Под экономической практикой понимается преобразование и извлечение продуктов из окружающей среды при помощи человеческого труда. В соответствии с марксистской теорией экономическая практика заложена в основе общественного развития. Политическая практика - преобразование социальных отношений посредством революции. Политическая практика направлена на осуществление экономической практики. Идеологическая практика является способом преобразования мышления через идеологическую борьбу. Идеологическая практика, в соответствии с учением Энгельса, закрепляет достижения экономической и политической практики. В отношении маоизма Альтюссер утверждает о существовании четвертой практики - теоретической. Теоретическая практика служит залогом осуществления всех видов практики и их опорой. Следовательно, грамотная теоретическая практика позволила Мао Цзэдуну успешно осуществить экономическую, политическую и идеологическую практику для преобразования общества. Опираясь на опыт маоизма, Альтюссер подчеркивает, что преобразование общества начинается с экономического базиса общества - производственных отношений. [14, с. 81]

В марксистской теории производственные отношения - базис - являются «причиной», обуславливающей надстройку – политику и идеологию. Исходя из этого, для преобразования общества теоретическая практика должна быть направлена на преобразование производственных отношений. Производственные отношения занимают центральное место в теоретической практике Мао Цзэдуна. Будучи всецело солидарным с ленинским тезисом о значимости кон-

кретных условий, Мао Цзэдун видел в конкретных условиях «основную и решающую роль в общественном развитии». [15, с. 121] По мнению Альтюссера, в отношении Мао Цзэдуна к конкретным условиям проявляется основной закон исторического материализма: «производительные силы, практика и экономическая база в целом играют основную и решающую роль». [22, с. 2] В связи с этим теоретическая практика Мао Цзэдуна проявляет «образцовую чувствительность» к сложности и специфике конкретных условий, тщательно анализируя характерные для них производственные отношения, признавая, что политическая практика, направленная на их преобразование, должна учитывать конкретные условия. [19, с. 130]

Аналитическое исследование феномена конкретных условий содержится в брошюре Мао Цзэдуна «Относительно противоречия» - философской работе, на которую чаще всего ссылается Альтюссер при обращении к теме маоизма. Она отражает взгляд Мао Цзэдуна на взаимоотношение марксизма и общества, в частности, марксизма и конкретных условий. Мао Цзэдун рассуждает о природе социально-экономических противоречий, что, по мнению Альтюссера, разоблачает капиталистический вариант развития. Данная брошюра была написана для борьбы с догматизмом в Коммунистической партии Китая, из-за чего прогрессивный подход, который был использован в ней, чреватый Мао Цзэдуну потерей авторитета в партии, носит описательный и в некоторых отношениях абстрактный характер, как утверждал Альтюссер. [12, с. 53] Тем не менее, этот подход лег в основу широкого ряда политэкономических исследований, в том числе и современных.

Существенным достижением теоретической практики Мао Цзэдуна в области исследований социально-экономических противоречий, по мнению философа, стало развитие и дополнение концепции «неравномерного развития» В.И.Ленина, изложенной им в экономической работе «Империализм, как высшая стадия капитализма. Популярный очерк». «Неравномерное развитие» (développement inégal) - особенность исторического процесса, объясняющая нахождение разных обществ на разных этапах прогресса. В качестве причин неравномерного развития Мао Цзэдун выделяет природно-географические особенности, экономическое положение и тип производственных отношений. Они ведут к эскалации социально-экономических противоречий между богатыми и бедными обществами и складыванию иерархии на международном уровне. [23] Это в свою очередь порождает эксплуатацию менее развитых обществ более развитыми: изначально менее развитые общества становятся зависимыми от более развитых экономически, а затем политически и идеологически. Для преодоления неравномерного развития Мао Цзэдун предлагает организацию революционного движения в менее развитых обществах.

В отношении организации революционного движения Мао Цзэдун опирается на ленинскую идею о необходимости революционной теории для организации революционного движения. Объясняя специфику этой теории, Альтюссер обращает внимание, что она должна включать в себя марксистскую науку истории (исторический материализм) и марксистскую философию (диалектический материализм). [14, с. 45] Исторический материализм позволит понять рабочим массам природу классовой борьбы как движущей силы истории, а диалектический материализм обучит их ее правилам. На основании этого Альтюссер утверждает, что революционная теория в понимании Мао Цзэдуна - это материалистическая теория, состоящая из марксистской науки и прогрессивной философии.

Как и В.И.Ленин, Мао Цзэдун в своей теоретической практике поднимает тему необходимости защиты революционной теории от стихийного развития. В этом Альтюссер пролеживает явное преемство «принципа Каутского-Ленина» о привнесении революционной теории в рабочие массы со стороны Мао Цзэдуна. Альтюссер объясняет, что под «привнесением» теории Мао Цзэдун понимал объединение марксизма со «стихийным» сознанием рабочих масс, что позволило бы им интегрировать марксистскую теорию во все сферы жизни. [15, с. 37] В связи с этим на прогрессивную интеллектуальную элиту, ответственную за привнесение революционной теории в рабочие массы, также возлагалась обязанность формировать критическое отношение к буржуазной идеологии, тем самым подрывая ее гегемонию. В маоистском варианте распространения марксизма среди рабочих масс Альтюссер видел элементы идеологической практики. [18, с. 176] Идеологическая практика (фр. pratique idéologique) - производная теоретической практики, - под которой философ понимает классовую борьбу в области теории. Альтюссер, говоря об идеологической практике, отмечает: «(Идеологическая практика) является классовой борьбой в области теории, оказывает влияние на единство теории и практики, на способ, которым это единство мыслится и реализуется. Следовательно, она оказывает влияние не только на политическую и научную практику, но и на всякую социальную практику также, от «борьбы за производство», как отмечал Мао Цзэдун, до искусства и т.д.». [14, с. 45] В соответствии с представлением Альтюссера об идеологической практике Мао Цзэдуна можно предположить, что она стала основой для серии революционных мероприятий в рамках его политической практики.

Таким образом, Альтюссер убежден, что ленинизм лег в основу теоретической практики Мао Цзэдуна. Опираясь на теоретический и политический опыт В.И.Ленина, Мао Цзэдун развивает марксизм и адаптирует его к культурно-историческим условиям Китая. Так, вслед за лидером российских большевиков, он посредством изучения конкретных условий и углубления концепции «неравномерного развития» актуализирует марксизм как революционную теорию. По мнению Альтюссера, основным теоретическим достижением Мао Цзэдуна было осмысление отношений между базисом и надстройкой, которое позволило выработать стратегию для политической практики по искоренению буржуазной идеологии из китайского общества. [22, с. 2]

О политической практике

Политическая практика Мао Цзэдуна в представлении Альтюссера - это совокупность взаимосвязанных и последовательных мероприятий, направленных на осуществление революции, закрепление ее результатов и углубление вызванных ей перемен в китайском обществе. Как отмечает Альтюссер, политическая практика Мао Цзэдуна была обоснована его теоретической практикой, в рамках которой были намечены стратегии для захвата политической власти в буржуазном государстве, его низложения и установления диктатуры пролетариата. Соответственно, политическую практику Мао Цзэдуна можно разделить на два направления: социалистическое строительство в Китайской Народной Республике и осуществление Великой пролетарской культурной революции. [15, с. 144] Альтюссер, по мнению исследователей его творческого наследия, видел особую ценность в политической практике Мао Цзэдуна, так как она опиралась на неотъемлемую часть марксистской практики – классовую борьбу. [19, с. 150]

Политическая практика Мао Цзэдуна, как и подобает политической практике коммунистического лидера, начинается с классовой борьбы, необходимой как для преодоления классовой эксплуатации рабочих масс, так и для организации их существования впоследствии. [15, с. 144] Альтюссер утверждает, что все политические и идеологические мероприятия Мао Цзэдуна можно свести к формуле «никогда не забывайте о классовой борьбе». [14, с. 50] Он ясно осознавал, что классовая борьба есть движущая сила истории, следовательно, его политика должна быть направлена на осуществление и организацию классовой борьбы, способной решить социально-экономические противоречия китайского общества. Непоколебимая уверенность Мао Цзэдуна в прогрессивном характере классовой борьбы, по мнению Альтюссера, основывалась на его представлении о существовании перманентного антагонизма между двумя классами: классом эксплуататоров и классом эксплуатируемых. Победа класса эксплуатируемых в классовой борьбе означала упразднение классовой эксплуатации и переход на новый этап общественного развития. [14, с. 50]

Альтюссер утверждает, что необходимым условием для достижения победы эксплуатируемых в классовой борьбе Мао Цзэдун видел создание союза вокруг пролетариата, который должен направлять рабочие массы на пути к всестороннему преобразованию общества. [24] Сплочение вокруг пролетариата начинается в рамках политической практики Мао Цзэдуна на пути к провозглашению Китайской Народной Республики, означавшему победу коммунистов в Гражданской войне 1927-1950 гг. Пролетариат в Китае, как и в России, не занимал сильных социальных позиций, что обуславливало необходимость укрепления его положения для направления классовой борьбы. [15, с. 190] Однако, по мнению Альтюссера, наиболее существенный вклад в создание «народного союза вокруг пролетариата» был сделан в рамках Большого скачка - экономической и политической кампании Мао Цзэдуна 1958-1960 гг., направленной на экономический подъем Китая посредством форсированной индустриализации. Как отмечает Альтюссер, осуществление Большого скачка было возможным за счет организации сотрудничества пролетариата и крестьянства, нашедшей отражение в создании народных коммун. Созданные по инициативе Мао Цзэдуна, они прививали рабочим массам сознание необходимости коллективного труда, направленного на достижение общего блага. [22, с. 3] В понимании Альтюссера главной особенностью организации массового труда Мао Цзэдуна в период Большого скачка было обобществление труда, то есть лишение труда его товарных свойств. Идея сделать труд общественным достоянием, по мнению философа, была перенята Мао Цзэдуном от руководителя СССР И.В. Сталина, ратовавшего за китайское революционное движение. [14, с. 27] Именно меры, реализованные Мао Цзэдуном в рамках Большого скачка, позволили привести пролетариат в Китае на вершину социальной иерархии.

Альтюссер утверждает, что укрепление социальных позиций пролетариата являлось только началом политической практики Мао Цзэдуна в отношении классовой борьбы. В соответствии с пониманием классовой борьбы как непрерывного процесса рождается необходимость противостояния буржуазным элементам, разлагающим молодой социализм изнутри. Усилиями Мао Цзэдуна рабочие массы пришли к власти, однако, как отмечает Альтюссер, они были обречены «встретиться с безжалостным, здоровым испытанием реальности» – противодействием со стороны остатков буржуазной идеологии, имевшей прочные позиции в китайском обществе и от-

влекавшей рабочие массы от социалистического строительства. Способом искоренения буржуазных элементов Мао Цзэдун видел в сохранении главной тенденции своей политической практики – «к революции» – и организации на ее основе массового революционного движения. [3, с. 13] Так, чтобы не допустить буржуазного уклона в социалистическом развитии Китайской Народной Республики, Мао Цзэдун начинает Великую пролетарскую культурную революцию 1966-1976 гг.

Великая пролетарская культурная революция – это серия политических и идеологических мероприятий 1966-1976 гг., направленная на искоренение буржуазных элементов из китайского общества и, как следствие, недопущение искажения революционной теории – ревизионизма. Инициатива проведения культурной революции исходила непосредственно от Мао Цзэдуна, так как он совершенно ясно осознавал угрозу социалистическому строительству в Китайской Народной Республике со стороны остатков буржуазной идеологии.

Альтюссер отмечает, что для Мао Цзэдуна культурная революция - это революция в надстройке, направленная на преобразование идеологии в соответствии с социалистической инфраструктурой, которая сложилась в Китае после Большого скачка 1958-1960 гг. По мнению философа, в этом прослеживается строгая приверженность Мао Цзэдуна руководящим принципам марксизма-ленинизма, в частности, необходимости создания надстройки, соответствующей экономическому базису общества - инфраструктуре. [7, с. 13] Альтюссер утверждает, что революция в надстройке была неизбежной для политической практики Мао Цзэдуна. Подтверждением тому служит проблема «двух путей», на которую ссылается философ. [7, с. 6] Согласно этой проблеме, существует два пути развития стран победившего социализма: 1) путь революции, «ведущий к консолидации и развитию социализма, а затем к переходу к коммунизму»; 2) путь «регресса» к капитализму. [7, с. 6] Говоря о втором пути, Альтюссер замечает, что «регресс» от социализма к капитализму начинается в надстройке, в которой под влиянием остатков буржуазной идеологии появляются «религиозные», «эволюционистские» и «экономистские» интерпретации марксизма. [7, с. 6] На примере западных коммунистических партий Альтюссер утверждает, что угроза «регресса» является свойственной марксистской политической практике. Для ее предотвращения необходима идеологическая революция подобная Великой пролетарской культурной революции 1966-1976 гг. Мероприятия Культурной революции были направлены на привнесение в рабочие массы революционной теории – «неэволюционного, неэкономического исторического материализма». [22, с. 6] Полигоном для этих мероприятий стала Коммунистическая партия Китая, которую Мао Цзэдун видел в авангарде классовой борьбы. [3, с. 92] Кампания, начатая Мао Цзэдуном для искоренения буржуазных элементов из партии, прошла успешно, что позволило ему сосредоточить власть в своих руках и направить КПК на осуществление культурной революции среди рабочих масс. [20]

Характер политической практики Мао Цзэдуна в период Великой пролетарской культурной революции 1966-1976 гг. Альтюссер объясняет стремлением Мао Цзэдуна объединить революционную теорию и политику. Это обеспечивало проникновение марксизма во все «социальные практики»: «от борьбы за производство до искусства». [14, с. 58] Распространение марксизма обеспечивалось внедрением политехнического образования. Его главное особенностью было сочетание физического и интеллектуального труда, что способствовало воспитанию социа-

листических идеалов у молодежи - будущего китайского общества. [15, с. 57] На молодежь, воспитанную на социалистических идеалах, возлагалась обязанность просвещать китайские рабочие массы. В целом, как отмечал Альтюссер, это соответствует «принципу Каутского-Ленина» о привнесении революционной теории. Специфической чертой политической практики Мао Цзэдуна было воспитание в молодежи ненависти к буржуазной идеологии, благодаря чему она с успехом могла вместе с распространением марксизма искоренять из общества буржуазные элементы, способствующих воспроизводству буржуазных социальных отношений. [17, с. 13]

На основании этого Альтюссер делает вывод о культурной революции как неотъемлемой составляющей революционного движения. Опираясь на опыт политической практики Мао Цзэдуна по проведению Великой пролетарской культурной революции 1966-1976 гг., философ заключает, что для построения социализма осуществление политической революции является недостаточным, так как в ходе политической революции сохраняются элементы прежней идеологической надстройки: «Новое общество, созданное революцией, может само по себе обеспечить выживание, то есть реактивацию, старых элементов посредством… форм своих новых надстроек…». [7, с. 3; 21] Для преобразования надстройки необходимо осуществление культурной революции, в рамках которой будут созданы новые идеологические аппараты для нового государства. Пренебрежение культурной революцией, по мнению Альтюссера, было чревато Китаю повторением советского варианта социалистического строительства, чего так старательно пытался избежать Мао Цзэдун.

Альтюссер отмечает, что политическая практика Мао Цзэдуна - это непрерывная классовая борьба. [3, с. 13] Она начинается в Гражданской войне 1927-1950 гг., когда истовый марксист-ленинец Мао Цзэдун решает сплотить рабочие массы под эгидой Коммунистической партии Китая для осуществления политической революции. По достижении политической власти он организует серию идеологических и политических мероприятий - Великую пролетарскую культурную революцию 1966-1976 гг. Будучи обоснованной в теоретической практике Мао Цзэдуна - «идеологической классовой борьбе» [16, с. 110] - она носила насильственный и антигуманистический характер, вызванный необходимостью борьбы с буржуазными элементами, что подтверждало марксистский тезис «историю делают массы». [14, с. 80] На основании этого Альтюссер делает вывод, в соответствии с которым Мао Цзэдуна является великим коммунистическим лидером китайского и международного рабочего движения. [6, с. 357]

Таким образом, можно утверждать, что для Альтюссера теоретическая и политическая практика Мао Цзэдуна - это продолжение ленинизма. Мао Цзэдун, которому были хорошо знакомы революционные достижения В.И.Ленина в теории и в политике, стремился к их реализации в Китае для освобождения рабочих масс от классовой эксплуатации. Так, по мнению Альтюссера, теоретическая практика позволила Мао Цзэдуну посредством изучения и анализа отношений базиса и надстройки определить вектор политической практики. [14, с. 58; 22, с. 2] Теоретическая и политическая практика Мао Цзэдуна, как и Ленина, проходила в крайне тяжелых условиях, что обуславливает ее жесткость и принципиальность. Подводя итог, Альтюссер характеризует маоизм как революционное учение Мао Цзэдуна: марксизм-ленинизм, адаптированный к культурно-историческим условиям Китая и примененный в рамках Гражданской войны 1927-1950 гг. и Великой пролетарской культурной

революции 1966-1976 гг.; а также марксистско-ленинская идеология, обогащенная теоретической практикой Мао Цзэдуна и выраженная в форме, непосредственно доступной для рабочих масс. [7, с. 9]

Выводы

Безусловно, в рамках данной работы удалось осветить лишь основные моменты политической теории Альтюссера в отношении маоизма. Дальнейшее изучение этого вопроса позволит выявить взаимосвязь между легальным и полноправным продолжением марксизма, каким философ видел маоизм, и современными социалистическими теориями и социальными исследованиями, критически настроенными по отношению к действительности. Это даст возможность расширить не только актуальные представления об идейно-исторических истоках маоизма, который является одним из официальных источников современной политической идеологии Китая, но и более целостно взглянуть на теоретическое наследие Альтюссера, научная деятельность которого, по мнению ряда ученых, легла в основу многих современных социально-политических и социально-психологических исследований, связанных с темами социального неравенства, конструирования идентичности и политического активизма. [21]

Литература

1. BADIOU, A. Badiou: On Different Streams Within French Maoism. // The Marxist-Leninist, 2005. [Электронный ресурс] – URL: https://marxistleninist.wordpress.com/2008/12/03/badiou-on-different-streams-within-french-maoism/ (Дата обращения: 30.05.2020).
2. FIELDS, B. Trotskyism and Maoism: Theory and Practice in France and the United States. - Westport: Praeger Publishers, 1989.
3. ALTHUSSER, L. Philosophy of the Encounter: Later Writings. - London: Verso, 2006.
4. ANDERSON, P. Considerations on Western Marxism. - London: Verso, 1979.
5. STROM, M. The Return of Althusser // Reading the Maps, 2006. [Электронный ресурс] – URL: http://readingthemaps.blogspot.com/2006/06/return-of-althusser.html (Дата обращения: 30.05.2020).
6. ALTHUSSER, L. L'avenir dure longtemps. - Paris: Édition STOCK/IMEC, 1992.
7. ALTHUSSER, L. Sur la révolution culturelle. // Décalages: An Althusser Studies Journal, 2010. Vol. 1: Iss.1. P.1-19.
8. АХМЕДОВ, Н.Т. Перечитывая Луи Альтюссера (Альтюссер о Ленине и ленинизме). // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, 2019. Том 11, № 1.
9. ЦЗЭ-ДУН, М. Относительно практики. // Избранные произведения в 4 томах. Т.1. - Москва: Издательство иностранной литературы, 1952. С.503-528.
10. ЦЗЭ-ДУН, М. Относительно противоречия // Избранные произведения в 4 томах. Т.2. Москва: Издательство иностранной литературы, 1952. С.407-469.
11. Выступления и статьи Мао Цзэ-дуна разных лет, ранее не публиковавшиеся в печати. Выпуск шестой. / Общ.ред. Борисова О., Титаренко М. - Москва: Прогресс, 1976.
12. ALTHUSSER, L. Pour Marx. - Paris: Francois Maspero, 1965.
13. ALTHUSSER, L. Lire le Capital. - Paris: Francois Maspero, 1965.
14. ALTHUSSER, L. Eléments d'Autocritique. - Paris: Librairie Hachette, 1974.
15. ALTHUSSER, L. Sur la reproduction. - Paris: Presses Universitaires de France, 1995.
16. ALTHUSSER, L. Initiation à la philosophie pour les non-philosophes. - Paris: Presses Universitaires de France, 2014.
17. ALTHUSSER, L. Sur le phénomène actuel de la «Mode»ю // Décalages: An Althusser Studies Journal, 2014. Vol.1: Iss. 4. P.1-14.
18. ALTHUSSER, L. Être marxiste en philosophie. - Paris: Perspectives critiques, 2015.

19. ELLIOTT, G. Althusser, The Detour of Theory. - Leiden: Brill, 2006.

20. MONTAG, W. Le Lénine d'Althusserю // Colloque annuel de clôture du séminaire de philosophie politique «Penser la transformation». 2013 [Электронный ресурс] – URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://revueperiode.net/le-lenine-dalthusser/&strip=1&vwsrc=0 (Дата обращения : 30.05.2020).

21. MCKENZIE, W. Althusserians Anonymous (the relapse). // Theory & Practice. 2016 [Электронныйресурс] – URL: http://publicseminar.org/2016/02/aa/ (Дата обращения: 30.05.2020).

22. YAN, F. The "Althusser-Mao" Problematic and the Reconstruction of Historical Materialism : Maoism, China and Althusser on Ideology // CLCWeb: Comparative Literature and Culture, 2018. Vol. 20: Iss.3. P.1-10.

23. BREWSTER, B. Althusser Glossary 1969. // Marxists Internet Archive Encyclopedia, 1999.[Электронный ресурс] – URL: https://www.marxists.org/encyclopedia/terms/althusser/index.htm (Дата обращения: 27.04.2020).

24. ALTHUSSER, L. On the Twenty-Second Congress of the French Communist Party // Marxists Internet Archive Encyclopedia, 1999. [Электронный ресурс] – URL: https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1977/22nd-congress.htm (Дата обращения: 27.04.2020).

CZU 327
DOI 10.5281/zenodo.4389211

DEFINING MULTILATERLISM: EVOLUTION AND CHALLENGES OF MULTILATERAL COOPERATION

Selena STEJARU
PhD student, Master of European Studies, Faculty of International Relations,
Political and Administrative Sciences, State University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *selena.stejaru@gmail.com*
https//orcid.com/0000-0003-2778-2068

Multilateralism has become a norm of interstate relations and a defining characteristic of the international community of independent states. Today, however, the international system is no longer simply about interstate relations. Globalization and global communication revolution have made the world a smaller place, taking interdependence to a significantly new level and changing the patterns of interactions between states, market actors, and civil society on the international level.

There is no question that globalization creates incentives for states toengage in international cooperation. Thus, the article outlines the empirical research of scholars on multilateralism to advance theoretical debates about its role in the field of International Relations, questioning to what extent do states tend to share a basic understanding of what goals they seek when they agree to multilateral cooperation.

Keywords: *civil society, international organizations, international cooperation, multilateralism, globalization.*

DEFINIREA MULTILATERALISMULUI: EVOLUȚIE ȘI PROVOCĂRI DE COOPERARE MULTILATERALĂ

Multilateralismul a devenit o normă a relațiilor interstatale și o caracteristică definitorie a comunității internaționale. Astăzi, însă, sistemul internațional nu se referă doar la relații interstatale. Globalizarea și dezvoltarea tehnologiilor informaționale și celor ale comunicării au transformat lumea, au plasat interdependența la un nivel semnificativ nou și au schimbat modelele de interacțiuni între state, actori pe piață și societatea civilă la nivel internațional.

Circumstanțele globalizării creează stimulente pentru ca statele să se angajeze în cooperare internațională. Prezentul articol aduce în evidență cercetarea empirică a savanților asupra multilateralismului pentru a promova dezbaterile teoretice privind rolul acestuia în domeniul relațiilor internaționale, analizând dimensiunea pe care statele au tendința să coopereze și să contureze obiectivele de bază pe care le caută atunci când acceptă cooperarea multilaterală.

Cuvinte-cheie: *societate civilă, organizații internaționale, cooperare internațională, multilateralism, globalizare.*

DÉFINITION DE MULTILATÉRALISME: ÉVOLUTION ET DÉFIS DE LA COOPÉRATION MULTILATÉRALE

Le multilatéralisme est devenu une norme des relations interétatiques et une caractéristique déterminante de la communauté internationale. Aujourd'hui, cependant, le système international ne concerne pas seulement les relations interétatiques. La mondialisation et le développement des technologies d'information et de la communication ont trans-

formé le monde, porté l'interdépendance à un niveau sensiblement nouveau et modifié les modes d'interaction entre les États, les acteurs du marché et la société civile au niveau international.

Les circonstances de la mondialisation incitent les États à s'engager dans la coopération internationale. Cet article met en évidence les recherches empiriques des chercheurs sur le multilatéralisme pour promouvoir des débats théoriques sur son rôle dans les relations internationales, analysant la dimension que les États tendent à coopérer et décrivant les objectifs fondamentaux qu'ils recherchent lorsqu'ils acceptent la coopération multilatérale.

***Mots-clés**: société civile, organisations internationales, coopération internationale, multilatéralisme, mondialisation.*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ МУЛЬТИЛАТЕРАЛИЗМА: ЭВОЛЮЦИЯ И ВЫЗОВЫ МНОГОСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Многосторонность стала нормой межгосударственных отношений и определяющей чертой международного сообщества. Однако, сегодня международная система - это не только межгосударственные отношения. Глобализация и развитие информационных и коммуникационных технологий изменили мир, вывели взаимозависимость на совершенно новый уровень и изменили модели взаимодействия между государствами, участниками рынка и гражданским обществом на международном уровне.

Обстоятельства глобализации побуждают государства участвовать в международном сотрудничестве. В данной статье освещаются эмпирические исследования ученых по многосторонности, направленные на продвижение теоретических дебатов о ее роли в международных отношениях, анализируется степень, в которой государства склонны к сотрудничеству, и обозначены основные цели, которые они преследуют, принимая многостороннее сотрудничество.

***Ключевые слова:** гражданское общество, международные организации, международное сотрудничество, многосторонность, глобализация.*

Introduction

Multilateralism has become a norm of interstate relations and a defining characteristic of the international community of independent states. Today, however, the international system is no longer simply about interstate relations. Globalization and global communication revolution have made the world a smaller place, taking interdependence to a significantly new level and changing the patterns of interactions between states, market actors, and civil society on the international level.

There is no question that globalization creates incentives for states toengage in international cooperation. Thus, the article outlines the empirical research of scholars on multilateralism to advance theoretical debates about its role in the field of International Relations, questioning to what extent do states tend to share a basic understanding of what goals they seek when they agree to multilateral cooperation.

Ideas and discussions

At the beguining of 1990s, Keohane [9] argued that multilateralism had developed an impulse of its own and had become increasingly important, in the field of International Relations. According to Keohane multilateralism at this point still 'served as a label more than as a concept defining a research programme'.

The preamble of the UN Charter provides that multilateralism implies "establishing conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained". Thus, multilateralism involves justice, obligations, and the aspect of inter-

national rule of law. For Keohane (10, p. 731), multilateralism is "the practice of coordinating national policies in groups of three or more states, through ad hoc arrangements or by means of institutions". By definition, then, it involves exclusively states and mainly, but not exclusively institutions, defined as "inherited patterns of rules and relationships that can affect beliefs and expectations, and as potential tools for the pursuit of their own objectives". [11, p. 96] Multilateralism becomes institutionalized when "multilateral arrangements with persistent rules" emerge, and thus multilateral institutions "can be distinguished from other forms of multilateralism, such as ad hoc meetings and short-term arrangements to solve particular problems". [10, p. 733] Multilateral institutions, by implication, take the form of international regimes or bureaucratic organisations. Keohane defines regimes "as institutions with explicit rules, agreed upon by governments, that pertain to particular set of issues in international relations". Bureaucratic organisations usually accompany regimes: they "assign specific role to their employees' and monitor and manage 'a set of rules governing state in a particular issue-area". As such, the study of multilateralism connects to the study of international organizations.

Ruggie extended Keohane's definition to the 'qualitative dimension of the phenomenon that makes it distinct'. What mattered more than the number of parties or degree of institutionalisation was the type of relations that existed between parties. Multilateralism meant "coordinating relations among three or more states", but "in accordance with certain principles" that order relations between them. Multilateralism represented a 'generic institutional form' and implied institutional arrangements, persistent sets of rules that affect the behaviour of actors that "define and stabilize property rights of states, manage coordination problems and resolve collaboration problems". However, multilateralism itself needed to be differentiated from multilateral organisations, which were a "relatively recent arrival and still of only modest importance". [19]

Ruggie concluded that multilateralism was based on organizing principles that differentiated it from other forms of international relations such as bilateralism and imperialism: generalized principles of conduct, indivisibility anddiffuse reciprocity.

First, multilateralism entails three or more states between whom relations are based on "generalized" principles of conduct that identify "appropriate conduct for a class of actions" without regard to particularistic interests of the parties or the strategic exigencies that may exist in any specific occurrences. [19, p. 571] The interaction of states is governed by "norms exhorting general if not universal modes of relations to other states, rather than differentiating relations caseby case". [4, p. 602]

Second, indivisibility is a specific social construction. It may take various forms, but in all cases it constitutes "the scope, both geographic and functional over which costs and benefits are spread" when actions are taken that affect the collectivity. [4, p. 602] For example, the collectivity may consider peace or threats to peace as indivisible, as in the case of a collective security system.

Third, diffuse reciprocity means that members of a collectivity expect to benefit from multilateralism in the long term and on a variety of issues, they expect thearrangement to "yield a rough equivalence of benefits over time". [20, p. 571]

According to Caporaso, a distinction must also be drawn between the institution of multilateralism and the terms "multilateral" and "multilateral organisations". Multilateral cooperation is a phenomenon that occurs between states but not only states. Many scholars, such as Keck, Sikkink, Cooper, Hampson, Kaldor, Keane have recognized the growing influence in international relations of non-state actors, often

linked together into transnational advocacy networks. Non-state actors – multinational corporations, non-governmental organisations, and the secretariats of international organisations – may push states to make multilateral commitments or even agree to such commitments between themselves.

Multilateral organisations may also be forums where actors become socialized to the principles of multilateralism. Multilateralism may become a means, a tool or a strategy to achieve other goals, such as good governance, migration control, or economic liberalization.

Moreover, multilateralism may be effective or not, at different levels of the international order: system multilateralism, foundational multilateralism, and contract multilateralism. [15]

System multilateralism is relations between states based on sovereignty, mutual recognition and formal equality. It is governed by legal and diplomatic practices. Perhaps the best example ofsystem multilateralism is the UN.

Foundational multilateralism occurs at an intermediate level, and includes some, not all, states in the international order. It is based on agreed, specific principles – such as nondiscrimination in trade – and is indivisible in character: all must play by agreed rules and there aremeans for enforcing them. Ruggie [20, p. 12] offers the post-war liberal international economicorder, mainly limited to advanced industrial democracies, as an example of foundational multilateralism. NATO or the EU are other examples.

Contract multilateralism may entail formal agreements among groups of states, such as treaties. But it works mainly based on unwritten or qualified rules and norms. Examples include the Concert of Europe or the Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) forum.

Multilateral cooperation is voluntary, it is not agreed on a completely ad hoc basis. All interpretations stress three main dimensions: the importance of rules applied consistently and equally to all participating states; inclusiveness in terms of the parties involved or affected; and cooperation that is institutionalised.

In the broadest sense, research on multilateralism investigate both time and space. It examines the historical evolution of the international order and the dimensions of that order, determined by the distribution of power and patterns of interdependence, during any given historical period. Moreover, scholars investigate political space beyond the structural features of the international order. Politics at the domestic level of individual states, especially great powers, historically have facilitated or debilitated multilateralism. As Ruggie argues, "a pronounced shift toward multilateralism in economic and security affairs requires a combination of strong international forces and compatible domestic environments". [20, p. 592]

Multilateral agreements have sprung up throughout the modern era mainly to manage relations based upon the principle of state sovereignty. As early as the 17th century, multilateral arrangements were proposed to manage property issues, such as the governance of oceans. Multilateral cooperation, however, was relatively rare until the 19th century, which witnessed a range of new treaties on trade, river transport and public health. Multilateral organisations including the International Telegraph Union, the Universal Postal Union and the International Office of Public Hygiene had their origins in the 1800s. Multilateral agreements during this period were mostly responses to the political, social and economic transformations generated by the Industrial Revolution. Rising volumes of international transactions not only increased the scope for disputes between states that degenerate into conflicts, butthey also prompted states to protect their sovereignty, even as they agreed to common standards and regulations to facilitate economic exchange.

Most multilateral agreements in the 19th century did not generate formal organisations. For example, the Concert of Europe was an informal framework in which four European powers Austria, Great Britain, Prussia, Russia (later joined by France) - agreed to consult each other and negotiate on matters of European peace and security. Following the French Revolution and Napoleonic wars, European powers were eager to return to a more stable European order. The Concert was created in 1815, the five Concert powers considering themselves the 'principal arbiters of Europe's affairs', and even gave themselves the right to 'confer international legitimacy: that is the very right to exist as states'. [1, p. 4] They used this self-appointed right to recognise the statehood of Belgium and Greece.

The Concert preserved peace in Europe for nearly forty years. Its legitimacy was gravely damaged by the revolutions of 1848, which reinforced the power and priority of national interests. While the Concert never became a multilateral organisation, it paved the way for a new kind of multilateralism in the 20th century by establishing a forum in which issues of peace and security could be addressed, and by recognising the special roles, rights and obligations of major powers. In contrast to prior forms, the multilateralism of the 20th century brought the creation of formal multilateral organisations. The status of multilateralism was thus transformed and came, as Ruggie mention "to embody a procedural norm in its own right – though often a hotly contested one - in some instances carrying with it an international legitimacy not enjoyed by other means". Multilateralism achieved a new sort of legitimacy not least due to the strong advocacy of Woodrow Wilson. The only political scientist ever to serve as US President, Wilson had been a longtime supporter of an international order based on multilateral, collective negotiations by the time of his election in 1912. His Fourteen Points urged the creation of "a general association of nations". According to Wilsonian doctrine, a peaceful international order required the spread of democracy, free trade and international law. A new kind of international order "would replace older forms of order based on the balance of power, military rivalry and alliances […] power and security competition would be decomposed and replaced by a community of nations". [16, p. 12]

Specifically, Wilson championed the creation of an international body with universal membership, binding rules and a dispute settlement mechanism. Wilson never actually used the term "collective security". However, intense negotiations, mainly between the British and Americans on the creation of such an international body at Versailles in 1919, focused on precisely this issue. The Covenant of the League of Nations committed its member states to collective security. They not only had to renounce war, but also to accept and establish "the understandings of international law as the actual rule of conduct among Governments" (Preamble). Article 10 of the preamble committed its members "to respect and preserve as against external aggression the territorial integrity and existing political independence of all Members of the League". States were threatened by political and economic sanctions, not military retaliation, if they resorted to war.

Over its 17 year existence, the League was mostly unsuccessful in the security arena. It failed, according to Armstrong [1, p. 29], for a number of reasons. First, it did not achieve universal membership. The US never joined and major players such as the Soviet Union and Germany withdrew. Second, the League faced multiple political crises during a worldwide economic depression, and became deeply unpopular in a number of countries including Germany, where it was strongly associated with the Treaty of Versailles. Finally, the League's Covenant was plagued with loopholes and ambiguities,

and proved to be over-ambitious and mostly inapplicable. The question of why the League failed continues to be debated.

Multilateral cooperation in new international organisations (IOs) was widely considered the only way to manage the post-World War II international order. In the space of less of ten years, a multitude of multilateral organisations were launched, including the Bretton Wood agreements and the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), the UN, and NATO.

Why was multilateralism the preferred approach? The role of the emergent hegemonicpower, the US, and its leaders at the time, particularly Franklin Roosevelt, was certainly central. For the US, "multilateralism in its generic sense served as a foundational principle based on which to reconstruct the postwar world". Moreover, the United States found itself in an unparalleled position of power in 1945. Thus, for weaker states, multilateralism not only promised benefits, but also constrained a hegemon. [15]

Roosevelt envisaged a post-war security order based on cooperation, negotiations andconsultations between the major powers, with the UN at its heart. Specifically, the UN recognised the role of great powers, such as the US, but also the Soviet Union (along with France, the UK and China), by granting them veto power in the Security Council. The veto not only reflected a return to a balance-of-power in the international order. It also acknowledged the importance of unanimity among major powers. [2, p. 40] Unlike the League, the UN had universal membership and decisions taken by the Security Council – effectively, a directoire - were binding in character. The UN's role extended to economic and social affairs and human rights.

According to Ikenberry, the US also vigorously sought to establish a multilateral economic system as an antidote to the protectionism of the 1920s and 1930 that had hindered international trade, contributed to the Great Depression, and exacerbated economic friction between states. It became clear during the Second World War that only multilateral cooperation - on a stable exchange rate system, a reserve unit of account such as the gold standard, and the reduction of trade barriers - could guard against a recurrence of such problems. The introduction of the Marshall Plan and growing US involvement in European economic affairs reflected the widely-shared conviction in Washington that the US would benefit from a system that could open trade and investments in the region.Such cooperation was strongly encouraged by the White House: Rooseveltttook into serious consideration Republicans' reservations about the UN and made a point toincorporate them in the Charter. Roosevelt's successor, Harry Truman, followed a similar strategy in economic affairs. In particular, he argued that it was in the US interest to have a stable andprosperous Europe. In the end, "the Marshall Plan and the General Agreement on Tariffs and Tradeboth enjoyed broad bipartisan support". [14, p. 13] The domestic politics ofmultilateralism shifted in the US, but largely because of changes in the international order.

The Cold War then ushered in a new and unprecedented international context,at the same time, the construction of the iron curtain pushed the USto support the creation of what was effectively a new multilateral system. NATO was launched in1949, with an attack on one member treated as an attack on all.

When the Cold War ended, despite many predictions that the international system would shift towards multipolarity, thus undermining multilateralism, there were developed new multilateral economic agreements including the WTO and the Asia-Pacific Economic Cooperation forum (APEC).

The 2000s witnessed advancing interdependence spurred by globalization. The internationalization

of issues such as financial regulation, disease control, and counterterrorism increased demand for multilateral solutions. As generic comments on multilateralism go, the claim that "as global interdependence grows, so does the need for multilateral coordination of policies" comes as close as any to unchallenged veracity. In fact, one of the more obvious and testable hypotheses for students of multilateralism is that, assuming global interdependence is not reversed, "the demands for multilateral agreements will increase". [5, p. 540]

If structural shifts in the international order and domestic politics within Great Powers can advance or obstruct multilateralism, the different goals that lead states to embrace multilateral cooperation condition how it works in practice.

First, it is needed to consider how different International Relations theories view multilateralism. According to Keohane, the institutionalists assume that the goal of multilateralism is to solve shared problems. Globalization generates wealth and intercultural understanding. But it also creates problems that states cannot solve by themselves. Thus, they create international institutions that act as focal points for bargaining and help ensure that they keep their commitments to one another. Alternatively, realists contend that states have different interests and thus inevitably seekdifferent objectives when they agree to multilateral cooperation. Interdependence is increasing but is still only a weak motivator of state behaviour. [23] Gill affirms that critical or dependency theorists would reject the assumption that multilateralism means the absence of particularist interests so that the same rules apply to all. Most multilateral organisations have had their rules written by a sub-group of the eventual latent membership. Differences in the rules (International Monetary Fund; IMF) or equivalence in rules (WTO) expose the rhetoric of multilateralism as concealing relationships of dependency. [8] To this end, different theoretical positions yield very different views about the basic objectives of multilateralism.

One indicator suggesting that multilateralism is on the rise is the increased frequency with which IR scholars focus on the interplay between international law and international relations. Constructivists argue that international law has become a social structure, built on norms recognised by states, that shapes world politics. Multilateralism is the most common and distinctive source of international "legislation", or the most frequent mode of formulation and enactment of legally binding international rules. [18, p. 38]

In the context of researching different forms of multilateralism the central concern focuses on the extent that multilateralism tends to evolve according to a common pattern.Thus, exploringexperts' debates about compliance and non-compliance, could be considered whether 21st century multilateralism is more demanding than earlier forms, thus creating stronger incentives for states to resist it.

Peterson has taken a rather different approach, identifying three categories of multilateralism: aspirant, crystallizing and institutionalized. The establishment of rules-based organisations such as the WTO would be categorized as institutionalised multilateralism. The emergence of new international rules and organisations, such as the International Criminal Court (ICC), more active international judicial intervention, or international efforts to tackle climate change - would be considered crystallizing multilateralism. The emergence of international norms on child labour or foreign investment is evidence of aspirant multilateralism. In this category, "norms inform foreign policy behaviour in the absence of codified rules or even the prospect of establishing them". [17, p. 9]

Over time, scholars as Cox, McRae and Hubert have claimed to identify a "new multilateralism". Ikenberry has argued that the multilateralism in

the 21st century is more demanding than past versions and necessitatesmore concessions on the part of states. Previous forms were more accommodating to the interests of major players, often containing provisions for reservations, exemptions, veto powers or weighted voting mechanisms. The “old” multilateralism recognised the status of major powers and offered them relatively unthreatening cooperation.

For example, the UN Charter includes various mechanisms of accommodation such as the power of veto on the Security Council (Article 27). Such provisions reaffirm that states retain some control of their sovereignty. They are widely-accepted as a means for increasing the number of signatories to multilateral treaties and agreements. [5]

The GATT worked on the basis of consensus: no decision was adopted if a member state formally objected to the proposed decision. Consensus also implied no special treatment for major powers. In fact, it allowed “weak states to block positive-sum outcomes that they deemed to have an inequitable distribution of benefits”. [21, p. 345) As Steinberg suggests, the preference for consensus decision-making resulted from multiple factors. They included the accession of a bloc of developing countries in the 1950s, the dynamics of the Cold War, and the widely-held view that ‘it would be impossible to reach agreement on a weighted voting formula and expand the GATT into a broad-based organization that could attract and retain developing countries’.

As successor to the GATT in 1995, the WTO appeared to mark a step-level change. According to its Disputes Settlement Mechanism (DSU), states would be legally obliged to deliver on the terms of sanctions that were assessed against them. The WTO is thus a prime example of the new multilateralism for advocates of the view that something changed in the transition out of the Cold War.

In fact, non-compliance with WTO rules has been a frequent practice of major players, including the US and the EU. But non-compliance in the international trade area may be perceived differently than, for example, violations of human rights. As Trachtman [22, p. 127] highlighted, the rules of the WTO are “not like the international law proscription of genocide or aggressive war: they do not normatively demand compliance at all costs”.

Nevertheless, the violation of WTO rules by some members may have a severe impact on others. In a sense, the DSU was designed to accommodate states affected by non-compliance. It operates on the “consensus minus 1” principle, so that a state found to be violating WTO rules can be sanctioned and legally obliged to offer remedies to aggrieved states. It thus appears to strengthen multilateralism and ensure compliance with agreed international rules.

In contrast, the Ottawa Convention on landmines appears to be an unusually pure case of the new multilateralism. Most signatories strongly defended the position that the treaty should have no exceptions. In December 1997, 122 states signed a convention categorically prohibiting the use, stockpiling, production and transfer of anti-personnel mines.

Even if the international order of the 21st century is a more multilateral one, different cultural understandings of multilateralism may still lead states to define differently the problems that cooperation seeks to solve.Connecting with questions about the universality of multilateralism, perhaps cultural differences rule it out entirely. [13] For example, “sovereignty-based” multilateralism is spoken of in China as a normative objective. Chinese policymakers readily concede that international cooperation is desirable and necessary. But they alsoinsist it must be based on the strict understanding that domestic political matters, such as humanrights in China, are nobody else’s business.

The question of whether multilateral cooperation encourages non-democratic states to adopt demo-

cratic habits was pointed by Keohane, Macedo and Moravcsik in their work "Democracy-enhancing multilateralism", finding an explicit trade-off between effectiveness and democracy in building multilateralism. [12] Multilateral cooperation between non-democracies is always unlikely to promote democracy. Keohane and his colleagues claim to have uncovered the empirical conditions under which multilateralism leads to net gains in democracy. But they also insist on the need for far "more comprehensive analysis of the effects of multilateralism on democracy". [12, p. 28]

Thus, considering the dimension of multilateralism in the 21st century, compared to other historical periods, the modern era features more and more demanding forms of multilateralism, since multilateralism involves fundamental ambiguities, especially on what constitutes compliance and whether international laws or norms have genuine, tangible impact on the behaviour of states.

Conclusions

A number of factors are driving the transition – structural changes in the international system, periodic crisis and disasters (e.g., inter-and intrastate conflicts, economic collapse and catastrophic environmental events) that shock the system, shifts in the international system's characteristics or nature due to competitive pressures for resources and mandates, new and expanded norms, and domestic politics. One of the more important consequences of this transition has been the pluralization of international relations, which is causing the shift from the centralized institutional forms and mechanism of governance and shaping the contours of 21st century world politics. But, despite these pressures, most mechanisms for international decision making are exclusive to states.

The new dynamics of world politics arising out are forcing to manage relations among a wider set of global actors and creating the new mix of participants and roles in the structure and governance of the international system and order. Clearly, the characteristics of the multilateral stage are large and growing, and the roles they play in contemporary world politics are both diverse and complex. Multilateralism encompasses this complexity, anchors the practices and means of interaction of states, non-state actors and international organizations, enabling to tackle transnational and global problems collectively and to realize common goals.

Bibliography

1. ARMSTRONG, D., LLOYD, L., REDMOND, J. International Organisation in World Politics. - Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004.
2. ARMSTRONG, D., FARRELL, T., LAMBERT, H. International Law and International Relations. - Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
3. BERGMAN, A., PETERSON, J. Security strategy, ESDP and non-aligned states. In: DANNREUTHER, R., PETERSON, J. Security Strategy and the Transatlantic Alliance. - London and New York: Routledge, 2006.
4. CAPORASO, J. International Relations Theory and Multilateralism: the Search for Foundations. // International Organization, 1992, #46 (3), pp.599-632.
5. CHAYES, A. How American Treaty Behavior Threatens National Security. // International Security,2008, #33 (1), pp.45-81.
6. COOPER, J.M. Breaking the Heart of the World: Woodrow Wilson and the Fight for the League of Nations. - Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2002.
7. DANNREUTHER, R. International Security: the Contemporary Agenda. - Cambridge and Malden MA: Polity, 2007.
8. GILL, S. Globalization, Democratization and Multilateralism. - Bsingstoke, Macmillan, 1997.
9. KEOHANE, R.O. International Institutions: Can Interdependence Work? // Foreign Policy, 1990, #110 (Spring), pp.82-96.

10. KEOHANE, R.O. Multilateralism: an Agenda for Research. // International Journal, 1990, #45, pp.731-764.

11. KEOHANE, R.O., NYE, J.S. Power and Interdependence. - New York: Addison-Wesley Longman, 2-nd edition, 2000.

12. KEOHANE, R.O., MACEDO, S., MORAVCSIK, A. Democracy-enhancing multilateralism. // International Organization,2009, #63 (Winter), pp.1-31.

13. KLEIN, N., REINERS, W., ZHIMIN, C., JUNB, J., ŠLOSARČÍK, I. Diplomatic Strategies of Major Powers: Competing Patterns of International Relations? The Cases of the US, China and the EU. // MERCURY Working Paper, D12, 2010, available from http://www.mercuryfp7.net/index.php?id=10076 (accessed, 01.07.2020).

14. KUPCHAN, C.A., TRUBOWITZ, P.L. Dead Center. The Demise of Liberal Internationalism in the United States. // International Security, 2007, #32 (2), pp.7-44.

15. IKENBERRY, G.J. Is American Multilateralism in Decline? // Perspectives on Politics, 2003, # 1 (3), pp.533-550.

16. MEAD, W.R. Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World. - London and New York: Routledge, 2002.

17. PETERSON, J., ASPINWALL, M., DAMRO, C., BOSWELL, C. The Consequences of Europe: Multilateralism and the New Security Agenda. // Europa Institute Mitchell Working Paper, 2008.

18. REUS-SMIT, C. The Politics of International Law. - Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

19. RUGGIE, J.G. Multilateralism: the Anatomy of an Institution. // International Organization, 1992, # 46 (3), pp.561-598.

20. RUGGIE, J.G. Multilateralism Matters: the Theory and Praxis of an Institutional Form. - New York, N.Y: Columbia University Press,1993.

21. STEINBERG, R.H. In the Shadow of Law or Power? Consensus-Based Bargaining and Outcomes in the GATT/WTO. // International Organization, 2002, #56 (2), pp.339-374.

22. TRACHTMAN, J.P. The WTO Cathedral. // Stanford Journal of International Law, 2007, #43, pp.127-167.

23. WALTZ, K.N. Globalization and governance. // Political Science and Politics vol.32 (December), 1999, pp.693-700.

CZU 327
DOI 10.5281/zenodo.4389214

DETERMINING THE CONTEXT OF REGIONAL SECURITY AND STABILITY (on example of Balkans, Caucasus and Ex-Soviet space)

Ludmila OLEINIC
Doctor of Political Science, Associate Professor
The American University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *astmiler@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-5884-9563

The instabilities and dangers in Europe, including periphery, affect the security of all European states, requiring intense regional cooperation and joint efforts. That is why regional security has an important role in discovering the optimal ways of society developing, this becoming a necessity and having an enormous interest in contemporary period, besides the theoretical value having also a great practical meaning. The scientific research analyses the effectiveness, cooperation and flexibility of the regional security policy of the regions as the Balkans, the Caucasus, the ex-Soviet countries, by this depends whether will they succeed in overcoming the period of instability towards national security and the consolidation of a genuine contemporary democracy in countries.

Keywords: *regional security, security environment, international security, globalization, geopolitics, army, security problems, strategic interest.*

DETERMINAREA CONTEXTULUI SECURITĂȚII ŞI STABILITĂȚII REGIONALE (exemplul Balcanilor, Caucazului şi spațiului post-sovietic)

Instabilitatea și pericolele din Europa, inclusiv de la periferie, afectează securitatea tuturor statelor europene, fapt ce necesită promovarea unei cooperări regionale intense și întreprinderea eforturilor comune conjugate în acest sens. Din acest considerent, securitatea regională are un rol important în descoperirea modalităților optime de dezvoltare a societății. Aceasta devine o necesitate și are un interes enorm pentru perioada contemporană, pe lângă valoarea teoretică, având, de asemenea, și o mare semnificație practică. Prezentul articol științific analizează eficacitatea, dezvoltarea, cooperarea și flexibilitatea politicii de securitate regională promovată în regiuni precum sunt Balcanii, Caucazul, țările post-sovietice. De politicile întreprinse în acest sens depinde dacă se va reuși depășirea perioadei de instabilitate față de securitatea națională și consolidarea unei democrații moderne autentice în regiunile nominalizate.

Cuvinte-cheie: *securitate regională, mediu de securitate, securitate internațională, globalizare, geopolitică, armată, probleme de securitate, interese strategice.*

DÉTERMINATION DE CONTEXTE DE LA SÉCURITÉ ET LA STABILITÉ RÉGIONALES (l'exemple des Balkans, du Caucase et de l'espace post-soviétique)

L'instabilité et les dangers en Europe, y compris à partir de la périphérie, affectent la sécurité de tous les États Européens, ce qui nécessite la promotion d'une coopération régionale intense et d'efforts conjoints à cet égard. Pour cette raison, la sécurité régionale joue un rôle important dans la découverte des moyens optimaux de développer la société. Cela devient une nécessité et a un énorme intérêt dans la période contemporaine, en plus de la valeur théorique, ayant

également une grande signification pratique. Cet article scientifique analyse l'efficacité, le développement, la coopération et la flexibilité de la Politique de sécurité régionale promue dans des régions telles que les Balkans, le Caucase et les pays post-soviétiques. Les politiques entreprises à cet égard dépendent de la possibilité de surmonter la période d'instabilité sur le plan de la sécurité nationale et de renforcer une véritable démocratie moderne dans les régions désignées.

Mots-clés: *sécurité régionale, environnement de sécurité, sécurité internationale, mondialisation, géopolitique,, militaire, problemes de sécurité, intérêts stratégiques.*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КОНТЕКСТА РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И СТАБИЛЬНОСТИ
(на примере Балкан, Кавказа и постсоветского пространства)

Нестабильность и вызовы в Европе, в том числе на её периферии, влияют на безопасность всех государств континента, что требует содействия интенсивному региональному сотрудничеству в области безопасности и совместных усилий в этом направлении. В этом контексте, региональная безопасность играет важную роль в раскрытии оптимальных вариантов для развития общества, становясь необходимостью и имея огромный интерес на современном этапе развития мира, как с теоретической так и с практической точки зрения. В данной научной статье рассмотрены эффективность, развитие, сотрудничество и гибкость региональной политики безопасности в таких регионах, как Балканы, Кавказ, страны постсоветского пространства. От политики, проводимой в этой связи, зависит удастся ли им преодолеть период нестабильности в отношении национальной безопасности и укрепления подлинной современной демократии в этих странах.

Ключевые слова: *региональная безопасность, среда безопасности, международная безопасность, глобализация, геополитика, армия, проблемы безопасности, стратегические интересы.*

Introduction

Regional security is a fundamental and distinct area of national security, which is in interdependence relationship with the processes of state development on political, social, economic, technological, military, diplomatic, informational and institutional dimensions. The research of regional security and stability at the border of Europe like Balkans, Caucasus and Ex-Soviet space is actual and important from scientific point of view because of its complexity, dynamics and multidimensionality. The fundamental objective of the regional security is to assure a continuous democratic development of state, fair and equal security for all, and channeling efforts aimed at people's prosperity towards preparing the integration of all the states of the region into Euro-Atlantic structures. In its turn, the objectives of the state in the region are to strengthen European perspectives, eliminate risks, organized crime and illegal actions, as well as to build sustainable stability based on standards of democracy, prosperity, respect for fundamental human rights and freedoms. Actually, solutions to regional problems come predominantly within the region. In this context, it is time when states, political forces, civic organizations take direct responsibility for solving the problems facing the region.

For the purposes of scientific research, the elements of the generally known scientific process were used: the methods of empirical research (observation, comparison, evaluation), as well as the methods used at the theoretical level (abstraction, analysis and synthesis, induction and inference, movement from abstract to concrete).

The main ideas of the research

Regional security is representing a different approach to the concept of security, with repercussions on the international order. In this respect, regional

security prevents changes to the internal and external environment in the vicinity of national interests or internal crises with effects on the immediate external plan. Also created situation impacts the overall degradation of the security environment of the general well-being of society and of national economies with influences on the international security.

The development of the current regional security environment is a fundamental element for understanding the order that is emerging. It takes different forms including international security (the role of bodies such as the UN, NATO, EU, OSCE, etc.), economic (trade regions) and even cultural. [1, p. 18]

Regional security is an appropriation of state, economic, ethnic and entities area, built on state involvement, on the basis of the concept of "common regional problems – that means solutions through regional cooperation", in combating the current risks and threats arising from the process of globalization. Because of that regional security is a necessity imposed by various determinations like: the challenges of globalization, the great difficulties that the countries of the region are currently facing in political, economic, social and ethnic field. In this respect, the internal stability of the state is an essential factor for its ability to cooperate internationally and, moreover, internal security is a determining factor in the quality of regional security.

Security tends to become the responsibility of several power centers, even if they are not consistent with the classic security model. Regional security and stability, part of the international one, is a state of affairs to which states, international organizations and other actors contribute significantly, but in different ways. Ensuring regional security and stability is part of the process of achieving international security and stability. This shall be achieved through its own efforts and cooperation with allies and partners, in accordance with the provisions of national programmes, the European Union's security strategy and the Alliance's strategic concepts. In this respect, states aim to harmonize national efforts with international commitments and to identify ways of capable working on preventing and countering threats in a timely manner. Efforts are also aimed at promoting democracy, peace and stability in the neighborhood and other areas of strategic interest, reducing vulnerabilities, developing national capabilities and profoundly transforming security institutions. [2, p. 4]

The unprecedented period of peace and stability that Europe is going through at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century is due to the existence of the European Union. It is the European Union that has generated not only a high level of economic development on the continent, but also a new approach to security, based on the peaceful settlement of disputes and multilateral international cooperation through common institutions. In contrast to these positive developments in the west of the continent, in other parts of Europe, and especially in the Balkans, there were a series of crises after 1990, which unfolded in the context of the geopolitical resettlements that followed the end of the Cold War. An essential feature was that crises took place most often within the states and less between them. As an actor in geopolitical area of strategic importance, the state seeks to play a substantial role in the process of defining and implementing stabilizing policies, cooperation and security assistance at both national and regional level.

The absence of forward-looking strategies of the international community for regions with major outbreaks of instability and conflict – strategies capable of preventing crimes against peace and humanity – has made violence in ex-communist area, for example, long-lasting and efforts to address suffered problems from inconsistency and perspective. Through the intervention of the Euro-Atlantic com-

munity enforcement and peacekeeping measures in recent years, the intensity of conflicts that have affected peace and security in the world has significantly diminished.

Given its geographical proximity, historical experience, common specific values and regional connections, the state's primary interest in the field lies in the democratization, economic development, stability and firm orientation of the region towards integration into international structures, while at the same time increasing its own contribution and taking more pronounced pro-active role as a regional security factor. In this context, the strategic efforts of the state are directed to solve security problems, so that the state enters an effective process of European and Euro-Atlantic integration.

Regional cooperation in the field of security, materialized in existence of a large number of organizations, provides an opportunity to improve common mechanisms for assessing the strategic environment, to identify a common risk agenda and appropriate tools for crisis management. The harmonization of their efforts, the orientation of their activities in full consonance with the efforts of the North Atlantic Treaty Organization, the European Union, above all, the increase of the responsibility of states, their leaders and national political forces for the security of the region, and their contribution to the resolution of states tension, crisis and conflict – are major imperatives of the new regional security paradigm. [3, p. 20-21]

In fact, solutions to regional problems come predominantly within the region. In this context, it is time for states, political forces, governmental, non-governmental or civic organizations, political leaders and representatives of various movements to take direct responsibility for solving the problems facing in the region. This requires – for the responsible political factors in the area – a modern and mature civic conscience, the firm promotion of democratic principles, respect for human dignity, freedom and identity of all, concern for maintaining border stability and the cessation of propaganda in favor of political, ethnic or religious violence and separatism.

The fundamental objective of the action of all these factors is democratic, fair and equal security for all, and channeling efforts aimed at people's prosperity towards preparing the integration of all the states in the region into Euro-Atlantic structures. The objectives of the state in the region are to strengthen European perspectives, eliminate risks related to terrorism, organized crime and illegal trafficking, as well as to build sustainable stability based on standards of democracy, prosperity, respect for fundamental human rights and freedoms.

In achieving these objectives, the state must actively support, in accordance with the principles of international law, the implementation of UN Security Council resolutions, Council of Europe and OSCE relevant decisions and recommendations, and contribute effectively, together with the states of the region, to the implementation of political, economic and security measures and programmes within NATO, European Union. [4, p. 158] In this area, the priority is to remove bottlenecks to the resolution of differences and states of tension, crisis and conflict, so that these actions allow the development of democratic institutions, generate security and open the prospects of prosperity, by respecting fundamental human rights and freedoms, strengthening trust, developing regional cooperation and promoting multiculturalism. Such a modern frame also addresses society's legitimate concerns about improving the legal status, living conditions and treatment enjoyed by national communities in neighboring states, in accordance with international norms, European standards and commitments under bilateral and multilateral agreements.

Regarding Balkan region, it is worth noting that the Balkans provides links between Western, Central

and Middle and East Europe. At the same time, the Balkans displays various and persistent vulnerabilities that, for decades, have been characterized as Europe's "powder keg". A vulnerability of the Balkans lies in a whole history of territorial disputes and ethnic, cultural and religious conflicts, with a burdensome past, which seems to become a real handicap in the face of the initiative and instruments of economic, political and military progress. [5, p. 12] This adds the complex deficiency of the Balkan security and the inability to prevent and manage local crises and conflicts.

In particular, one of the regions with a significant impact on the geopolitics of regional security from a historical point of view, cultural and religious elements presents the Western Balkans area, which belongs to Europe. Together with Bulgaria, Greece and European Turkey it is, *strict senso*, the southern extension of Central Europe. Interethnic conflicts, national rivalries after the Cold War diverted the area from the trajectory that Central Europe followed.

For the economic development of the area there are two main risks: dependence on aid and the criminalization of the economy. National economies are dependent on external support and international presence. Some political and economic elites are not interested in the optimal transformation of the economy in order to benefit from the potential of the underground economy. These risks are added to another defiance: the modernization of the state, organization of society when the clan traditions of several ethnic-cultural communities in the area (especially the Albanian one) either do not foster respect for the institutions of the civic and multicultural state or lead to the disaggregation of states into true "city-states" (as is the case in Bosnia and Herzegovina). Such a process of state consolidation and modernization must take place simultaneously with sub-regional and continental integration process.

Another region important for regional security is Turkey and the Caucasian area. The Caucasus brings together all the conditions of a hectic region, harassed for centuries between three former empires: Russia, Turkey and Iran. Located between the Black Sea and the Caspian Sea, the Caucasus is usually presented as a strategic crossroad between Europe and Asia, composed of a mosaic of peoples, a true linguistic and cultural Babel tower. Peoples of the Western Caucasus, the Ossetians, the peoples of the Eastern Caucasus, the Georgians, the Armenians and the Azerbaijanis form a conglomerate of languages that explains in part the complexity of the geopolitical problems of this region, a highly fragmented field of action and the object of ancestral territorial rivalries. [6, p. 6]

Kemal Ataturk's secular Turkey has chosen to be governed by Islamic party. This led to the highlighting of dilemma for the modern Turkish state: the army modernized society and state organization, the military being the guardians of the state's laity, but by kemalism the Turks separated modernity from democracy, pluralism from freedom. Consequently, even though Kemalism modernized Turkish society it did not democratize it to the same extent; even though it gave it more pluralistic structures, it did not give the citizen the freedom to create and to opt for them at their own will. This has led to a vicious circle in which kemalism strengthens, in the name of modernity (based on military democracy and civil authoritarianism), religious exclusivity, and this, in the name of democracy (pluralism and tolerance that does not conform to the fundamentalism faith) fuels the power of the army over society.

The experience of the 20th century has shown that fundamentalism can only be combated by the force of democracy, so fundamentalist Islam must be combated by Islam open to modernity (capable of synthesizing faith with tolerance, principles with pragmatism and tradition with the modernity of the

global world). In conclusion, Turkey must internalize the fundamental principles of democratic political systems. The historical stake is to demonstrate that there is no incompatibility between Islam and democracy.

Turkey also has an important role to play in the management of the South Caucasus area, with its important energy resources, as well as in establishing specific bridge between the Euro-Atlantic world and the Turkish countries of Central Asia. With regard to the Caucasus (Transcaucasia or the South Caucasus, including Georgia, Armenia and Azerbaijan) it is assumed that this area is one of meeting different cultural identities (some closer to Europe, others to Eurasia), as well as different strategic interests (European, Euro-Asian and Euro-Atlantic).

The integration of the whole Transcaucasia, for example into the EU or the CIS would be forced one (as it would also ignore the objective vocation of the countries concerned and their subjective options) and, on the other hand, will jeopardize certain geo-strategic balances. In addition, in particular genuine integration of Georgia and Azerbaijan into the CIS, involves building or rebuilding of trust between them and the Russian Federation, which is inevitable to require a very long time frame. On the other hand, the division of Transcaucasia between Europe (EU) and Eurasia (CIS), place countries in the area under different security shadows and geopolitical contexts (Georgia and possibly Armenia in the EU and Azerbaijan in the CIS, or in a Caspian Confederation - Georgia and Azerbaijan in NATO and Armenia in the CIS) could promote the exacerbation of conflicts between them. [7, p. 69-70] In view of all these aspects, it is possible and desirable that, despite the conflicts and crises that are currently dividing them, the states in the area will eventually come to the conclusion of formation of a Commonwealth of the Transcaucasia States, which would be the best solution. If successful, this Commonwealth could play the role of a buffer zone of a piece of aggregation of the major European, Euro-Asian and Euro-Atlantic assemblies whose vital interests are met in the Caucasus. The establishment of such a Transcaucasia Commonwealth requires the prior resolution of conflicts of interest and the definition of strategic cooperation system in the region between Russia, the USA and Europe.

A final region analyzed in the context of regional security is the ex-Soviet space. [8, p. 984] Russia plays an important role in this region. Traditionally, in recent centuries, Russia has had two great problems: a) the permanent rift between society and power, between social and political; b) the mentality of the besieged fortress, the idea that its security is all the greater in time when the weaker and insecure are the neighbors. Overcoming these two problems is essential both for Russia's destiny itself and for its relationship with the world. To these two problems are added three other great defiance's, this time with a stage character, namely: a) the ability to build institutions capable of ensuring the coherent management of its entire current territory; b) the ability to identify new cohesion criteria (post-Soviet and post-pan-Slavic) capable of ensuring the loyalty of citizens to the Federation and thereby the viability of the Federation itself; (c) the ability to achieve conciliation between the oligarchy and the state, which implies the integration of the underground market into the state order and the social effort for national security as a whole, as well as the achievement of a fair balance between option, risk and liability.

Developments in recent years indicate that Russia has ceased to be the strategic enemy of the Euro-Atlantic free world. The security and prosperity of the country under the conditions of new opportunities and threats depend on cooperation with Euro-Atlantic democracies, as well as the restoration of the link between Russian society and the political power of the Russian state, the link broken since the

first centuries of the last millennium. In this respect, the Russian political elite are aware that Russia's main priority is its own modernization. [9, p. 5]

Russia's role in ensuring global security and stability is important from the perspective of: control of weapons of mass destruction (nuclear, chemical or bacteriological) and production of technology; organized crime, drug trafficking and human beings; the phenomenon of global migration, which has already reached tens of millions, poses the risk of transcontinental spread of ethnic and social conflicts; that Russia is not only a "filter area" for migration of Asian origin but also a distinct source of emigration; the desire that the global world is undoubtedly a polycentric world, those centers are not primarily centers of military power, but also of economic and cultural power; that Russia has a regulatory role in ensuring balance in the oil, gas and other strategic market products, as well as in guaranteeing the world's energy security (including by diversifying sources and transportation stakes). [10, p. 241]

Achieving the objectives of stability and security in Eurasia as well as transforming Eurasia into a centre of power capable of participating with a positive contribution to guaranteeing the global balance and the functioning of the new international order, depends both on the evolution of the Russian Federation and on the extent to which it mobilizes the energies and political will of some of the former Soviet republics to form a democratic Commonwealth of Independent States (CSI) , effective and born from mutual trust and freely expressed option of the participants. Under the new reality, the danger to Ukraine and the Republic of Moldova is to remain politically and economically "dangerous neighbors". These two states are currently potential propagators of asymmetric risks (organized crime, illicit emigration).

Another state representing the ex-Soviet area is Ukraine. Strengthening a sovereign Ukraine, which has defined itself as a central European state and engages in close integration with the European Union, is also a necessity to ensure geopolitical pluralism in Eurasia. Ukraine is definitely, in terms of its vocation, a border country, a natural bridge located between the EU and the CIS. Ultimately an option is still necessary. If Ukraine met the criteria for EU membership, then its presence as a flank country of united Europe is extremely useful.

For its part, the Republic of Moldova taking into account its development, policy and national security as a priority has several objectives: strengthening state independence in relation to the Russian Federation; rediscovering and strengthening one's own cultural identity; development of market economy institutions and mechanisms; ensuring respect for fundamental human rights and freedoms, so as to make the possibility of integration into the European Union a reality. [11, p. 14] Despite the passage of political and conscientious confusion, through the historical past, geographical position and the culture origin (Latin), the Republic of Moldova belongs indisputably to Europe and not to Eurasia.

Belarus is a special case for the ex-Soviet zone for at least two reasons: a) Lukasenko's authoritarian political regime and b) close relations with the Russian Federation. As a state, the minimum democratic standards of free elections and economic reforms are not ensured in Belarus. Human rights are systematically violated, and economic attractiveness is very low because of aggressive behavior towards Western firms and representatives.

The difficulty of the relationship with Belarus is not only caused by the dictatorial nature of the Lukasenko regime, but also by the fact that Belarus is completely ignored or isolated in international relations. Filling the strategic vacuum following this exclusion is a necessity to capitalize on the chances of Europeanization or the European vocation of the Belarusians, which is currently not valorized. Supporting the emerging democratic opposition and

strengthening civil society in Belarus are part of a necessary strategy in this regard. Also, the democratization of Belarus and the strengthening of real independence that would allow it to freely opt for Europe and EU integration, is seen as part of a coherent problem (along with the Transnistrian crisis, the secessionism of Crimea, the Abkhaz problem and the south Ossetia, as well as the frozen conflict in Nagorno-Karabakh) whose object is the status and management of the legacy of the Soviet empire.

Conclusions

Considering the discontinuity that emerged in the exchange rate, it is very important to mention the way in which regional security face changes: long periods of instability are followed by adaptations and upheavals generated by some regional situations. It is too early to draw a conclusion from the attempts that were made in order to establish a viable regional security from pragmatic point of view on the ruins of old system. The changing of regional security in Balkans, Caucasus and post soviet area is supposed to give a representation of an arriving point and a reality that is an empiric image of a starting point.

Bibliographic references

1. CUCU, C., Dinamica mediului de securitate în regiunea extinsă a Mării Negre. – Bucureşti, 2009. Ed. Top Form. P.18.

2. FRUNZETI, T., Rolul instrumentului militar în creşterea stabilităţii şi securităţii regionale. – Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I“. 2009. P.4.

3. POPA, V., SARCHINSCHI, A., Perspective în evoluţia organizaţiilor internaţionale de securitate. – Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I“. 2007, P.20-35.

4. Raport anual asupra activităţii OSCE, 2006, P.157-158.

5. LARSSON, K., La "menace islamiste" en Europe: des chiffres qui parlent d'eux-mêmes, 21 avril 2007,http://www.tlaxcala.es/pp.asp?lg=en&reference=2482.

6. CURELARU, M., Securitatea regională şi mizele strategice ale Caucazului de sud. – Bucureşti, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I". 2009. P.6.

7. GIAMPAOLO DI PAOLA, A., Transformarea viziunii noastre asupra securităţii. // Revista NATO, Toamna 2006. P.69-71.

8. MACFARLANE, N., The Responsibility to Protect: is Anyone Interested in Humanitarian Intervention? // Third World Quarterly, 2004, Vol.25, No.5, P 977–992.

9. GERONIMo, J., Le retour du „renard rouge", La politique de V. Putin s`inscrit elle dans la tradition sovietique? Jeudi, 31 juillet 2008, http://www.geostrategie.com/920/.

10. JONES, W., The Logic of International Relations. – New- York, Harper Collins Publishers, Seventh Edition, 1991, P. 241.

11. POPESCU, N., Republica Moldova în sistemul de securitate european. – Chişinău, Ed.AAP. 2002. P. 14.

CZU 343.54(4-11/-13)
DOI 10.5281/zenodo.4388384

ТОРГОВЛЯ ЛЮДЬМИ В ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ: МНОГООБРАЗИЕ ФОРМ

Оксана АЛИСТРАТОВА
Докторант, магистр
Докторская школа социальных наук,
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова
e-mail: *oalistratova@yahoo.co.uk*
https://orcid.org/0000-0001-6450-0424

Торговля людьми является нарушением свободы и достоинства личности. Она охватывает все регионы, включая Юго-Восточную Европу, ставшая регионом происхождения, транзита и назначения жертв торговли людьми. В этой части европейского континента сформировались различные модели торговли людьми и используются практически все формы: торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации, принудительный труд, торговля детьми, попрошайничество, фиктивные браки, торговля органами и др.

Республика Молдова сталкивается с этим явлением с середины девяностых годов прошлого столетия. Являясь частью Юго-Восточной Европы, наша страна переживала процессы, свойственные странам данного региона. Молдова выступает страной-поставщиком и в меньшей степени страной-транзитером жертв торговли людьми, сталкиваясь с аналогичными формами этого феномена. Государственные и общественные институты прилагают усилия для борьбы с этим преступным явлением, однако число жертв торговли людьми остается достаточно высоким.

Ключевые слова: *торговля людьми, сексуальная эксплуатация, принудительный труд, торговля детьми, попрошайничество.*

TRAFICUL DE FIINȚE UMANE ÎN EUROPA DE SUD-EST: DIVERSITATE DE FORME

Traficul de ființe umane este o încălcare a libertății și demnității omului. Acesta acoperă toate regiunile, inclusiv Europa de Sud-Est, care este o regiune de origine, tranzit și destinație a victimelor traficului. În regiune sunt identificate și continua să fie utilizate cele mai diverse modele de trafic de persoane: trafic de persoane în scopul exploatării sexuale, muncă forțată, trafic de copii, cerșetorie, căsătorii fictive, trafic de organe etc.

Republica Moldova se confruntă cu acest fenomen de la mijlocul anilor '90. Fiind parte a Europei de Sud-Est, țara noastră a trecut prin procese similare țărilor din regiune. Moldova rămâne a fi o țară-sursă și în mai mică măsură o țară de tranzit a victimelor traficului de persoane și se confruntă cu aceleași forme de trafic, similare pentru întreaga regiune. Instituțiile publice și organizațiile non-guvernamentale depun eforturi pentru a combate acest fenomen criminal, însă numărul victimelor traficului de persoane în Moldova rămâne destul de mare.

Cuvinte-cheie: *trafic de persoane, exploatare sexuală, muncă forțată, trafic de copii, cerșetorie.*

TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS IN SOUTH-EASTERN EUROPE: DIVERSITY OF FORMS

Trafficking in human beings is a violation of the freedom and dignity of the individual. It covers all regions, including Southeastern Europe. Southeastern Europe is a region of origin, transit and destination of victims of trafficking. Various

models of human trafficking have been formed in the region and almost all forms are used: human trafficking for the purpose of sexual exploitation, forced labor, child trafficking, begging, fictitious marriages, organ trafficking, etc.

The Republic of Moldova has faced this phenomenon since the mid-1990s. Being a part of Southeastern Europe, Moldova experienced the processes similar to the countries in this region. Moldova is a source country and in less extent a transit country for victims of trafficking in human beings, and is faced with forms of trafficking to the region. State and public institutions are making efforts to combat this criminal phenomenon, but the number of victims of human trafficking in Moldova remains quite high.

Keywords: *human trafficking, sexual exploitation, forced labor, trafficking in children, begging.*

TRAITE DES ÊTRES HUMAINS EN EUROPE DU SUD-EST: DIVERSITÉ DES FORMES

La traite des êtres humains est une violation de la liberté et de la dignité humaines. Il couvre toutes les régions, y compris L'Europe du Sud-Est, qui est une région d'origine, de transit et de destination pour les victimes de la traite. Dans la région, les formes les plus diverses de traite des êtres humains sont identifiées et continuent d' être utilisées: traite des êtres humains avec le but d'exploitation sexuelle, travail forcé, traite des enfants, mendicité, mariages fictifs, trafic d'organes, etc.

La République de Moldova connaît ce phénomène depuis le milieu des années 90. Faisant partie de l'Europe du sud-est, notre pays a connu des processus similaires à ceux de la région Moldova reste un pays d'origine et, dans une moindre mesure, un pays de transit pour les victimes de la traite des êtres humains et connaît diverses formes de traite, similaires pour l'ensemble de la région. Les institutions publiques et les organisations non gouvernementales s'emploient à lutter contre ce phénomène criminel, mais le nombre de victimes de la traite des êtres humains en Moldova reste assez élevé.

Mots-clés: *traite des êtres humains, exploitation sexuelle, travail forcé, traite des enfants, mendicité.*

Введение

В XXI веке торговля людьми является проблемой глобального масштаба, связанной с нарушением прав человека, ущемлением достоинства и неприкосновенности личности. Она затрагивает все регионы, включая Юго-Восточную Европу, где используются практически все формы торговли людьми: сексуальная торговля, принудительный труд, торговля детьми, попрошайничество, фиктивные браки, торговля органами и др.

В Республике Молдова проблема торговли людьми стала особенно актуальной в середине 90-х годов прошлого столетия. Являясь частью Юго-Восточной Европы (ЮВЕ), Молдова переживала процессы, свойственные странам этого региона. На протяжении длительного времени Молдова выступает страной-источником и в меньшей степени страной для транзита жертв торговли людьми, и сталкивается с формами трафика, характерными для всего региона.

Основные идеи и размышления

Анализ ситуации в области торговли людьми в Юго-Восточной Европе базируется на материалах Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), Европейского Союза (ЕС), посвященных борьбе и предупреждению торговли людьми, докладах Государственного Департамента США по проблеме торговли людьми. В статье рассматривается многообразие форм торговли людьми в Юго-Восточной Европе как регионе происхождения, транзита и назначения жертв торговли людьми, предпринят стра-

новой анализ современного состояния торговли людьми в Юго-Восточной Европе. Также проанализированы объемы и основные направления трафика живым товаром в Республике Молдова как страны происхождения и транзита жертв торговли людьми, определены и конкретизированы тенденции развития данного явления.

Торговля людьми в Юго-Восточной Европе чаще всего рассматривается в контексте исследования этого феномена в рамках европейского континента либо Европейского Союза. Анализ торговли людьми в Европе предприняли в своих работах американские исследователи А.Ароновиц и Л.Шелли. [1; 8] Отмечая, что торговля людьми затрагивает мужчин, женщин и детей, они указывают, что первоначальный акцент на сексуальной эксплуатации постепенно смещается в сторону принудительного труда. В Юго-Восточной Европе характер торговли людьми меняется, когда возникает необходимость в создании новых маршрутов. Модели торговли людьми и рынки эксплуатации меняются в зависимости от спроса на рабочую силу в странах назначения и наличия потенциальных жертв торговли людьми в странах происхождения.

В середине 2000-х годов ряд исследователей предприняли попытку классификации форм торговли людьми, отразив имеющееся на тот момент многообразие. [41; 44] Однако, как показывает практика, формы торговли людьми меняются с течением времени. Это свидетельствует о способности преступников приспосабливаться к мерам, предпринимаемым по противодействию торговле людьми, адаптироваться к требованиям теневой экономики, развивать новые формы эксплуатации и применять новые методы рекрутирования. [35]

Для анализа ситуации в сфере торговли людьми в различных странах большое значение имеют доклады Государственного Департамента США, которые публикуются с 2001 года. Отчеты готовятся на основе информации из посольств США, неправительственных и международных организаций, журналистов, научных исследованиях, поездках в регионы и т.д. Используя эту информацию, Госдеп определяет каждую страну на один из четырех уровней в зависимости от выполнения минимальных стандартов по борьбе с торговлей людьми. Эти доклады позволяют проследить изменение ситуации в этой области, а также усилия правительств в борьбе с этим криминальным явлением.

Для исследования проблемы торговли людьми в Юго-Восточной Европе важную роль играют документы, принятые ЕС, ОБСЕ, Советом Европы, Европейской Комиссией, которые признают необходимость совместных усилий в борьбе с торговлей людьми. Рамочное решение Совета Европейского Союза о борьбе с торговлей людьми (2002) [39] связано с двумя наиболее распространенными формами торговли людьми: с целью сексуальной и трудовой эксплуатации. Другим документом Европейского Союза стало Рамочное решение Совета ЕС по борьбе с сексуальной эксплуатацией детей и детской порнографией от 22 декабря 2003, цель которого - усилить защиту детей и общества в целом от преступных деяний, которые связаны с сексуальной эксплуатацией ребенка или детской порнографией. [2]

В 2003 году ОБСЕ приняла стратегический документ – План действий по борьбе с торговлей людьми, который содержит политические обязательства стран-участниц ОБСЕ в сфере противодействия торговле людьми. План содержит передовые рекомендации, разработанные на основе соответствующих международных договоров и наилучшей практики международных организаций. [7] В 2015 году ОБСЕ издала Комментарий к Плану действий ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми (PC.DEC/557), Дополнению 2005 года

к Плану действий ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми: учет особых потребностей детей, являющихся жертвами торговли людьми, в защите и помощи (PC.DEC/557/Rev.1), и Добавлению 2013 года к Плану действий ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми «Спустя одно десятилетие» (PC.DEC/1107/Corr.11). [34] Этот документ базируется на десятилетнем опыте противодействия торговле людьми на национальном, региональном и международном уровнях, и содержит практические рекомендации по наиболее сложным аспектам борьбы с торговлей людьми с учетом современных условий.

Среди молдавских авторов, занимающихся исследованием данной проблемы, можно выделить В.Мошняга [29; 30; 31; 32], Г.Руснака [32], Л.Зават [31], которые рассматривают основные направления, объемы и мотивы сексуальной миграции, методы вербовки и транспортировки молодых женщин за рубеж, условия их жизни и работы. Оценивая объемы сексуальной миграции в стране, В.Мошняга и Л.Зават отмечают, что сексуальная миграция в Молдове представлена в форме добровольной и недобровольной форме, получившей название трафика живого товара. [31]

В своих работах авторы уделяют внимание политике противодействия торговли людьми и отмечают, что с 2012 года Республика Молдова демонстрирует стремление к внедрению международных стандартов противодействия торговле людьми и выстраивает свою деятельность в этой области в соответствии с парадигмой 4Ps (Преследование, Защита, Предупреждение, Партнерство / Prosecution, Protection, Prevention, Partnership). [29; 32]

Торговля людьми – сложная и многоаспектная проблема, поэтому ее изучение и анализ носит комплексный характер и требует применения различных подходов и методов. С точки зрения *системного подхода* торговля людьми рассматривается как целостная система, обладающая сложной внутренней структурой и подверженная воздействию внешних факторов. *Подход, основанный на соблюдении прав человека,* предполагает первостепенное внимание к положению и потребностям жертв торговли людьми, их уважение и защиту. Использование *гендерного подхода* связано с увеличением количества мужчин, ставших жертвами трудовой эксплуатации. В рамках *бихевиористского подхода* были проанализированы факторы, которые вынуждают представителей социально уязвимых групп подвергаться риску стать жертвой торговли людьми.

Специфика предмета исследования предопределила выбор используемых методов. В ходе исследования были использованы исторический, сравнительный, аналитический, прогностический методы. В ходе вторичного анализа и обобщения результатов предыдущих исследований по проблеме торговли людьми был использован метод контент-анализа. Торговля людьми существует в различных формах, затрагивая женщин и мужчин, девочек и мальчиков, и эволюционирует с изменением социально-экономических условий. Эксперты выделяют следующие разновидности торговли людьми: с целью сексуальной эксплуатации; в целях эксплуатации рабского труда, которая осуществляется в основном в неформальной и теневой экономике; с целью попрошайничества (торговля людьми, особенно детьми и инвалидами); браки в целях эксплуатации в домашнем хозяйстве, для принудительного вынашивания и рождения детей; с целью трансплантации органов и тканей; торговля детьми, в т.ч. новорожденными, с целью незаконного усыновления / удочерения; с целью использования в вооруженных формированиях, использование солдат и заключенных для принудительных работ; наркокурьеры.

Но, как показывает практика, формы торговли людьми меняются с течением времени.

Поэтому к вышеперечисленным формам можно добавить сексуальную эксплуатацию в Интернете; в целях колдовства; эксплуатацию в форме долговой кабалы; рекрутирование людей-«мулов» для выращивания, транспортировки и продажи наркотиков. [34] *Одна из наиболее современных форм - домашнее рабство, то есть эксплуатация в домашних условиях, а также на фермах, в сельском хозяйстве.*

Доклад Государственного департамента США о торговле людьми за 2017 год выделяет следующие формы современного рабства: секс-торговля; торговля детьми с целью сексуальной эксплуатации; принудительный труд; трудовая или долговая кабала; домашнее рабство; принудительный детский труд; незаконная вербовка и использование детей-солдат. [21]

Следует добавить и такую форму как *торговля донорскими органами*. Несмотря на то, что в 2010 году она составила 0,2% от общего числа выявленных случаев, в 2013 году о случаях торговли людьми в целях изъятия органов сообщили 16 стран, принадлежащих ко всем регионам. [25] В докладе Совета Европы о борьбе с торговлей органами отмечалось, что в качестве стран-доноров выступают беднейшие страны - Болгария, Молдова, Румыния, Россия и Украина. [3] Продавцами выступают люди, доведенные до нищеты, иммигранты, гастарбайтеры, политические и экономические беженцы. Миграционный кризис 2014-2015 гг. обеспечил приток в Европу многочисленных беженцев, которые представляют интерес для торговцев донорскими органами.

Формы торговли людьми ежегодно рассматриваются в докладах о торговле людьми, которые с 2001 года публикует Госдепартамент США. Главная цель, которую преследуют США, - противодействовать торговле людьми в глобальном масштабе, поэтому они из года в год продолжают мониторинг ситуации с противодействием торговле людьми.

На основе докладов о торговле людьми Госдепартамента США мы предприняли страновой анализ государств Юго-Восточной Европы за последнее десятилетие с точки зрения многообразия форм торговли людьми. [11-20] Юго-Восточная Европа включает в себя Албанию, Болгарию, Боснию и Герцеговину, Македонию, Молдову, Румынию, Сербию, Словению, Хорватию, Черногорию, частично признанную провинцию Косово. [9] Четыре страны (Словения, Болгария, Румыния, Хорватия) являются членами Европейского Союза.

Албания является страной происхождения женщин и девочек, используемых с целью транснациональной и внутренней коммерческой сексуальной эксплуатации. До 2007 года Албания являлась преимущественно страной транзита жертв трафика, после 2012 г. она выступает страной происхождения, транзита и, в меньшей степени, страной назначения для жертв торговли людьми. Примерно половина всего албанского трафика - жертвы моложе 18 лет.

Албанские жертвы торговли людьми предназначены для Греции, Италии, Македонии, Косово, а также для стран Западной Европы. Подавляющее большинство из них – молодые женщины, которых заставляют заниматься проституцией. Продажа новорожденных детей от проституток стала новым и выгодным бизнесом преступных групп. Сбыт такого «товара» был налажен в Италии и Германии, где существует самый значительный в Европе спрос на усыновление детей. [38]

Кроме этого, используются такие формы как принудительный брак, попрошайничество (дети), мужчины используются в принудительном труде в сельскохозяйственном секторе Греции и других соседних стран. В 1999 году в Албании была за-

фиксирована торговля человеческими органами. [27]

Босния и Герцеговина, прежде всего, выступает как страна происхождения жертв для внутренней торговли людьми, но также является страной назначения и транзита для женщин и девочек, направлявшихся в Западную Европу для коммерческой сексуальной эксплуатации. За 2006-2008 гг. возросло число боснийских жертв для коммерческой сексуальной эксплуатации внутри страны, многие из них являются несовершеннолетними. Иностранные жертвы торговли людьми происходили в основном из Сербии, Украины, Молдовы, Румынии и России. Босния является страной транзита для украинцев, ставших жертвами торговли людьми в Германии.

Боснийские жертвы подвергались сексуальной торговле и принудительному труду в строительстве в Азербайджане, Словении, Хорватии и других странах Европы. Местные девочки, особенно рома, были проданы в домашнее рабство с использованием принудительного брака. Растет количество браков несовершеннолетних. По мнению общественных организаций, такие браки являются классическим примером торговли людьми, хотя происходят под прикрытием традиций. [23]

Болгария является страной-источником, транзита и, в меньшей степени, назначения для мужчин и женщин из Молдовы, Румынии, России, Украины и Армении, следующих в страны Центральной и Западной Европы, ставших жертвами торговли людьми, в целях сексуальной эксплуатации и принудительного труда. Болгарские женщины и дети подвергаются сексуальной торговле как внутри страны, так и в Европе, и на Ближнем Востоке. Растет число болгарских мужчин, подвергшихся принудительному труду в других европейских государствах и Израиле, преимущественно в сельском хозяйстве, строительстве и сфере услуг.

Болгарские дети и инвалиды принуждаются к попрошайничеству на улицах и совершению краж как в самой Болгарии, так и за рубежом. Родители из общины рома продают своих новорожденных детей в соседнюю Грецию, где законы об усыновлении более либеральны. [43]

По данным Европейской комиссии, Болгария находится среди стран с самым высоким числом жертв торговли людьми в ЕС. Почти 80% жертв становятся объектами сексуальной эксплуатации, почти все – женщины. [45]

Косово с 2009 г. в докладах Госдепартамента США рассматривается в качестве самостоятельного государственного образования. Косово является местом происхождения, транзита и назначения для женщин и детей, которые становятся жертвами внутренней и транснациональной торговли в целях коммерческой сексуальной эксплуатации. Большинство иностранных жертв составляют молодые женщины и несовершеннолетние дети из Восточной Европы, вынужденные принудительно заниматься проституцией.

Торговля детьми с целью вынужденного попрошайничества стала очень серьезной проблемой. Также, как и в Албании, торговля человеческими органами зафиксирована в Косово в 1999 году. [27] Масштабные формы торговля человеческими органами приобрела в период вооруженного конфликта на территории бывшей Югославии. В 2008 году в Косово была раскрыта преступная схема по продаже донорских органов. [37]

Македония выступает как страна происхождения, транзита, и, в меньшей степени, назначения для женщин и детей с целью коммерческой сексуальной эксплуатации и принудительного труда. Жертвы транснациональной торговли людьми происходят из Молдовы, Албании, Сербии, Румынии, Болгарии, Косово, Украины.

Жертвы торговли людьми из Македонии и транзитные жертвы продаются в Южную, Центральную и Западную Европу для сексуальной торговли и принудительного труда в строительстве и сельскохозяйственном секторе. Дети, прежде всего, этнические ромы, становятся жертвами торговли людьми в целях принудительного попрошайничества со стороны родителей или других родственников внутри страны. Жертвы – мужчины и женщины - были проданы с целью принудительного труда в обслуживающем секторе Македонии.

Румыния была и остается главным образом страной происхождения детей, женщин и мужчин - жертв торговли людьми в целях сексуальной эксплуатации, принудительного труда и / или совершения различных правонарушений. До 2005 года торговля людьми в Румынии состояла в основном из торговли женщинами и детьми в целях сексуальной эксплуатации. В 2007-2009 годах резко возрастает число жертв принудительного труда, среди которых 90% - мужчины. [22] Румынские мужчины, женщины и дети также становятся жертвами в целях принудительного попрошайничества.

С 2006 года до настоящего времени основные страны назначения для румынских жертв - Италия и Испания для сексуальной эксплуатации, а Чехия, Испания, Италия и Греция для трудовой эксплуатации.

Румыния является страной транзита для мужчин и женщин из Молдовы, Украины и России, вывозимых в страны Западной Европы в целях коммерческой сексуальной эксплуатации, принудительного труда в сельском хозяйстве, строительстве, и гостиничной индустрии. Мужчины из других европейских стран путешествуют в Румынию для сексуального использования румынских детей. Количество румынских мальчиков, подвергшихся секс-торговле, растет.

В 2010-2012 годах в ЕС зарегистрировано было 6.101 жертва торговли людьми – граждан Румынии, по этому показателю она занимала первое место среди стран-членов Евросоюза. [10, с. 34]

Сербия является страной происхождения, транзита и назначения для мужчин, женщин и детей, которые подвергаются сексуальной торговле и принудительному труду, включая домашнее рабство и принудительное попрошайничество. Сербские женщины подвергаются секс-торговле в соседних странах и по всей Европе. В середине 2000-х внутренняя сексуальная торговля женщинами и девочками резко увеличилась. В 2008 году среди сербских женщин и девочек, ставших жертвами секс-торговли, более половины составляли дети.

Сербские граждане, прежде всего, мужчины подвергаются принудительному труду в трудоемких секторах (строительство и промышленность) в Азербайджане, Словении, России, Объединенных Арабских Эмиратах. Иностранные жертвы из Македонии, Украины, Молдовы, Боснии и Герцеговины, Болгарии и Албании подвергаются принудительному труду в Сербии, а также переправляются в Западную Европу. Дети, включая этнических ромов, используются в коммерческой секс-торговле, принудительном рабстве, находясь в принудительном браке, или вынуждены заниматься уличным попрошайничеством.

Словения до 2007 года была, в первую очередь, страной для транзита и, в меньшей степени, страной-источником и назначения для женщин из Молдовы, Украины, Словакии, Румынии, Болгарии и других стран с целью коммерческой сексуальной эксплуатации. Позже Словения стала выступать страной назначения и транзита, в меньшей степени страной происхождения для мужчин, женщин и детей, подвергающихся сексуальной торговле, принудительному труду и

вынужденному попрошайничеству. Словенские женщины становятся жертвами торговли внутри страны или в странах Западной Европы с целью коммерческой сексуальной эксплуатации.

Мужчины из Боснии и Герцеговины, Румынии, Сербии, Словакии, Словении и Украины вынуждены работать в строительном секторе. Иногда они используют Словению как транзитный путь в Италию, Австрию и Германию, где они подвергаются принудительному труду.

Хорватия, в первую очередь, была страной транзита для жертв торговли людьми. В 2008 году впервые Хорватия стала выступать в качестве страны назначения для жертв торговли людьми с целью сексуальной эксплуатации и принудительного труда. Хорватские женщины и девочки становятся жертвами сексуальной торговли в стране и западноевропейских странах, а женщины и девочки из Румынии, Болгарии, Сербии, Боснии и Герцеговины и других восточноевропейских стран подвергаются сексуальной торговле в Хорватии.

В 2008 году впервые был зафиксирован рост торговли мужчинами для принудительного труда. Это, как правило, молодые люди, которых насильно заставляют работать на сельскохозяйственных работах. [42] В 2016 году идентифицированные жертвы включали больше мужчин из Азии и больше жертв трудовой эксплуатации, чем в предыдущие годы. Транзитные мигранты принуждались контрабандистами к долговой кабале для того, чтобы оплатить свою транспортировку. Дети подвергаются принудительному попрошайничеству, кражам, принудительному труду и сексуальной эксплуатации. [4]

Черногория до 2008 года была, прежде всего, транзитной страной для торговли женщинами и девочками из Украины, Молдовы, Сербии, Албании и Косово в странах Западной Европы с целью коммерческой сексуальной эксплуатации. Сейчас она является страной происхождения, транзита и назначения для мужчин, женщин и детей, которые подвергаются сексуальной торговле и принудительному труду.

Жертвы секс-торговли используются в гостиницах, барах, ресторанах, ночных клубах и кафе. Дети, особенно ромы и албанцы, подвергаются принудительному попрошайничеству. Девушки ромы из Черногории насильно выдаются замуж в Черногории и в Косово, и принуждаются к домашнему рабству. Иностранные мужчины и мальчики подвергаются принудительному труду в Черногории в строительной отрасли.

Имеющиеся данные отражают широкий спектр видов торговли людьми - внутреннюю, внутри-региональную и межрегиональную. На долю внутренней торговли людьми приходится более четверти от общего числа выявленных жертв. [24] По данным Управления Организации объединенных наций (ООН) по наркотикам и преступности, за 2012-2014 гг. 33% обнаруженных жертв торговли людьми в Западной и Южной Европе были проданы из Юго-Восточной Европы. [4, с.7 5] В 2014-2017 гг. 70% от общего числа выявленных жертв пострадали от сексуальной эксплуатации, 17% - жертвы принудительного труда, 13% - жертвы торговли людьми для других целей. [5, с. 56]

Таким образом, в Юго-Восточной Европе наиболее распространенными формами являются торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации и с целью принудительного труда в сфере промышленного производства, строительства, сельского хозяйства. Широко распространены и такие формы эксплуатации, как попрошайничество и совершение мелких краж, принудительные браки, продажа детей для усыновления, торговля донорскими органами. Несмотря на выявленные случаи детского секс-туризма в Румынии, большей частью он встречается за пределами Европы.

Являясь частью Юго-Восточной Европы, Молдова переживала процессы, свойственные странам данного региона. С середины девяностых годов страна столкнулась с различными формами торговли людьми: с целью трудовой и сексуальной эксплуатации, попрошайничества; с целью продажи человеческих органов. [32, с.18] Молдова стала страной происхождения и, в меньшей степени, страной транзита для женщин и девочек, ставших жертвами торговли в целях коммерческой сексуальной эксплуатации.

Определились основные направления торговли людьми. Трафик с целью трудовой эксплуатации осуществлялся в Западную Европу и Россию. Торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации молодых женщин и девушек была направлена в первую очередь в страны балканского региона – Албанию и государства, образовавшиеся после распада Югославии. Прозрачность границ между странами, последствия войн в Югославии в '90-х годах XX века, слабость системы противодействия трафику живым товаром, сильные позиции криминалитета, многочисленные воинские контингенты – все это способствовало спросу на сексуальные услуги и созданию благоприятной почвы для торговли людьми. [32, с. 19] С начала 2000-х годов происходит переориентация трафикинга на страны Ближнего Востока, Турцию, Россию, Западную Европу. [32, с. 136]

Позже стали выявляться случаи эксплуатации принудительного труда в сельском хозяйстве, в домашнем хозяйстве, торговле, а также случаи принуждения заниматься преступной деятельностью. Были выявлены случаи торговли людьми, жертвами которых были мужчины, чаще всего их подвергали эксплуатации в строительной сфере. В 2014 году было зарегистрировано резкое увеличение числа жертв среди мужчин, в основном с целью трудовой эксплуатации. Если до 2014 года в Республике Молдова около 70% от общего числа жертв торговли людьми были женщины, то в 2015-2016 гг. каждой второй жертвой торговли людьми стали мужчины. [26]

С течением времени расширяются направления торговли людьми. В докладе Государственного департамента США за 2016 год указывается, что «молдавские жертвы подвергаются сексуальной эксплуатации и принудительному труду внутри страны, а также в России, Украине, странах Европы, Ближнего Востока, Африки и Восточной Азии». [4] В 2016 г. общая картина торговли людьми в Республике Молдова претерпела некоторые изменения в плане стран назначения. Россия, Турция и регион Северного Кипра продолжают традиционно оставаться основными странами назначения (в плане количества жертв). Израиль, Азербайджан и Австрия - это новые страны назначения, зарегистрированные в 2016 году по сравнению с 2015 годом. [34] Все чаще девочки в возрасте от 13 до 15 лет становятся жертвами торговли людьми. Были зарегистрированы случаи приезда в Молдову с целью детского секс-туризма мужчин из стран ЕС, Австралии, Израиля, Таиланда и США. [20]

Мужчины, женщины и дети подвергаются принудительному труду и сексуальной эксплуатации в России, Украине, Турции, ОАЭ, Израиле, Греции, странах Западной Европы в таких секторах, как строительство, сельское хозяйство и обслуживание. Некоторые дети из Молдовы подвергаются условиям принудительного попрошайничества в соседних странах. Мужчины и женщины подвергаются принудительному труду в Молдове. После возвращения в Молдову жертвы торговли людьми из Молдовы подверглись ретрафикингу. Жертвы из Молдовы часто вербуются людьми, которым они доверяют. [15]

Одной из худших форм трафика, зафиксированных в Молдове, является торговля детьми.

Точно оценить размеры распространения данного феномена не представляется возможным, прежде всего, из-за латентности этой проблемы и изменчивости феномена, который постоянно трансформируется в связи со стремлением преступников уйти из сферы повышенного внимания правоохранительных органов. [40, с. 19-20]

Единственным официальным источником Правительства являются данные Генеральной прокуратуры Республики Молдова об уголовном преследовании и судебной практике по уголовным делам по торговле детьми (статья 206 Уголовного Кодекса Республики Молдова). Согласно данным Генеральной прокуратуры за 2005–2009 гг., с 2007 года количество зарегистрированных преступлений торговли детьми неуклонно уменьшается. Наибольшее количество случаев было зарегистрировано в 2006 году – 59, в 2007 г. – 43, в 2008 г. – 31, в 2009 г.– 21 случай торговли детьми. Снижение количества преступлений торговли детьми, начиная с 2007 года, подтверждает статистика Министерства внутренних дел за период с января 2003 г. по ноябрь 2009 г. [40, с. 22]. В качестве главной меры, повлиявшей на уменьшение количества уголовных дел по торговле детьми, сотрудники Центра по борьбе с торговлей людьми называют ужесточение пограничного контроля над вывозом детей из страны и улучшение работы правоохранительных органов. [40, с. 23-24]

Помимо данных правоохранительных органов, часто используются данные Международной организации по миграции (МОМ), которые оказывают помощь жертвам торговли людьми. На протяжении 2000−2009 годов МОМ оказал помощь 209 детям из Республики Молдова. Наибольшее количество пострадавших (32 человека) получили помощь в 2007 г., на следующий год число получивших помощь сократилось более чем в два раза (14 человек), а в 2009 г. МОМ оказала помощь 7 пострадавшим детям. [40, с. 25]

В период 2014-2016 гг. было идентифицировано 35 жертв торговли детьми, из них 31 девочка и 4 мальчика. 25 детей были жертвами сексуальной эксплуатации, 4 - жертвами трудовой эксплуатации, 5 детей были принуждены попрошайничать, и один ребенок был жертвой трудовой эксплуатации и эксплуатации посредством принуждения к попрошайничеству. Странами назначения для трафика детей остаются Россия, Турция и Украина, а также страны Западной Европы. В 2016 г. внутренняя торговля детьми оставалась весьма значительной, всего было идентифицировано 25 жертв-детей, что представляет 70,5% от общего количества детей-жертв. [33, с. 12]

По данным МОМ и Международного центра «Ла Страда», основными формами эксплуатации несовершеннолетних являются: сексуальная эксплуатация (коммерческая и некоммерческая); принудительное попрошайничество; принудительный физический труд в сельском хозяйстве, в строительстве, в домашнем хозяйстве и др. Большинство девочек, пострадавших от торговли детьми, были подвержены сексуальной эксплуатации, а мальчиков эксплуатировали в сельском хозяйстве и строительстве. В попрошайничестве эксплуатировали как девочек, так и мальчиков.

Зарегистрированные случаи приезда в Молдову мужчин из богатых стран с целью детского секс-туризма свидетельствуют о появлении нового направления в торговле людьми. Хотя эта проблема пока не получила широкого распространения, но ее нельзя оставлять без внимания. Сохраняющийся высокий уровень бедности, коррупция, пробелы в законодательстве создают условия, способствующие распространению этого феномена в нашей стране. Поэтому необходимо внести изменения в законодательство, а также информировать общество об опасности этого

явления, привлекая к этому средства массовой информации.

Еще одна форма торговли людьми, зафиксированная в Молдове, – торговля органами. Самым востребованным органом являются почки. В качестве продавцов выступают бедные молодые люди из сельских районов в возрасте от 18 до 28 лет, большинство из которых были обмануты или принуждались к продаже почки. За продажу почки им выплачивали от 2.500 до 3.000 долларов, а реципиенты должны были заплатить от 100.000 до 200.000 долларов США за операцию. [1, с. 116] Организация Organ Watch зафиксировала в молдавских селах 38 доноров почек, пятеро из которых покончили жизнь самоубийством. [35] Сегодня, по мнению директора Центра по борьбе с торговлей людьми, торговли человеческими органами в Молдове нет, последние случаи были зарегистрированы в начале 2000-х годов. [28]

Наряду с транснациональной торговлей людьми в Молдове растет доля внутреннего трафика живых существ. Разница в уровне жизни между столицей и сельской местностью порождает внутреннюю торговлю людьми в Молдове. Жертвами принудительной проституции были девочки и молодые женщины из сельской местности, которых вербовали и перевозили для сексуальной эксплуатации в столицу. [13] Для трафикантов внутренняя торговля людьми является менее опасной, поскольку нет необходимости пересекать государственную границу, добывать реальные или фальшивые документы, визы, подкупать сотрудников пограничных и консульских служб. [8, с. 20]

Оценить реальные объемы торговли людьми в Молдове практически невозможно. При определении объемов торговли людьми приходится ссылаться на оценки экспертов. [32, с. 20] В докладе Государственного Департамента США за 2008 год указывается, что «не менее 1% из приблизительно 750 тысяч молдавских трудовых мигрантов являются жертвами трафика живым товаром». [12] В Докладе за 2009 год отмечается, что по «данным Международной организации труда (МОТ), Национального Бюро статистики Республики Молдова, жертвами торговли людьми в целях принудительного труда стали более 25 000 человек». [13] Эта цифра значительно отличается от статистики правоохранительных органов Молдовы и МОМ, и большинство специалистов считает эту цифру ошибочной. [40, с. 27]

По данным Всемирного отчета о торговле людьми, подготовленном Управлением ООН по наркотикам и преступности, в период с января 2011 года по июль 2015 года 1086 граждан Молдовы стали жертвами торговли людьми. Это может быть связано с увеличением эффективности процесса выявления подобных жертв. Из них четыре человека стали жертвами торговли людьми в целях изъятия органов, 520 были подвергнуты сексуальной эксплуатации, а остальные были вынуждены попрошайничать или работать бесплатно. [26]

Косвенные данные о количестве людей, вовлеченных в торговлю людьми, предоставляет статистика о жертвах трафика, которым была оказана различная помощь, в том числе в репатриации. В период 2014-2016 гг. 335 жертв и 3.106 потенциальных жертв торговли людьми получили помощь в рамках Национальной системы перенаправления (НСП). 202 человека были репатриированы через НСП за этот период. [33, с. 6-7] Начиная с 2000 года, МОМ в Молдове оказала помощь и защиту более 3.400 жертв торговли людьми в преодолении последствий от эксплуатации, а также помогла улучшению условий жизни более 9.500 потенциальных жертв. [6] Можно предположить, что реальные цифры, скорее всего, выше, так как следует сделать поправку на деятельность государственных структур и

неправительственных организаций в этой сфере, не учтенную статистикой МОМ. [29]

Согласно докладам Государственного Департамента США, количество идентифицированных жертв торговли людьми за 2009-2018 гг. составило 2366 человек. [11-21][1]

Таблица 1. Динамика идентифицированных жертв торговли людьми, по данным Государственного Департамента США (2009-2018 гг.)

Год	Общее количество	Дети
2009	**159**	**нет данных**
2010	**139**	**нет данных**
2011	**98**	**нет данных**
2012	**289**	**24**
2013	**262**	**26**
2014	**264**	**42**
2015	**310**	**68**
2016	**232**	**35**
2017	**249**	**48**
2018	**364**	**60**

Источник: Trafficking in Persons Report, 2010-2018

На национальном уровне не существует единой системы сбора информации о торговле людьми. Учреждения, осуществляющие деятельность по предупреждению и борьбе с торговлей людьми, предоставляют различные статистические данные, исходя из специфики их функций в области борьбы с данным явлением или предоставления помощи жертвам торговли людьми. [36]

Таким образом, Республика Молдова остается страной-источником жертв торговли людьми и, в меньшей степени, транзитной страной для жертв торговли людьми из стран бывшего СССР в государства Европы. Торговля людьми из Молдовы сосредоточена в основном на сексуальной эксплуатации, принудительном труде, принуждении к попрошайничеству. Развитие Интернета способствует распространению новых форм торговли людьми, в частности, детской порнографии и детского секс-туризма.

В силу недостаточных усилий, прилагаемых государственными органами Республики Молдова для борьбы с этим явлением, высоким уровнем коррупции среди высших должностных лиц в ближайшие годы объемы торговли людьми вряд ли сократятся. По-прежнему будут сохраняться основные формы и тенденции торговли людьми, что требует системного, всеобъемлющего, комплексного подхода со стороны международного сообщества, государственных институтов и организаций гражданского общества для решения данной проблемы.

В статье было проанализировано многообразие форм торговли людьми в странах Юго-Восточной Европы как регионе происхождения, транзита и назначения жертв торговли людьми, а также объемы и основные направления трафика живых существ в Республике Молдова, определены и конкретизированы тенденции развития данного явления.

В Юго-Восточной Европе сформировались три модели торговли людьми: внутри региональная торговля людьми; торговля женщинами из ЮВЕ в страны Западной Европы и за ее пределы; торговля женщинами из Молдовы, России и Украины в регионе.

Предпринятый страновой анализ позволил сделать следующие *выводы*. Албания, Болгария и Румыния выступают, в первую очередь, как страны происхождения внутренней и транснациональной торговли людьми. Все страны региона являются транзитными для мужчин, женщин и

[1] Рассчитано автором на основе ежегодных докладов государственного Департамента США за 2010-2018 годы.

детей, направляющихся в Западную, Центральную и Южную Европу. Словения и Хорватия большей частью выступают как страны назначения, а также транзита для женщин и мужчин из более бедных стран.

Наиболее распространенными формами являются торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации и с целью принудительного труда в сфере промышленного производства, строительства, сельского хозяйства. Женщины составляют подавляющее большинство жертв торговли людьми, подвергаемых сексуальной эксплуатации. Среди жертв трудовой эксплуатации значительно больше мужчин, которые задействованы в трудоемких отраслях – строительстве, промышленности, сельском хозяйстве.

Другие формы торговли людьми, применяемые в Юго-Восточной Европе, включают вовлечение в принудительную преступность, попрошайничество, фиктивные браки. Начиная с 2014 г. доля обнаруженных детей-жертв, особенно среди девочек, увеличивается. Используются такие формы торговли детьми как сексуальная эксплуатация и порнография, принуждение детей к мошенничеству и попрошайничеству, а также незаконное усыновление.

Выводы

Как и другие страны Юго-Восточной Европы, Молдова столкнулась с различными формами торговли людьми: с целью трудовой эксплуатации, сексуальной эксплуатации, попрошайничества, продажи человеческих органов. Страна является страной-источником и, в меньшей степени, транзитной страной жертв торговли людьми из стран бывшего СССР в государства Европы. Власти Молдовы прилагают определенные усилия по борьбе с торговлей людьми, однако они наталкиваются на высокий уровень коррупции среди должностных лиц, в правоохранительных и судебных структурах, что не позволяет добиться значительных результатов в борьбе с этим преступным явлением.

Сохранение объемов, основных форм и тенденций в сфере требует объединения усилий международного сообщества, государственных институтов и организаций гражданского общества для решения проблемы торговли людьми в рамках системного, всеобъемлющего и комплексного подхода в сфере противодействия торговле людьми.

Библиография

1. ARONOWITZ, A. Human Trafficking, Human Misery: The Global Trade in Human Beings. Praeger: Westport, 2009. 285 p.

2. Council Framework Decision 2004/68/JHA of 22 December 2003 on combating the sexual exploitation of children and child pornography, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Al33138

3. Council of Europe. "Trafficking in Organs in Europe". Parliamentary Assembly, Document No. 9822, 2003, June 3. [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://assembly.coe.int/documents/workingdocs/doc03/edoc9822.htm

4. Global Report on Trafficking in Persons. 2016, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf

5. Global Report on Trafficking in Persons 2018, p.56, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf

6. Prevention and protection, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://iom.md/prevention-and-protection

7. Review of the Legislation Combating Trafficking in Human Beings of the Republic of Moldova. OSCE/ODIHR Warsaw, 14 December 2011, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: www.legislationline.org/documents/id/16723

8. SHELLY, L. Human Trafficking: A Global Perspective. - Cambridge University Press, 2010. 357 p.

9. Stability Pact for South-Eastern Europe, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/stability-pact_en

10. Trafficking in Human Beings, 2015, [online]. [citat 02.09.2018]. Dis-ponibil:https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf

11. Trafficking in Persons Report, 2007, https://www.state.gov/documents/organization/82902.pdf

12. Trafficking in Persons Report, 2008, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/documents/organization/105501.pdf

13. Trafficking in Persons Report, 2009, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://2009-2017.state.gov/documents/organization/123357.pdf

14. Trafficking in Persons Report, 2010, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2010/

15. Trafficking in Persons Report, 2011, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2011/164232.htm

16. Trafficking in Persons Report, 2012, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/documents/organization/192587.pdf

17. Trafficking in Persons Report, 2013, https://www.state.gov/documents/organization/210740.pdf

18. Trafficking in Persons Report, 2014, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/documents/organization/226847.pdf

19. Trafficking in Persons Report, 2015, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/documents/organization/245365.pdf

20. Trafficking in Persons Report, 2016, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/documents/organization/258876.pdf

21. Trafficking in Persons Report, 2017, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.state.gov/documents/organization/271339.pdf

22. Traficul de persoane. Privire generală asupra situaţiei din Romania, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: www.animanova.ro/mylib/download.php?guid=800

23. Браки малолетних на Балканах: торговля людьми в облике традиций [online]. [citat 20.10.2018]. Disponibil: http://serbialife.ru/serbskie-novosti/braki-maloletnikh-na-balkanakh-torgovlya-lyudmi-v-oblike-tradicii

24. Всемирный доклад о торговле людьми за 2012 год, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Executive_Summary_Russian.pdf

25. Всемирный доклад о торговле людьми. Резюме. 2014, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP14_ExSum_russian.pdf

26. Всемирный отчет о торговле людьми: в Молдове растет число жертв принудительного труда, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://www.allmoldova.com/ru/news/vsiemirnyi-otchiet-o-torghovlie-liud-mi-v-moldovie-rastiet-chislo-zhiertv-prinuditiel-nogho-truda

27. Европа шокирована данными расследования о деятельности албанцев по поставке человеческих органов. [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://www.1tv.ru/news/2010-12-19/135448-evropa_shokirovana_dannymi_rassledovaniya_o_deyatelnosti_albantsev_po_postavke_chelovecheskih_organov

28. МВД: Торговли человеческими органами в Молдове нет, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://enews.md/news/view/2119/

29. МОШНЯГА, В. Противодействие торговле людьми: Республика Молдова, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/62793/Explanatory%20Notes_2013-31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

30. МОШНЯГА, В. Добровольная и недобровольная сексуальная миграция населения Республики Молдова. В: Миграционные процессы в странах Центральной и Восточной Европы: проблемы и методы регулирования. Ставрополь, Будапешт, 2005, с.147-157.

31. МОШНЯГА, В., ЗАВАТ, Л. Трафик «живых существ»: недобровольная сексуальная миграция населения Республики Молдова. В: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. c.54-74.

32. МОШНЯГА, В., РУСНАК, Г. Политика Республики Молдова по противодействию торговле людь-

ми (2000-2012 гг.). В: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.3 (LXII), 2013. c.18-34.

33. Национальный отчет Реализация Национального плана 2014-2016 гг. по предотвращению торговли людьми и борьбе с ней. Достижения, полученные в 2016 году, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/public/files/Raport_national_2016_Ala_iunie_2017_1_rus.pdf

34. ОБСЕ / Бюро Специального представителя и координатора ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми, Комментарий к Плану действий ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми (PC.DEC/557), Дополнению 2005 года к Плану действий ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми: учет особых потребностей детей, являющихся жертвами торговли людьми, в защите и помощи (PC.DEC/557/Rev.1), и Добавлению 2013 года к Плану действий ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми «Спустя одно десятилетие» (PC.DEC/1107/Corr.1[1]), ISBN: 978-92-9234-452-8 [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://www.osce.org/ru/secretariat/233211?download=true

35. Органы на продажу: преступление под защитой, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://www.crime.vl.ru/index.php?p=4783&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more4783

36. Strategia Sistemului naţional de referire pentru protecţia şi asistenţa victimelor şi potenţialelor victime ale traficului de fiinţe umane şi a Planului de acţiuni privind implementarea Strategiei Sistemului naţional de referire pentru protecţia şi asistenţa victimelor şi potenţialelor victime ale traficului de fiinţe umane pe anii 2009–2011 (aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.257, din 05 decembrie 2008). // Monitorul Oficial nr.27-29/66, din 10 februarie 2009.

37. ПОНОМАРЕВА, Е. Пре$тупный интернационал в центре Европы. Как NATO создают государства-бандиты. Торговля органами – «креативный» бизнес албанских ОПГ. Москва: Книжный мир, 2014, 280 с.

38. Сексуальное рабство – вторая статья дохода албанской мафии, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://imhotype.livejournal.com/229536.html

39. Рамочное решение Совета ЕС 2002/629/JAI от 19 июля 2002 года о борьбе с торговлей людьми, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/legislation-and-case-law-eu-legislation-criminal-law/council-framework-decision-19-july-2002_en

40. РУСУ, В., ФОМИНА, Т. Обзор феномена торговли детьми в Республике Молдова. - Кишинев, IMAGO, 2010. 80 с. [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://lastrada.md/files/resources/3/Child_Traffick_Ru_corr4.pdf

41. РЯЗАНЦЕВ, С.В. Трудовая миграция в странах СНГ и Балтии: тенденции, последствия, регулирование. - Москва: Формула права, 2007. 576 с.

42. Сотни людей стали жертвами работорговли в Хорватии, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://www.senica.ru/balkans/news/sotni-lyudey-stali-zhertvami-rabotorgovli-v-khorvatii

43. Торговля людьми – бизнес в Болгарии, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://www.novinite.ru/articles/20744/AFP%3A+Торговля+людьми+-++бизнес+в+Болгарии

44. ТЮРЮКАНОВА, Е.В. Торговля людьми в Российской Федерации. Обзор и анализ текущей ситуации по проблеме. / Е.В.Тюрюканова совместно с Фондом "Институт экономики города" для рабочей группы агентств ООН и Международной организации по миграции (МОМ) по проблемам торговли людьми. - Москва, Издательство ЮНИСЕФ, МОТ, КАМР 2006. 161 с.

45. Число жертв торговли людьми в Болгарии является самым высоким в рамках ЕС, [online]. [citat 02.09.2018]. Disponibil: http://bnr.bg/ru/post/100575058/chislo-jertv-torgovli-ludymi-v-bolgarii-avlaetsa-samim-visokim-v-ramkah-es

CZU 327(4):351.86(478)
DOI 10.5281/zenodo.4388518

CONCEPTUL DE TIP „HOTSPOT” ÎN GESTIONAREA UNITARĂ ŞI COERENTĂ A UNUI EVENTUAL AFLUX DE STRĂINI

Svetlana CEBOTARI
Doctor habilitat, conferenţiar universitar
Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *svetlana.cebotari@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-9073-104X

Anatoli BUZEV
Comisar principal, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
e-mail: *anatoli.buzev@border.gov.md*
https//orcid.com/ 0000-0003-4373-3645

Vecinătatea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană necesită reconfigurarea politicilor de securitate în conformitate cu cele ale UE. Fiind unul dintre statele participante la Politica Europeană de Vecinătate (PEV), Moldova depune eforturi substanțiale pentru a securiza frontierele estice ale Uniunii și a gestiona eficient eventualele situații de criză.

Prezentul articol își propune drept scop cercetarea principalelor acțiuni întreprinse la nivel european și național pentru o gestionare eficientă a unei situații de criză manifestată printr-un aflux sporit de străini, care prevede stabilirea procedurilor și instrumentelor de acces pe teritoriul național, controlul la frontieră, documentarea străinilor și nu în ultimul rând cazarea până la clarificarea statutului acestora și luarea deciziilor. Un rol important în acest domeniu l-a avut aprobarea actului normativ privind "Mecanismul național de gestionare unitară și coerentă a situației în eventualitatea unui aflux sporit de străini", unde au fost conturate obiectivele și sarcinile instituționale. Acest document contribuie la soluționarea problemelor ce țin de asigurarea securității naționale și regionale, combaterea migrației ilegale și a traficului de ființe umane.

Cuvinte-cheie: *hotspot, centru provizoriu, migrație ilegală, situație de criză, Republica Moldova, Uniunea Europeană.*

THE CONCEPT OF "HOTSPOT" IN THE UNITARY AND COHERENT MANAGEMENT OF A POSSIBLE INFLUX OF FOREIGNERS

Moldova's proximity to the European Union has made it necessary to reconfigure security policies in line with those of the EU. As one of the states participating in the European Neighborhood Policy (ENP), the Republic of Moldova is making substantial efforts to secure the eastern borders of the Union and to effectively manage possible crisis situations. This article aims to investigate the main actions taken at European and national level for the effective management of a crisis situation manifested by an increased influx of foreigners, which provides for the establishment of procedures and tools for access to the national territory, border control, documentation foreigners and last but not least their accommodation until the status is clarified and decisions are made. An important role in this field was

the approval of the normative act regarding the "National mechanism for unitary and coherent management of the situation in the event of an increased influx of foreigners", where the institutional objectives and tasks were outlined. This document contributes to addressing issues related to ensuring national and regional security, combating illegal migration and trafficking in human beings.

Keywords: *hotspot, temporary center, illegal migration, crisis situation, Republic of Moldova, European Union.*

LE CONCEPT DE "HOTSPOT" DANS LA GESTION UNITAIRE ET COHÉRENTE D'UN ÉVENTUEL AFFLUX D'ÉTRANGERS

La proximité de la Moldavie avec l'Union Européenne nécessite une reconfiguration des politiques de sécurité en accord avec celles de l'UE.

En tant que pays participant à la Politique Européenne de voisinage (PEV), la Moldava déploie des efforts considérables pour sécuriser les frontières orientales de l'Union et gérer efficacement les situations de crise.

Cet article vise à la recherche des principales actions à entreprendre au niveau européen et national pour la gestion efficace et efficiente d'une situation de crise, qui se manifeste par un afflux accru d'étrangers, qui prévoit la mise en place de procédures et d'outils pour l'accès au territoire, les contrôles aux frontières, la documentation des étrangers, et enfin et surtout le logement pour clarifier leur statut et la prise de décision. Un rôle important dans ce domaine a été joué par l'approbation de l'acte normatif sur "le mécanisme national pour une gestion unitaire et cohérente de la situation en cas d'afflux accru d'étrangers", où les objectifs et les tâches institutionnelles ont été définis. Ce document contribue à résoudre les problèmes liés à la sécurité nationale et régionale, à la lutte contre la migration illégale et la traite des êtres humains.

Mots-clés: *hotspot, centre temporaire, migration illégale, situation de crise, République de Moldova, Union Européenne.*

КОНЦЕПЦИЯ «ГОРЯЧЕЙ ТОЧКИ» В УНИТАРНОМ И СОГЛАСОВАННОМ УПРАВЛЕНИИ ПРИ ВОЗМОЖНОМ НАПЛЫВЕ ИНОСТРАНЦЕВ

Непосредственное соседство Молдовы с Европейским союзом диктует необходимость изменения политики безопасности в соответствии с политикой ЕС. В качестве государства, участвующего в Европейской политике соседства (ЕПС), Республика Молдова прилагает значительные усилия для обеспечения безопасности восточных границ европейского сообщества и эффективного управления возможными кризисными ситуациями.

В данной статье исследуются основные действия, предпринимаемые на европейском и национальном уровне для эффективного управления кризисными ситуациями, проявляющиеся при увеличении потока иностранцев. В подобных ситуациях предусмотрено создание процедур и инструментов для доступа иностранцев на национальную территорию, пограничного контроля, документирования иностранцев и, наконец, что не менее важно, их размещения в специальных временных центрах до выяснения их статуса и принятия соответствующих решений. Важную роль в этой области сыграло принятие нормативного акта «О национальном механизме унитарного и последовательного управления ситуацией в случае увеличения притока иностранцев», в котором были обозначены институциональные цели и задачи. Этот документ способствует решению вопросов, связанных с обеспечением национальной и региональной безопасности, борьбой с нелегальной миграцией и торговлей людьми.

Ключевые слова: *«горячая точка», временный центр, нелегальная миграция, кризисная ситуация, Республика Молдова, Европейский союз.*

Descrierea problemei

În contextul actual al crizei refugiaților, statele europene se confruntă cu situații în care numărul mare de persoane care trec frontierele depășește capacitatea normală de procesare, respectiv și gestionarea într-un mod coordonat a afluxului de migranți. În astfel de situații, este necesar ca un stat care se confruntă cu o presiune disproporționată a migrației la frontierele sale să-și adapteze o agendă de măsuri care îi vor permite statului vizat să își păstreze frontierele intacte și totodată să asigure respectarea drepturilor omului.

Prezentul articol porneşte şi de la faptul că de cele mai multe ori măsurile întreprinse și gradualitatea intervenţiei impune precizări mult mai clare decât cele actuale, având în vedere formele de manifestare nonviolente sau violente la care trebuie să răspundă forțele angajate în soluționarea situației de criză.

De asemenea, potențialul în managementul situaţiilor de criză reprezintă premisele şi disponibilitățile de a prelua şi adapta, la specificul situațional creat, metode şi procedee operaționale, de cuantificare şi evaluare a concordanţei dintre forţe şi mijloace care fac posibilă şi necesară modelarea procesului operațional la gestionarea unui eventual aflux de străini în Republica Moldova. Evaluarea parametrilor, a indicatorilor specifici capacităţii operaţionale constituie un obiectiv, pe care managementul situaţiilor de criză, prin instrumentele teoretico-metodologice caracteristice, trebuie să-l realizeze cu preponderență.

Conceptul de management al crizelor cunoaşte o largă utilizare, cu multiple şi variate înţelesuri, constituit dintr-un ansamblu organizat de concepte, principii, funcţii, reguli, norme, structuri, proceduri, instrumente şi tehnici prin care sunt explicate şi dirijate fenomenele ce se produc la nivelul societăţii. Prin urmare, potențialul operațional, în general, se exprimă printr-o gamă de factori de ordin cantitativ şi calitativ, specifici situației, inclusiv situațiilor de criză frontalieră. Raportarea procedurilor operaţionale la exprimarea dimensiunilor activităţii umane, este considerat, pe bună dreptate, unul dintre cei mai importanţi factori ai capacităţii operaţionale de intervenție. Specialiștii în gestionarea situațiilor de criză, în marea lor majoritate, sunt de părere că elementele capacităţii operaționale a unui stat sunt: efectivele forţelor de ordine, armamentul şi echipamentul special, structura organizatorică şi coeziunea forţelor de intervenție, pregătirea specială a efectivului, nivelul aptitudinilor practice de operare.

Abordarea de tip „hotspot" în gestionarea fluxurilor de migrație

Fluxurile de refugiați și de migranți care au început în vara anului 2015 și s-au intensificat în toamnă au plasat continentul European în fața unor provocări fără precedent. Astfel, în Italia, în vara anului 2015 pentru prima dată este aplicat ***conceptul de tip „hotspot"***. În ce constă această abordare? Un "hotspot" este o zonă situată la frontierele externe a UE unde persistă o presiune disproporționată a migrației. Tocmai prin astfel de "hotspot" intră pe teritoriul UE majoritatea migranților. Cu încurajarea Comisiei Europene, Guvernul Italian a instituit șase zone „hotspot", și anume în Lampedusa, Pozzallo și Porto Empedocle. Agențiile europene relevante sunt pregătite să mobilizeze personal suplimentar, în funcție de necesități. Amenajarea "hotspoturilor" din Taranto, Trapani și Augusta presupune lucrări de anvergură, în aceste locații, urmează să fie construite unități de primire, întrucât, în prezent, înregistrarea are loc în corturi, neexistând posibilitatea de a-i găzdui pe oameni.

Exact acestea sunt și zonele în care UE trebuie să acorde sprijin operativ, astfel încât migranții care sosesc să fie înregistrați și să se evite deplasările lor necontrolate către alte state membre. UE

acordă sprijin operativ statelor sale membre prin intermediul agențiilor sale competente, și anume FRONTEX, EUROPOL și Biroul European de Sprijin pentru Azil, sub controlul deplin al statului membru gazdă. Această abordare constă într-un concept operațional prin care se urmărește sporirea la maximum a valorii adăugate a acestui sprijin, prin intermediul unor echipe de sprijin pentru gestionarea migrației. Este vorba despre un cadru operațional menit să le permită autorităților să își concentreze măsurile de sprijin asupra zonei în care este cea mai mare necesitate de acestea, să își coordoneze intervențiile și să coopereze îndeaproape cu autoritățile statului membru gazdă. [1]

Abordarea menționată supra prevede că agențiile competente ale UE, și anume FRONTEX, EUROPOL și Biroul European de Sprijin pentru Azil, oferă statului membru gazdă un sprijin specific fluxului de migranți, în funcție de mandatul și de know-how-ul lor. În acest scop, agențiile trimite echipe de experți direct la *"*hotspot" din statul membru gazdă. Aceste echipe sunt constituite din experți trimiși de alte state membre. Componența și cunoștințele de specialitate ale echipelor de sprijin sunt adaptate la situația și la necesitățile specifice "hotspotului" în care acestea își desfășoară activitatea pentru a veni în sprijinul autorităților din statul membru gazdă. FRONTEX mobilizează experți în verificare și pune la dispoziție birouri mobile pentru a ajuta statul membru gazdă să înregistreze și să dactilografieze migranții la sosire. În plus, FRONTEX mobilizează echipe de experți pentru a sprijini acțiunile întreprinse în vederea obținerii, din partea migranților a informațiilor care să permită cartografierea rutelor către Europa urmate de migranți și a modului în care operează călăuzele lor. În caz de necesitate, experții trimiși de FRONTEX acordă asistență în materie de returnare și coordonează zborurile de returnare. Experții din cadrul Biroului European de Sprijin pentru Azil acordă statelor membre gazdă asistență la înregistrarea solicitanților de azil și la întocmirea dosarelor. EUROPOL și EUROJUST formează echipe de anchetatori pentru a sprijini culegerea de informații cu scopul de a lichida rețelele de traficanți.

Astfel, FRONTEX în 2019 a raportat un total de 141.846 de persoane detectate la trecerea ilegală a frontierei externe a UE, ceea ce reprezintă o scădere de 4,9% în comparație cu numărul de detectări înregistrate în 2018 [2], care constituie 150.114 persoane. [3]

Operaționalizarea deplină a *"*hotspoturilor" oferă desfășurarea deplină a tuturor activităților necesare *"*autorizării" accesului migranților pe teritoriul UE, și anume:

- Trierea (verificarea prezenței obiectelor interzise sau periculoase, controlul medical primar, intervievarea);
- Verificarea documentelor (controlul de frontieră);
- Prelevarea amprentelor digitale – dactilografierea;
- Înregistrarea (perfectarea actelor de identificare provizorii, înregistrarea în baza unică de date privind migranții);
- Cazarea, dislocarea în Centrele pentru migranți.

Punerea în aplicare a conceptului de *"*hotspot" va garanta, de asemenea, că migranții sunt informați în mod corespunzător și îndrumați să urmeze fie procedura de azil, fie procedura de returnare.

Continuarea proceselor migraționiste în statele UE presupune mai multe riscuri. Pe de o parte, va continua situația actuală prin care atenția UE este captată de această problemă fiind trecut cu vederea subiectul Parteneriatului Estic. Pe de altă parte, acțiunile statelor din Balcani și Europa de Est de combatere a migrației ar putea determina căutarea unor noi trasee de emigrare dinspre Asia și Africa în UE. Republica Moldova ar putea fi privită de

persoanele implicate în traficul de migrație drept un traseu de migrare spre UE. Insecuritatea poate diviza și mai mult UE pe grupuri regionale de țări (Nord, Est, Sud), marcând schimbări în principiile arhitecturii sociale și în politicile unor state membre ale UE [5]. În clasamentul statelor ce servesc drept țară de tranzit către UE, pe primul loc se află Turcia, țară care în 2019 a fost tranzitată de către aproximativ 85.000 migranți. Republica Moldova în acest clasament figurează pe locul 12 [2], servind drept "cap de pod" pentru aproximativ 1.400 migranți ilegali. [8]

Având în vedere contextul geopolitic actual la nivel regional și mondial, precum și posibilitatea apariției unui aflux sporit de străini pe teritoriul Republicii Moldova, ca urmare a unor evenimente generate de factori de natură politică, socială, economică sau militară, la 24 martie 2015, Poliția de Frontieră în comun cu alte entități ale Ministerului Afacerilor Interne au planificat și desfășurat un exercițiu tactic complex, cu forțe și mijloace în teren. Exercițiul a fost organizat în scopul testării capacităților de reacție a polițiștilor de frontieră în diferite situații, aplicațiile desfășurându-se în mai multe zone ale raionului Ungheni. [6]

De asemenea, anticipat elaborării unui mecanism de gestionare a unui aflux sporit de străini, a fost desfășurat, la 10 decembrie 2015, un alt exercițiu operativ-tactic "CARPF-2015", prin care Poliția de Frontieră a testat capacitatea de reacție a instituției, în contextul crizei refugiaților și migranților din Europa. [7]

În asemenea circumstanțe, necesitatea creșterii capacității operative a instituțiilor și autorităților implicate în managementul unui aflux sporit de străini, în scopul asigurării / protejării interesului public, a fost elaborat *Mecanismul național de gestionare unitară și coerentă a situației în eventualitatea unui aflux sporit de străini.* Obiectivul principal al mecanismului îl reprezintă utilizarea resurselor umane, tehnice și materiale disponibile în vederea gestionării, în condiții de eficiență și operativitate, a crizei generate de un aflux mare de străini pe teritoriul Republicii Moldova. Afluxul sporit de străini poate apărea spontan sau poate fi generat de eventuale riscuri prognozate.

Odată cu aplicarea mecanismului se pune în aplicare Planul de Contingență pentru gestionarea unei situații de criză în cazul unui aflux sporit de străini. Activitățile incluse în Planul de Contingență se realizează în 2 faze, identificate prin alerte de gradul I "Cod Verde", de gradul II "Cod Galben" și de gradul III "Cod Roșu".

Faza I cuprinde "Codul Verde", și "Codul Galben" este gestionată de către Ministerul Afacerilor Interne, presupune un aflux de străini de până la 500 de persoane pe zi.

Faza II cuprinde "Codul Roșu" este gestionată de către grupul de lucru interinstituțional și presupune un aflux de la 500-1.000 și mai mulți străini pe zi.

Pentru soluționarea situației generate de un aflux sporit de străini se înființează *"Centrul provizoriu de gestionare a situației de criză în cazul unui aflux sporit de străini"*, sub conducerea Ministerului Afacerilor Interne.

În cadrul Centrului sunt desfășurate următoarele activități:

- trierea epidemiologică;
- controlul pentru autorizarea trecerii frontierei de stat;
- documentarea străinilor;
- primirea și înregistrarea cererilor de azil;
- stabilirea statutului străinilor care nu solicită protecția Republicii Moldova (azil);
- cazarea străinilor care fac obiectul activităților realizate în cadrul Centrului;
- alte activități specifice, destinate clarificării statutului juridic al străinului. [4]

Centrul provizoriu de gestionare a situaţiei de criză în cazul unui aflux sporit de străini reprezintă locuri / spaţii special amenajate pentru recepţia migranților, controlul trecerii frontierei de stat, protecția sănătății publice și clarificarea situației străinilor care se prezintă la frontieră, având regimul zonei de tranzit. Centrul este administrat de către Ministerul Afacerilor Interne, este organizat și dotat astfel încât să ofere condiții adecvate de cazare, hrană, asistență medicală primară și igienă personală străinilor care alcătuiesc obiectul activităților realizate în cadrul acestuia.

Prin aprobarea Mecanismului naţional de gestionare unitară şi coerentă a situaţiei în eventualitatea unui aflux sporit de străini este definitivată doar o parte a problemei. În continuare rămâne neexploatată componenta operațională a Mecanismului (forțele necesare, mijloacele logistice și cele tehnice, simularea unor situații de criză, etc).

Pentru a realiza o analiză privind necesarul de resurse operaționale, în comparație cu practicile statelor UE, se utilizează ***conceptul de "hotspot - centru provizoriu" bazat pe "culuare"*** (vezi Anexa 1). Astfel, în cadrul "hotspotului" sunt create "culuare", unde are loc întreaga procedură, necesară "autorizării" accesului migranților pe teritoriul național.

Astfel, pentru a calcula timpul necesar la controlul unei persoane pe "culuar", se folosește formula:

$$T1p = (Tr5') + (CF5') + (Dc20') + (Az8') + (Cz10') = 48'$$

Unde:
- Tr – trierea medicală, min;
- CF – controlul de frontieră, min;
- Dc – documentarea străinului, min;
- Az – înregistrarea cererilor de azil, min;
- Cz – cazarea în centru, min;
- Fl 500 p – fluxul zilnic de migranți, persoane;
- 8h – timpul normat de muncă a unui angajat, ore;
- X T1p – timpul necesar pentru controlul unei persoane, min;
- X Ttot – timpul total necesară controlul fluxului de migranți, min;
- X Ang – numărul total de angajați necesar pe un culuar, persoane.

La procesarea întregului aflux de străini, se vor lua în considerație datele privind numărul de persoane și timpul necesar la controlul unei persoane:

$$X\ Ttot = \frac{T1p\ 48'}{Fl\ 500\ p} = 24000' : 60' = 400\ \text{(h)}$$

Subsecvent, numărul total de angajați necesar pe un „culoar":

$$X\ Ang = \frac{Ttot\ 400h}{8h} = 50\ \text{(angajați)}$$

Efectuând calculele respective, putem concluziona că necesarul optim al angajaților antrenați în activitatea unui "***hotspot - centru provizoriu***", pentru a face faţă cerinţelor, trebuie să fie în jur de ***50 angajați*** ai Ministerului Afacerilor Interne a Republicii Moldova.

În consecință pentru gestionarea eficientă a afluxului de străini, un rol foarte important îl au capacitățile instituționale de alocare a resurselor materiale și umane din fondul de urgență sau din rezervele materiale de stat și de mobilizare, în timpi cât mai rezonalibi, în locațiile ce prezintă risc.

Asigurarea informațională prin mecanismele de cooperare transfrontalieră va asigura livrarea de informații privind numărul aproximativ de migranți, naționalitatea și etnia lor, eventualii lideri de grup, călăuze, predispunerea spre cooperare, etc. Succesul operațional este asigurat inclusiv și de componenta mass-media, emisia corectă a mesajelor, informarea corectă a populației băștinașe, evitarea

dezinformării și mesajelor “fake news”. Astfel, suportul informațional va asigura menținerea ordinii publice pe itinerarele de deplasare a migranților și minimalizează eventualele situații de conflict.

Concluzii

Fenomenul migraționist internațional condiționează probleme atât la adresa securității europene, cât și pentru activitatea instituțiilor responsabile. Ultimele evoluții în plan internațional, volumul imens de refugiați declanșat în 2015 și continuat sporadic pe parcursul anilor până în prezent, a pus liderii politici europeni într-o situație de incertitudine: pe de o parte - necesitatea economiilor europene de a suplini deficitul de muncitori, iar pe de altă parte - migrația internațională (în special cea de origine musulmană), se manifestă ca o amenințare la adresa securității economice, culturale, sociale, cu repercusiuni asupra culturii și economiilor europene. Astfel, analizând fenomenul *“**hotspot**”*, putem menționa că la moment Uniunea Europeană nu este pregătită să gestioneze eficient fluxurile migraționiste și poate deveni câmp de confruntare între diverse culturi religioase.

Progresele înregistrate în gestionarea fluxurilor migraționiste, în mare parte se datorează măsurilor puse în aplicare, individual, la inițiativa guvernelor statelor membre a Uniunii Europene. Cu toate acestea, experiența demonstrează că fluxurile migraționiste fac obiectul unor variații extreme. Statele membre UE și vecinii lor, inclusiv Republica Moldova, trebuie să dea dovadă de vigilență și hotărâre suficientă pentru a răspunde oricăror schimbări în operarea fluxurilor migraționiste.

Bibliografie

1. COM(2015) 490 COMUNICARE CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIUL EUROPEAN ȘI CONSILIU, Gestionarea crizei refugiaților: măsuri operaționale, bugetare și juridice imediate în cadrul Agendei europene privind migrația, Anexa 2, p.2, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal implementationpackage/ docs/communication_on_managing_the_refugee_ crisis_ro.pdf

2. FRONTEX, Annual Risk Analisys for 2020, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/ Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf

3. FRONTEX, Annual Risk Analisys for 2019, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/ Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf

4. Hotărârea Guvernului nr.1146 din 20.12.2017 cu privire la aprobarea Mecanismului naţional de gestionare unitară şi coerentă a situaţiei în eventualitatea unui aflux sporit de străini, Publicat în Monitorul Oficial la 29.12.2017, Nr.464-470 art.1276. http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340066&lang=1

5. IDIS Viitorul, Cele mai importante riscuri și amenințări pentru Republica Moldova în 2017, p.15, http://www.viitorul.org/files/library/5452294_md_risks_redus__1.pdf

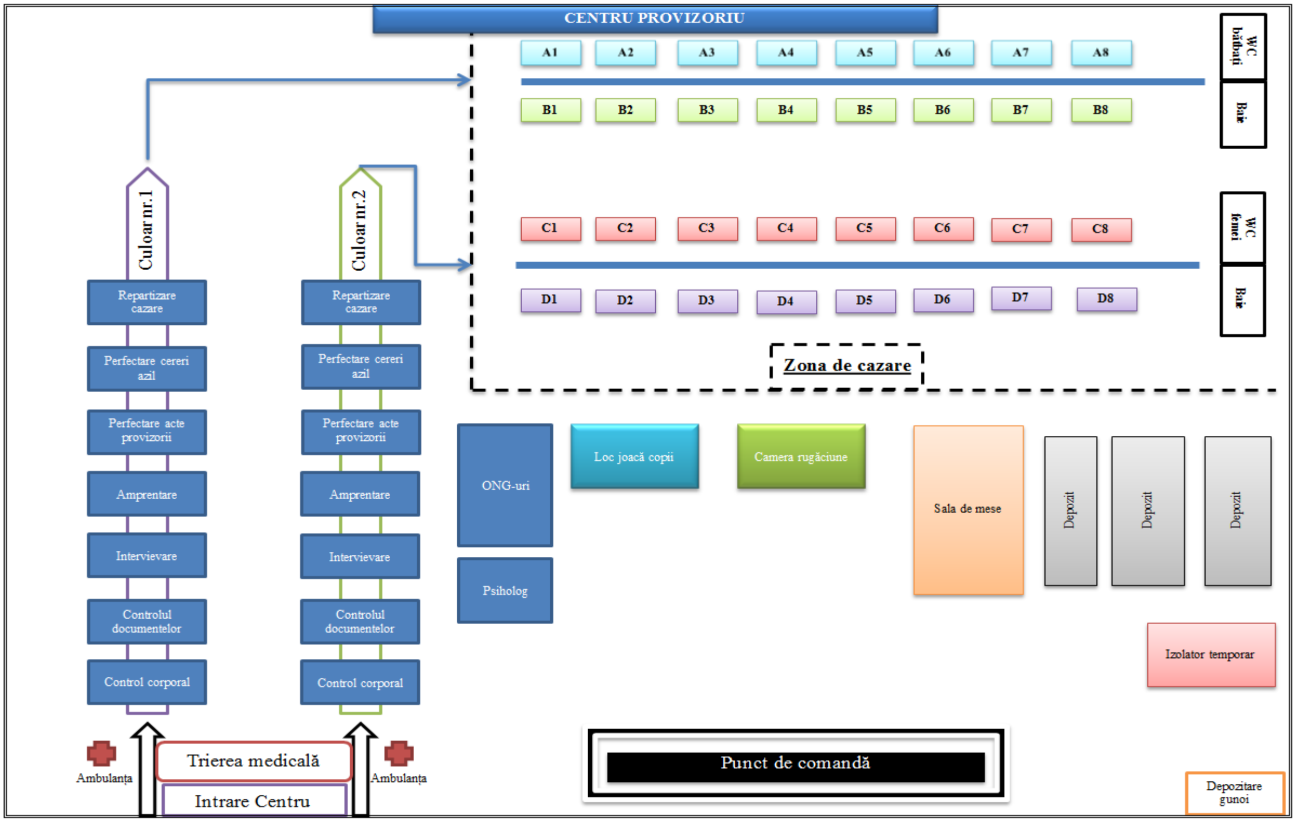
6. Polițiștii de frontieră își sporesc capacitățile de reacție, http://border.gov.md/index. php/ro/2183-politistii-de-frontiera-isi-sporesc-capacitatile-de-reactie

7. Poliția de Frontieră și-a autoevaluat capacitățile de gestionare a fluxurilor migraționale, http://border.gov.md/index.php/ro/2718-politia-de-frontiera-si-a-autoevaluat-capacitatile-de-gestionare-a-fluxurilor-migrationale

8. http://www.border.gov.md/index.php/ro/activitatea-operationala

Anexa 1.

Conceptul de tip „Hotspot - Centru Provizoriu”

CZU 336.1:329(478)
DOI 10.5281/zenodo.4389047

REFORMA FINANȚĂRII PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA: PARTICULARITĂȚILE FINANȚĂRII PUBLICE

Natalia PUTINĂ
Doctor în științe politice,
Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *nataliaputina@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-3607-410

Chestiunea finanțelor politice devine tot mai actuală, în cazul în care creșterea cheltuielilor de campanie electorală este tot mai pronunțată. Statele încearcă prin politici legislative și financiare să diminueze riscurile generate de finanțarea privată a partidelor politice, prin impunerea unor reguli de transparență și control al bugetelor partidelor, deopotrivă cu alocarea de subsidii publice pentru finanțarea activității politice și campaniilor electorale. Prezentul articol se axează pe abordarea comparată a standardelor internaționale în materie de finanțare politică, atât privată, cât și publică; metode și bune practici în finanțarea privată și publică; precum analizează prevederile și impactul reformei finanțării partidelor politice din Republica Moldova asupra creșterii gradului de raportare financiară a partidelor, asupra dezvoltării instituționale a acestora și diminuarea fenomenului de finanțare plutocratică.

Cuvinte-cheie*: finanțare politică, subsidii publice, partide politice, reforma finanțării partidelor politice.*

REFORM OF THE FINANCING OF POLITICAL PARTIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: PECULIARITIES OF PUBLIC FINANCING

The issue of political financing is becoming more and more current, as the increase of election campaign spending is more pronounced. States try through legislative and financial policies to reduce the risks posed by private funding of political parties, imposing rules of transparency and control of party's budgets, simultaneously offering allocation of public subsidies to finance political activity and election campaigns. This article will focus on the comparative approach to international standards in terms of political funding, both private and public; methods and good practices in private and public funding; as well as will analyse the legal regulations and the impact of the reform of the political parties financing in the Republic of Moldova on the increase of the degree of financial reporting of the parties, on their institutional development and diminishing the phenomenon of plutocratic financing.

Keywords: *political funding, public subsidies, political parties, political party funding reform.*

RÉFORME DU FINANCEMENT DES PARTIS POLITIQUES EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA: PARTICULARITÉS DU FINANCEMENT PUBLIC

La question du financement politique est de plus en plus d'actualité, où l'augmentation des dépenses de campagne électorale est de plus en plus prononcée. Les États cherchent, par le biais de politiques législatives et financières, à atténuer les risques générés par le financement privé des partis politiques, en imposant des règles de transparence et de contrôle des budgets des partis, ainsi qu'en allouant des subventions publiques au financement de l'activité politique et

des campagnes électorales. Cet article se concentre sur l'approche comparative des normes internationales dans le domaine du financement politique, tant privé que public; les méthodes et les meilleures pratiques en matière de financement privé et public; ainsi que sur l'analyse des dispositions et de l'impact de la réforme du financement des partis politiques en République de Moldova sur l'augmentation du degré

***Mots-clés:** financement politique, subventions publiques, partis politiques, réforme du financement des partis politiques.*

РЕФОРМА ФИНАНСИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ

Вопрос о политическом финансировании становится все более актуальным, поскольку рост расходов на избирательную кампанию становится все более заметным. Государства пытаются с помощью законодательной и финансовой политики снизить риски, связанные с частным финансированием политических партий путем введения правил прозрачности и контроля партийных бюджетов в соответствии с распределением государственных субсидий для финансирования политической деятельности и избирательных кампаний. В данной статье основное внимание уделено сравнительному подходу к международным стандартам с точки зрения политического финансирования, как частного, так и государственного; методов и передовому опыту частного и государственного финансирования. Также проанализированы положения и влияние реформы финансирования политических партий в Республике Молдова на повышение финансовой отчетности партий, на их институциональное развитие и уменьшение явления плутократического финансирования.

***Ключевые слова:** политическое финансирование, государственные субсидии, политические партии, реформа финансирования политических партий.*

Introducere

Democrația este un sistem în care guvernul este controlat de popor, și în care oamenii sunt considerați egali în exercitarea acestui control. Cu toate acestea, accesul inegal la finanțarea politică contribuie la o inegalitate a jocului actorilor principali pe scena politică. Creșterea rapidă a cheltuielilor de campanie în multe state au exacerbat această problemă. În competiția politică pentru putere sunt antrenate sume mari de bani, iar pentru partidele politice fără acces la fonduri private consistențe, în aceeași măsură la același nivel cu cei care sunt bine finanțați, concurența în campaniile electorale este anevoioasă.

Expunerea ideilor de bază

Nu există nici o îndoială că partidele politice au nevoie de acces la fonduri pentru a deveni actori plenipotențiari în procesul politic. În același timp, rolul banilor în politică este, probabil, cea mai mare amenințare la adresa democrației la nivel mondial în prezent. Această amenințare este proeminentă de-a lungul tuturor continentelor - manifestându-se prin impactul negativ al donațiilor uriașe de campanie în Marea Britanie și SUA, bani din traficul de droguri, care se strecoară în politica din America Latină, scandaluri de corupție în Asia și Europa. Datele arată că o mare parte din electoratul din întreaga lume are percepția că politicienii sunt mai preocupați de bani, decât de reprezentarea intereselor cetățenilor.

Așadar, problemele finanțelor politice au intrat în centrul dezbaterii privind **corupția politică**. Cu toate acestea sensul corupției în domeniul finanțării politice este deseori confuz. În general, **„corupția”** în domeniul finanțării politice a partidelor, *implică „un comportament din partea unui candidat sau a*

unui partid, prin care acesta desfășoară în mod necorespunzător sau ilegal operațiuni financiare pentru câștigarea unui partid politic, grup de interese sau un candidat individual”. [14, p. 7] La momentul actual, fiecare sistem democratic care dorește să păstreze și sporească gradul de democrație, trebuie să reglementeze fluxul de bani în politică. Nereglementată finanțarea politică poate prezenta probleme și provocări majore pentru democrațiile de azi. [14]

Fiind o problemă importantă, finanțarea partidelor politice este mai puțin cercetată în literatura de specialitate. Studii teoretice la nivelul comunității științifice internaționale regăsim la așa autori, precum ***F. Casal Bértoa, J. Rodríguez Teruel, A.Reynolds, B.Reill, A.Ellis, A.Miguet, I. van Biezen etc.*** O contribuție importantă în abordarea subiectelor actuale ce țin de finanțarea partidelor și campaniilor electorale o au publicațiile, studiile și baza de date a ***Institutului Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală (International Institute for Democracy and Electoral Assistance – International IDEA)***, o organizație interguvernamentală care promovează democrația sustenabilă în întreaga lume. În Republica Moldova majoritatea studiilor care au fost realizate în domeniul finanțării partidelor politice aparțin organizației ***Promo-Lex***, care realizează rapoarte de monitorizare a finanțelor politice începând cu anul 2016 și până la moment.

Crearea de politici publice în domeniul finanțării partidelor politice este un exercițiu care ține de politica națională a statelor, corelată cu realitățile funcționării partidelor în acele sisteme electorale [19]. Totodată, reglementarea eficientă a finanțării partidelor politice poate contribui la scăderea potențialului de corupție din acest domeniu. Statele aplică diferite tipuri de politici în domeniul faianțării politice. Statul își poate asuma diferite roluri în reglementarea regimului de finanțare politică.

Modele și politici și tipuri de finanțare a partidelor politice la nivel internațional

Analizând, practicile internaționale existente, putem identifica **trei modele distincte în domeniul finanțelor politice:**

- **Statul-supervisor** - modelul în care statul își asumă atât funcția de subvenționare din bugetul public a activității partidelor politice și campaniilor electorale prin finanțare directă și indirectă, precum și crearea cadrului normativ care impune limite de finanțare partidelor, precum și norme privind asigurarea transparenței veniturilor și cheltuielilor. Cele mai reprezentative state sunt Spania (98% finanțe publice), Franța (cca 50% finanțe publice) și Italia, unde partidele politice în mare parte sunt finanțate prin subvenții din partea statului.
- **Statul-mediator –** în care statul asigură finanțare de la bugetul public, dar promovează politici de echilibrare a bugetelor între finanțarea publică și cea privată. Respectiv, în state precum Grecia, Belgia, Germania, Belgia, Austria, Irlanda gradul de finanțare publică este direct proporțională cu finanțarea privată.
- **Statul-supervisor fără contribuții publice**. Acest model presupune faptul că statul nu contribuie cu subvenții (sau contribuții minime, finanțări indirecte), însă stabilește norme și reguli ce țin de veniturile și cheltuielile partidelor politice (Marea Britanie). [15, p. 8]

Tabelul 1. Nivelul de reglementare a finanțării politice în legislația statelor lumii[1]

Nivelul de reglementare în fiecare țară	Africa	America de Nord și Sud	Asia	Europa Centrală și de Sud-est	Europa de Vest	Statele anglofone	Toată lumea
Scăzut	22%	11%	55%	0%	38%	17%	22%
Mediu	53%	28%	5%	28%	33%	33%	38%
Înalt	24%	61%	40%	72%	50%	50%	40%

<u>Sursa</u>: *Финансирование политических партий и избирательных кампаний. Руководство по финансированию политической деятельности. - International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2016, https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns-RU.pdf*

Gradul înalt de reglementare în unele state, nu vorbește neapărat despre o politică mai transparentă sau mai echitabilă. Complexitatea reglementării finanțării politice rezidă din realitățile social-politie din fiecare țară în parte. Din tabelul de mai sus, observăm că cel mai înalt grad de reglementare (72%) este în statele Europei Centrale și de Sud-Est. Anume, în aceste state, au loc transformări politice de democratizare, inclusiv prin asigurarea transparenței finanțelor politice și combaterii corupției politice. [20, p. 72]

La modul general, în practica internațională sunt cunoscute câteva mecanisme de finanțare politică:

- **Autofinanțarea sau finanțarea internă** a partidelor politice, care se realizează prin regulamente și politica de disciplină internă a partidelor. Veniturile acumulate de către partide prin intermediul cotizațiilor de membru sunt un indicator de referință privind relația partid-cetățean și afilierea partizană.
- **Finanțarea externă prin donații** din partea persoanelor fizice și juridice
- **Finanțarea publică** – asigurarea partidelor cu venituri de la bugetul de stat cu scopul de a contrabalansa finanțarea excesivă externă a partidelor și pentru a angaja partidele în slujba interesului public.
- **Forme derivate de finanțare politică** ("assessment of office-holders"): precum, *taxe de partid*, o formă de finanțare prin contribuțiile membrilor parlamentului, care plătesc o parte din salariul de demnitar în fondul partidului. [13, p. 42] Cazul Germaniei [18] este unul reprezentativ în acest sens, asfel partidele acumulează o cotă importantă prin taxe de partid "assessment of office-holders". Astfel, Partidul Social Democrat în anii '80 acumula cca 18,5% din veniturile totale.

Donații sub forma unor comisioane ("kickbaks"), este o formă non dezirabilă de finanțare a partidelor politice, formă de corupție care presupune oferirea de comisioane partidelor din partea unor firme private pentru servicii de acordare a unor contracte guvernamentale. Unul dintre cele mai mari scandaluri în Europa, legată de comisioane pentru partidele guvernamentale a fost în Italia. În cadrul operațiunii "Mâini curate" au fost deconspirate fonduri de circa 2,6 mlrd. $ per an.

Macing – o formă ilegală de finanțare, care implică acțiuni de corupție. Așadar, partidele politice impun funcționarilor publici achitarea de recompense financiare pentru promovarea sau menținerea

[1] *Финансирование политических партий и избирательных кампаний. Руководство по финансированию политической деятельности. International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2016,* https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns-RU.pdf

în funcție. Asemenea, practici au existat inclusiv în SUA în secolul al XVIII, când funcționarii publici trebuiau să contribuie la finanțarea campaniei electorale a partidului de guvernământ [18].

Finanțarea publică a partidelor și campaniilor electorale în practica internațională

Insuficiența veniturilor din eforturile de strângere de fonduri ale partidelor și dorința de aduce oportunități egale în competiția politică au făcut ca banii publici să ajungă la dispoziția partidelor politice în multe state democratice ale lumii. Modul de finanțare publică a partidelor politice nu ar trebui să descurajeze donațiile private voluntare și inițiativele partidelor de a căuta acești bani [11]. Argumentele cele mai plauzibile în susținerea finanțării directe publice pot fi: finanțarea publică pate întări autoritatea politicienilor prin asigurarea transparenței financiare și diminuarea corupției politice; asigură protejarea egalității de oportunități și competiție politică echitabilă; asigură actorii politici cu resursele necesare pentru activități și sporește instituționalizarea și stabilitatea partidelor politice.

Pe lângă efectele pozitive ale finanțării publice, aceste politici de subvenționare implică anumite **riscuri și consecințe nedorite**, precum:

- *Independența partidelor poate fi diminuată prin dependența de subvențiile publice:* aceste riscuri se manifestă în statele în curs de tranziție, cu partide dominate la putere,
- *Modul de distribuire a subvențiilor publice poate fi unul inechitabil* în raport cu partidele de opoziție, și de o manieră care favorizează mult partidele parlamentare (s-a manifestat de-a lungul timpului în Slovacia, unde partidele parlamentare care își formau 80% din totalul de venituri din alocațiile publice),
- Sondajele de opinie enunță că *cetățenii de rând nu văd utilitatea faianțării publice a partidelor politice*,
- *Finanțarea publică poate descuraja partidele politice în a-și consolida și extinde bazinul de simpatizanți și membri* [11].

La momentul actual, tendința în Europa este de a crește dependența partidelor față de stat, anume prin intermediul faianțării publice a acestora. Partidele politice sunt principalii beneficiari ai finanțării publice din diferite state. Doar câteva state, precum Belgia, Taiwan și SUA au decis să nu subvenționeze partidele politice la nivel central. În SUA, în câteva state sunt finanțate partidele politice, chiar dacă la nivelul guvernului central nu există asemenea practici. Subvenționarea partidelor politice la nivel sub-național este o strategie utilizată de mai multe state, precum Australia, Canada, Danemarca, Germania, Norvegia, Spania, Austria și Suedia. În cazul Austriei și Suediei anume entitățile sub-naționale ale partidelor primesc cea mai mare parte de subsidii [7, p. 12].

Specificul finanțării publice în practica internațională

Finanțarea publică *presupune trei categorii principale de subvenții:*

Fonduri publice directe – granturi în bani acordate partidelor sau candidaților electorali printr-o procedură specificată în legea națională.

Finanțare publică indirectă – orice formă de subvenționare obligatoriu stipulată în lege, precum accesul la radio / TV difuzori publici, clădiri publice, publicarea materialelor publicitare, venituri provenite din stimulente fiscale, facilități fiscale, precum scutirea de taxe pe venit pentru persoanele care fac donații pentru partide, acoperirea costurilor de locațiune a sediilor, discounturi pentru cheltuieli poștale etc. De regulă, finanțarea publică indirectă susține activitățile curente ale partidelor sau capacitatea de fundarisind a lor etc.

Subsidii politice specifice – se are în vedere subvenționarea condiționată a partidelor sau a unor

organizații apropiate lor, precum fracțiunile parlamentare, grupuri auxiliare (femei, tineri), instituții de cercetare, ziare etc. [7, p. 9]

În practica internațională partidele politice parlamentare pot primi, de asemenea, *subvenții de stat pentru a sprijini activitățile grupurilor parlamentare***.** Într-adevăr, în majoritatea democrațiilor europene activitatea grupurilor partidelor parlamentare este susținută de stat, iar acest tip de ajutor este de fapt unul cele mai vechi tipuri de subvenții de stat existente. Adesea, partidele sunt asigurate cu o sumă forfetară, oferind fiecărui partid o sumă egală de bani, în plus față de suma fixă pentru fiecare mandat parlamentar.

Prevederi specifice sunt utilizate de către Marea Britanie, unde doar activitatea partidelor parlamentare de opoziție este finanțată prin fonduri specifice (așa numitele fonduri de *"short money"* În Camera Comunelor și *"cranborne money"* pentru Camera Lorzilor). Scopul acestor fonduri este de a acorda asistență partidelor politice de opoziție, pentru realizarea sarcinilor lor parlamentare. Acești bani pot fi utilizați pentru asistența de cercetare a purtătorilor de cuvânt, asistență pentru birourile opoziției și pentru oficiul stafului liderului opoziției. [13, p. 39] State precum Malta, Andorra, Elveția nu prevăd finanțare publică pentru partide. [9]

Tabelul 2. Standarde internaționale privind politicile de finanțare publică

Criterii de distribuire a subvențiilor publice	Opțiuni principale	Argumente / Comentarii
Criterii de eligibilitate (cine trebuie să aibă acces la asistența financiară de stat)	Fără condiționalitate	Maximizează pluralismul, dar poate spori fragmentarea politică și irosirea resurselor publice.
	După numărul de voturi acumulate în alegeri	Asigură accesul partidelor care se bucură de suportul popular.
	Reprezentarea în parlament	Exclude partidele politice irelevante, dar limitează accesul partidelor noi de a se lansa în politică
	Numărul de mandate în parlament	Finanțarea publică se limitează doar la partidele care au participat activ la alegeri.
Criterii de alocare (cum trebuie să fie distribuiți banii între cei care au trecut pragul de eligibilitate)	Toate partidele eligibile primesc aceleași cantitate de bani	Susține pluralismul, dar poate sporește fragmentarea politică și irosirea resurselor publice
	În dependență de numărul de voturi sau mandate obținute	Fac legătura dintre finanțare și popularitate, dar pot duce la faptul că partidele mari să primească cea mai mare partde de resurse
	În dependență de candidații propuși în circumscripții	Partidele active primesc mai multă finanțare (Numărul de candidați în circumscripții nu neapărat poate fi un indicator de calitate pentru activitatea partidelor)
	Gradul de colectare a fondurilor (numărul de donatori)	Susține activitățile de fundarisind (pot recompensa partidele cu relații de afaceri bune)

Calendarul distribuirii (finanțarea trebuie să fie făcută înainte sau după alegeri sau regular)	Distribuire regulară	Susține activitatea partidelor între de alegeri (poate fi ineficientă dacă tradițiile partidului sunt slabe)
	Distribuire înainte de alegeri	Partidele politice primesc finanțare înainte de alegeri, conform performanței obținute în ultimele alegeri care au avut loc (gradul de finanțare se potrivește neapărat cu gradul de popularitate la moment)
	Distribuire după alegeri	Acest tip de finanțare reflectă gradul de popularitate, dar dezavantajul că partidele trebuie să-și acopere cheltuielile pentru alegeri prin creșterea colectării de fonduri din surse private
Nivelul de finanțare	Cum se potrivesc scopurile democratice	Prea puțini bani nu vor avea impact asupra partidelor, asupra politicii lor electorale, dar pot deconecta partidele de la public și să le facă să devină nepopulare
Prevederi cu privire la destinația cheltuielilor (earmaking-funding)	Scopuri electorale sau non-electorale	Unele state finanțează partidele în campaniile electorale, altele prevăd restricții pentru cheltuieli/limite de cheltuieli în campaniile electorale
	Conectate spre alte scopuri, precum creșterea reprezentării gender	Are un rol pozitiv asupra incluziunii femeilor, tinerilor în politică sau realizarea cercetărilor de către partide (există opinii precum că strategiile de earmarking limitează independența partidelor)

<u>Sursa</u>: Falguera E., Jones S., Ohman M. Funding of Political Parties and Election Campaigns: A Handbook on Political Finance . - Stockholm: International IDEA, 2014, https://www.idea.int/publications/catalogue/funding-political-parties-and-election-campaignshandbook-political-finance?lang=en

Sursele de finanțare a partidelor politice și reforma finanțelor publice în Republica Moldova

Așadar, începând cu 2016 partidele politice din Republica Moldova și-au diversificat sursele de finanțare, prin intrarea în vigoarea a finanțării de la bugetul de stat. Instituția responsabilă de calcularea alocațiilor este CEC. Alocațiile de la bugetul de stat sunt aprobate în fiecare an odată cu adoptarea Legii cu privire la bugetul de stat.

Modul de alocarea a surselor bănești pentru anii 2016, 2017, 2018 s-a făcut în baza formulei de 50% pentru rezultatele obținute la alegerile parlamentare și 50% în baza rezultatelor de la alegerile locale.

Partidele primesc finanțarea în baza fiecărui vot valabil obținut, iar la stabilirea cuantumului de finanțare conform Regulamentul CEC, care prevede că voturile valabil exprimate pentru candidații independenți nu vor fi luate în calcul. Blocurile electorale sunt eligibile pentru finanțarea publică, iar distribuirea banilor se face, fie în baza înțelegerii prealabile ale partidelor membre ale blocului, fie în baza numărului de mandate obținute de fiecare componentă a blocului. [5]

Plățile partidelor politice se efectuează prin transfer bancar. Partidul politic va deschide un cont bancar unde vor fi transferate toate contribuțiile bănești

ce îi sunt acordate, inclusiv donațiile și cotizațiile de membru, cu excepția subvențiilor de la bugetul de stat care vor fi virate pe un cont bancar separat. Datele contului bancar se plasează pe pagina web a partidului (în cazul existenței acesteia), se indică în rapoartele privind gestiunea financiară și se comunică Comisiei Electorale Centrale. [5]

Partidul politic pierde dreptul la subvenții din bugetul de stat dacă:

a) activitatea acestuia a fost limitată – pentru întreaga durată de limitare a activității;

b) își pierde personalitatea juridică;

c) este în proces de lichidare;

d) i-a fost aplicată sancțiunea sub formă de lipsire de subvenții de la bugetul de stat.

Partidul politic care a pierdut dreptul la finanțare din bugetul de stat este repus în acest drept printr-o hotărâre a Comisiei Electorale Centrale, după încetarea cauzelor care au determinat pierderea dreptului la finanțare sau după executarea sancțiunii conform căreia a fost privat de acest drept. [5]

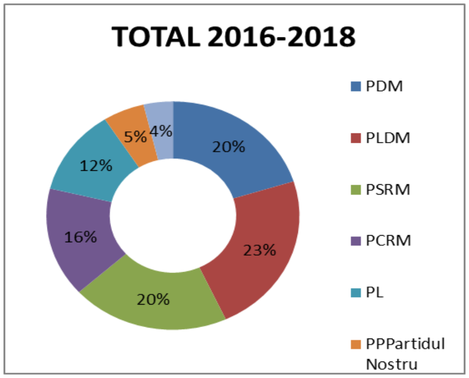
Pe parcursul celor trei ani, partidele politice au primit de la bugetul de stat alocări în sumă de 116.866.888 lei.

Tabelul 3. Alocații de la bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice

Suma alocațiilor de la bugetul de stat	Anul de referință
37.850.883 lei	2016
39.921.922 lei	2017
39.094.083 lei	2018
116.866.888 lei	Total

Sursa: Legea nr.154 privind bugetul de stat pe anul 2016; Legea nr.279 privind bugetul de stat pe anul 2017; Legea nr.289 privind bugetul de stat pe anul 2018

Figura 1. Cota de subvenții revenită fiecărui partid care a primit finanțare mai mult de 1mln lei pe an pentru 2016, 2017, 2018[2]

Sursa: elaborată de autor în baza datelor preluate de pe www. cec.md

În concluzie, observăm că finanțarea publică a favorizat partidele mari, care au fost reprezentate în parlament în perioada 2014-2019 sau care au obținut rezultate bune în cadrul alegerilor locale din 2015. Partidele mici primesc finanțarea publică, dar într-o proporție foarte mică în raport cu celelalte partide și această finanțare nu poate să aibă un impact considerabil asupra consolidării capacităților lor instituționale.

Totodată, se constată că finanțarea publică a avut impact pozitiv asupra partidelor extra-parlamentare, care datorită acestor bani au avut posibilitatea de a realiza activități de bază, de a-și închiria sedii și a le întreține, de a-și angaja oameni și a-i plăti, de a-și promova activitatea, de a se deplasa și comunica. Finanțarea de la bugetul de stat și-a îndeplinit rolul, dar atrage atenția asupra faptului că multe partide subvenționate au decis să păstreze în contul bancar soldul final al venitului din subvențiile și să-l utilizeze în anul următor. [17, p. 31]

[2] *Diagrama reflectă datele cu privire la cele 7 formațiuni care au primit subvenții mai mult de 1mln lei pe an.*

Tabelul 4. Capacitatea instituțională a partidelor și relația cu cetățenii

Anul	Cetățeni membri de partid	Filiale de partid	Sedii închiriate	Sedii proprii	Personal angajat
2016	228.692	437	179	14	87
2017	295.146	669	199	14	165
2018	285.182	642	229	14	203

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor colectate pe www.cec.md

Totodată, obligativitatea prezentării rapoartelor la CEC pentru a fi eligibil pentru finanțarea publică a avut un impact pozitiv asupra disciplinării partidelor politice și creșterii nivelului de raportare și transparență a finanțelor politice. Respectiv, dacă în 2016 din 45 partide înregistrate, doar 30 au prezentat rapoarte financiare la CEC, în 2017 din 45 au raportat 42 partide, iar în 2018 din 46 au raportat. 44 [21]

Dacă e să ne raportăm nemijlocit la ***capacitatea de fundraising a partidelor*** cu cele mai mari sume de finanțare din bugetul de stat, constatăm că finanțarea publică pentru aceste partide a fost foarte importantă. Cu excepția PDM, care a declarat donații private în sume mult peste cota de subvenționare publică, celelalte patru partide, PLDM, PSRM, PL și PCRM au acumulat venituri modeste, dacă e să comparăm sumele raportate la CEC primite drept donații și volumul subvențiilor. În cazul PLDM, PCRM și PL, capacitatea de fundarisind s-a redus la minimum, subvențiile de stat fiind practic unica sursă de finanțare. Numărul donatorilor este unul infim, chiar din rândul propriilor membri de partid.

Bunele practici utilizate în statele europene (Franța, Germania) pentru a nu admite ca partidele politice să devină dependente doar de subvențiile publice și a stimula capacitatea lor de fundarisind, condiționează finanțarea publică în raport cu volumul de donații private și numărul de donatori, în așa fel stimulând activitatea partidelor politice și comunicarea lor permanentă cu cetățenii. De aceea, societatea civilă și experții în domenii, inclusiv unele partide politice recomandau implementarea unui sistem de finanțare privată echilibrat, adaptat la realitățile social-economice din Republica Moldova, pentru a evita situația în care unele partide după alegeri primesc finanțare publică, însă intensitatea activității lor scade considerabil și nu are impact nici asupra consolidării capacităților lor organizatorice și instituționale, nici impact social-politic.

Până în 2019, donațiile făcute [1], de o persoană fizică sau juridică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu pot depăși suma de 200 și, respectiv, 400 de salarii medii lunare pe economie stabilite pentru anul respectiv. Din analiza rapoartelor financiare ale partidelor politice prezentate la CEC, constatăm că majoritatea finanțatorilor partidelor politice sunt membrii de partid, urmați de donații parvenite de la persoane fizice. Persoanele juridice apar în calitate de donatori într-o proporție destul de redusă. De asemenea, majoritatea donațiilor care au fost primite de către partide de la donatorii privați au fost făcute în numerar. Acest lucru pune în evidență problema relevanței datelor prezentate în rapoartele partidelor cu privire la sumele partidelor și identitatea donatorilor.

În 2018 au fost făcute modificări cu privire la plafonarea donațiilor în numerar din partea persoanelor fizice, începând cu 1 ianuarie 2019 ”o persoană fizică, în decursul unui an bugetar, poate face donații în numerar unui sau mai multor partide politice în sumă de până la 3 salarii medii pe economie stabilite pe anul respectiv. Donațiile care depășesc această

limită se vor face exclusiv prin operațiuni bancare. Conform Hotărârii Guvernului privind cuantumului salariului mediu pe economie pentru 2019 valoarea acestuia va fi de 6.975 lei.

Respectiv, suma limită de donații în numerar va constitui 20.925 lei. Deși, aparent această modificare care plafonează donațiile în numerar a fost binevenită, ea nu va putea produce un impact major asupra transparenței donațiilor partidelor politice, pentru că suma de 20 925 lei este una destul de mare în raport cu majoritatea sumelor donate de către membri și persoane fizice prezentate în rapoartele partidelor politice. Considerăm că donatorii vor fi încurajați să doneze o sumă care să nu depășească plafonul indicat, respectiv cota de viramente către partide de la donatori prin transferuri bancare nu va crește.

Micșorarea plafonului de donații în numerar realizată în 2019 a fost una binevenită, deoarece practica internațională cunoaște puțin cazuri de state cu democrații consolidate unde aceste plafoane să fie atât de mari. De exemplu, în Franța suma maximă în numerar poate fi de 150 euro, iar în Germania 500 euro, raportate la salariile medii pe economie din aceste țări se observă o discrepanță vădită între acestea și plafonul limită stabilit.

Vechea modalitate de finanțare privată a partidelor politice din Republica Moldova era una marcată de riscuri de corupție. Adică, donațiile făcute de o persoană fizică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu puteau depăși suma a 200 de salarii medii lunare pe economie stabilite pe anul respectiv (1.381.500 lei)[3] , iar de la o persoană juridică – 400 de salarii medii lunare pe economie (2.773.000 lei). Acestea reprezentau sume destul de impunătoare și plafonare practic nu avea rost, admită manifestarea fenomenului de *plutocratic funding,* adică existența unui număr mic donatori per partide, dar care donează sume mari, cu interese vădite pentru a influența deciziile care se luau la nivelul partidului respectiv.[4] Anul 2019 a venit cu schimbări calitative în cadrul legal ce reglementează finanțarea partidelor politice. Astfel, la 15 august 2019, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat *Legea nr.113 pentru modificarea unor acte legislative*, printre care și *Codul electoral, Legea privind partidele politice și Codul contravențional.*

Una dintre modificările importante vizează reducerea plafonului de finanțe private (donații) atât la nivelul plafonului anual de acumulare a veniturilor partidelor, de la 0,3% din veniturile bugetului de stat la 0,1%, dar și plafoanelor finanțărilor din partea donatorilor privați (persoane fizice și juridice) – de la 200 și 400 de salarii medii pe economie pentru anul respective la 6 și 12 salarii medii lunare pe economie. Este o reducere considerabilă a nivelului de plafonare, dar această măsură, în condițiile unei raportări transparente bugetare a partidelor și a unor instrumente de control și monitorizare eficientă a lor ar demonopoliza partidele politice de influența unor donatori mari.

O altă modificare importantă ține de permisiunea de a primi donații din partea cetățenilor Republicii Moldova, aflați în afară țării. Conform, practicii internaționale, donațiile externe sunt interzise, pentru a nu admite influențarea politicului național din

[3] *Calculat după cuantumul de 6.075 lei salariu mediu pe economie în 2019 în Republica Moldova.*

[4] *Finanțarea plutocratică este una nefastă pentru că admite riscuri de corupție politică și determină partidele să fie dependente de grupuri restrânse de persoane, care sunt donatorii principali ale lor în schimbul unor servicii. De exemplu, analizând raportul financiar al Partitului Politic "Şor" pentru I sem. 2018, indentificăm că grosul donațiilor sunt făcute de doi donatori principali: "Dufremol SRL" și "Avantage SRL", care prin 52 de tranșe de donații, timp de jumătate de an au finanțat partidul cu 4.900.000 lei, ceea ce constituie peste 60% din finanțarea privată primită în acestă perioadă de timp. Totodată, restul finanțărilor prin 181 donații au fost realizate de către membrii de partid. Deci, acest partid demonsrează 0% capacitate de fundrising de la cetățeni.*

afară. Reieșind din realitățile Republicii Moldova, această inițiativă a partidelor noi de dreapta, se bazează pe argumentul că numărul mare de cetățeni-migranți este unul considerabil, iar ei nu trebuie privați de dreptul de a susține partidele din țara de origine prin mici donații. Plafonul donațiilor efectuate de către conaționalii din afara țării, aceștia având dreptul de a face donații în mărimea a 3 salarii medii pe economie anual. [1]

De asemenea, modificările au vizat potențialul de finanțare a unor categorii de persoane aparte, precum *persoane cu funcții de demnitate publică, de funcționari publici, inclusiv cu statut special, sau pentru angajații din organizații publice*, plafonul a fost micșorat și stabilit la un maxim de 10% din venitul anual al acestora, totodată, acest plafon nu poate depăși 6 salarii medii lunare pe economie pentru anul respectiv. Astfel, a fost minimalizat riscul abuzului de resurse coercitive asupra donatorilor din partea persoanelor aflate la guvernare pe criterii politice. În continuare, a fost introdus un nou criteriu de alocare a banilor publici către partide și anume performanțele din cadrul scrutinului prezidențial. [16, p. 6]

Unele modificări au vizat modalitatea de distribuire a subsidiilor publice către partide.

Astfel, formula de alocare a banilor de la bugetul de stat vizează deja trei categorii de alegeri, adică și în bază de *scrutin prezidențial, nu doar parlamentar și local*.

Astfel modul de distribuirea banilor publici, conform noilor modificări se realizează după formula[5]:

a) 30% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile parlamentare;

b) 30% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile locale generale;

c) 15% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile prezidențiale;

d) 7,5% – partidelor politice proporțional cu femeile alese efectiv în cadrul alegerilor parlamentare;

e) 7,5% – partidelor politice proporțional cu femeile alese efectiv în cadrul alegerilor locale;

f) 5% – partidelor politice proporțional cu tinerii aleși efectiv în cadrul alegerilor parlamentare;

g) 5% – partidelor politice proporțional cu tinerii aleși efectiv în cadrul alegerilor locale.

Modul în care partidele utilizează subsidiile publice a fost un motiv de dezbateri, după evaluarea prestației și categoriei de cheltuieli realizate de partidele politice. De aceea, unele modificări au vizat și condiționarea utilizarea alocațiilor de la bugetul de stat pentru fiecare partid politic, astfel încât 20% din valoarea alocațiilor anuale de la bugetul de stat să fie utilizate în scopul promovării și încurajării participării femeilor în procesele politice și electorale, iar 10% din valoarea alocațiilor primite să fie utilizate pentru promovarea și încurajarea tinerilor în procesele politice și electorale. În cazul partidelor politice în care există organizațiile femeilor și ale tinerilor, aceste fonduri vor fi gestionate de organizațiile în cauză. [1, art. 28]

Concluzii

Insuficiența veniturilor din eforturile de strângere de fonduri ale partidelor și dorința de aduce oportunități egale în competiția politică au făcut ca banii publici să ajungă la dispoziția partidelor politice în multe state democratice ale lumii. Modul de finanțare publică a partidelor politice nu ar trebui să descurajeze donațiile private voluntare și inițiativele partidelor de a căuta acești bani.

Argumentele cele mai plauzibile în susținerea finanțării directe publice pot fi:

---

[5] *Art. 27, al. (1) în redacția Legii privind partidele politice din 15.08.2019, MO 260/17.08.2019, art. 361; în vigoare din 17.08.2019.*

- finanțarea publică poate întări autoritatea politicienilor prin asigurarea transparenței financiare și diminuarea corupției politice;

- asigură protejarea egalității de oportunități și competiție politică echitabilă; asigură actorii politici cu resursele necesare pentru activități și sporește instituționalizarea și stabilitatea partidelor politice.

Totodată, impactul finanțării publice asupra diminuării corupției politice în Republica Moldova este unul minor. Lipsa unei transparențe maxime la nivelul finanțelor private, plafoanele generoase pentru finanțatorii privați, existente până la ultimele modificări, nedeclararea tuturor cheltuielilor au determinat în mare parte ca aceste eforturi ale politicii de finanțare a statului pentru partidele politice să fie fără impact considerabil.

Astăzi, încă este actuală tema finanțării dubioase a partidelor politice și a impactului dezastruos al acestui fenomen asupra extinderii corupției. Doar prin mecanisme care să impună un echilibru între finanțele publice și cele private, precum creșterea capacității partidelor de crowdfunding, transparența bugetară, precum și responsabilizarea lor în ceea ce privește categoriile de cheltuieli, nu doar limitate la mentenanța instituțională și campanii electorale, finanțarea publică și-ar avea rostul.

Bibliografie

1. Legea privind partidele politice nr.294-XVI din 21.12.2007 cu modificările ulterioare.
2. Legea nr. 154 privind bugetul de stat pe anul 2016.
3. Legea nr. 279 privind bugetul de stat pe anul 2017.
4. Legea nr. 289 privind bugetul de stat pe anul 2018.
5. Regulamentul CEC privind finanțarea activității partidelor politice. În: Monitorul Oficial Nr.32-37, Data intrării în vigoare 01.01.2016.
6. Asociația ProDemocrația. Finanțarea partidelor politice în Europa. Ce face statul cu banii noștri? Ce fac partidele cu banii lor. - București, 2004, p.13.
7. CASAS-ZAMORA, K. Political Finance and State Funding Systems: An Overview. - IFES, 2008, https://ifes.org/sites/default/files/politicalfinanceandstatefundingsystems_english_0.pdf
8. CERGHIT, I. Sisteme de instruire alternative şi complementare. Structuri. Stiluri şi strategii. - Bucureşti: Aramis, 2002. 325 p.
9. FALGUERA, E., JONES, S., OHMAN, M. Funding of Political Parties and Election Campaigns: A Handbook on Political Finance. - Stockholm: International IDEA, 2014, https://www.idea.int/publications/catalogue/funding-political-parties-and-election-campaignshandbook-political-finance?lang=en>
10. CASAL BÉRTOA, F., RODRÍGUEZ TERUEL, J. Political Party Funding Regulation in Europe, East and West: A Comparative Analysis. - OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR, https://www.osce.org/odihr/410201?download=true
11. Funding of Political Parties and Election Campaigns A Handbook on Political Finance. - International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2014. https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns.pdf
12. http://www.eods.eu/library/Financing%20political%20parties%20and%20election%20campaigns%20guidelines.Ingrid%20van%20Biezen.pdf
13. BIEZEN, van, I. Financing political parties and election campaigns – guidelines. - Council of Europe Publishing, 2003.
14. WALECKI, M. Political Money and Political Corruption. - International Foundation for Election System (IFES), 2003, https://ifes.org/sites/default/files/money_corruption_nigeria.pdf
15. MIGUET, A. Political Corruption and Party Funding in Western Europe. - Transparency International Policy Briefs, 2004, p.8, http://transparency.org/news_room/in_focus/2005/policy_briefs
16. Promo-Lex. Raportul Finanțarea partidelor politice în Republica Moldova. Retrospectiva anului 2019, https://promolex.md/17782-raport-finantarea-partidelor-politice-in-republica-moldova-retrospectiva-anului-2019/?lang=ro
17. Promo-Lex. Raportul Finanțarea partidelor politice în Republica Moldova. Retrospectiva 2016”, https://

promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/raport_RO_web.pdf, p.31.

18. AUSTIN, R., TJERNSTRÖM, M. Funding of Political Parties and Election Campaigns H andbook Series. - International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2003.

19. REYNOLDS, A., REILL, B., ELLIS, A. (eds.) Electoral System Design: The New International IDEA Handbook. - Stockholm: International IDEA, 2005, http://www.idea.int/publications/esd

20. Финансирование политических партий и избирательных кампаний. Руководство по финансированию политической деятельности. - International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2016, https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns-RU.pdf

21. www.cec.md

22. www.idea.int

CZU 338.439(478)
DOI 10.5281/zenodo.4389205

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ: ЭВОЛЮЦИЯ, СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ

Василий САКОВИЧ
Доктор хабилитат политических наук, профессор
Институт международных отношений Молдовы, Кишинэу, Республика Молдова
e-mail: *113vs@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-9130-5285

В статье рассматривается современное состояние продовольственной безопасности Республики Молдова и обеспечение населения страны продовольствием. Показано, что несмотря на некоторые позитивные изменения в выращивании зерновых культур происходит постоянное уменьшение объемов производства основных продуктов питания, что не дает возможности обеспечивать физическую доступность продовольственной безопасности.

В результате проведенного исследования, автор показывает, что рост потребности населения в продовольствии не обеспечивается собственным производством сельскохозяйственной продукции. Критически растет объем импорта продовольствия, что усугубляет продовольственную безопасность страны. Данное положение в современных условиях закрытия национальных границ в условиях пандемии коронавируса, усиление контроля многих стран и их объединений за продовольственными ресурсами может негативно сказаться на продовольственном обеспечении населения Молдовы.

Делается вывод, что данная ситуация требует от правительства Молдовы выработки конкретных мер для значительного наращивания объемов сельскохозяйственного производства, повышения уровня обеспечения национальной продовольственной безопасности.

***Ключевые слова**: продовольствие, производство, физическая доступность, потребление, медицинские нормы, национальная продовольственная безопасность.*

SECURITATEA ALIMENTARĂ A REPUBLICII MOLDOVA LA ETAPA ACTUALĂ: EVOLUȚIE, STARE, TENDINȚE

Articolul examinează starea actuală a securității alimentare a Republicii Moldova și furnizarea de alimente către populația țării. Este demonstrat că, în ciuda unor schimbări pozitive în cultivarea culturilor de cereale, există o scădere constantă a volumului de produse alimentare de bază, ceea ce face imposibilă asigurarea accesibilității fizice la securitatea alimentară.

Autorul demonstrează că creșterea cererii alimentare a populației nu este asigurată de producția agricolă autohtonă. Volumul importurilor de produse alimentare este în continuă creștere, ceea ce agravează securitatea alimentară a țării. Această situație în condițiile actuale de închidere a frontierelor naționale în contextul pandemiei coronavirusului, consolidarea controlului multor țări și asociațiilor acestora asupra resurselor alimentare poate afecta negativ aprovizionarea cu alimente a populației.

Se concluzionează că această situație impune guvernului Republicii Moldova să dezvolte măsuri specifice pentru creșterea semnificativă a volumului producției agricole și sporirea nivelului de securitate alimentară națională.

***Cuvinte-cheie:** alimente, producție, accesibilitate fizică, consum, standarde medicale, securitate alimentară națională.*

FOOD SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AT THE CURRENT STAGE: EVOLUTION, STATE, TRENDS

The article examines the current state of food security of the Republic of Moldova and the provision of food to the country's population.It is shown that despite some positive changes in the cultivation of grain crops, there is a constant decrease in the production of basic food products, which makes it impossible to ensure physical accessibility to food security.

As a result of the study, the author shows that the increase in food demand of the population is not provided by its own production of agricultural products.It is shown that despite some positive changes in the cultivation of grain crops, there is a constant decrease in the production of basic food products, which makes it impossible to ensure physical accessibility to food security.

As a result of the study, the author shows that the increase in food demand of the population is not provided by its own production of agricultural products.The volume of food imports is critically growing, which exacerbates the country's food security.This situation in the current conditions of closing national borders in the context of the coronavirus pandemic, strengthening the control of many countries and their associations over food resources may adversely affect the food supply of the population of Moldova.

It is concluded that this situation requires the Moldovan government to develop specific measures to significantly increase agricultural production and increase the level of national food security.

***Keywords**: food, production, physical accessibility, consumption, medical standards, national food security.*

SÉCURITÉ ALIMENTAIRE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA A L'ÉTAPE ACTUELLE: ÉVOLUTION, ÉTAT, TENDANCES

L'article examine l'état actuel de la sécurité alimentaire de la République de Moldova et l'approvisionnement en nourriture de la population du pays. Il est prouvé que, malgré les changements positifs dans la culture des céréales, il y a une diminution constante du volume des produits alimentaires de base, ce qui rend impossible l'accessibilité physique à la sécurité alimentaire.

L'auteur montre que l'augmentation de la demande alimentaire de la population n'est pas fournie par la production agricole nationale. Le volume des importations alimentaires augmente constamment, ce qui aggrave la sécurité alimentaire du pays. Cette situation dans les conditions actuelles de fermeture des frontières nationales dans le contexte de la pandémie de coronavirus, le renforcement du contrôle de nombreux pays et de leurs associations sur les ressources alimentaires peut nuire à l'approvisionnement alimentaire de la population.

Il est conclu que cette situation oblige le gouvernement de la République de Moldova à mettre au point des mesures spécifiques pour augmenter considérablement le volume de la production agricole et accroître le niveau de sécurité alimentaire nationale.

***Mots-clés**: alimentations, production, accessibilité physique, consommation, normes médicales, sécurité alimentaire nationale.*

Введение

В Республике Молдова, исходя из природно-климатических и почвенных условий, потенциальных возможностей сельского хозяйства и, в целом, из потенциала всего агропромышленного комплекса страны имеется реальная возможность обеспечения национальной продовольственной безопасности в соответствии со всеми параметрами ее надежности: довести долю собственного производства в продовольственных ресурсах до уровня 80–85% (нижняя граница продовольственной безопасности – 60%), обе-

спечить физиологический спрос продовольствии до 3500 ккал в сутки на человека, поддержать достаточный платежеспособный спрос населения для питания на уровне рекомендуемых медицинских норм (затраты на продовольствие не должны превышать 35% в общих расходах населения).

Следует подчеркнуть, что достижение требуемых параметров продовольственной безопасности предполагает принятие мер в двух направлениях. С одной стороны, необходимо создать условия для наращивания объемов производства продовольственных товаров до уровня, обеспечивающего научно обоснованную потребность в них. С другой стороны, требуется поддержка платежеспособного спроса населения, достаточного для рационального питания.

Учитывая опыт мирового сообщества, природное и экономическое положение Республики Молдова, реализация первого направления возможна только при условии приоритетного развития агропромышленного комплекса и его постоянной государственной поддержки, второго – при повышении эффективности функционирования экономики страны. В целом обеспечение продовольственной безопасности государства определяется, прежде всего, уровнем потенциала сельскохозяйственного производства, объемом инвестирования в сельскохозяйственное производство и в сферу производства продовольствия, уровнем государственной поддержки агропромышленного комплекса и оказания необходимой помощи производителям сельскохозяйственной продукции в создании требуемых для развития социально-экономических условий.

Особенности проблемы обеспечения продовольственной безопасности

Значимость обеспечения национальной продовольственной безопасности на основе производства собственных продуктов питания как никогда возросло в современных условиях обострения продовольственной проблемы в мире (шесть лет снижается мировое производство молока, мяса), возникновения новой ситуации с закрытием национальных границ в условия пандемии коронавируса. Все это, вероятнее всего, приведет в ближайшем будущем к тому, что большинство стран будут формировать более жесткую политику в продовольственной сфере, усиливать государственный контроль за национальными продовольственными ресурсами, наращивать продовольственные резервы и реализовывать протекционистские меры, регулировать экспортно-импортные операции с продовольствием. [16]

В связи с этим возникла острая, не только научная, но и практическая необходимость рассмотреть динамику и состояние продовольственной безопасности Республики Молдова, с целью определения ситуации в обеспечения населения страны собственным продовольствием для выработки и принятия мер для повышения уровня обеспечения национальной продовольственной безопасности.

Для данного анализа рассмотрим во временно́й динамике (1990–2019) производство основных видов сельскохозяйственной продукции и производство продуктов питания в Молдове в контексте обеспечения физической доступности продовольствия для обеспечения продовольственной безопасности (Таблица 1).

Таблица 1. Производство основных видов продукции в хозяйствах всех категорий сравнительный анализ (1990–2018) (тыс. тонн)

	1990	**2002**	**2011**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Зерновые всех категорий, в том числе:	3202,9	2287,2	2498,2	2922,4	2206,4	2993,2	3354,8	3421,1
Подсолнечник	252,2	317	427,4	547,5	484,8	677,1	803,8	788,7
Сахарная свекла	2374,5	1129	588,6	1356,2	538	664,8	876,3	703
Картофель	295,3	325	350,8	268	158,2	214	197	174,8
Овощи, всего	1289,3	397	361,5	327,2	245,8	293,3	309,5	283,3
Фрукты и ягоды, всего	901,3	308	378,4	497,3	485,5	595,7	666,4	894,2
Рыба	–	–	–	–	–	12,01	12,08	12,08
Мясо и мясопродукты (убойный вес)	365,9	120	117,9	122,2	130,6	137,8	117,5	122
Молоко и молочные продукты	1511,4	604	560	524,7	519,7	504,3	485,2	411,7
Яйца (штук)	1129	671	705,2	645	628,8	673,5	707,2	688,7

<u>Источник данных</u>: [5; 17]

Анализ приведенных в таблице статистических данных (представленных, начиная с 1990 г. по настоящее время) показывает, что на протяжении всего периода становления и развития независимости Республики Молдова, реформенного, пост реформенного и современного периодов развития агропромышленного комплекса страны происходит неуклонное снижение объемов производства основных продуктов питания (кроме зерна) и особенно животноводческой и плодоовощной продукции. Так, в 2018 г. производство мяса и мясопродуктов по сравнению с 1990 г. уменьшилось в 3 раза, молока – в 3,7 раза, яиц – в 1,6 раза, а овощей, по сравнению с 1991 г., уменьшилось в 4,6 раза. В 2019 г. по сравнению с 2018 г. произошло дальнейшее снижение объема животноводческой продукции на 6%. Производство мяса (в живом весе) сократилось на 5,3%, или на 10 тыс. тонн, молока – на 10,9%, или на 45 тыс. тонн, яиц – на 2%. В 2020 г. снижение объемов производства сельскохозяйственной продукции продолжается.

В последние годы происходит снижение объемов валового сбора растениеводческих культур. Так, валовой сбор пшеницы в 2018 г. по сравнению с 2017 г. снизился на 7%, ячменя – на 29,5%, зернобобовых – на 34%,овощей – на 8,6%, картофеля – на 11,2%, сахарной свеклы – на 19,8%.

В 2019 г. валовой сбор растениеводческой продукции еще уменьшился на 0,3% по сравнению с 2018 г., в том числе валовой сбор пшеницы – на 18 тыс. тонн, сахарной свеклы – на 16,8%. Характерной особенностью растениеводства является резкие колебания (рост урожайности и валового сбора сменяется резким их снижением) в урожайности и производстве основных растениеводческих культур (пшеница, зернобобовые, ячмень, сахарная свекла, картофель и др.), что свидетельствует о нестабильности сельскохозяйственного производства. Причем рост урожайности основных сельскохозяйственных культур специалисты связывают в основном с благоприятными климатическими условиям и с несколько увеличившимися в последние годы объемами внесения химических удобрений (в 2008–2019 гг. более чем в три раза под посевы подсолнечника), а не с плодородием почв, деградация которых продолжается. А учитывая практически отсутствие систем орошения (орошается менее 10% от всех обрабатываемых земель), необходимой политики по нейтрализации последствий изменений климата, так заметно в последние годы влияющего на сельскохозяйственные производства (чего уже нельзя не замечать), сложившаяся ситуация в растениеводстве не является фактором стабильности в настоящее время, тем более получение стабильного роста урожайности и наращивание объемов производства сельскохозяйственных культур в будущем.

Второй особенностью растениеводства Молдовы является неоптимальная (с точки зрения продовольственной безопасности) структура посевных площадей. В структуре посевных площадей Молдовы доля подсолнечника в 2018-2019гг. занимала свыше 25% общей посевной площади. Около 90% всего объема переработки приходится на долю Trans-Oil Group, которая контролирует 85% мощности зерновых элеваторов в Молдове [2]. Около 66% урожая семян этой культуры в Молдове отправляется на экспорт без переработки по минимальным ценам.

Таким образом, четверть лучшей пахотной молдавской земли используется одной фирмой для продукта, мало имеющего отношение к продовольственной безопасности Молдовы и обеспечению населения продовольствием. Причем, такое массовое экстенсивное выращивание подсолнечника дает дополнительную нагрузку на и без того деградирующую почву, нарушая севооборот, выхолащивая из нее питательные вещества. В плане обеспечения продовольственной безопасности данный резкий рост посевных площадей для выращивания подсолнечника снижает возможности увеличения объемов обеспечения населения продовольствием.

Так, отвлечение земельных ресурсов на технические культуры (рост посевных площадей, занятых посевами подсолнечника в 2019 г. по сравнению с 2011 г. увеличился на 24%) привело за этот же период к резкому сокращению на 14,2 тыс. га посевных площадей под посев кормовых культур и к значительному уменьшению производства кормов для животноводства. Как результат, практически все животноводство переместилось на крестьянские подворья (которые не являются промышленными производствами животноводческой продукции, поскольку не имеют и априори не могут иметь соответствующей технологической и кормовой базы), выступая всего лишь дополнительным заработком крестьян (стареющих по возрасту и уменьшающихся по количеству) к их основной задаче – прокормить себя.

Так, в 2017–2018 гг. согласно официальной статистике, на долю домашних хозяйств в среднем приходилось 94,8% от общего производства молока, 62,8% – от общего объема выращивания скота и птицы (в живом весе) и 51%

от общего объема производства яиц. [1] Поэтому не удивительно, что производство мяса и молока в последние годы постоянно сокращается и его недостаток замещается все увеличивающимися импортными поставками. В 2018 г. самыми крупными поставщиками (более половины поставок) молока и молочной продукции в Молдову были Украина и Румыния, которые поставили, соответственно, данной продукции в объеме 11,63 тыс. тонн и 9,49 тыс. тонн на сумму 19,48 млн. долл. и 9,96 млн. долл. США. В 2018–2019 гг. только одна молдавская компания JLC ввезла в Молдову из Румынии, Польши, Литвы и Украины порядка 27 тыс. тонн молочного сырья. [11] В целом 2018 г. в Молдову было импортировано 25,8% мяса и мясной продукции и 35,6% молока и молочной продукции от произведенных в стране на сумму 36,01 и 18,5 млн долл. США, соответственно. Следует отметить, что в 2018 г. по сравнению с 2011 г. импорт молока и мяса вырос, соответственно, в 1,7 и 1,3 раза. В 2019–2020 гг. ситуация усугубилась.

Особенно наглядно уровень обеспечения продовольственной безопасности и уровень обеспечения продовольствием населения продовольствием показывает проведенный нами анализ производства продуктов питания на душу населения в сравнении с их нормативным потреблением в соответствии с медицинскими нормами питания (3500 ккал/сутки) и минимальной потребительской корзиной, установленной Правительством Молдовы. (Таблица 2).

Таблица 2. Производство основных видов продукции на душу населения (кг)

	Медицинские нормы питания 3500 ккал	**Потребность по минимальной потребительской корзине 2399,8 ккал**	**1990**	**2002**	**2012**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Зерновые всех категорий	х	х	602	714	339	621	842	945	964
Подсолнечник	х	х	58	88	83	136	190	226	222
Сахарная свекла	х	х	544	312	165	151	187	247	198
Хлеб и хлебопродукты (кондитерские, макаронные изделия, мука)	105	136,56	171	140,6	116	123	118	122	125
Масло растительное	13	9,2	14,1	14,3	**28,2**	30,8	22,5	24,4	29,9
Сахар	13,2	33	48,9	46	23,4	24	28	36	21
Картофель	170	115,08	68	90	51	44	60	55	49
Овощи, всего	124	95,28	270	109	65	69	82	87	80
Фрукты и ягоды, всего	78	66,96	206	90	107	137	168	187	252
Рыба [10]	18	9,36	–	–	–	–	4,32	4,42	4,51
Мясо и мясопродукты	80	30,84	84	24	33	37	47	33	34
Молоко и молочные продукты	393	134,4	346	167	147	146	141	136	116
Яйца (штук)	294	199	259	185	175	177	189	199	194

<u>*Источник данных*</u>: [5; 13; 48]

Таким образом, как показывает данный сравнительный анализ произведенной продовольственной продукции, в Молдове (Таблица 2), в сравнении с требуемыми медицинскими нормами для полноценного питания населения по основным видам продовольствия, *его производится значительно ниже требуемых норм питания*, особенно по продукции животноводства. Так, в 2018 г. мяса производилось в 2,4 раза меньше требуемого, молока и молочных продуктов – в 3,4 раза меньше, яиц – в 1,5 раза, картофеля – в 3,5 раза, овощей – в 1,6 раза меньше медицинских норм полноценного питания. А молока и молочных продуктов, яиц, овощей, картофеля производится даже ниже норм, установленных в Молдове для минимальной потребительской корзины. Таким образом, следует констатировать, что по всем основным продуктам питания (мясо и мясные продукты, молоко и молочные продукты, яйца, картофель, овощи) *физическая доступность* (наличие собственного производства продуктов питания в стране) продовольственной безопасности Республики Молдова в современный период, несмотря на некоторые позитивные перемены в растениеводстве не обеспечена (кроме производства зерна).

Следует отметить, что установленный в Молдове уровень «продуктовой корзины» прожиточного минимума в 2 399,6 ккал/сутки ниже минимально установленных рекомендаций ФАО (допустимого уровня) – 2700 ккал/сутки и находится недалеко от уровня питания в 2150 ккал в сутки, который по ФАО представляет собой грань голода и постоянного недоедания, за которой возможен ущерб здоровью.

В соответствии с классификацией уровней безопасности (7 уровней), продовольственная безопасность Республики Молдова в плане физической доступности продовольствия по прожиточному минимуму находится на грани между вторым и третьим уровнем. Данный уровень не обеспечивает полноценного питания, а всего лишь достаточен для преодоления хронического недоедания. Таким образом, фактически физическая доступность продовольственной безопасности в Молдове по основным продовольственным позициям обеспечивается собственным производством всего лишь на уровне минимальных пороговых значений – предельных величин, ниже которых произойдет нарушение физиологически-рационального питания, нормального процесса развития различных элементов воспроизводства, приведет к формированию негативных, разрушительных тенденций в области национальной безопасности в продовольственной сфере.

Недостаточный уровень собственного производства продуктов питания влияет на уровень потребления питания населением страны.

Доктрины продовольственной безопасности многих государств устанавливают пороговые значения продовольственной безопасности и продовольственной независимости. Для Молдовы, на наш взгляд, необходимо выработать пороговые индикаторы потребления основных продуктов питания – *минимальный физиологический набор,* который соответствует минимальной потребительской корзине, и *реальный порог продовольственной безопасности*, соответствующий рекомендуемым физиологическим нормам потребления в 3500 ккал в сутки.

Согласно этим пороговым индикаторам (реальный порог продовольственной безопасности, соответствующий медицинским нормам в 3500 ккал/сутки и минимальный порог – уровень минимальной потребительской корзины, принятой Правительством Молдовы), приводим продуктовые наборы, соответствующие нормам этих индикаторов, которые мы в дальнейшем будем применять для политологического ана-

лиза уровня обеспечения продовольственной безопасности Молдовы на современном этапе (Таблица 3).

Таблица 3. Пороговые индикаторы потребления основных продуктов питания (кг/год)

Продукты	Реальный порог безопасности (в соответствии с медицинскими нормами)	Минимальный физиологический набор (минимальная потребительская корзина в Молдове)
Хлеб и хлебопродукты	105	136,5
Картофель	170	115
Овощи	124	101,7
Фрукты и ягоды	78	67
Сахар	33	13,2
Молоко и молочные продукты	393	137,04
Мясо и мясопродукты	80	31,8
Рыба и рыбопродукты	18	9,36
Яйца	294	199
Растительное масло	13	9,12

Основная задача любого правительства, в том числе и Молдовы: обеспечить в стране необходимый объем продуктов питания достаточный для продовольственной безопасности (физическая доступность) до показателей реального порога продовольственной безопасности.

С этих позиций рассмотрим *фактическое потребление основных продуктов питания* в Молдове с 1990 г. по 2018 г. в сравнении с пороговыми индикаторами продовольственной безопасности:

– минимальной потребительской корзиной (2399,8 ккал/сутки);

– реальным порогом продовольственной безопасности (3500 ккал/сутки – рекомендуемая медицинская норма потребления продуктов питания).

Анализ показывает, что в современный период в Молдове стал наблюдаться некоторый рост потребления продуктов питания относительно пост реформенного периода. Согласно статистическим данным, в 2018 г. на каждого гражданина приходилось 54,1 кг мяса, а в 2012 – по 38,7 кг. Кроме того, население стало потреблять больше рыбы, в среднем по 18,6 кг в год. Одним из главных продуктов питания остаются яйца. В 2018 г. на каждого жителя приходилось по 199,6 штук, на 24 больше, чем в 2012 г. Вырос и объем потребляемых овощей и бахчевых культур – до 113 кг в год. Статистические данные также показывают, что в 2018 г. каждый житель Молдовы потребил на 8,5 кг больше овощей и на 12,8 кг больше фруктов, чем в 2012 г. Полученные результаты демонстрируют, что население в 2018–2019 гг. стало есть больше хлеба, мяса и молочных продуктов. Весь современный период практически не менялись показатели потребления растительного масла и сахара. Они держатся в пределах 11,9–12,7 кг (масло), 16–17,7 кг (сахар).

В Национальном бюро статистики подтверждают, что в Молдове спрос на овощи и фрукты ежегодно растет. Так, потребление фруктов и ягод в свежем виде в 2019 г. возросло на 5 кг на человека по сравнению с уровнем 2018 г. [3]

Следует подчеркнуть, что несмотря на то, что статистические данные отражают тенденцию увеличения потребления населением продуктов питания, но для объективной оценки уровня и качества питания необходимо исходить не только и не столько из темпов увеличения потребления продуктов питания, но, в первую очередь,

из уровня *соответствия питания медицинским нормам полноценного питания* - международным стандартам потребления основных продуктов питания, соответствующим 3500 ккал/сутки.

Это тот оптимальный уровень питания, объемы производства которых должно обеспечивать сельскохозяйственное производство. Причем снижение объема национального производства на 15–20% ниже установленных норм приводит к зависимости от импорта и к ослаблению продовольственной безопасности любой страны, в том числе и Молдовы. Потребление основных продуктов питания, соответствующий медицинским нормативам (3500 ккал/сутки), может быть представлен следующими объемами потребления на душу населения в год [12, с.93]: хлеб и хлебопродукты – 105 кг в год, картофель – 170 кг, овощи – 124 кг, плоды и ягоды – 78 кг, сахар – 33 кг, молоко и молочные продукты – 393 кг, мясо и мясопродукты – 80 кг, рыба – 18 кг, яйца – 294 шт., растительное масло – 13 кг в год.

Исходя из этих данных рассмотрим потребление продуктов питания в Молдове в сравнении с международными стандартами потребления, которые соответствуют суточной норме потребления в 3500 ккал. В 2018 г. потребление хлеба и хлебопродуктов на душу населения составило 119,9 кг в год (на 14,9 кг, или на 12,5% больше нормативного уровня), масла растительного – 11,9 кг (на 1,1 кг или на 8,5% ниже норматива), мяса и мясопродуктов – 54,1 кг (на 25,9 кг, или на 32,4% меньше норматива), рыбы и рыбопродуктов – 18,6 кг (на 0,6 кг больше норматива), молока и молочных продуктов – 233,3 кг (на 159,7 кг, или на 40,7% меньше норматива), яиц – 199,6 шт. (на 94,4 шт., или на 32,2% меньше норматива), фруктов – 55,0 кг (на 23 кг или на 29,5% меньше норматива), овощей – 113,1 кг (на 10,9 кг, или на 8,8% меньше норматива), картофеля – 43,4 кг (на 126,6 кг, или в 3,9 раза меньше норматива), сахара и кондитерских изделий– 17,4 кг (на 15,6 кг, или на 53% меньше норматива). Анализ потребления продуктов питания на человека в год за 1990 – 2018 гг. в сопоставлении с пороговыми индикаторами и минимальной потребительской корзиной (Таблица 4).

Таблица 4. Потребление основных продуктов питания в сопоставлении с пороговыми индикаторами питания (1990–2018) (кг/год)

Наименование продуктов	**Мед. нормы питания, 2018 г.**	**Миним. потреб. корзина, 2018 г.**	**Фактическое потребление продуктов питания по годам**					
			1990	**2012**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Хлеб и хлебопродукты	105	136,56	171	110,1	110,4	114,5	118,8	119,9
Мясо и мясопродукты	80	31,08	58,0	38,7	45,1	46,2	49,6	54,1
Молоко и молочные продукты	393	137,04	303	231,7	207,1	211,3	218,5	233,3
Растительное масло, л	13	9,12	14,1	12,7	11,9	12,6	12,5	11,9
Сахар и кондитерские изделия	33	13,2	48,9	16,3	16,8	17,4	17,7	17,4
Картофель	170	115,08	69,0	50,4	45,5	46,6	45,1	43,4
Овощи и бахчевые	124	101,76	112	104,6	107,0	109,7	112,9	113,1
Фрукты и ягоды	78	67	79,0	42,2	49,5	48,4	50,3	55,0

Рыба и рыбопродукты	18	9,36	14	14,9	16,0	15,8	16,3	18,6
Яйца, штук	294	199	203	175	73,4	181,5	191,9	199,6
Стоимость продуктов питания за месяц, леев	**2958**	**923,75**	**–**	**690,1**	**861,8**	**902,5**	**977,2**	**1070**
Калорийность, ккал/сутки	**3500**	**2399,8**	**3300**	**2291,8**	**2327,0**	**2 395,1**	**2470,4**	**2518,3**
Стоимость продуктов питания за месяц [14], леев	**x**	**x**	**x**	**x**	**x**	**842,1**	**940,93**	**1198,3**
Калорийность ккал/сутки (по данным Института экономических исследований)	**x**	**x**	**x**	**x**	**x**	**1942,5**	**2326,54**	**2064,99**

Источник данных: [6; 7; 8; 9]

Таким образом, анализ потребления продуктов питания за 2012–2019 гг. (современный период) показывает, что население Молдовы по всем основным продуктам питания, несмотря на рост потребления, потребляет их значительно меньше общепринятых медицинских норм питания – 3500 ккал в сутки. Так, в 2018 г. мяса потреблялось меньше почти в 1,5 раза, молока и молочных продуктов – в 1,7 раза, картофеля – в 3,9 раза меньше. Ниже установленных норм потреблялось овощей, фруктов, сахара, растительного масла. В целом, кроме хлеба и рыбы по всем продуктам питания потребление в той или иной мере ниже медицинских норм качественного питания.

Расчеты специалистов Национального института экономических исследований Республики Молдова показывают, что реальная ситуация с потреблением продуктов питания населения значительно хуже, особенно по потреблению мяса и мясных продуктов, молока и молочных продуктов, растительного масла. Так, по данным Института мяса и мясопродуктов за год в расчете на одного человека потреблялось всего лишь 38,09 кг (по статданным – 54,1 кг), молока и молочных продуктов, растительного масла, соответственно – 54,95 кг и 6,02 кг (по статданным, соответственно 233,3 кг и 11,9 кг). [14, 16, с. 415, 417]

Следует отметить, что по некоторым продуктам питания потребление даже ниже норм, установленных в Молдове для *минимальной потребительской корзины.* Это в первую очередь относится к потреблению сахара и кондитерских изделий, картофеля, фруктов (Таблицы 3 и 4).

Таким образом, лишь по одному продукту (хлебу) из десяти важнейших продуктов питания имеет место значительное превышение нормативов потребления, что свидетельствует о наличии в стране серьезных проблем с обеспечением продовольственной безопасности. Причем обращает на себя внимание и то, что на протяжении всего современного периода (2012–2019) структура и объем питания по ценностным качествам (калорийности) мало меняется. Как показывают данные Национального бюро статистики, хлеб – основной продукт питания для большинства жителей Молдовы составляет – 22,7% энергетической ценности всего рациона. [14] Его годовое потребление в Молдове на человека в два раза больше, чем среднее потребление хлеба в Европейском Союзе. В Молдове 12% энергетической ценности составляет растительное масло, 11%

– сахар и сладости. В то же время потребление мяса в два раза меньше, чем хлеба, и составляет всего лишь немногим больше 54 кг ежегодно по статистическим данным и только 38 кг по данным Национального института экономических исследований. У европейцев среднее потребление мяса на душу населения достигает 90 килограммов (Беларусь – 87 кг).

Следует отметить, что в Молдове наблюдается еще одна тревожная тенденция с обеспечением продовольственной безопасности: *собственное производство* продуктов питания в стране значительно ниже их потребления. Недостаток продуктов питания собственного производства замещается все возрастающим импортом продовольствия по недостающим продовольственным позициям. Так, мяса в 2018 г. в Молдове было произведено 34 кг на человека, а потреблено 54,1 кг, молока, соответственно, – 116 кг и 233,1 кг, овощей – 80 кг и 113,1 кг. Таким образом, в настоящее время агропромышленный комплекс Молдовы удовлетворяет спрос потребительского рынка по потреблению мяса всего лишь на 62%, по потреблению молока и молочной продукции, овощей – на 50% и 70%, соответственно. А если эти данные сравнить с нормами потребления, то для удовлетворения потребностей в качественном питании необходимо производить: мяса в 2,4 раза больше, молока и молочных продуктов – почти в 3,4 раза, картофеля – в 3,5 раза, яиц – в 1,5, овощей – в 1,6 раза больше фактически произведенного.

Это свидетельствует о том, что сельскохозяйственное производство Молдовы, особенно животноводство и овощеводство находятся в глубочайшем кризисе (по мнению некоторых молдавских специалистов молочная отрасль «практически уничтожена»). [11]

Снижение производства молока в Республике Молдова – это тенденция, которая продолжается уже 30 лет: с рекордного уровня производства в 1989 г. 1,54 млн. тонн до – 373,1 тыс. тонн в 2018 г. Она объясняется уменьшением поголовья коров, которое в 2018 г. снизилось до 113 тыс. голов – на 8% меньше, чем за тот же период 2017 г., и почти в четыре раза меньше, чем 30 лет назад. [18] К началу 2020 г. поголовье дойных коров уменьшилось до 84 тыс. голов (за один год произошло уменьшение дойного стада на 29 тыс. голов). В связи с тем, что поголовье скотаи птицы, дойных коров постоянно снижается и достигло критически минимального уровня с точки зрения обеспечения населения собственными продуктами животноводства, переработчики мяса и молока импортируют все больше и больше продукции из Украины, Румынии, Беларуси и др.

Что касается овощеводства, то министр сельского хозяйства, регионального развития и окружающей среды подчеркнул: «Овощеводство является важной, *неосвоенной областью*… (и это в Молдове?! – В. С.). В настоящее время мы не производим достаточное количество овощей, чтобы обеспечить местный рынок, тем более мы не производим достаточно, чтобы быть конкурентоспособными для экспорта этой продукции». [15]

Действительно, как отмечают специалисты, страна обеспечивает себя овощами местного производства примерно на 80%, и то лишь 3–4 месяца в году. В остальное время года Молдова на 80–90% зависит от импорта этой продукции. [4] Около 48% ее объема поступает из Турции, почти по 10% – из Польши и Голландии. В Молдове на протяжении последних лет экспорт овощей (около 10 млн долл. США) более чем втрое уступает импорту (порядка 35 млн. долл. США). Основная причина состоит в том, что в Молдове крайне низок объем производства овощей в теплицах. В настоящее время (2019 г.) общая пло-

щадь различного типа теплиц составляет всего лишь 275 га, в том числе парников – 219 га, соляриев – 45 га, тоннелей – 11 га). Доля тепличных овощей в общем объеме отечественного производства овощных культур (более 300 тыс. тонн) составила всего около 4%. [4] При этом, в Молдове производительность существующих теплиц в два–три раза и более ниже (даже в наиболее технологичных теплицах) по сравнению с выращиванием овощей в теплицах в странах Европы, Турции и даже соседней Украины.

Таким образом, при решении проблемы обеспечения национальной продовольственной безопасности Молдовы серьезного внимания заслуживают вопросы самообеспечения страны основными видами продуктов питания, то есть удовлетворение потребности в продуктах питания, прежде всего, путем наращивания внутреннего производства при минимальной зависимости от внешнего импорта.

На научно-экспертном уровне обосновывается, что продовольственная безопасность государства обеспечивается в том случае, если удельный вес отечественной сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия в общем объеме товарных продовольственных позиций составляет: по мясопродуктам (в пересчете на мясо) – не менее 85%; по молоку и молокопродуктам (в пересчете на молоко) – не менее 90%, по картофелю – не менее 95%; по зерну – не менее 95%; по сахару – не менее 80%; по растительному маслу – не менее 80%. В Молдове по производству зерна, фруктов, растительного масла продовольственная безопасность обеспечена. Вместе с тем, по важнейшим продовольственным группам, а именно: производство мяса и мясопродуктов, молока и молочных продуктов, яиц, картофеля, овощей и бахчевых, исходя не только из нормативов, но даже из существующего уровня потребления не обеспечивается и в соответствии с уровнями продовольственной безопасности обеспечение по этим группам продовольствия относится *к кризисному* уровню.

Таким образом, в современный период физическая обеспеченность продовольственной безопасности Молдовы по важнейшим продовольственным группам, в первую очередь животного происхождения не только не обеспечивается, но перешла в кризисное состояние: из 10 продовольственных групп, по 7 – кризисный уровень (потеря продовольственной безопасности). Так, в 2018 г. по производству мяса уровень обеспеченности (производства) от физиологического норматива (3500 ккал/сутки) составляет 42,5%, молока и молочной продукции – 29,5%, картофеля – 28,5%, овощей – 64,5%, рыбы – 25%, сахара – 63,6%, яиц – 65,9%. В целом питание населения Молдовы в среднем составляет лишь 61% от обоснованной и общепринятой медицинской нормы питания.

Выводы

В заключение следует отметить, что в Молдове на протяжение всего периода независимости проблема обеспечения населения собственной продовольственной продукцией становится все острее. Как показывает мировая практика острота проблемы обеспечения населения продовольствием особо возрастает в кризисных ситуациях, проявившихся в наше время пандемией, вызванной коронавирусом, когда все государства для своего выживания забыли о ранее широко декларируемых европейских ценностях, европейской солидарности, взаимопомощи и стали закрывать свои национальные границы, эгоистично думая, в первую очередь, о себе, о решении своих проблем. Сегодня, в связи с глобальной эпидемией коронавируса и карантином, многие страны, импортирующие продукты питания, в условиях всеобщей самоизо-

ляции, всерьез рискуют испытать проблему недостатка питания. Несомненно, исходя из общих современных тенденций, в случае нехватки продовольствия национальными правительствами будет запрещен ее вывоз. Молдова оказалась в числе уязвимых стран по причине недостатка производства собственного продовольствия по основным продовольственным группам, жизненно важных для питания населения. В связи с этим в Молдове остро назрела проблема разработки стратегии развития агропромышленного комплекса страны с безусловным обеспечением всех стандартов продовольственной безопасности.

Литература

1. В Молдове выросло производство сельхозпродукции. // https://point.md/ru/novosti/ekonomika/v-moldove-vyroslo-proizvodstvo-selkhozproduktsii (дата обращения – 31.10.2018 г.).
2. В Молдове ожидается рекордный урожай подсолнечника. // https://point.md/ru/novosti/ekonomika/v-moldove-ozhidaetsia-rekordnyi-urozhai-podsolnechnika (дата обращения – 11.10.2018 г.).
3. В Молдове треть продовольственных расходов приходится на овощи и фрукты. // https://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-moldove-tret-prodovolstvennykh-raskhodov-naseleniia-prikhoditsia-na-ovoshchi-i-frukty (дата обращения – 5.01.2020 г.).
4. Возможности тепличного бизнеса в нетепличных условиях рынка. // Экономическое обозрение, №12, 8 апреля 2019 г.
5. ПАМУЖАК, Н., ЦАРАНОВ, В. Сельское хозяйство Молдовы: история и современность. - Кишинев, 2004. С. 48; Anuarul statistic al Republicii Moldova 2012–2018; Данные по производству сахара, фруктов и ягод за 2018 г. предоставлены Национальным бюро статистики Республики Молдова (письмо № 10 – 16/21, от 22.11.2019 г. в адрес Института международных отношений Молдовы).
6. Данные по калорийности потребляемых продуктов питания за 2015–2018 гг.: Banca de date statistice Moldova. //https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__04%20NIVrev__NIV060/NIV060300rcl.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9;
7. Данные по объемам потребления продуктов питания за 2012г.:BancadedatestatisticeMoldova.//https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__04%20NIV__NIV060/NIV060300.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9;
8. Данные по калорийности потребляемых продуктов питания за 2012 г.: Banca de date statistice Moldova.//https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__04%20NIV__NIV060/NIV060300.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9(дата обращения – 20.02.2019 г.).
9. Данные по объемам потребления продуктов питания за 2015–2018 гг.: Banca de date statistice Moldova. //https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__04%20NIVrev__NIV060/NIV060100rcl.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9;
10. Данные по производству рыбы на душу населения в 2016, 2017, 2018 гг. приводятся на основе расчета, произведенного учеными Института экономических исследований Республики Молдова (директор – профессор А.Стратан).
11. Компания JLC призывает исправить ошибку в законе, блокирующую импорт молочного сырья. // https://point.md/ru/novosti/ekonomika/kompaniia-jlc-prizyvaet-ispravit-oshibku-v-zakone-blokiruiushchuiu-import-molochnogo-syria (дата обращения – 23.02.2020 г.).
12. Медицинские нормы приводятся на основе исследования республиканского научного предприятия – Института системных исследований в АПК Национальной Академии наук Беларуси, представленных в книге: Продовольственная безопасность Республики Беларусь. Мониторинг – 2011: в контексте вызовов современности. - Минск, 2012. С. 93.
13. ПАМУЖАК, Н., ЦАРАНОВ, В. Сельское хозяйство Молдовы: история и современность. - Кишинев, 2004. С. 35.
14. По данным Института экономических исследований Республики Молдова, представленных автору
15. Производители овощей смогут получить субсидированные кредиты. // https://point.md/ru/novosti/ekonomika/proizvoditeli-ovoshchei-smogut-poluchit-subsidirovannye-kredity (дата обращения – 9.10 2018 г.).
16. САКОВИЧ, В.А. Продовольственная безопасность Республики Молдова в контексте мировой продовольственной проблемы. - Кишинев, 2020 г. 544 с.
17. Сельское хозяйство. Основные показатели по районам Молдовы. - Кишинев, 1992. С. 17-31.
18. Снижение поголовья коров ведет к исчезновению молока отечественного производства. // https://point.md/ru/novosti/ekonomika/snizhenie-pogolovia-korov-vedet-k-ischeznoveniiu-moloka-otechestvennogo-proizvodstva (дата обращения – 30.07.2018 г.).

CZU 342.5:061.2(478)
DOI 10.5281/ZENODO.4388436

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE ADOPTION OF THE NEW LAW ON NON-COMMERCIAL ORGANIZATIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Carolina BUDURINA-GOREACII
Doctor of Political Science, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences,
State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: *carolina.budurina@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-2406-4212

The right-wing opposition is promoting a new bill on non-commercial organizations, among the main provisions are the reduction of the registration time of these structures, as well as the (im)possibility of their financing from abroad. Attitudes towards the activities of non-commercial organizations in a number of post-Soviet countries are usually viewed differently. Some call them "grantophages", others say that civic activists are engaged in one important and necessary thing - human rights activities, while others resort to conspiracy theory, noting that through such NGOs, the government "in the shadows" tries to intervene in the politics of countries with specific goals, especially in states that do not yet have a fully developed democratic system.

In this article we aim to highlight the basic issues regarding the evolution and context of the adoption of the non-commercial law, the opinions regarding this document, as well as the main provisions of the law that have sparked several discussions among civil society representatives, but especially among politicians from our country.

Keywords: *law, non-commercial organizations, debates, Parliament, civil society representatives.*

UNELE CONSIDERAȚII REFERITOR LA ADOPTAREA NOII LEGI PRIVIND ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Opoziția de dreapta promovează un nou proiect de lege privind organizațiile necomerciale. Printre principalele prevederi se numără reducerea timpului de înregistrare ale acestor structuri, precum și (im)posibilitatea finanțării externe. Atitudinea față de activitățile organizațiilor necomerciale dintr-o serie de state din spațiul post-sovietic diferă de la o țară la alta. Unii le numesc „grantofagi", alții spun că activiștii civici sunt angajați într-un lucru important și necesar, de exemplu, activitățile privind apărarea drepturilor omului, în timp ce alții recurg la teoria conspirației, menționând că prin astfel de ONG-uri, guvernul „din umbră" încearcă să intervină în politica țărilor cu scopuri specifice, îndeosebi în statele care nu au încă un sistem democratic pe deplin dezvoltat.

În prezentul articol ne propunem să evidențiem aspectele de bază privind evoluția și contextul adoptării legii cu privire la organizațiile necomerciale, opiniile vizavi de acest document, precum și principalele prevederi ale legii, care au stârnit mai multe discuții atât printre reprezentanții societății civile, dar în special în rândul politicienilor din țara noastră.

Cuvinte-cheie: *lege, organizații necomerciale, dezbateri, Parlament, reprezentanți ai societății civile.*

QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT L'ADOPTION DE LA NOUVELLE LOI SUR LES ORGANISATIONS NON COMMERCIALES EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

L'opposition de droite promeut un nouveau projet de loi sur les organisations non commerciales. Parmi les principales dispositions figurent la réduction du temps d'enregistrement de ces structures, ainsi que la (im)possibilité d'un financement externe. L'attitude à l'égard des activités des organisations non commerciales, dans un certain nombre d'états de l'espace post-Soviétique diffère d'un pays à l'autre. Certains les appellent des "grantophages", d'autres disent que les militants civiques sont engagés dans une chose importante et nécessaire, par exemple des activités de défense des droits de l'homme, tandis que d'autres recourent à la théorie du complot, notant que par le biais de telles ONG, le gouvernement "fantôme" tente d'intervenir dans la politique des pays ayant des objectifs spécifiques, en special dans les États qui n'ont pas encore un système démocratique pleinement développé.

Dans cet article, nous avons l'intention de souligner les aspects du développement et le contexte de l'adoption de la loi sur les organisations non commerciales, les avis concernant ce document, ainsi que les principales dispositions de la loi, qui a suscité plusieurs discussions entre les représentants de la société civile, en particulier parmi les politiciens de notre pays.

Mots-clés: *droit, organisations non commerciales, débats, Parlement, représentants de la société civile.*

НЕКОТОРЫЕ СУЖДЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРИНЯТИЯ НОВОГО ЗАКОНА О НЕКОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЯХ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Правая оппозиция продвигает новый закон о некоммерческих организациях. Основные положения включают сокращение времени регистрации этих структур, а также (не)возможность внешнего финансирования. Отношение к деятельности некоммерческих организаций в ряде постсоветских стран отличается. Одни называют их «грантоедами», другие считают, что гражданские активисты занимаются важным и нужным делом, например, правозащитной деятельностью, третьи же прибегают к теории заговора, отмечая, что через такие НПО «теневые правительства» стремятся вмешиваться в политику государств, особенно в тех странах, где еще слабо развиты демократические системы.

В данной статье мы стремимся осветить основные аспекты эволюции и контекст принятия закона о некоммерческих организациях, различные мнения относительно этого документа, а также основные положения закона, которые вызвали много дискуссий как среди представителей гражданского общества, так и особенно в политической среде.

Ключевые слова: *закон, некоммерческие организации, дебаты, парламент, представители гражданского общества.*

Introduction

The right-wing opposition is promoting a new bill on non-commercial organizations, among the main provisions are the reduction of the registration time of these structures, as well as the (im)possibility of their financing from abroad. Attitudes towards the activities of non-commercial organizations in a number of post-Soviet countries are usually viewed differently. Some call them "grantophages", others say that civic activists are engaged in one important and necessary thing - human rights activities, while others resort to conspiracy theory, noting that through such NGOs, the government "in the shadows" tries to intervene in the politics of countries with specific goals, especially in states that do not yet have a fully developed democratic system.

In this article we aim to highlight the basic issues regarding the evolution and context of the adoption of the non-commercial law, the opinions regarding this document, as well as the main provisions of the law that have sparked several discussions among

civil society representatives, but especially among politicians from our country.

Ideas and discussions

Opinions on the regulation of the non-commercial organizations activity differ from those of civil society representatives and deputies from the Republic of Moldova's Parliament. Next we will make a brief presentation of the evolution regarding the adoption of the NGO law, and also will reveal some opinions expressed by various experts and politicians in this regard in order to create a clearer picture to the reader about the need or ignorance to adopt the new bill.

Thus, the political analyst Serghei Manastîrlî considers that many legal acts regarding the legislative regulation of non-commercial organizations activities are outdated. "The world is moving forward, and the activities of NGOs in the country must meet the requirements of the weather. It is another matter that the state sees a kind of threat in the work of such non-governmental associations, trying to reduce this potential danger", he said. At the same time, the risks of the new bill, so actively promoted by the representatives of the right-wing political forces in Moldova, may be mentioned, such as that the draft contains provisions according to which NGOs and even political parties can be funded from abroad. And this can become a big risk for the country's sovereignty, for the independent adoption of domestic political decisions by the country. However, in the past there has been a tacit fundraising for the activities of Moldovan parties, and this money has often been perceived as a factor of foreign influence on the country's policy. "The problem is not the wording of the law itself, but the fact that so far no one has been punished for gross violation of it", said Manastirli. According to the expert, previously in the activities of some, especially the center-right parties, there was a factor of external funding, but the experts of these political forces carried out these tranches so secretly that the state control authorities could not intervene in no way to stop such illegality and even partially subversive activity.

In the same vein, political analyst Boris Shapovalov considers that such facilities open a room for foreign-funded associations, which we do not know what they do in our country. The expert points out that there is already a law on non-commercial associations, which clearly defines who and how they can they can be created, what their goals and objectives are. Laws on foundations, non-profit organizations have also been adopted, and each country has its own approach to this. Interestingly, the expert believes that the new bill would be an idea that is imposed on young democrats, so that the West has the opportunity to continue its policy through these organizations. "First of all, non-governmental organizations are created on the territory of the state that are not registered anywhere, their sources of financing are not clear, and then they put pressure on the authorities in the country to please those who sponsor these associations. This is a hidden form of government of entire states through NGOs. At the same time, in a number of countries, including the post-Soviet ones, decisions are made at the level of the central government that limits such practices and this is done not to violate democratic rules, but to limit the factor of external influence on decisions", added Shapovalov. [16]

The first hot statement against this bill was made by Prime Minister Ion Chicu on June 1, 2020. He said that those who want to vote the law on NGOs, in reality intend to liquidate the Republic of Moldova. On the other hand, in the opinion of the president of the Action and Solidarity Party (ASP), Maia Sandu, the law does not contain wording that would be against the interests of the country. "It is completely incomprehensible why the Prime Minister asks such questions about a law that is necessary in a democratic country and it is obvious that the European

Union would never insist on formulations or a law that would go against the interests of the country or against the democratic processes”.

The opinion of the President of the country Igor Dodon is that the NGO Law would be an “interesting, contradictory one and, certainly, in the current wording it does not correspond to the interests of the Republic of Moldova”. According to the head of state, the Socialist Party faction will not vote in Parliament, and if this law passes, the president will not promulgate it. In the same context, Igor Dodon claims that the law was voted in the first reading even during the Filip government (the former prime-minister). “Now everyone, the opposition, the external partners, insist on its approval in the final reading. The law, in the proposed wording, allows NGOs to provide services to political parties and access funding from abroad”, the head of state said. Igor Dodon believes that in this way NGOs can help political parties in their political activity, without the latter reporting their income, which would mean an external involvement in the political life of the Republic of Moldova.

“Our opponents say that if we do not adopt this law, we will not receive EU funding. In such conditions, we do not need funding”, declared the head of state. If the coalition partners of the Socialists vote the law, this will mean that they are in breach of the coalition agreement and if, as a result, the law passes Parliament, the agreement will be denounced. These actions were appealed by the fact that the deputies of the ASP faction, the ACUM Bloc, asked to convene Parliament sitting for May 29, to vote on the bills necessary for disbursement of European macro-financial assistance, including the NGO Law. Then the president of the faction, Igor Grosu, said that there is very little time, of the order of a week, to succeed in fulfilling the conditionalities for granting the second and third tranches of the macro-financial assistance. If the conditionalities are not met, then Moldova risks losing macro-financial assistance in the amount of 600 million lei [5].

On June 4, 2020 the country’s president, Igor Dodon, mentioned that the law on the activity of NGOs could be passed by the Parliament next week. The head of state said that during a meeting with lawyers from the Government, Parliament and the Presidency, some recommendations were made to Parliament [17]. The problems were related to art. 6 paragraph 4, which refer to the wy in which NGOs can help political parties: “The non-commercial organization cannot support materially or cannot provide free services to political parties and socio-political organizations. Non-commercial organizations formed by political parties and socio-political organizations may provide free services to political parties and socio-political organizations in order to strengthen their organizational capacities”, but also by paragraph 5 of the same article: “During the election campaign, the non-commercial organization may not support material or cannot provide free services to electoral contestants or cannot make electoral agitation”. The Socialist Party, but also the president Igor Dodon announced that they will not accept the law in the existing version, and the changes decided at the meeting of the governing coalition have not been specified yet [4].

In the president’s opinion, “In some European countries it is expressly stated that if NGOs are involved in politics, then they must report publicly where their income comes from”. The President gave the example of Hungary and Poland, which are European countries, and said that Moldova must vote on a similar law [17].

It should be noted that the opposition and independent experts say that Dodon worries that he could be left without funding in the election campaign, as the NGO law does not allow donations to political parties. During the debates in the Legal Committee,

the Socialist Party proposed that the law enters into force in 2021, ie after the elections [8].

In particular, the deputy of the Action and Solidarity Party, Sergiu Litvinenco, pointed out that Article 6, paragraph 5 is not to the liking of the Socialists, especially Igor Dodon. "According to this law, no non-commercial organization will be able to get involved in the election campaign and will not be able to make electoral agitation, either open or hidden. Foundations also fall into the category of non-commercial organizations. It is now well known that the president's wife has a foundation called "From the Heart (Din Suflet)", which is funded in an absolutely non-transparent way. If this law comes into force, Igor Dodon will no longer be able to be supported in campaigns by the first lady's foundation. This foundation should suspend its activity during the election campaign and will not be able to continue to support the candidate Igor Dodon by corrupting the voters, by offering gifts, as has been done so far. This is the real cause beyond the pretexts voiced by Dodon and Chicu", the deputy also underlined.

On June 8, 2020, the meeting of the Democratic Party (DP) faction took place and all colleagues expressed their support for this Law. It would be incorrect for DP not to support this bill. The Democratic Party leader, when he was Prime Minister, promoted this law and negotiated it in Brussels. Moldova cannot afford to not receive money. DP will not compromise on non-voting. "We are firmly convinced to support this law and the coalition colleagues will limit themselves to imposing conditionalities on their part. I understand that there are fears that through the NGOs the political parties will be financed in the electoral campaign but this is just populism", said the democratic deputy Ion Leucă. Citizens must understand that it is not the EU that needs these conditions, but the Republic of Moldova. All conditionalities are part of the national action plan on the implementation of the Association Agreement. [15] Ion Leucă mentioned that the second tranche of 30 million euros of the macro-financial assistance, granted by the European Union, is extremely necessary, in the conditions of the pandemic in the country. [3]

On 09.06.2020, President Igor Dodon announced that there was a consensus on the controversial Law on the activity of NGOs to amend some articles that would minimize the risks of involvement of external forces in the domestic policy of the Republic of Moldova. At the same time, if these amendments are supported, then the NGO Law, most likely, this week will be voted in the second reading to be sent for promulgation to the country's president", said Igor Dodon after the weekly meeting with the speaker and the prime minister. [14] Earlier, Igor Dodon and Prime Minister Ion Chicu stated that this law seeks to take over the leadership of the Republic of Moldova from abroad, through NGOs, which will be free to receive funding from abroad. We remind that the adoption of the NGO Law is one of the conditionalities of the European Union, for the disbursement of European macro-financial assistance. [2] In order to receive the second tranche of the macro-financial support provided by the EU, Parliament must meet all the conditionalities, and the last condition is the approval of the NGO Law.

The president's statements on identifying consensus for amending several articles of the NGO law were criticized by ASP deputy Sergiu Litvinenco. He considers that "absolute prohibitions on commenting / promoting public policies are introduced. For example, an environmental NGO cannot criticize a bill that is against the environment. Moreover, such bans do not exist in Russia, Azerbaijan or Belarus". [1] Sergiu Litvinenco also says that another amendment leaked by the Socialists provides for a ban on the monitoring of elections by NGOs - for example, Promo-LEX will no longer be able to monitor the elections. On the other hand, "the ban on NGOs, including foundations, from

conducting electoral agitation is excluded". Litvinenco says that this is "a special provision for the "From the Soul (Din Suflet)" Foundation of Galina Dodon (the wife of the country's president) to make an agitation for Igor Dodon". The presidential institution did not reply to these allegations. However, Igor Dodon said in his vlog that the accusations of the opposition are unfounded, because "election campaigns cannot be financed from funds other than those stated in party reports". [9] Mr Litvinenco also added about the impossibility of amending the articles given that the Legal Committee has already approved the final report on that bill.

In the same vein, MP Monica Babuc from the Democratic Party said that other amendments, except those examined in the Legal Committee for appointments and immunities were not discussed by the parliamentary majority. That is, 104 amendments were discussed in the Legal Committee and by consensus they were voted by all committee members. [13]

Also the Democratic Party announced that it will vote only on the amendments to the Law on NGOs discussed and agreed with the European Union Delegation in Chisinau. The honorary president of the Democratic Party, the deputy Dumitru Diacov, also announced the support of only those amendments of the law that will be coordinated with the EU. He specified that he spoke on this subject with the socialist deputy, Vasile Bolea, whom he asked "to coordinate all the amendments with our European partners". "It would be good for this law, on which the second tranche of EU credit depends, to be voted on by all parliamentary factions. I believe that no one should be stubborn and create problems at the final approval of this law. Whether they are even from the opposition or from the Socialist Party!", Dumitru Diacov also opined. [10]

Civil society representatives have differing views on the amendments to the NGO Law, and we will continue to focus on the brief presentation of their main ideas. They consider that the amendments proposed by the Socialist Party deputies to the Law on Non-Commercial Organizations are unacceptable for a democratic society and come to introduce limitations that can only exist in states with dictatorships. Moreover, they will be deprived of the right to rule on public policies, but also to monitor elections and election campaigns.

Thus, the political expert from IDIS "Viitorul", Veaceslav Berbeca, considers that the proposal related to the ban on election monitoring is an attempt to drastically limit, even to ban the participation of NGOs in monitoring elections. However, the role of NGOs is to highlight certain violations of the law. And this happens under the conditions where in the Republic of Moldova there are still slippages in terms of democracy, and the state institutions obviously bend to the interests of the government and do not make necessary efforts to stop the abuses of the governing parties.

Pavel Postica, program director at the Promo-LEX Association, said that the proposed amendments are absurd; they have no logical support and it is not even clear where and why they came from. However, as a result of the monitoring carried out by Promo-LEX, with all the criticism that came from the majority of the electoral contestants, the need to monitor the elections by the civil society was never questioned. According to him, observers are those who obtain and have the legal right, according to the Electoral Code, to carry out an election monitoring activity. There are people who, based on the rights guaranteed by law, try to explain to the citizens, who do not have access to the electoral procedures, how the elections are organized. Thus, says Pavel Postica, they ensure a transparency of the process which, in essence, in some places is more closed to the general public. And directly or indirectly, it brings credibility to that process.

The president of the Center for Legal Resources of Moldova (CLRM), Vladislav Gribincea, stated that such limitations are introduced only in states with dictatorships. However, any criticism of democracy is in favor of democracy and there must be no fear of the truth. The fact that NGOs are vocal is a good thing to make governance better. The limitations proposed by the Socialist Party (SP) do not exist in countries such as the Russian Federation or Azerbaijan. For example, in Russia it is not forbidden to promote policies - if someone promotes policies on his page, he just has to say so. And in the Republic of Modolva it is proposed to absolutely ban the promotion of policies. Vladislav Gribincea mentioned that he was surprised by the fact that the Socialist Party's amendments exclude from the bill the interdiction to make electoral agitation. Thus, electoral agitation by NGOs, including foundations, would no longer be expressly prohibited. Or, the socialists were the ones who always said that the project, in the version adopted in the first reading, allows the involvement of NGOs in politics. And this is not true, because, in fact, it prohibits any form of NGO involvement in politics, and the SP amendments exclude this ban from the bill. In his opinion, it is a total dissonance with what they said before and what they are promoting now. Regarding the exclusion of the possibility of non-governmental organizations to decide on electoral programs, the president of the CLRM gave the example of environmental NGOs in relation to parties with a pronounced ecological policy. Given this ban, it is not clear what the behavior should be. The situation is similar in the case of media NGOs, if a party promotes the establishment of media censorship or the liquidation of the independent press.

On 11 June 2020, the document was adopted after the committee had examined almost 100 amendments to this draft from civil society and Parliamentary Members. [6] Thus, the draft Law on non-commercial organizations was voted in the final reading, after almost three hours of debates in Parliament. Opposition MPs accused the parliamentary majority of analysing amendments that were not examined by the Legal Committee, thus violating the regulation. [11] Until the sitting of the Parliament, Sergiu Litvinenco also accused the chairman of the Legal Committee for Appointments and Immunities, Vasile Bolea, of falsifying the report for the Law on Non-Commercial Organizations. Litvinenco said that after the Legal Committee approved a report on the NGO Law, MP Bolea introduced 11 amendments that did not pass to the Committee. [18] It was necessary for Parliament to take a break so that the members of the Legal Committee could be convened repeatedly. Finally, 95 deputies voted "for". [7]

Some amendments to the bill have been approved, but others have been withdrawn. Thus, amendments 283, 391, 531, 1081 were withdrawn. Amendments 211, 671 were approved. Also, the deputy Vasile Bolea withdrew his amendment 241 and 282. Amendment 1041 was also withdrawn.

It should be noted that the socialist Vasile Bolea announced that he is withdrawing several amendments that previously aroused a wave of criticism from the opposition. [19] Thus, the President of the Center for Legal Resources of Moldova, Vlad Gribincea, considers that if the amendments proposed by Socialist MP Vasile Bolea were accepted by the Parliament, then this would lead to the closure of 70% of NGOs operating in the Republic of Moldova. According to him, the measures proposed by MP Bolea do not even exist in Azerbaijan or the Russian Federation, countries that are known to be the most repressive in relation to NGOs. [18]

The new law will regulate the legal framework of non-commercial organizations. Their registration and activity procedures have been simplified by linking them to international practices on free-

dom of association. The opportunity of the Law on Non-Commercial Organizations lies in the fact that, being elaborated during the years 1996-1999, the national legislation in the field of freedom of association, despite several amendments, does not offer solutions to modern realities in the respective sector. [12] The members of the Legal Committee had to examine 100 amendments to the draft law, submitted by the civil society and deputies after its adoption in the first reading, in the spring-summer 2018 session. [7]

According to the new regulations, the registration period for non-commercial organizations is reduced from 30 to 15 days, and the non-commercial organization is registered by the Public Services Agency and acquires legal personality from the moment of registration. For the registration of the non-commercial organization, of the modifications and completions to its statute, no fee is charged. The state registration body, within 15 days from the receipt of the documents, adopts the decision of registration or refusal in the registration of the non-commercial organization. At the same time, the new regulations establish the principles of establishment and cessation of non-commercial organizations, of carrying out the activity, as well as the procedure of obtaining the status of public utility. [6]

We note that the law does not overlap the current legislation, because it:

- links the special legislation on non-commercial organizations to the modernized Civil Code (in force since March 2019);

- simplifies the procedure for registering non-commercial, removes many unjustified restrictions on being a member or part of the governing bodies of non-commercial organizations (Art. 11);

- introduces a flexible system of internal organization, including the possibility for the founders to individually design their structure and administration and control bodies (Art. 17 - 20).

At the same time, this law is more restrictive compared to the legislation in force (Law on public associations, Art. 8) which does not prohibit public associations from conducting electoral agitation. The bill prohibits in absolute terms the NCOs to make electoral agitation in favor of any candidate in elections (Art. 6 paragraphs 3-5 of the bill). The draft of the law transposes into Moldovan legislation the Council of Europe **Recommendation** on the legal status of non-governmental organizations (point 13) and the recommendations of the **Venice Commission Opinion** CDL (2018)008 in the case of Romania (point 53) regarding the freedom of expression of non-commercial organizations.

According to Art. 6 the law prohibits non-commercial organizations from financially supporting political parties. Also, the provisions of the Electoral Code (Art. 41), of the Law on political parties (Art. 26 paragraph 6 letter h) and of the Fiscal Code (Art. 52 paragraph 2 letter d) which prohibit any possibility for the non-commercial organization to use its resources to financially support political parties.

In the same vein, the new law stipulates that NGOs may carry out any activity not prohibited by law, including economic activity or social entrepreneurship (Art. 6). However, it is forbidden to distribute the profit of the organization between founding members and other persons (Art. 8, paragraph 3), which excludes that, under the auspices of a non-commercial organization, an economic activity may be developed in order to obtain profit. The law also provides for the obligation of non-commercial organizations to publish the annual activity report and to present it to any applicant (Art. 7, paragraph 3).

The new law provides for the possibility of creating unions of legal entities. That is, people who want to found unions (associations) of legal entities will be able to associate as public associations, hav-

ing the same rights and possibilities until the adoption of amendments to the Modernized Civil Code. Existing legal unions will be treated by the authorities as public associations, unless the latter do not change their own form of legal organization.

If we refer to the obligation of NGOs to re-register then we note that the law does not provide for the forced reorganization of non-commercial organizations. The transitional and final provisions of the law provide that the reorganization will take place only at the request of the non-commercial organization.

Conclusions

From what is exposed in this article, we observe that the adoption of the law ended with several disputes both from the representatives of the civil society, as well as from the governing and opposition parties of the country. This was due to divergent views on various articles. However, all we have to do is follow the evolution of the application of the new law in practice, to later add a note of appreciation or criticism of the adopted law, which we hope will ultimately target the development of Moldovan society as a whole.

Bibliography

1. Amendamentele socialiștilor la Legea ONG-urilor, blocate în Comisia juridică: PD și PSRM nu mai au majoritate. Publicat la 10 iunie, 2020. [On-line] https://cotidianul.md/2020/06/10/amendamentele-socialistilor-la-legea-ong-urilor-blocate-in-comisia-juridica-pd-si-psrm-nu-mai-au-majoritate/ (accessed, 01.07.2020).

2. COJOCARI, V. Dodon: S-a găsit consens pentru Legea ONG-urilor. Parlamentul se va convoca în această săptămână să o voteze. Publicat la 09.06.2020. [On-line] https://deschide.md/ro/stiri/politic/67501/Dodon-S-a-g%C4%83sit-consens-pentru-Legea-ONG-urilor-Parlamentul-se-va-convoca-%C3%AEn-aceast%C4%83-s%C4%83pt%C4%83m%C3%A2n%C4%83-s%C4%83-o-voteze.htm (accessed, 29.06.2020).

3. Deputat PDM: Democrații vor vota cu fermitate Legea ONG-urilor. Publicat la 09 Iunie 2020. [On-line] https://deschide.md/ro/stiri/politic/67533/Deputat-PDM-Democra%C8%9Bii-vor-vota-cu-fermitate-Legea-ONG-urilor.htm (accessed, 05.07.2020).

4. Finita la comedia: Legea ONG-urilor a fost aprobată în lectura a doua cu mai multe modificări Publicat la 11 Iunie 2020. [On-line] https://unimedia.info/ro/news/d2a5667da9cafa9c/finita-la-comedia-legea-ong-urilor-a-fost-aprobata-in-lectura-a-doua-cu-mai-multe-modificari.html (doc) (accessed, 17.06.2020).

5. Igor Dodon nu va promova Legea ONG-urilor. „Acest ping-pong poate dura foarte mult”. Publicat la 29 mai 2020. [On-line] https://albasat.md/igor-dodon-nu-va-promova-legea-ong-urilor-acest-ping-pong-poate-dura-foarte-mult/ (accessed, 21.06.2020).

6. Legea cu privire la ONG-uri a fost votată în lectură finală. Publicat la 11.06.2020. [On-line] https://www.moldpres.md/news/2020/06/11/20004721. (accessed, 08.07.2020).

7. Legea ONG-urilor, adoptată cu voturile a 95 de deputați. Publicat la 11 iunie 2020. [On-line] https://noi.md/politica/legea-ong-urilor-adoptata-cu-voturile-a-95-de-deputati (accessed, 26.06.2020).

8. Legea ONG-urilor, pe agenda Parlamentului care revine la muncă în această săptămână; Dodon: „S-a găsit consens”. Publicat la 09.06.2020. [On-line] https://www.jurnal.md/ro/news/770345048b741a60/legea-ong-urilor-pe-agenda-parlamentului-care-revine-la-munca-in-aceasta-saptamana-dodon-s-a-gasit-consens.html (accessed, 01.07.2020).

9. Legea ONG-urilor, prin „filtrele” puterii. Publicat la 09.06.2020 [On-line] https://www.jurnaltv.md/news/9595cd4b6ad16825/legea-ong-urilor-prin-filtrele-puterii.html (accessed, 19.06.2020).

10. Legea ONG-urilor: Fracțiunea PDM va vota doar acele amendamente care vor fi coordonate și agreate de reprezentanța UE la Chișinău. Publicat la 09 Iunie 2020. [On-line] https://www.realitatea.md/legea-ong-urilor-frac-iunea-pdm-va-vota-doar-acele-amendamente-care-vor-fi-coordonate-i-agreate-de-reprezentan-a-ue-la-chi-inau_110835.htm (accessed, 01.07.2020).

11. Legea ONG-urilor: Deputații s-au împotmolit în propriile amendamente! Publicat la 11 Iunie 2020. [On-line] https://www.realitatea.md/legea-ong-urilor-deputaii-s-au-impotmolit-in-propriile-amendamente-s-a-ajunsdeam-ca-sirioja-se-refuza-de-amendamentele-pe-carele-a-facut_110947.html (accessed, 30.06.2020).

12. Legea ONG-urilor, votată în Parlament. Publicat la 11 iunie 2020. [On-line] https://tvc.md/legea-ong-urilor-votata-in-parlament (accessed, 12.07.2020).

13. Litvinenco, despre legea ONG-urilor: Așteptăm probabil un nou „artificiu" juridic? Babuc: Nu cred să se vină cu alte amendamente. Publicat la 09 Iunie 2020. [On-line] https://agora.md/stiri/72342/litvinenco-despre-legea-ongurilor-asteptam-probabil-un-nou-artificiu-juridic-babuc-nu-cred-sa-se-vina-cu-alte-amendamente (accessed, 25.06.2020).

14. NIRCA,G. Legea ONG-urilor ar putea fi votată în lectura a doua și promulgată de președintele țării. Publicat la 09.06.2020. [On-line] https://breakingnews.md/legea-ong-urilor-ar-putea-fi-votata-in-lectura-a-doua-si-promulgata-de-presedintele-tarii/ (accessed, 11.07.2020).

15. PARFENI, C. Legea ONG-urilor – foaia de turnesol pentru debursarea ultimei tranșe din suportul macrofinanciar. Publicat la 9 Iunie 2020. [On-line] http://curentul.md/stiri/legea-ong-urilor-foaia-de-turnesol-pentru-debursarea-ultimei-transe-din-suportul-macrofinanciar.html (accessed, 05.07.2020).

16. PETRIC, A. Dictatul "guvernului din umbră" sau libertate: Cine şi de ce vrea o nouă Lege a ONG-urilor. Publicat la 05.06.2020. [On-line] https://sputnik.md/editorialist/20200605/30485251/lege-privind-ong-urile-guvern-umbra-libertate.html (accessed, 02.07.2020).

17. Președintele țării este gata să promulge Legea ONG-urilor. Publicat la 4 iunie 4, 2020. [On-line] http://today.md/2020/06/04/presedintele-tarii-este-gata-sa-promulge-legea-ong-urilor/ (accessed, 30.07.2020).

18. RUSU, A. Directorul CRJM: „Dacă amendamentele lui Vasile Bolea la Legea ONG-rilor erau acceptate, asta ducea la închiderea a 70% din ONG-uri". Publicat la 11.06.2020 [On-line] https://tv8.md/2020/06/11/directorul-crjm-daca-amendamentele-lui-vasile-bolea-la-legea-ong-rilor-erau-acceptate-asta-ducea-la-inchiderea-a-70-din-ong-uri/ (accessed, 10.07.2020).

19. Vot unanim în Parlament. Legea ONG-urilor, susținută de 95 de deputați. Publicat la iunie 11, 2020. [On-line] https://safenews.md/2020/06/11/vot-unanim-in-parlament-legea-ong-urilor-sustinuta-de-95-de-deputati/ (accessed, 15.07.2020).

CZU 338.48(478)
DOI 10.5281/zenodo.4388600

VALORIFICAREA POTENȚIALULUI TURISTIC PRIN APLICAREA POLITICILOR DE PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL

Vasile COMENDANT
Doctorand, Academia de Administrare Publică,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *comendv@gmail.com*
https//orcid.com/0000-0003-0686-5171

Prezentul articol reprezintă o analiză complexă a modalităților de promovare a turismului prin prisma obiectelor de patrimoniu cultural din Republica Moldova. În acest sens, este remarcat că dezvoltarea industriei turismului nu poate fi realizată de către autoritățile publice fără implementarea politicilor culturale de revitalizare și de valorificare a patrimoniului cultural.

În cadrul studiului sunt analizate principiile de bază ale interacțiunii dintre cultură și turism, precum și principalele acte normative ale Republicii Moldova care reglementează acest domeniu. De asemenea, sunt evidențiate atât particularitățile turismului moldovenesc, precum și faptul că produsele turistice existente nu sunt promovate suficient în societate sub aspect cultural și educațional. Prin urmare, autorul intervine către autoritățile publice cu unele opinii de gestionare practică a turismului pentru a-l promova la nivel național şi internațional.

Investigația ne-a permis să constatăm că prin valorificarea eficientă a patrimoniului cultural național, ce reprezintă o condiție a dezvoltării sociale, turismul își va aduce aportul la modernizarea societății în spiritul compatibilității ei sub toate aspectele, și totodată, la consolidarea și integrarea social-culturală a țării.

Susținerea de către autoritățile publice a sectorului turistic prin servicii publice de calitate va contribui la intensificarea interesului turiștilor față de obiectele de patrimoniu cultural din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *turism, patrimoniu cultural, autorități publice, valorificare, politici publice.*

VALORIZATION OF TOURIST POTENTIAL THROUGH THE APPLICATION OF NATIONAL CULTURAL HERITAGE POLICIES

This study represents a comprehensive analysis of opportunities for promoting objects of Moldovan cultural heritage as part of the tourism sector development. In this regard, it should be noted that the boost of the tourism industry cannot be achieved by public authorities without the implementation of cultural policies aimed at revitalizing and capitalizing the national cultural heritage.

The research analyzes the basic principles of the interaction between culture and tourism, as well as the main normative acts of the Republic of Moldova that regulate the tourism sector. Also, the peculiarities of the Moldovan tourism are underlined and determined that the existing tourist products are not sufficiently promoted in the society from a cultural and educational point of view. Therefore, the author shares with the public authorities some opinions on practical tourism management designed to make it known at national and international level.

The investigation allowed us to determine that through the efficient capitalization of the national cultural heritage, which represents a condition for social development, tourism will contribute to the modernization of the society and, at the same time, to the consolidation and socio-cultural integration of the country.

The support of the tourism sector by the public authorities through quality public services, will indispensably contribute to the intensification of the tourists' interest in the cultural heritage objects of the Republic of Moldova.
Keywords: *tourism, national cultural heritage, public authorities, capitalization, public policies.*

VALORISATION DU POTENTIEL TOURISTIQUE PAR L'APPLICATION DES POLITIQUES NATIONALES EN MATIÈRE DE PATRIMOINE CULTUREL

Cet article est une analyse complexe des moyens de promouvoir le tourisme à travers le prisme des objets du patrimoine culturel en République de Moldova. À cet égard, il est noté que le développement de l'industrie du tourisme ne peut être réalisé par les autorités publiques sans la mise en œuvre de politiques culturelles de revitalisation et de valorisation du patrimoine culturel.

L'étude analyse les principes de base de l'interaction entre la culture et le tourisme, ainsi que les principaux actes normatifs de la République de Moldova réglementant ce domaine. En outre, les particularités du tourisme Moldave sont mises en évidence et le fait que les produits touristiques existants ne sont pas suffisamment promus dans la société d'un point de vue culturel et éducatif est mis en évidence. Par conséquent, l'auteur intervient auprès des pouvoirs publics avec quelques avis de gestion pratique du tourisme pour le faire connaître au niveau national et international.

L'enquête nous a permis de constater qu'à travers l'exploitation efficace du patrimoine culturel national, qui est une condition du développement social, Le tourisme apportera sa contribution à la modernisation de la société dans l'esprit de sa compatibilité dans tous les aspects, et en même temps, à la consolidation et à l'intégration socioculturelle du pays.

Le soutien apporté par les autorités publiques au secteur du tourisme par le biais de services publics de qualité contribuera à intensifier l'intérêt des touristes pour les objets du patrimoine culturel en République de Moldova.
Mots-clés: *tourisme, patrimoine culturel, pouvoirs publics, exploitation, politiques publiques.*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПУТЕМ РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Данная статья представляет собой комплексный анализ способов продвижения туризма с использованием объектов культурного наследия в Республике Молдова. В этой связи, следует отметить, что развитие индустрии туризма не может быть достигнуто властями без проведения культурной политики по возрождению и использованию культурного наследия.

В исследовании анализируются принципы взаимодействия культуры и туризма, а также основные нормативные акты Республики Молдова, регулирующие данную отрасль. Также подчеркиваются особенности молдавского туризма и тот факт, что существующие туристические продукты недостаточно продвигаются в обществе с культурной и образовательной точек зрения. В этой связи, автор обращается к публичным органам власти с некоторыми предлложениями о практическом управлении туризмом для того, чтобы продвигать его как на национальном, так и на международном уровне.

Отмечено, что за счет эффективного использования национального культурного наследия, которое является условием общественного развития, туризм будет способствовать модернизации общества в духе его консолидации и социально-культурного развития страны.

Государственная поддержка туристического сектора будет способствовать усилению интереса туристов к объектам культурного наследия нашей страны.
Ключевые слова: *туризм, культурное наследие, органы государственной власти, капитализация, государственная политика.*

Introducere

De cele mai multe ori oamenii aleg turismul ca modalitate de recreere atunci când doresc să se îndepărteze pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp de rutina de zi cu zi și a se lăsa absorbiți de un nou mediu ambiant, de a trăi senzații și experiențe noi și, totodată, a rămâne cu amintiri frumoase pe tot parcursul vieții. Lumea privită prin prisma activității turistice poartă o încărcătură spirituală și un potențial umanitar deosebit.

Cei mai importanți factori care influențează atractivitatea unei destinații turistice pentru diverse grupuri și categorii de turiști sunt caracteristicile sale culturale, sociale și de mediu. Cunoașterea culturii și a obiceiurilor propriului popor, dar și ale altor popoare, contribuie enorm la îmbogățirea lumii spirituale a omului. Potențialul cultural al unei localități sau chiar a unei regiuni este exprimat în patrimoniul său cultural și istoric. Majoritatea destinațiilor turistice pun accent pe istoria ținutului și a obiectelor de patrimoniu cultural ca factor de atragere a fluxurilor turistice. Prezența *site*-urilor istorice de unicat determină autoritățile administrației publice la dezvoltarea turismului în plan național și promovarea lui în plan internațional.

Idei și discuții

Patrimoniul cultural reprezintă o parte constituentă a culturii și istoriei noastre, a tezaurului care a fost obținut sau construit, de multe ori cu mari sacrificii, de către strămoșii noştri și pe care astăzi suntem obligaţi să-l protejăm şi să-l transmitem integru generațiilor următoare. Păstrarea moştenirii noastre culturale constituie un semn profund de respect faţă de predecesori. Pierderea bunurilor culturale este ireversibilă. Orice pierdere a moștenirii culturale afectează inevitabil toate domeniile vieții generațiilor actuale și viitoare, contribuie la sărăcirea și ruinarea spirituală a populației. Prin astfel de pierderi se creează rupturi ale memoriei istorice şi duce la pauperizarea societății în ansamblu. Ele nu pot fi compensate nici prin dezvoltarea unei culturi moderne, nici prin crearea unor noi opere de artă. Acumularea şi păstrarea valorilor culturale stă la baza dezvoltării civilizației.

Până în prezent pe teritoriul Republicii Moldova au fost identificate „peste 15.000 monumente de istorie şi cultură din diverse epoci istorice, reprezentând practic 90% din marile culturi care s-au perindat în Europa. Dintre acestea în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat sunt înscrise doar 5.698 de obiective, inclusiv 891 de edificii ecleziastice, 2 cetăţi medievale (Tighina şi Soroca), 17 conace-parcuri şi circa 700 de monumente de arhitectură urbană şi populară, celelalte fiind monumente arheologice de importanţă europeană, regională şi locală. Prima evaluare a sus-numitelor obiective a identificat circa 115 obiective ale patrimoniului naţional, care au o valoare turistică majoră”. [1, p. 22-23]

Promovarea patrimoniului cultural se face prin valorificarea lui. Pentru a avea ce oferi în viitor descendenților noştri, noi, societatea de astăzi, trebuie să întreprindem măsurile necesare de a proteja, conserva şi valorifica patrimoniul cultural al ţării. Responsabilitatea întreţinerii obiectelor de patrimoniului cultural naţional este a tuturor, atât a autorităţilor publice, factori de decizie care elaborează politicile în stat, stabilesc bugetele, cât şi nemijlocit a persoanelor *(fizice, juridice sau administraţiile publice locale)* care le deţin în posesie. Valorificarea monumentelor de patrimoniu cultural cu încărcătură arhitecturală şi istorică se face cel mai eficient prin expunerea lui promovării turistice.

În acest sens, autoritățile publice întreprind, în măsura competențelor și a resurselor financiare prevăzute în bugetul de stat sau local, acțiuni de asistență în salvgardarea patrimoniului cultural, istoric și natural al țării sau al unei anumite localități. Prin elabora-

rea politicilor publice culturale administrația publică accentuează și evidențiază unicitatea patrimoniului său cultural față de cel din țările vecine. Astfel, se creează un sentiment de mândrie și responsabilitate pentru patrimoniul cultural național. De asemenea, administrația publică centrală implementează programe de politici de dezvoltare turistică bazate pe utilizarea patrimoniului cultural inedit al țării.

De cele mai multe ori cultura și turismul se află într-o strânsă interacțiune. Legătura între aceste două domenii este bazată pe anumite principii de funcționare, iar una dintre condițiile interacțiunii este creșterea atractivității și competitivității destinațiilor. Patrimoniul cultural material și spiritual joacă un rol important în formarea unui produs turistic național autentic, deosebit. Turismul contribuie în mare măsură la păstrarea moștenirii culturale naționale și la dezvoltarea culturii autohtone. Aceasta implică populația țării în practici culturale care dezvăluie potențialul creativ al unei persoane, încurajând iubirea de patrie și responsabilitatea civică. Astfel, legătura puternică dintre cultură și turism ajută ca destinațiile să devină mai atractive pentru călători, pentru munci și pentru investiții durabile în dezvoltarea acestor domenii.

Principiile interacțiunii dintre cultură și turism sunt analizate în numeroase lucrări științifice [16; 17] și documente ale mai multor organizații internaționale precum Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), Organizația Mondială a Turismului (UNWTO), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), Comisia Europeană pentru Turism (ETC) ș. a. Astfel, putem constata că principiile de bază ale interacțiunii dintre cultură și turism includ:

- interacțiunea dintre cultură și turism prin dezvoltarea unei economii locale cu drepturi depline;
- dezvoltarea activității sociale locale, implicarea populației în procesele de turism;
- capacitatea instituțională, prezența structurilor organizaționale care asigură condiții pentru interacțiunea culturii și turismului;
- continuitatea activităților în domeniul culturii;
- coordonarea activităților din domeniul culturii și turismului pentru a obține așa-numitele „efecte de aglomerare" a turiștilor pentru vizitarea unui obiect de patrimoniu cultural[1].

Prin urmare, determinăm că în contextul principiilor internaționale de interconexiune a culturii cu turismul accentul se pune pe activitatea administrației publice locale. În mod special, contextul local are o importanță crucială pentru interacțiunea efectivă a culturii și turismului.

Pe plan național, constatăm că, deşi, „în linii mari, legislația turistică corespunde necesităților domeniului şi stabileşte principiile juridice, aspectele social-economice ale activităţii turistice, criteriile de menținere a calităţii impuse structurilor de cazare şi alimentare (calificarea personalului) [10, p. 32], acest lucru este mult prea insuficient pentru a deveni o ţară turistică atractivă pentru vizitatori.

În calitatea sa de fenomen social, turismul prezintă un subdomeniu specializat în activitatea economică a societăților contemporane. În literatura de specialitate, frecvent este utilizată noţiunea de „industrie a turismului". Termenul vizat presupune oferirea anumitor servicii şi bunuri care corespund cerinţelor persoanelor care călătoresc sau îşi petrec timpul de odihnă în diverse locuri. De aceea astăzi cu certitudine putem vorbi că în cadrul economiilor, la nivel naţional şi mondial, a apărut şi se dezvoltă o ramură nouă, cunoscută ca industria turismului.

---

[1] „Efecte de aglomerare" reprezintă acele acțiuni ale autorităților publice care sunt orientate la desfășurarea măsurilor de competență astfel încât obiectivele culturale ale unei localități să devină foarte cunoscute prin prisma încărcăturii sale cultural-istorice și deosebit de atractiv pentru a fi vizitat de un număr mare de turiști. De exemplu: Turnul Eiffel, Muzeul Luvru din or. Paris, Franța, Biserica Sagrada Família din or. Barcelona, Spania, Muzeul Ermitaj din or. Sankt Petersburg, Rusia etc.

În aşa mod, „industria turismului se conturează ca sector al economiei naţionale, care reprezintă totalitatea ramurilor din sfera productivă şi cea neproductivă a unui stat şi ca domeniu important al economiei mondiale, ce include totalitatea economiilor naţionale ale tuturor statelor lumii şi relaţiile economice dintre ele". [7, p. 83]

Industria turismului asigură un turism sustenabil[2], care poate rezista în timp, indiferent de politicile promovate de autoritățile administrației publice în acest sector.

De asemenea, industria turismului se evidențiază prin anumite particularităţi specifice, cum ar fi: stimularea dezvoltării mai multor ramuri economice; antrenarea de resurse umane de muncă în diverse activităţi; prin utilizarea resurselor turistice naturale şi antropice[3] tradiţionale contribuie la prosperarea localităţilor urbane şi rurale etc.

Ca și celelalte ramuri ale economiei, industria turismului are o structură bine determinată. Sectoarele de bază ale acesteia sunt: industria istorico-culturală, industria de divertisment şi agrement, industria hotelieră, cea a transporturilor turistice și alimentaţiei turistice. Dezvoltarea acestei industrii este determinată de „creșterea necesităților de odihnă a populației dornice de a-şi petrece timpul într-un mod activ, dorința de relaxare fizică și intelectuală". [13, p. 10]

În Republica Moldova industria turismului este încă slab dezvoltată, ţara noastră rămânând de mai mulţi ani a fi cea mai puţin vizitată dintre ţările europene. Marea majoritate a *site*-urilor culturale nu sunt implicate în activități turistice. Proprietățile de patrimoniu de importanță națională și locală se află în mare parte în condiții precare și nu au finanțări suficiente. Acest lucru se datorează mai multor factori, unul dintre care este și starea deplorabilă în care se află în prezent circa 80% din monumentele de patrimoniu cultural naţional, iar multe obiecte culturale au fost distruse în perioada de după proclamarea independenței.

Situaţia lamentabilă în care au ajuns monumentele de patrimoniu cultural şi natural s-a creat drept consecinţă a iresponsabilităţii sau indiferenţei manifestate, pe de o parte, de cetăţeni, iar pe de altă parte de autorităţile publice care au admis degradarea avansată a mediului în care sunt poziţionate obiectivele cu valoare istorică şi culturală inestimabilă. Este greu să vorbim despre un potenţial turistic dacă nu putem oferi ceva de bună calitate. Potenţialul turistic se află „în dependenţă directă de calitatea acestuia. În cazul activităţii turistice, consecinţele degradării mediului pot avea implicaţii social-economice dintre cele mai grave". [14, p. 28] Pe plan economic, utilizarea unor resurse turistice degradate reduce esenţial aportul de venituri la buget, iar statul înregistrează pierderi pentru economie.

Remarcăm că deși în ultimii ani cererea de tururi culturale și educaționale în Republica Moldova este în creştere, numărul traseelor turistice rămâne, în general, neschimbat din cauza că nu apar produse turistice noi. Totodată, produsele turistice existente nu sunt promovate suficient sub aspect cultural și educaţional.

Obiectivele de patrimoniu sunt importante din punct de vedere cultural şi avem experienţa ţărilor europene unde s-au aplicat diverse forme de valorificare ale acestor monumente, fie că au devenit proprietăţi private, sau au fost valorificate în cadrul altor forme de administrare. Totuşi, este important ca orice formă care nu s-ar aplica şi care ar fi permisă de legislaţia în vigoare să demonstreze că monumentele de patrimoniu sunt întreţinute, valorificare şi nu sunt lăsate în ruine, aşa cum de fapt s-a

[2] Turism sustenabil (durabil) prevede o modalitate de utilizare a resurselor ce tinde să satisfacă necesitățile umane.

[3] Turismul antropic reprezintă o gamă de obiective generale produse de talentul uman, manifestate permanent de-a lungul timpului, din preistoric și până astăzi. Or, potențialul turistic antropic cuprinde elemente cultural-istorice, tehnico-economice și social-demografice ale țării, care prin valoarea lor interesează activitatea de turism și pot genera anumite fluxuri turistice.

procedat faţă de majoritatea acestora în ultimii 30 de ani. În aşa mod, trebuie să ne gândim nu numai să reconstruim sau restaurăm monumentul de patrimoniu, dar şi să planificăm care este perspectiva de mai departe, cum să-l punem în valoare pentru ca să fie cunoscut la nivel naţional şi internaţional.

Relaţia între protecţia patrimoniului cultural şi dezvoltarea cu succes a turismului rămâne constantă. „Pentru a reuşi valorificarea cu succes a obiectivelor de patrimoniu cultural, turismul trebuie planificat şi gestionat astfel încât să contribuie la îmbunătăţirea calităţii vieţii populaţiei şi la protejarea mediului local natural şi cultural. În acest context, atât administraţia publică cât şi proprietarii obiectelor de patrimoniu cultural trebuie să contribuie la valorificarea acestora prin dezvoltarea turismului local şi naţional". [9, p. 166] La nivel naţional avantajele dezvoltării turistice sunt indispensabile, deoarece duc la creşterea produsului intern brut, apariţiei noilor locuri de muncă, sporirii volumului de vânzări de servicii şi bunuri, iar drept urmare mărirea veniturilor la bugetul de stat, precum şi ridicarea nivelului de trai a cetăţenilor ţării. La nivel local, dezvoltarea turismului permite apariţia unor noi agenţii de turism, resurselor suplimentare în bugetele localităţilor, noi pieţe pentru comercializarea produselor locale, se face o ameliorare a infrastructurii localităţii, a echipamentelor şi serviciilor publice prestate. Astfel, turismul local trebuie să evolueze în paralel cu turismul regional, naţional şi chiar internaţional. Odată cu dezvoltarea turismului în localităţile rurale, populaţia va începe să conştientizeze necesitatea protejării mediului ambiant şi a patrimoniului cultural naţional care îi pune în valoare pe ei şi localitatea în care locuiesc. Prin urmare, valorificarea patrimoniului cultural înglobează nu doar segmentul de turism şi de dezvoltare economică, dar nu mai puţin important este aspectul educaţional al populaţiei care, în final, va fi factorul determinant datorită căruia vor fi protejate, valorificate şi transmise cu multă responsabilitate şi pietate obiectivele de patrimoniul cultural generaţiilor următoare.

Pentru ca turismul să fie benefic comunităţii, el trebuie să contribuie la îmbunătățirea calităţii vieţii persoanelor care trăiesc şi lucrează în localitatea dată. Activităţile turistice trebuie să se integreze în economia locală şi să contribuie la dezvoltarea economică locală. Drept urmare, toate direcţiile de dezvoltare turistică trebuie să producă impact pozitiv asupra identităţii socio-culturale a comunităţii.

Problema conştientizării importanţei salvgardării patrimoniului cultural şi a valorificării acestuia prin dezvoltarea reţelei turistice naţionale este deosebit de actuală. În prezent, atestăm că o parte dintre cetăţeni, inclusiv şi din rândul funcţionarilor publici, percep aceste activităţi ca neesențiale pentru dezvoltarea societăţii, a mediului şi a economiei, de aceea nu întreprind măsuri concrete pentru a promova turismul cultural. Această atitudine, de asemenea, a contribuit la degradarea avansată a multor monumente de patrimoniu cultural.

Turismul contribuie la dezvoltarea durabilă a societăţii prin integrarea sa în mediul natural, cultural şi uman. În acest sens, autorităţile publice, în procesul conceptualizării strategiilor de dezvoltare turistică a ţării determină modalităţile de valorificare a patrimoniului cultural material şi imaterial. Protejarea şi promovarea patrimoniului cultural poate deveni un punct forte în dezvoltarea turistică. Dezvoltarea durabilă a societăţii prin domeniile de activitate ale turismului presupune o legătură consolidată şi o cooperare permanentă între partenerul public şi acel privat. Este absolut necesară colaborarea tuturor autorităţilor implicate la nivel local, naţional şi internaţional. Pentru aceasta autorităţile statului elaborează politici publice prin care identifică soluţii viabile ca prezervarea şi promovarea vestigiilor arhitecturale, care vorbesc despre istoria noastră, să fie o responsabilitate comună atât a Ministerului Educaţiei Culturii şi Cercetării, cât şi a autorităţilor publice locale.

Totodată, Ministerul Economiei și Infrastructurii, în rol de autoritate publică centrală de specialitate responsabilă de promovarea turismului în Republica Moldova va contribui, conform competențelor, la dezvoltarea infrastructurii turistice la nivel național prin elaborarea cadrului normativ și a programelor de dezvoltare turistică a țării. O infrastructură turistică modernă va contribui ca obiectele de patrimoniu cultural să devină atractive pentru vizitare și cunoscute la scară largă atât pe plan intern, cât și internațional.

În același timp, este important ca autoritățile publice atunci când dezvoltă infrastructură turistică să păstreze aspectul istoric al teritoriului localității. Fiecare centru turistic nou creat (obiect) trebuie să respecte caracteristicile și tradițiile naționale și, în același timp, să aibă un aspect de unicitate. Crearea de parcuri naturale și istorice ar trebui să contribuie la salvarea celor mai valoroase monumente de patrimoniu cultural ca complexe arhitecturale, peisagistice și culturale. Este necesară protejarea și restaurarea monumentelor culturale și a istoriei peisajelor create de om, naturale și tradiționale, care sunt de asemenea considerate ca valori istorice de durată, comori naționale.

Turismul în Republica Moldova reprezintă o activitate complexă care asigură ospitalitate comercială vizitatorilor țării, valorifică patrimoniul atractiv, asigură servicii de recreație populației și călătorilor străini.

Principalele acte normative ale Republicii Moldova care reglementează domeniul turismului sunt:

1. Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova Nr.352-XVI din 24.11.2006. [2]

2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea normelor metodologice și criteriilor de clasificare a structurilor de primire turistice cu funcțiuni de cazare și deservire a mesei Nr.643 din 27.05.2003 [4], cu modificările acesteia aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.17 din 18.01.2019 (Monitorul Oficial nr.22-23/26 din 19.01.2019.

3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat „Registrul turismului” Nr.559 din 14.08.2015. [5]

4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Strategiei de Dezvoltare a turismului „Turism 2020” și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia în anii 2014-2016 Nr.338 din 19.05.2014. [6]

În ceea ce privește organul principal în domeniul turismului, Agenția Turismului, specificăm că în conformitate cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.322 din 17 aprilie 2018, aceasta s-a reorganizat prin fuziune cu Agenția de Investiții din Republica Moldova, care are misiunea de a contribui la creșterea economică prin sporirea investițiilor străine, creșterea volumului exporturilor și dezvoltarea turismului. Totodată, politicile de turism sunt elaborate de Ministerul Economiei și Infrastructurii. În cadrul acestuia s-a creat un Grup de lucru pentru elaborarea Programului Strategic de Dezvoltare a Turismului pentru anii 2020-2030 și a Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei.

Patrimoniul cultural național constituie principalul element, care prin atractivitatea sa este în putere să orienteze fluxul de turiști de alți vizitatori spre localitățile din Republica Moldova. În valorificarea patrimoniului cultural național sunt antrenate și autoritățile administrației publice locale. Astfel, în Legea privind administrația publică locală Nr.436 din 28.12.2006, art. 14, alin. 1, se stipulează că Consiliul local are drept de iniţiativă şi decide, în condiţiile legii, în toate problemele de interes local, cu excepția celor care ţin de competența altor autorităţi publice. [3]

Referitor la asigurarea financiară a acțiunilor de utilizare a resurselor naturale și antropice în activități de turism, recreație și odihnă, menționăm că cadrul

normativ-juridic al Republicii Moldova stabilește că finanțarea activității de evidență, studiere, punere în valoare, salvare, protejare, conservare și restaurare a monumentelor se asigură de la bugetul de stat, de la bugetele locale, din contul plăților pentru arendă, inclusiv din chiria pentru terenul din zonele de protecție a monumentelor, din defalcările din bugetul de turism, din venitul întreprinderilor care ocrotesc monumentele, din beneficiul organelor asigurării de stat în conformitate cu acordurile încheiate, din veniturile și donațiile organizațiilor care, pe baza statutului lor ocrotesc monumentele, din fondurile și donațiile unor persoane fizice și juridice, precum și din alte surse legale.

Întru susținerea activității de evidență, studiere, punere în valoare, salvare, protejare, conservare și restaurare a monumentelor istorice de patrimoniu cultural se permite cumpărarea-vânzarea monumentelor în granițele Republicii Moldova, editarea cărților poștale, calendarelor, timbrelor etc. Veniturile provenite din aceste activități se depun pe conturile speciale ale Guvernului, ale organelor de administrare publică locală, și, după caz, pe conturile pentru ocrotirea monumentelor.

Consiliile raionale și locale, în baza legislației în vigoare, prevăd în bugetele anuale sume necesare pentru lucrările de evidență, studiere, punere în valoare, salvare, protejare, conservare și restaurare a monumentelor situate pe teritoriul lor.

Una din modalităţile care contribuie considerabil la procesul de valorificare a turismului cultural sunt portalurile de ştiri create în mediul virtual. Serviciile turismului cultural pot fi distribuite şi promovate „prin mai multe căi, cum ar fi: 1 - reţeaua de agenţii turistice; 2 - întreprinderile şi asociaţiile din domeniul transporturilor; 3 - companii străine / mixte; 4 - organizatorii de evenimente; 5 - centrele de business. Promovarea serviciilor oferite de motel poate fi efectuată prin: (i) mijloace de informare în presă naţională, mica publicitate; (ii) instalarea de marcaje şi panouri promoţionale; (iii) radio şi televiziunea; (iv) editarea şi distribuirea de materiale promoţionale (pliante, pagină în cataloage cu caracter turistic, fluturaşi amplasaţi în revistele dedicate afacerilor), pagina *web* racordată la unul din sistemele de informare turistică; (v) participarea la diferite iarmaroace, expoziţii, seminare, vizite de studiu şi schimb de experienţă”. [11, p. 102]

În Republica Moldova încă nu avem suficiente portaluri de unde turiştii străinii să se poată informa despre cultura şi monumentele de arhitectură care reprezintă istoria neamului nostru şi constituie patrimoniul cultural al ţării, fapt pentru care atestăm lipsa de interes a multora de a vizita Republica Moldova. De asemenea, încă nu există spaţii digitale culturale naţionale care să fie integrate în cele internaţionale, care de asemenea, ar contribui la dezvoltarea turismului şi valorificarea patrimoniului naţional.

În alt context, evidenţiem că în ultimii ani asistăm la o anumită mişcare spre bine vis-a-vis de situaţia conacelor sau altor monumente de arhitectură din republică, menţionând iniţiativele care au fost lansate cu privire la restaurarea şi punerea în valoare a acestor vestigii, cât şi abordarea pe care o avem din partea Guvernului. Însă, sunt necesare nu numai investiţii financiare, fizice în restaurarea monumentelor de patrimoniu, dar este nevoie şi de investiţii în capitalul uman ca să putem să ajungem să vorbim despre un proiect de arhitectură care păstrează autenticitatea respectivului conac. Să constatăm şi o abordare economică, inclusiv de valorificare a acestor conace în atracţii turistice şi nu de a rămâne într-o administrare care cu timpul poate să ducă la deteriorarea sau abandonarea lor.

Realitatea la ziua de astăzi ne arată că pentru întreţinerea unor monumente, din cauza lipsei de bani, de multe ori autorităţile publice locale au intervenit prin efectuarea lucrărilor de reparaţie sau reconstrucţie neautorizate, dar nu de restaurare. Astfel, la multe monumente de patrimoniu a fost modificată starea

iniţială, cea autentică în detrimentul edificiului şi a valorii culturale a acestuia. De asemenea, unor agenţi economici le-au fost transmise obiective de patrimoniu cultural imobil pentru restaurare şi valorificare turistică ulterioară, însă aceştia din lipsă de specialişti restauratori, neglijență sau indiferentă au demarat lucrări de reparaţie în loc de restaurare. În acest mod au fost aduse mai mult daune conacelor istorice decât beneficii. În acest context, putem evidenţia experienţa nefastă legată de aşa-numita reconstrucţie a Complexului arhitectural-istoric „Conacul Balioz" din s. Ivancea, Orhei, filială a Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală". În context, menţionăm că intenţia de modernizare a obiectivelor de patrimoniu nu totdeauna lasă cele mai bune amprente supra istoriei. Doar dezvoltarea de către autorităţile publice centrale a unor proiecte pilot în care să fie multă voinţă şi dedicaţie pentru aceste monumente vor reuşi să transforme ceea ce astăzi este în ruină, mâine în „bijuterie" de patrimoniu cu destinaţie turistică. Punerea în valoare a unui monument presupune investiţii foarte mari şi de lungă durată. Iar în acest sens evidenţiem, sub aspect pozitiv, restaurarea cetăţii Soroca, a conacului Manuc Bey din or. Hînceşti, conacul *(astăzi casă-muzeu)* familiei Lazo din satul Piatra, raionul Orhei, şi conacul Mimi din raionul Anenii-Noi ş.a. Ultimul datorită investiţiilor private a reuşit să se transforme într-o destinaţie turistică foarte atractivă şi de organizarea a evenimentelor cu mulți vizitatori.

Reieşind din atribuţiile care le revin, autorităţile centrale exercită mai mult rolul de elaborare şi implementare a politicilor culturale, „iar politicile culturale se derulează cu prioritate la nivel local. Iar atunci când vorbim de acest palier ne referim cu prioritate la politicile culturale urbane, deoarece nu numai la noi acțiunea culturală în mediul rural este în mare parte ignorată, dar condițiile sunt diferite". [15, p. 193-194] În Republica Moldova populația rurală este îmbătrânită și condițiile de viață sunt în parte la limita subzistenței. Pentru modernizarea ruralului moldovenesc, ar fi nevoie de o viziune culturală care să valorifice valorile și tradițiile specifice în consonanță cu cerințele acestei dezvoltări. Din perspectiva politicilor culturale se are în vedere atât amenajarea culturală a teritoriului, cât și acțiunea culturală în materie de cultură sub toate aspectele, la care se adaugă resursele umane, financiare și culturale preexistente.

Spre regret, însă mai există o atitudine indiferentă, cel puțin spus, față de monitorizarea modului de înfăptuire a lucrărilor de reconstrucţie a monumentelor de cultură, a controlului calităţii sau de a sprijini financiar autorităţile publice locale, prin alocări de fonduri, care trebuie să recunoaştem că sunt modeste. Starea deplorabilă în care se află până la moment mai multe monumente istorice relevă că în prezent autorităţile publice centrale și locale nu manifestă interes suficient pentru valorificarea patrimoniului cultural național.

La rândul său, autorităţile locale din unităţile administrativ-teritoriale pe care le reprezintă, de obicei, sunt responsabile de executarea lucrărilor, întreţinerea monumentelor şi edificiilor culturale înscrise în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat de Parlament în 1993.

O altă cauză care indică la faptul că patrimoniul cultural nu este întreţinut în modul corespunzător este funcţionarea serviciilor publice ineficiente, iar în unele localităţi identificăm lipsa acestora. Dat fiind faptul că autorităţile publice locale se fac în mare parte responsabile pentru organizarea şi promovarea valorilor patrimoniale ale ţării, acestea trebuie să înfiinţeze la nivelul său acele servicii publice specializate care să fie prestate constant şi calitativ atât populaţiei autohtone, cât şi celora care vin să viziteze obiectivele culturale ale localităţii. În acest sens, autorităţile locale (cu prisosință, cele de nivelul întâi) prin serviciile publice trebuie să ia măsuri de dezvoltare a infrastructurii prin amenaja-

rea teritoriului şi a căilor de acces în localitate, iar mai cu seamă către obiectivul cultural turistic. La fel, autorităţile vor asigura iluminatul stradal şi cel al obiectivului de arhitectură, vor crea condiţii de cazare a turiştilor cu oferea serviciilor de internet şi televiziune digitală etc.

Referindu-ne la turismul cultural și impactul pe care îl are la nivelul național, dar și local, constatăm că această activitate se află în directă interconexiune cu o anumită configurație culturală și cu indicele de toleranță specific fiecărei colectivități. Legătura cu turismul, pe lângă rezultatele economice pe care le poate determina în mod direct, are posibilitatea de a spori și varia contactul cultural. Mai mult ca atât, pentru a determina un echilibru corespunzător între bunăstarea turiştilor, necesitățile mediului natural, dezvoltarea și competitivitatea destinațiilor și a întreprinderilor, este oportună o abordare cultural-politică națională, în cadrul căreia toate părțile interesate să împărtășească aceleași obiective.

Acţiuni utile în valorificarea turismului natural, de rând cu autoritățile administrației publice din republică întreprind și organizațiile neguvernamentale (ONG), cum ar fi Organizația de tineret „SalvaEco", care organizează periodic expediții ecologice de valorificare a patrimoniului cultural și natural prin turism. De-a lungul timpului „SalvaEco" a organizat mai multe expediții în acest sens, printre care în mai 1999 la Orheiul Vechi. Expediția a avut ca scop evaluarea monumentelor istorice cu valoare de patrimoniu cultural național de la Trebujeni. În anul 2000 Organizația a desfășurat o expediție pe traseul Țipova – Saharna din raionul Rezina pentru evaluarea stării monumentelor naturale, arhitecturale și istorice, precum și alte expediții. De asemenea, împreună cu alte ONG-uri, „SalvaEco" a luat parte la curățarea malurilor şi lacurilor din municipiul Chişinău. [12, p. 82]

În context, menționăm Asociația obștească „Verde e Moldova" care a avut o contribuție semnificativă în valorificarea primei Rezervații a Biosferei „Prutul de Jos" din Republica Moldova și înscrisă în anul 2018 în Rețeaua mondială UNESCO a Rezervațiilor Biosferei. Rezervația reprezintă un ecosistem unic de importanță națională și internațională, constituit dintr-un valoros sector de luncă, lacul Beleu, care ocupă 2/3 din suprafața rezervației și o rețea de bălți. Vegetația este reprezentată de circa 270 de specii [8, p. 101].

Cu ajutorul ONG-urilor de mediu (în republică își desfășoară activitatea peste 200 de astfel de organizații obștești) în expedițiile organizate de acestea sunt antrenate anual mii de persoane.

Autoritățile administrației publice acordă sprijin organelor silvice de stat la realizarea programelor privind folosirea, regenerarea, paza și protecția pădurilor, amenajarea sectoarelor silvice în locurile de agrement, refacerea landșafturilor și reconstrucția zonelor afectate sub aspect peisagistic și al echilibrului ecologic, acordă priorități și înlesniri întreprinderilor care desfășoară activități economice. Orice activitate care pune în pericol integritatea monumentelor culturale și naturale urmează a fi coordonată cu organele de stat pentru ocrotirea monumentelor sau cu organele de autoadministrare locală.

Guvernul Republicii Moldova și autoritățile competente trebuie să întreprindă acțiuni de planificare integrată a dezvoltării turistice, în parteneriat cu organizațiile neguvernamentale, persoanele juridice și populația locală, pentru ca proiectele să contribuie la o dezvoltare durabilă. Totodată, este necesar ca administrația publică centrală să utilizeze mecanismele economiei de piață pentru protejarea și utilizarea siturilor de patrimoniu cultural, care permit colectarea de fonduri pentru protejarea și dezvoltarea obiectelor de patrimoniu cultural și dezvoltarea parteneriatelor public-private.

Este indispensabilă încurajarea dezvoltării formelor alternative de turism care creează premise pentru dezvoltarea durabilă. Guvernul, industria turistică, autoritățile publice locale și ONG-urile cu

competențe în turism, trebuie să încurajeze crearea rețelelor de cercetare, difuzare a informației, de transmitere a cunoștințelor și tehnologiilor privind turismul durabil.

O parte integrantă a potențialului turistic unde trebuie să fie implicate autoritățile publice locale o constituie întreprinderile producătoare de vinuri, șampanie și coniacuri din Republica Moldova. Valorificarea acestui potențial oferă o imagine importantă țării în turismul internațional și ar contribui la dezvoltarea turismului viticol prin realizare de amenajări corespunzătoare, necesare pentru primirea şi deservirea vizitatorilor străini şi locali. Astfel, în circuitul turistic viticol pot fi valorificate mai multe întreprinderi, printre care: Combinatul de vinuri de marcă și șampanie „Cricova", fabrica de vinuri „Mileștii Mici", fabrica de vinuri „Romănești", fabrica de vinuri „Purcari" (în denumire modernă „Chateau Purcari"), Societatea pe Acțiuni „Vinuri Comrat", fabrica de vinuri „Ciumai", Combinatul de vinuri și coniacuri din „Bălți" etc. care prin beciuri și infrastructură completează lista monumentelor de patrimoniu cultural național al țării.

Este oportună crearea și promovarea parteneriatelor strategice cu companii de pe piața Uniunii Europene pentru valorificarea turismului moldovenesc, precum și reactualizarea Strategiei de dezvoltare durabilă a turismului.

Concluzii

În concluzie menționăm că trebuie de ținut cont în aceeași măsură și de specificul culturii și de rolurile multiple pe care le joacă în formarea și dezvoltarea individualității umane, a exprimării identității și, bineînțeles, a creativității. Patrimoniul cultural național este important pentru crearea unui mediu de viață plăcut și dinamic, ce reprezintă el însuși o condiție a dezvoltării sociale.

Pasivitatea manifestată de cetățeni și indiferența sau iresponsabilitatea autorităţilor publice care au admis degradarea avansată a mediului în care sunt poziţionate obiectivele cu valoare istorică şi culturală considerabilă, monumentele de patrimoniu cultural şi natural au ajuns într-o situație destul de tristă. Susținerea financiară destul de modestă a întreținerii monumentelor și edificiilor culturale din țară de către autoritățile publice centrale contribuie la promovarea indiferenței față de patrimoniul cultural național și, drept consecință, se atestă starea deplorabilă în care se află până la moment mai multe monumente istorice.

Cunoașterea culturii unei națiuni este unul din motivele determinante pentru care oamenii optează să realizeze noi călătorii. Prin urmare, valorificarea patrimoniului cultural de către autorităţile publice este crucială pentru atragerea durabilă a fluxurilor turistice și pentru păstrarea popularității unei anumite destinații turistice.

Până în prezent, industria turismului din Republica Moldova rămâne a fi încă slab dezvoltată. Susținerea și extinderea acestui domeniu ar contribui la intensificarea interesului turiștilor străini față de cultură şi monumentele de arhitectură care reprezintă istoria neamului nostru şi constituie patrimoniul cultural al ţării, la prosperarea localităţilor urbane şi rurale. Atât administraţia publică, cât şi proprietarii obiectelor de patrimoniu cultural trebuie să contribuie la valorificarea acestora prin dezvoltarea turismului local şi naţional.

Contribuind prin servicii publice calitative, obiectivele care constituie patrimoniul cultural al ţării ar putea deveni mult mai cunoscute şi atractive atât la nivel naţional de populaţia indigenă, cât şi la nivel internaţional.

Oficialitățile și instituțiile statului din Republica Moldova ar trebui să conștientizeze în mai mare măsură rolul pe care politicile culturale îl pot avea atunci când răspund unor nevoi distincte pentru diverse grupuri comunitare din societate.

Bibliografie

1. Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova 2003-2015. - Chişinău, 2003.

2. Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova Nr.352-XVI din 24.11.2006. In: monitorul oficial al Republicii Moldova Nr.14-17/40 din 02.02.2007.

3. Legea privind administrația publică locală Nr.436 din 28.12.2006. In: monitorul oficial al Republicii Moldova Nr.32-35/116 din 09.03.2007.

4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea normelor metodologice și criteriilor de clasificare a structurilor de primire turistice cu funcțiuni de cazare și deservire a mesei Nr.643 din 27.05.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.99-103/680 din 06.06.2003.

5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat „Registrul turismului" Nr.559 din 14.08.2015. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.224-233/638 din 21.08.2015.

6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Strategiei de Dezvoltare a turismului „Turism 2020" și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia în anii 2014-2016 Nr.338 din 19.05.2014. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.127-133/370 din 23.05.2014.

7. BOLOCAN, D. Geografia Turismului. - Chişinău, Universul, 2010, 218 p.

8. BUSUIOC, C. Contribuția asociației obștești „Verde e Moldova" la valorificarea rezervației biosferei „Prutul de Jos". // Studia Universitatis Moldavia. - Chișinău, CEP al USM, Nr.10 (120), 2018, p.101-104.

9. COMENDANT, V. Valorificarea turismului de către autoritățile publice pentru promovarea patrimoniului cultural naţional. In: Materialele conferinţei ştiinţifico-practice cu participare internaţională. Teoria şi practica administrării publice. - Chișinău: AAP, 17 mai 2019, p.164-169.

10. MIRON, V. Relaţiile comerciale dintre Republica Moldova şi ţările Uniunii Europene în domeniul turismului. - Chişinău, Adept, 2007, 55 p.

11. MIRON, V., GUŢUŢUI, V. Turismul în ariile naturale din Republica Moldova. - Chişinău, Ed. Continental, 2015, 130 p.

12. OSTROFEȚ, L. Dezvoltarea turismului eco-rural aplicat în Republica Moldova – proiect deschis pentru integrarea europeană. Ediția a II-a. - Chișinău, 2019, 320 p.

13. PLATON, N. Retrospectiva turismului moldovenesc. 55 ani de realizări. - Chișinău, Multiart-SV, 2014, 204 p.

14. TURCOV, E. Direcţii de dezvoltare şi promovare a turismului în Republica Moldova. - Chişinău, A.S.E.M., 2002, 126 p.

15. VASILIU, F. Politici culturale și integrare europeană. - Iași, Institutul European, 2009, 222 p.

16. RICHARDS, G. (ed.) Cultural Tourism. Global and Local Perspectves. – New York: Routledge, 2007, 372 p.

17. GREFFE, X., PFLIEGER, S. Local Economic and Employment Development. - Paris: OECD, 2005, 198 p.

CZU 316.346.32-053.6(4)
DOI 10.5281/zenodo.4389199

MODELE DE POLITICI ȘI SERVICII DE TINERET ÎN STATELE DIN EUROPA DE VEST ȘI EST: BUNE PRACTICI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Natalia PUTINĂ
Doctor în științe politice, Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *nataliaputina@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-3607-410

Mihaela BORCOI
Masterandă, Coordonatoare de proiecte la Programul ”Analiză și consiliere politică” la Consiliul Național al Tineretului din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *borcoimihaela21@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-5037-3567

Politicile și serviciile de tineret sunt un sector deosebit de important pentru acest segment de cetățeni, iar cu timpul, începe să câștige tot mai mult interes, atât din partea guvernelor, cât și a organizațiilor internaționale. Tinerii reprezintă o forță motrice importantă a unei societăți, rezolvarea problemelor cu care se confruntă tinerii, precum și implicarea lor în viața civică, socială, economică și politică trebuie să devină o prioritate pentru orice guvern.

Prezentul articol descrie principalele probleme cu care se confruntă tinerii la nivel național și internațional, precum și analizează experiența unor state europene cu experiențe pozitive în domeniul politicilor pentru tineret, în scopul identificării oportunităților și bunelor practici de politici și servicii pentru tineret, care pot să fie implementate în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *politici de tineret, servicii de tineret, antrenare civică.*

MODELS OF YOUTH POLICIES AND SERVICES IN WESTERN AND EASTERN EUROPEAN STATES: GOOD PRACTICES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Youth policies and services are a particularly important sector for that segment of citizens, which, over time, is gaining more interest from both governments and international organizations. Young people are an important driving force of a society, solving the problems that young people face, as well as their involvement in civic, social, economic and political life must become a priority for any government.

This paper describes the main problems facing young people at national and international level, but also analyzes the experience of European countries with positive experiences in the field of youth policies, to identify opportunities and good practices of policies and services for the youth sector, which can be implemented in the Republic of Moldova.

Keywords: *youth policies, youth services, civic involvement.*

MODÈLES DE POLITIQUES ET DE SERVICES DE JEUNES DANS LES ÉTATS D'EUROPE OCCIDENTALE ET ORIENTALE: MEILLEURES PRATIQUES POUR LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Les politiques et les services de jeunes sont un secteur particulièrement important pour ce segment de citoyens et, au fil du temps, il commence à susciter de plus en plus d'intérêt, tant de la part des gouvernements que des organisations internationales. Les jeunes sont un moteur important d'une société, la résolution des problèmes auxquels les jeunes sont confrontés, ainsi que leur implication dans la vie civique, sociale, économique et politique doivent devenir une priorité pour tout gouvernement.

Cet article décrit les principaux problèmes rencontrés par les jeunes aux niveaux national et international, ainsi que l'expérience des États membres des expériences européennes dans le domaine de la politique de la jeunesse, afin d'identifier les opportunités et les meilleures pratiques pour les politiques et les services pour les jeunes, qui peuvent être mis en œuvre en République de Moldova.

***Mots-clés**: politiques de jeunes, services de jeunes, implication civique.*

МОДЕЛИ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ И УСЛУГ В ГОСУДАРСТВАХ ЗАПАДНОЙ И ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ: ПЕРЕДОВЫЕ ПРАКТИКИ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Молодежная политика и услуги являются особенно важным сектором для этого сегмента граждан, и со временем они начинают вызывать все больший интерес как со стороны правительств, так и международных организаций. Молодые люди становятся важной движущей силой общества, решение проблем, с которыми сталкиваются молодые люди, а также их участие в гражданской, социальной, экономической и политической жизни должно стать приоритетом для любого правительства.

В данной статье обозначены основные проблемы, с которыми сталкиваются молодые люди на национальном и международном уровне, а также анализируется положительный опыт европейских стран в области молодежной политики для выявления возможностей и передовых практик молодежной политики и ее применения в Республике Молдова.

***Ключевые слова:** молодежная политика, молодежные услуги, гражданское участие.*

Introducere

Tinerii reprezintă a patra parte din populația Republicii Moldova, precum şi forța motrice în procesul de dezvoltare a ţării. Dezvoltarea sectorului de tineret trebuie să fie o prioritate a statului, prin adoptarea şi implementarea de politici eficiente. Politicile implementate la momentul actual, dar și cele elaborate anterior, recunosc tinerii drept unul dintre elementele centrale în procesele democratice în societate, în mod special, în luarea deciziilor care îi afectează. Deși, sectorul de tineret progresează, prin finanțarea din bani publici a proiectelor de tineret, prin organizarea campaniilor de informare și sensibilizare a tinerilor, majoritatea provocărilor și problemelor cu care se confruntă tinerii pe parcursul ultimilor ani rămân a fi aceleași.

Problema șomajului, migrației, nivelul scăzut de participare și implicare, sistemul educațional și serviciile de sănătate sunt doar câteva dintre ele, statul nereușind să dezvolte instrumente viabile de depășire a acestor probleme. În contextul în care devine tot mai relevant faptul că, realizarea unor obiective cu impact maxim poate fi atins în mod exclusiv prin eforturi concordate a organului central de resort și a altor organe ale administrației publice centrale, se impune tot mai pregnant necesitatea unei evaluări transversale, precum și instituirea unui instrument simplu și eficient în aplicare, un instrument universal de analiză al integrării priorităților tinerilor în actele de planificare strategică a decidenților politici.

În acest context, la etapa actuală este tot mai necesară cercetarea și analiza practicilor europene în domeniul politicilor de tineret cu scopul dezvoltării unor servicii de tineret care să rezolve problemele

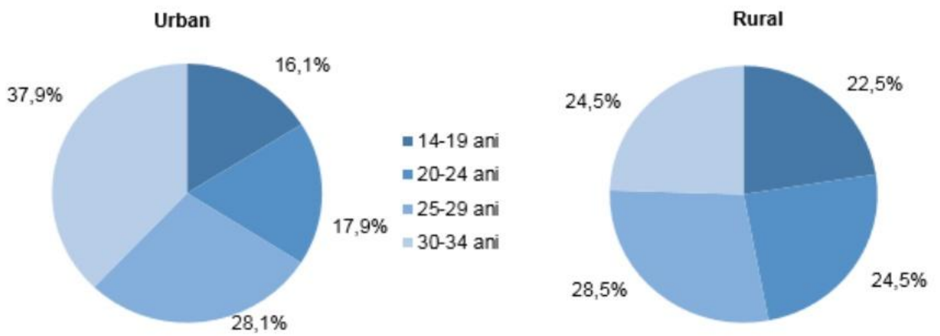
majore cu care se confruntă tinerii. Astfel, Republica Moldova acordă importanță tinerilor, iar prin intermediul Strategiei Naționale de Dezvoltare a Sectorului de Tineret 2020 pune accent pe patru priorități, stabilind anumite acțiuni de realizare a obiectivelor propuse. Cu toate acestea, datele statistice denotă nivelul scăzut de participare a tinerilor în cadrul proceselor decizionale și organelor elective, rata înaltă de șomaj, migrația intensivă peste hotarele țării și scăderea numărului de elevi/studenți demonstrează necesitatea de a elabora și implementa politici și servicii de tineret care să răspundă la provocările și nevoile care afectează direct viața tinerilor.

Analiza situației tinerilor la nivel național și internațional

La nivel global, *circa 24% din populația lumii o constituie tinerii*, însă se estimează că numărul lor *se va reduce sub 20%* până în 2025. Astfel, deși numărul tinerilor crește în ansamblu, structura de vârstă a populației și vârsta medie a tinerilor variază foarte mult. În țările dezvoltate, unde rata fertilității a scăzut timp de un deceniu, tinerii reprezintă un segment relativ mic, în timp ce ponderea persoanelor în vârstă de 60 de ani crește. În contrast, tinerii din Africa reprezintă cca 20% din populația totală și această cotă este de așteptat să rămână stabilă în următorii 20 de ani. În alte regiuni din țările în curs de dezvoltare, numărul tinerilor continuă să scadă, dar rămâne a fi semnificativă în America Latină și Caraibe – 17%, Asia de Vest – 17%, Asia de Sud – 19%. [1, p.13]

În acest context, potrivit Biroului Național de Statistică din Moldova, *tinerii reprezintă 1/3 din populația Republicii Moldova*, ceea ce constituie aproximativ 32,4% cu vârsta cuprinsă între 14-24 ani, însă numărul lor este în continuă scădere. [2]

Figura 1. Structura populației tinere pe grupe de vârstă și mediu de trai

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Respectiv, repartizarea tinerilor pe sexe se prezintă în felul următor: 49% sunt femei și 51% bărbați. Însă, pe parcursul anilor 2014-2018, numărul total al tinerilor cu vârsta cuprinsă între 14-19 ani s-a redus de la 22% la 19,8% în 2018, tinerii cu vârsta între 20-24 ani s-a micșorat cu 3,3 puncte procentuale, persoanele cu vârsta de 25-29 ani a scăzut cu 31 de mii, doar numărul persoanelor cuprinsă între 30-34 ani a crescut cu 5,9 puncte procentuale. O schimbare de situație o observăm în mediul rural și cel urban. Numărul tinerilor care predomină în mediul rural sunt cei cu vârsta cuprinsă între 25-29 ani, iar în mediul urban tinerii de 30-34 ani. Aceste date sunt influențate și de factorii care contribuie la schimba-

rea vizei de reședință pentru a-și continua studiile sau pentru a-și găsi un loc de muncă.

Pe plan internațional, în 2014 din cele 263 de milioane de persoane care nu au atins vârsta de 19 ani și care au absolvit școala, cca 142 milioane au fost de vârstă secundară superioară. [3, p. 65] Estimările publicate de UNESCO indică că în țările cu venituri mici, cca 30% din copii cu vârsta cuprinsă între 12-14 ani nu au frecventat școala. Pe parcursul anilor 2008-2014 proporția tinerilor care au absolvit învățământul secundar superior a variat în dependență de venitul național. Respectiv, 43% pentru țările cu venituri medii și doar 14% pentru cele cu un nivel scăzut În țările cu venituri mici *doar 7 tineri absolvesc învățământul secundar comparativ cu 100 de tineri din familii bogate*.

În ultimele decenii, Republica Moldova investește tot mai mult în domeniul educației. Deși, sunt vizibile anumite schimbări și succese, reformele care s-au făcut nu sunt suficiente ca să amelioreze situația dezolantă. Numărul elevilor și studenților se află într-o continuă descreștere. Din 2013 până în anul 2017/2018 constatăm că numărul de elevi și studenți cu vârsta cuprinsă între 14-23 ani ce revin la 10 mii de locuitori s-a micșorat de la 654 la 526 persoane în 2017. Această scădere se datorează mai multor cauze, inclusiv faptul că tot mai mulți tineri aleg să studieze peste hotare, dar și din cauza natalității scăzute. Comparativ cu alte state, Republica Moldova în ceea ce privește calitatea resurselor umane și a performanțelor educative se manifestă printr-un nivel scăzut de competitivitate. În pregătirea capitalului uman cu vârsta cuprinsă între 15-24 ani este înregistrată cel mai mic procent de înrolare la studii superioare, iar în cazul studiilor vocaționale depășește, doar, țări precum Ucraina, Lituania și Ungaria. [4]

Potrivit Biroului Național de Statistică fiecare al cincilea tânăr cu vârsta cuprinsă între 18-24 ani părăsește sistemul educațional. Cea mai mare rată de abandon o identificăm în mediul rural. Deși femeile tinere au un nivel mai înalt de instruire decât cel al bărbaților, în ultima perioada se înregistrează faptul că a scăzut indicatorul de abandon în rândul persoanelor de gen masculin. Cu toate acestea, procentul de abandon timpuriu a sistemului de învățământ în rândul tinerilor este mult mai mare în zona rurală decât în cea urbană, aceasta constituie 25% comparativ cu 10,3%. Identificăm că politicile în domeniul educației nu sunt suficiente sau nu dau rezultatele așteptate.

Menționăm, de asemenea că studii superioare urmează, circa 65,5 mii studenți, dar se identifică o scădere negativă a studenților atât la studiile de masterat, cât și de licență. Comparativ cu anul 2013/2014 numărul lor s-a redus cu 36,6%. Persoanele de gen feminin urmează un program de master în proporție 62,7%, în timp ce studiile de licență sunt frecventate de 55,9%. Observăm că numărul de studenți reprezentat de femei este în proporție de 58%. Persoanele de gen feminin predomină asupra celor de gen masculin, atunci când vorbim de numărul de studenți încadrați în sistemul național de învățământ.

La momentul actual, există păreri precum că reducerea studenților din anul 2017/2018 se deosebește de anii precedenți prin faptul că s-a redus cu 5 mii numărul studenților din instituțiile de stat, în timp ce numărul de studenți din instituțiile de învățământ private a rămas același. De asemenea, numărul studenților cu frecvență la zi s-a redus de la 42,6 mii la 38,5 mii de persoane. De aici, observăm că scade competitivitatea instituțiilor de învățământ de stat în favoarea celor private și tot mai mulți tineri aleg să-și continue studiile la frecvență redusă. [5] Există mai mulți factori care au contribuit la reducerea numărului de studenți, dintre care putem enunța scăderea numărului de tineri de vârstă universitară, condițiile mai aspre pentru susținerea examenului de bacalaureat (factor pozitiv), divizarea învățământului superior în două cicluri și nu în cel din urmă factorul demografic.

Gradul de șomaj este un indicator al tranziției dificile cu care se confruntă tinerii din întreaga lume. Rata globală a șomajului în rândul tinerilor a fost estimată la 13% în 2017, ceea ce denotă că cca 67 de milioane de tineri cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 de tineri sunt în căutarea unui loc de muncă. S-au înregistrat câteva schimbări pozitive, dar nu constante în Federația Rusă unde șomajul în rândul tinerilor a scăzut de la 18,7% în 2009 la 14,1% în 2014, dar a crescut la 16,3% în 2017. Alte date indică că Ucraina are cea mai mare rată de șomaj în rândul tinerilor din Europa de Est – 23,3%, în timp ce Georgia are cea mai mare rată din Asia Centrală – 29,3%. La nivel agregat, Asia de Est, Sud și Sud-Est sunt printre regiunile cu cel mai scăzute rate ale șomajului în rândul tinerilor , estimate la 10,5% , 11,1% și 10,8% pentru anul 2017. Procentajul mic de șomaj din aceste regiuni se datorează estimărilor privind șomajul pentru statele cu cele mai mari economii, mai exact China și India.

În Republica Moldova identificăm faptul *că fiecare al treilea tânăr nu urmează nici o formă de instruire, dar nici nu este încadrat în câmpul muncii*. Conform datelor SWTS, în 2015, în funcție de motivul refuzului, tinerii au refuzat un loc de muncă în proporție de 76,5% din motivul salariilor prea mici. [6, p. 7] Analizând ultimele date, *circa 33,6 % au un loc de muncă, 2,4% sunt șomeri* , iar *64% sunt economic inactivi*, dintre care *35,6% nu sunt încadrați în Sistemul Național de învățământ* [Biroul National de Statistică din Moldova]. Conform aceluiași studiu, doar unul din doi tineri își găsesc un loc de muncă în concordanță cu studiile obținute. Datele privind situația plasării în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior în anul 2009 constată că din numărul total de 26,6 mii absolvenți plasați în câmpul muncii au fost doar 3883 tineri specialiști. [7, p. 65-68] Ponderea cea mai mare le revine studenților din domeniul educației, cca. 24,5% și sfera serviciilor – 24,3%.

Din cele enunțate, rata de șomaj în rândul tinerilor comparativ cu alte grupe de vârsta e mult mai înaltă, iar numărul tinerilor cu vârstă activă pe piața muncii este în continuă scădere. Respectiv, cel mai negativ impact constă că declinul populației, determinat de scăderea natalității, ce duce la pierderea potențialului demografic intern de redresare a situației. [8, p. 59]

Procesul de integrare în câmpul muncii, are un aport deosebit asupra calității vieții tinerilor, ori obstacolele și eșecul în obținerea unui loc de muncă decent după terminarea studiilor poate avea impact serios și de durată asupra capacităților și abilităților profesionale ale tinerilor, dar și asupra veniturilor lor. Debutul pozitiv pe piața muncii determină succesul profesional și personal în perioadele ulterioare din viața tânărului. [9, p. 6]

În Republica Moldova, tinerii cu vârsta cuprinsă între 15-29 ani încep să lucreze odată cu împlinirea vârstei de 19 ani. [10] În același timp, 71,3% activează în calitate de salariat, și doar 4,6% din acești tineri învață și sunt încadrați în câmpul muncii concomitent. Potrivit datelor statistice naționale, *în 2017 rata de șomaj al tinerilor în vârstă de 15-34 ani a constituit 6,6%*, *tinerii de 15-24 ani au atins rata de 11,8%, iar cei cu vârsta de 15-29 ani: 8,1%.* Rata de șomaj la nivel de țară a crescut de la 3,8 în 2016 [11] la 4,1% în 2017. Dacă ne referim la rata de șomaj de lungă durată identificăm faptul că aceasta a scăzut de la 29,6 % în 2015 până la 20,8% [Biroul Național de Statistică din Moldova]. Această scădere se explică prin faptul că există un nivel scăzut de înregistrare a șomajului, dar și a intensificării fluxului migrațional al tinerilor peste hotarele țării. În dependență de nivelul studiilor obținute, tinerii care au studii medii, rata de șomaj e de 7,2% , cei care au un nivel foarte scăzut rata de șomaj e de 6,2% ,iar cei cu studii superioare de doar 5,6%.

În 2013, *potrivit estimărilor OIM, aproximativ 27 de milioane de tineri au migrat pentru a găsi oportunități mai bune de dezvoltare și trai*, ceea ce

reprezintă 17% din totalul de migranți. Datele oficiale arată că 10% au plecat din tările dezvoltate, 15% din țările din curs de dezvoltare și 21% din cele slab dezvoltate.

Pe fundalul descreșterii indicatorilor ocupării forței de muncă din Republica Moldova are loc o creștere semnificativă a populației inactive în vârstă aptă de muncă, în care cea mai mare parte o constituie persoanele plecate peste hotare la muncă sau în căutarea unui loc de muncă. [12, p. 15] Altfel zis, procesul exodului forței de muncă din Republica Moldova a început încă în primii ani ai perioadei de independentă, luând avânt în ultimii zece ani. [13, p. 7] Din cauza lipsei unor programe care ar promova și ar dezvolta politica internă a Republicii Moldova în ceea ce privește ocuparea forțelor de muncă, migrația tinerilor are la bază mai multe motive, și anume pentru a-și găsi un loc de muncă decent, pentru a-și continua studiile, dar și pentru reunificarea familiei.

Fiecare al 4-lea tânăr din Republica Moldova migrează în alte țări pentru a-și găsi un loc de muncă sau deja lucrează acolo. Numărul lor este de circa 15%, majoritatea sunt tinerii din zonele rurale. Ponderea bărbaților este mai înaltă decât cea a femeilor și reprezintă 59,7% comparativ cu 43,1% [Biroul Național de Statistică din Moldova]. Tinerii aleg să lucreze în țări precum Rusia – 52,2%, dar și Italia 12,4%. Respectiv, femeile aleg Italia ca țară de destinație, 25,4% comparativ cu 7,6% bărbații. Iar Rusia este favorizată de bărbați cu 57,4% , în timp ce numărul de femei care aleg să lucreze aici este de 38%.

Un alt moment important ce se referă la migrația tinerilor peste hotare pentru a-și continua studiile. În prezent, statistica oficială cu privire la numărul de studenți care sunt înmatriculați la studii peste hotare, ponderea acestora de revenire în țară și angajarea la muncă este incompletă, dat fiind faptul că se înregistrează numai studenții care au plecat la studii peste hotare în baza contractelor bilaterale la care Republica Moldova este parte. [14, p. 228-241] De menționat însă că tinerii aleg să plece de sine stătător, de aceea numărul lor este unul și mai mare. Plus la aceasta datele furnizate de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a Republicii Moldova demonstrează o creștere considerabilă a tinerilor înregistrați în alte instituții universitare și post universitare în afara țării. În *Raportul Analitic* ce vizează *Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2010-2015* se menționează că *"în 2015 numărul tinerilor plecați la studii peste hotare comparativ cu anul 2010 a crescut de 1,4 ori și a constituit 5854 de moldoveni*".

Circa 91% din totalul cetățenilor moldoveni plecați la studii peste hotare în 2015, studiau în România, 6,0% – în Federația Rusă, 2,4% – în Bulgaria". [15, p. 21] La momentul actual, circa 3.000-4.000 de tineri anual, părăsesc Republica Moldova pentru continuarea studiilor și nu se mai întorc acasă. Potrivit estimărilor neoficiale bazate pe bursele oferite de țările-gazdă învață peste hotare 135,5 mii de tineri. Un factor esențial care stimulează tinerii să-și continue studiile peste hotare este faptul că Republica Moldova are încheiate acorduri bilaterale de colaborare și de schimb de studenții cu mai multe țări.

Analizând datele menționate anterior, putem remarcă că numărul studenților care migrează este mai mare, deoarece mulți tineri pleacă pe contracte individuale. Motivele pentru care tinerii migrează peste hotare pentru a-și finaliza studiile sunt "*oferta educațională, prestigiul universităților de peste hotare, studii calitative, studii variate, posibilitatea de a găsi un serviciu bine plătit, un viitor mai bun, recunoașterea diplomelor.*"

Cu toate acestea, pe lângă problemele cu care se confruntă tinerii menționate anterior, în ultimele decenii se pune accent și pe problemele de sănătate și de dezvoltare a tinerilor. Deși tinerii sunt considerați grupul de vârstă cel mai sănătos, datele și studiile

recent efectuate demonstrează că sănătatea tinerilor este pusă în pericol de numeroși factori nocivi. Deși numărul deceselor premature este mai ridicat în rândul adulților decât a tinerilor, studiile arată că anume că deprinderile nocive din adolescență a condus la moartea acestora.

Statisticile internaționale constată că principalele pericole pentru sănătatea tinerilor sunt nivelul scăzut al sănătății sexuale şi al reproducerii (rate înalte ale maladiilor cu transmitere sexuală şi sarcinilor nedorite), creşterea consumului de substanțe nocive, în special al alcoolului, consumul de droguri (de obicei, prin injectare), fumatul, sporirea dramatică a numărului persoanelor afectate de HIV/SIDA şi nivelul redus al sănătății mentale. [16, p. 10]

Promovarea participării tinerilor la procesele decizionale este esențială atât pentru dezvoltarea sectorului de tineret, dar și pentru ca politicile și activitățile de tineret să fie prietenoase și accesibile pentru toate grupele de tineri. Din păcate, în Republica Moldova participarea tinerilor în procesul decizional are o cotă foarte scăzută. Atât participarea tinerilor la vot, cât și nivelul de reprezentare a tinerilor în cadrul autorităților publice este mic. Totuși, în urma alegerilor parlamentare, numărul deputaților tineri a crescut de la 10 la 16. [17, p. 11] În acest context, sperăm că problemele și provocărilor cu care se confruntă tinerii să ajungă pe agenda politică a guvernului, iar problema participării și implicării tinerilor să rezolvată.

În ultimă instanță, la nivel național și internațional, tinerii este unul dintre cel mai vulnerabil grup din cadrul societății fiind afectați direct de nivelul și calitatea serviciilor de educație, sănătate, protecție socială și nu doar. Situația social – economică afectează toate categoriile de persoane, dar în mod prioritar tinerii, datorită problemelor cu care se confruntă. În această ordine de idei tot mai mult se implică necesitatea de a investi în generația în creștere, ca tinerii să devină o prioritate a fiecărui stat, inclusiv și a Republicii Moldova. Problemele și provocările cu care se confruntă tinerii sunt necesare de a fi soluționate prin întreprinderea unor măsuri concrete, care în ultimă instanță ar răspunde la necesitățile lor și ar crea oportunități de dezvoltare și afirmare pentru toți tinerii din mediul urban și cel rural.

Experiența internațională în elaborarea și implementarea politicilor pe sectorul de tineret: cazul României, Germaniei, Cehiei

Practica ţărilor europene demonstrează că reușesc să elaboreze politici de tineret eficiente pentru soluționarea provocărilor și problemelor ce afectează tinerii, aceasta datorându-se nivelului înalt de cooperare între instituții și ONG-uri, implicarea tinerilor pentru stabilirea celor mai importante priorități, și desigur, bugetul corespunzător acordat politicilor de tineret, pentru realizarea și punere în aplicarea a serviciilor de tineret. În continuare vom analiza experiența a 3 state europene în domeniul politicilor de tineret: *România, Germania* și *Cehia.*

România. În România responsabilitatea pentru politica de tineret este divizată între autoritățile centrale și cele locale. Autoritatea națională pentru tineret este organul de specialitate al administrației publice centrale care elaborează politici guvernamentale în domeniul tineretului și coordonează aplicarea acestora. [18, p. 18] Autoritățile locale dispun de libertatea atât de a dezvolta, cât și a veni cu inițiative, care ulterior pot fi coordonate la nivel național. Alte instrumente principale de implementare a politicii de tineret sunt granturile acordate ONG-urilor de tineret care desfășoară numeroase proiecte ce vizează în mare parte promovarea intereselor și drepturilor tinerilor. Aceste granturi sunt oferite de către *Ministerul Tineretului și Sportului*, dar și de *Ministerul Culturii și Identității Naționale*.

Comparativ cu Republica Moldova, autoritățile publice locale din România sunt obligate prin lege

să se consulte cu tinerii în luarea deciziilor care îi privește. Altfel zis, înainte de a se elabora politicile de tineret, Guvernul României este obligat să se consulte cu *Consiliul Național al Tineretului*, plus la aceasta un membru al Consiliului are drept de vot consultativ în *Consiliu Economic și Social*. O astfel de practică ar fi oportună de implementat și în Republica Moldova, deoarece aceasta ar crește nivelul de reprezentare a tinerilor în procesul de luare a deciziilor care îi privește și într-o oarecare măsură ar influența ca necesitățile lor să fie mai eficient reflectate în politicile de tineret.

În *Codul Educației al Republicii Moldova* deși sunt prevăzute câteva programe de consiliere profesională, la momentul actual fie nu au fost aplicate, fie nu sunt suficiente pentru a înregistra schimbări pozitive. Totodată, în România toți elevii sunt asigurați cu asemenea programe. Acest lucru a fost posibil, datorită faptului că în perioada pre-integrare și post-integrare, România a beneficiat de investiții europene, care s-au îndreptat spre crearea unor cadre ca beneficiarii acestor fonduri să fie tinerii.

De asemenea, o prevedere importantă existentă în România, dar care lipsește în Republica Moldova sunt indicatorii ce relevă nivelul de implicare a tinerilor în viața publică, ce permite monitorizarea și evaluarea stării lucrurilor în sectorul de tineret. O bună practică care ar fi nevoie de implementat în politicile moldovenești ar fi prevederile care se axează pe anumite grupuri țintă existente în legislația din România. O problemă gravă, cu care s-a confruntat tinerii din România, dar pe care tinerii din Republica Moldova o resimt și astăzi, este dezvoltarea unei afaceri în zonele rurale. Atenuarea acestei probleme a fost rezolvată, prin acordarea unor granturi externe, care au permis tinerilor să-și dezvolte afaceri de succes. Menționăm că și tinerii din Republica Moldova pot să aplice la asemenea programe, doar că din lipsă de informare sau alte probleme birocratice, tinerii nu cunosc și, respectiv nu aplică.

În acest context, deși nu toate prevederile Strategiei de Tineret din România sunt atinse și există încă probleme cu care tinerii se confruntă, totuși România a investit și continuă să dezvolte politici de tineret care să răspundă la problemele și provocările tinerilor.

Germania. Politicile de Tineret din Germania sunt caracterizate printr-o diversitate de niveluri și responsabilități. Respectiv, la nivel federal este responsabil Ministerul Federal al Familiei, unde există Departamentul de tineret, care monitorizează respectarea legislației naționale ce are tangențe cu sectorul de tineret și promovează ONG-urile care dezvoltă servicii pentru tineri, la nivel regional – landurile, iar autoritățile municipale, ONG-urile în parteneriat cu administrația publică locală și organizațiile de voluntariat se implică și ele. [19, p. 3]

O nouă Strategie de Tineret a fost adoptată în 2015 și se focusează pe tinerii cu vârsta cuprinsă între 12 și 27 ani. Acest grup de vârstă se află în centrul acțiunilor inter-ministeriale. Strategia are drept scop implementarea a 42 de proiecte pentru tineret prin intermediul unui mecanism care să implice tinerii la toate etapele de implementare a proiectelor. Asta poate deveni o recomandare și pentru Republica Moldova, deoarece în Strategia de Tineret a Republicii Moldova nu există proiecte care să se axeze pe îmbunătățirea vieții tinerilor, ci mai degrabă se axează pe stabilirea unor vectori, se dezvoltă planuri de acțiuni cu activități, dar din cauza instabilității politice, activitățile stabilite nu sunt finalizate. Strategia de Tineret a Germaniei vine cu multe prevederi importante, precum crearea unui centru strategic de tineret, misiunea căreia va fi de informare, dar în același timp va diviza atribuțiile de elaborare și implementare a politicilor de tineret. [20] Acest fapt denotă o atitudine extrem de profesionistă. Cu siguranță, pentru Republica Moldova ar fi extrem de util existența unui centru strategic pentru dezvoltarea sectorului de tineret.

O altă prevedere în Strategia de Tineret a Germaniei este crearea unui fond inovativ care va susține propunerile și inițiativele tinerilor, dar și o platformă digitală axată pe participarea tinerilor, care în Republica Moldova nu există.

O practică eficientă, care există în Germania și lipsește în alte state este, acordarea statutului juridic organizațiilor politice de tineret, ceea ce a generat un impact pozitiv prin acordarea unui grad înalt de independență. Aceasta, a influențat ca Germania să aibă cele mai numeroase organizații politice de tineret din Europa. Un exemplu elocvent este organizația cu cei mai mulți membri din Europa – *Junge Union*, care prin gradul său înalt de independență dispune de pârghii pentru a putea influența politicile de tineret. În contextul în care, partidele politice din Republica Moldova sunt caracterizate de o încredere scăzută în rândul populației, iar rata de participare politică a tinerilor este mică, practica Germaniei ar putea deveni o soluție ce ar promova tinerii să se implice activ. Totuși, este important de specificat că aceste politici complexe elaborate de către Germania sunt susținute și de un buget corespunzător, care reprezintă aproximativ 10% din PIB, ceea ce pentru bugetul acordat politicilor de tineret în Republica Moldova este o sumă foarte mare.

Cehia. Strategia de Tineret a Cehiei pentru perioada 2014-2020 reflectă nevoile tinerilor, mai ales în domenii precum *educația formală și non-formală, mobilitatea academică, ocuparea forței de muncă și antreprenoriatul, cultura și creativitatea, sănătatea și stilul de viață, precum și oportunitățile de voluntariat ale tinerilor prin promovarea și implicarea tinerilor în viața democratică și socială*.

Acest document de politici abordează accesul tinerilor la informație și implicarea lor în procesele decizionale. [21] Luând în considerație că Cehia dispune de o experiență vastă în ceea ce privește implicarea tinerilor în procesele decizionale încă de la proclamarea independenței, Vaclav Havel a fost cel care a înlocuit veche nomenclatură cu una nouă, formată din tineri birocrați. Respectiv, în momentul în care este elaborată strategia de tineret, tinerii sunt invitați să participe la numeroase conferințe, atât, locale cât și naționale, unde au posibilitatea să-și exprime opiniile referitor la prioritățile incluse în strategie prin intermediul elaborării unor rezoluții.

O bună practică de care ar trebui să țină cont și Republica Moldova se referă la faptul că în strategia de tineret cehă este descris conceptul de gândire critică. O noțiune extrem de importantă, dacă ne referim la realitatea politică-socială a Republicii Moldova, unde nivelul de cultură politică și civică este scăzut nu doar în rândul tinerilor, dar și al întregii populației.

În Cehia un accent deosebit se pune și pe utilizarea mass-mediei în rândul tinerilor, prin dezvoltarea unor capacități care să permită tinerilor să diferențieze informațiile adevărate de cele manipulatorii. În contextul în care, în Republica Moldova fenomenul de fake news capătă o amploare semnificativă și este tot mai dificil de identificat ceea ce este adevăr de ceea ce este fals, este necesar de elaborat asemenea politici, care să încurajeze educația mass-mediei în rândul tinerilor și gândirea critică a acestora. O bună practică se referă și la incluziunea minorităților naționale prin intermediul dialogului interetnic, adică discuții constructive între diverse grupuri etnice. În Republica Moldova o asemenea politică nu există, deși ar trebuie ca statul să fie actorul care să consolideze acest dialog.

La momentul actual, tehnologiile capătă un rol tot mai semnificativ, astfel, utilizarea noilor tehnologii media prin internet reprezintă o prioritate pentru Strategia de Tineret cehă, deoarece crește gradul de interactivitate, respectiv schimbul de informații are loc într-un mod mai comod și rapid. În contextul în care Republica Moldova, potrivit studiului Netindex, se clasează pe locul 6 după viteza de încărcare a datelor și înregistrează o acoperire parțial integrală cu

conexiune la internet, crearea unei platforme digitale pentru tineri este o necesitate. Această platformă permite ca tinerii să vină cu inițiative și să se manifeste activ, dar și asigură existența unui dialog permanent între structurile naționale de tineret și guvern.

O politică de tineret elaborată în Cehia, care are misiunea de a dezvolta tineri activi și responsabili este ***alfabetizarea politică***. Prin aceasta se urmărește ca tinerii să-și dezvolte anumite abilități și capacități de gândire, de observare și explicare a fenomenelor din viața social-politică. Sistemul educațional din Republica Moldova dezvoltă alfabetizarea politică prin intermediul disciplinei școlare – educația civică, care are scopul major de a forma calitățile cetățeanului activ și responsabil, promotor al valorilor general-umane și democratice, capabil să-și asume responsabilitatea pentru propriul destin și destinul comunității. Totuși, instruirea oferită tinerilor nu este una suficientă, din acest considerent este nevoie de implicarea guvernului, administrației publice locale și a societății civile.

O practică foarte utilă care a fost instituționalizată în Cehia și nu există în Republica Moldova este ***crearea unor grupuri tematice pe diferite subiecte ce se referă la sectorul de tineret.*** Începând cu anul 2012 în Cehia, *Departamentul de Tineret* al *Ministerului, Tineretului și Sportului* a înființat și coordonat douăsprezece grupuri de lucru, alcătuite din tineri cercetători care s-au axat pe problemele cu care se confruntă sectorul de tineret. Grupurile respective, au responsabilitatea de a raporta de două ori pe an, activitățile desfășurate în fața unui organ inter-ministerial, numit *Camera Tinerilor*. Considerăm că, astfel de grupuri ar fi utile și pentru Republica Moldova, deoarece o asemenea practică favorizează implicarea directă a tinerilor în politicile de tineret care îi vizează, plus că tinerii cunosc cel mai bine cu ce obstacole se confruntă.Per ansamblu, identificăm numeroase bune practici de elaborare și implementarea politicilor și serviciilor de tineret. Republica Moldova în procesul de elaborare și asigurarea serviciilor de tineret pentru tineri, ar trebui să țină cont de practica statelor europene, deoarece acestea înregistrează rezultate pozitive în ceea ce privește asigurarea unui trai decent, oportunități profesionale și de dezvoltare pentru tineri.

Concluzii

Tinerii din Republica Moldova au fost mult timp marginalizați în procesul de elaborare și implementare a politicilor de tineret. La momentul actual tinerii încearcă să participe cât mai activ în procesul de elaborare a politicilor sau în problemele care îi afectează direct viața. Însă, menționăm că gradul de implicare a tinerilor este diferit, fiind influențat de nivelul de dezvoltare a fiecărei țări.

În acest context, remarcăm că politicile de tineret sunt de o importanță majoră, impunându-se necesitatea de a pune în aplicare asemenea politici care să asigure o viață mai bună pentru toate categoriile de tineri, inclusiv și pentru cei cu oportunități reduse. Prin intermediul unor politici cuprinzătoare bazate pe problemele și necesitățile tinerilor, poate fi asigurată o participare semnificativă la proiectarea și dezvoltarea unor proiecte, programe, la elaborarea unor servicii de tineret care să răspundă provocărilor.

Adoptarea și implementarea politicilor de tineret nu este un proces ușor, însă ele trebuie să fie formulate în așa fel încât să prezinte cu adevărat care este multitudinea de provocări cu care se confruntă tinerii zilnic și ce îi împiedică să se dezvolte, să-și realizeze potențialul la maxim. Prin urmare, politicile de tineret și planul de acțiuni trebuie să evidențieze abordările, responsabilitățile și programele multisectoriale care pot aduce beneficii tinerilor pe termen scurt și lung. Una dintre cele mai importante obiective ale politicii de tineret este crearea condițiilor favorabile dezvoltării personale a tinerilor și sprijinirea acestora în procesul de integrare cu succes în societate. Astfel, se pune accent pe dezvoltarea conștiinței,

creativității, capacitatea de a-și asuma responsabilitatea pentru propriile acțiuni și creșterea nivelului de participare.

Cum menționam anterior, aceste obiective deși diferă pentru fiecare stat în parte, analiza situației tinerilor la nivel național și internațional ne-a demonstrat că principalele probleme cu care se confruntă tinerii din întreaga lume: rata înaltă de șomaj, migrația în rândul tinerilor, accesul la servicii de sănătate, oportunități de dezvoltare sunt comune pentru toți tinerii, iar experiența statelor europene ne demonstrează că implementarea unor politici de tineret eficiente sunt capabile să rezolve aceste probleme. Practicile din statele europene pot servi drept o bună experiență pentru Republica Moldova în dezvoltarea și formularea unor politici și servicii de tineret, întrucât instituțiile Uniunii Europene au reușit să elaboreze niște standarde europene în procesul de formulare și implementare a politicilor de tineret.

Evaluarea tinerilor ca parteneri egali în procesul de dezvoltare și susținerea democrației este absolut esențială pentru păstrarea viitorului nostru colectiv. Folosirea potențialului, construirea și consolidarea abilităților și capacităților, educarea și cultivarea unei populații tinere sunt semne pozitive ale dezvoltării socio-economice a unui țări. Din acest considerent este nevoie ca Republica Moldova să investească mult mai mult în politici de tineret, care să asigure locuri de muncă atractive pentru toți tinerii, creșterea nivelului de implicare civică și politică, dezvoltarea unui sistem educațional de calitate, cât și servicii de sănătate accesibile și nu doar.

Bibliografie

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Word Youth Report. - New York, 2018, https://www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2018/12/WorldYouthReport-2030Agenda.pdf (accesat 10.05.2019).

2. Biroul Național de Statistică a Republicii Moldova http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6086&parent=0 (vizitat 28.01.2019).

3. RATHNER, M., TINONIN, C., BROEK, S., PEREZ, A. Evaluation of the UNESCO Associated Scholl Project Network. United Nations, Educational ,Scientific and Cultural Organization, July, 2016, https://ockham-ips.nl/Portals/57/OpenContent/Files/4902/Evaluation_of_the_UNESCO_ASPnet_schools_2016_B047.pdf (vizitat 10.05.2019).

4. BUCIUCEANU-VRABIE, M., PAHOMII, I. Baromentrul demografic. Situația tinerilor din Republica Moldova: de la deziderate la oportunități, Institutul Național pentru Cercetări în Economie. - Chișinău, 2015

5. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale “Viitorul” http://www.viitorul.org/ro/content/numărul-de-studenți-scade-al-12-lea-consecutiv-universitățile-de-stat-cele-mai-afectate (vizitat 12.03.2019).

6. Consiliul Național al Tineretului din Moldova. Studiu: Existența, eficiența și funcționarea platformelor și programelor privind angajarea tinerilor în cadrul muncii.

7. GRIȚCO, D. Specificul angajării tinerilor specialiști în Republica Moldova: probleme şi soluții. Articol publicat în: Materiale conf. șt.- practice Intern. - Bălți, 2011, p.65-68 http://dspace.usarb.md:8080/jspui/handle/123456789/2566 (vizitat 12.03.2019).

8. GAGAUZ, O., STRATAN, A., PENIN, O. Analiza situației populației: Republica Moldova pe calea spre o societate îmbătrânită. - Chișinău, 2016, https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/PSA_RO.pdf (vizitat 30.01.2019).

9. BUCIUCEANU-VRABIE, M., GAGAUZ, O.,Tinerii pe piața muncii din Republica Moldova: competențe și aspirații. - Chișinău, 2017, http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/tinerii_pe_piata_muncii_final.pdf (vizitat 30.01.2019) .

10. Tranziția de la școală la muncă. Studiul BNS, 2015 http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Cercetarea_TSM/Sinteza_TSM_2015.pdf (vizitat 30.01.2019).

11. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă. Prognoza pieței muncii 2017, Chișinău 2017.

12. VACULOVSCHI, D. Impactul politicilor de ocupare a forței de muncă asupra situației pieței muncii din

Republica Moldova. - Chișinău, 2015, http://www.viitorul.org/files/4884299_md_impactul_polit.pdf (vizitat 12.02.2019).

13. CANTARJI, V., VLADICESCU, N. Migrația forței de muncă din Republica Moldova: Implicații asupra sistemului de asigurări sociale pe termen mediu și lung, Nr. 11, Chișinău, http://www.viitorul.org/files/MONITOR%20SOCIAL11%20Migratie_0.pdf (vizitat 12.02.2019).

14. GRIGORAȘ, E. Mobilitatea academică a studenților din Republica Moldova. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, Nr.2 (165), 2014, p.228-241.

15. Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Biroul Migrație și Azil. Profilul Migrațional Extins al Republici Moldova 2010-2015, Chișinău, 2017, https://www.iom.md/sites/default/files/publications/docs/EMP%20Moldova%202010-2015_RO.pdf (vizitat.

16. LEȘCO, G., CHIREV, L., GANDRABUR, N., CUCIUC, N. Promovarea sănătății și dezvoltării adolescenților. - Chișinău, Editura Bons Offices, 2012.

17. BORCOI, M. Studiu: Tinerii între dilema de participare sau absenteism politic. În: Participarea- element-cheie al democrației, CICDE, 2019.

18. ZACON, D. Studiu. Nivelul de implicare a tinerilor în procesul decizional și în cadrul organelor elective, Chișinău, 2017.

19. KLIZING, S. Country Sheet on youth policy in Germany, 2015, https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/8534762/Country+Sheet_Germany_2015.pdf/583a99a4-229f-4c49-91b8-b4fba19-d8f34 (vizitat 27.03.2019).

20. Youth Wikinational discription. Youth policies in Germany, 2017 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/sites/youthwiki/files/gdlgermany.pdf

21. Cehia National Youth Strategy for years 2014-2020. Governmental Decreeno Nr. 342 of 12 May 2014 http://www.msmt.cz/areas-of-work/sport-and-youth/youth-strategy-2014-2020?lang=2 (27.03.2019).

CZU 339.7:334.713
DOI 10.5281/ZENODO.4389222

EXPERIENȚA EXTERNĂ A FUNCȚIONĂRII INSTITUȚIILOR FINANCIARE DE SPRIJIN AL MICULUI BUSINESS

Petru CATAN
Doctor habilitat în științe economice, profesor universitar
Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *catan_64@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-9343-606X

Vitalii ZAMOISKHI
Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene ”Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *zamoiskii@ya.ru*
https://orcid.org/ 0000-0002-8275-9365

În articol este efectuată analiza experienței SUA, Japoniei, Germaniei, Finlandei și Franței de funcționare a instituțiilor financiare în domeniul sprijinului micului business. Unul din rolurile principale în procesul de finanțare a micului business îi revine politicii bugetare și fiscale a statului. Un alt domeniu, nu mai puțin important, al sprijinului financiar al micului business este microfinanțarea, care reprezintă prestarea serviciilor financiare unei părți a populației active cu venituri mici, întreprinzătorilor și întreprinderilor mici, care nu au acces la serviciile sectorului financiar formal. În majoritatea țărilor lumii cu economii dezvoltate, au fost create diverse scheme de partajare a riscurilor la creditele acordate întreprinderilor mici și mijlocii, cu participarea directă a statului.

Cuvinte-cheie: *micul business, întreprinderi mici și mijlocii, microfinanțare, politică bugetar – fiscală a statului, resurse de creditare, credite, împrumuturi, instituții financiare și de creditare private de tip cooperativ.*

EXTERNAL EXPERIENCE OF THE OPERATION OF SMALL BUSINESS SUPPORT FINANCIAL INSTITUTIONS

In this article, we analyze the experience of the USA, Japan, Germany, Finland and France in the operation of financial institutions in the field of small business support. One of the important roles in the process of financing small business belongs to the state's budgetary and fiscal policy. Another area, no less important, of financial support for small business is microfinance, which is the provision of financial services to a part of the low-income working population, entrepreneurs and small businesses, which do not have access to the services of the formal financial sector. In most countries of the world with developed economies, various risk-sharing schemes have been created for loans to small and medium-sized enterprises, with the direct participation of the state.

Keywords: *small business, small and medium enterprises, microfinance, state budgetary and fiscal policy, lending resources, loans, cooperative financial and private lending institutions.*

EXPÉRIENCE EXTERNE DU FONCTIONNEMENT DES INSTITUTIONS FINANCIÈRES DE SOUTIEN AUX PETITES ENTREPRISES

Dans cet article on analyse l'expérience des États-Unis, du Japon, de l'Allemagne, de la Finlande et de la France dans le fonctionnement des institutions financières dans le domaine du soutien aux petites entreprises. L'un des principaux rôles dans le processus de financement des petites entreprises appartient à la politique budgétaire et fiscale de l'État. Un autre domaine, aussi important, est soutien financier aux petites entreprises est la microfinance, qui consiste à fournir des services financiers à une partie de la population active à faible revenu, aux entrepreneurs et aux petites entreprises qui n'ont pas accès aux services du secteur financier formel. Dans la plupart des pays du monde à économie développée, divers systèmes de partage des risques ont été créés pour les prêts aux petites et moyennes entreprises, avec la participation directe de l'État.

***Mots-clés :** petite entreprise, microfinance, politique budgétaire et fiscale de l'État, ressources créditaires, institutions financières et de crédit privées de type cooperative.*

ВНЕШНИЙ ОПЫТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ДЛЯ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО БИЗНЕСА

В статье анализируется опыт США, Японии, Германии, Финляндии и Франции по функционированию финансовых институтов в сфере поддержки малого бизнеса. Одна из основных ролей в процессе финансирования малого бизнеса принадлежит бюджетной и фискальной политике государства. Еще одной важной областью финансовой поддержки малого бизнеса является микрофинансирование, то есть предоставление финансовых услуг части малообеспеченного работающего населения, предпринимателям и малым предприятиям, не имеющим доступа к формальным услугам финансового сектора. В большинстве стран мира с развитой экономикой созданы различные схемы разделения рисков для кредитования малых и средних предприятий при непосредственном участии государства.

***Ключевые слова**: малый бизнес, малые и средние предприятия, микрофинансирование, государственная бюджетная и фискальная политика, кредитные ресурсы, кредиты, займы, финансовые и кредитные частные учреждения кооперативного типа.*

Introducere

Micul business reprezintă forța motrice a economiei, deoarece reprezintă unul dintre sectoarele principale a ei și determină în mare măsură rata creșterii economice, starea ocupării forței de muncă, structura și calitatea produsului național brut. Dezvoltarea micului business îndeplinește tendințele globale a formării unei economii mixte flexibile, o combinație a diferitelor forme de proprietate și un model economic adecvat, în care este implementată o sinteză complexă a unui mecanism de piață competitiv și a reglementării de către stat a producției la scară mare, medie și mică. Micul business reprezintă temelia unei economii de piață. De aceea, o importanță deosebită se acordă acum antreprenoriatului „mic și mijlociu".

Starea actuală a micului business din Moldova este destul de complicată, unul dintre motivele acestui fapt sunt opiniile contradictorii privind modalitățile de susținere a acestui tip de activitate antreprenorială.

Întreprinderile mici și mijlocii (IMM) joacă un rol fundamental în economia globală, stimulând ocuparea forței de muncă, productivitatea și competitivitatea atât pe piețele în curs de dezvoltare, cât și pe cele dezvoltate. În spațiul OCDE, IMM-urile reprezintă peste jumătate din ocuparea forței de muncă și între 50% și 60% din PIB.

99% - din toate întreprinderile UE-28 nefinanciare sunt IMM-uri, 70% - din totalul locurilor de mun-

că din sectorul nefinanciar al UE-28 prin intermediul IMM-urilor, 60% - din valoarea adăugată brută totală atribuită IMM-urilor. [1]

Metodologia de cercetare. În cadrul lucrării, au fost utilizate următoarele metode și instrumente de cercetare științifică: metoda analitică, prin intermediul căreia s-a ajuns la esența proceselor cercetate; metoda sintezei, aplicată pentru a stabili conexiunile dintre fenomenele cercetate; metoda analizei sistemice, prin intermediul căreia au fost cercetate componentele principale ale sprijinului financiar al micului business; metoda analizei cantitative și calitative, aplicată la analiza și interpretarea indicatorilor de activitate ai instituțiilor financiare; metoda grafică pentru reprezentarea datelor; metoda analizei comparative, aplicată pentru compararea informațiilor/datelor obținute de la diferite instituții financiare de sprijin al micului business.

Expunerea conținutului de bază

Unul din rolurile principale în procesul de finanțare a micului business îi revine politicii bugetare și fiscale a statului. În multe țări, sunt prevăzute o serie de măsuri bugetare pentru a sprijini dezvoltarea întreprinderilor din acest sector al economiei. Experiența multor state arată că cea mai eficientă politică guvernamentală pentru sprijinirea și dezvoltarea ÎMM-lor poate fi pusă în aplicare printr-un organ guvernamental specializat, care ar avea resurse și puteri suficiente. În SUA, este „Administrația pentru întreprinderi mici" (Small Business Administration SBA), în Marea Britanie - „Agenția Națională de deservire a micului business" (SBS), în Germania - „Direcția Generală pentru businessul mic și mijlociu, meserii, servicii și profesii libere" (DG VIII), în Japonia – „Agenția antreprenorialului mic și mijlociu" (SMEA), în Ungaria – „Consiliul Național pentru Dezvoltarea Antreprenorialului" și Ministerul Economiei, în Polonia – „Departamentul meseriilor, antreprenorialului mic și mijlociu" din cadrul Ministerului Economiei, etc.

Un alt domeniu, nu mai puțin important, al sprijinului financiar al micului business este microfinanțarea, care reprezintă prestarea serviciilor financiare unei părți a populației active cu venituri mici, întreprinzătorilor și întreprinderilor mici, care nu au acces la serviciile sectorului financiar formal. Microfinanțarea este realizată de organizații de microfinanțare, ale căror activități se bazează pe principiile reciprocității și încrederii. Spre exemplu, Societățile de Construcții din Marea Britanie și Uniunile de Creditare din SUA, băncile populare și cooperativele rurale din Franța, cooperativele de creditare și asociațiile de construcții și economii din Germania, cooperativele de credit și asociațiile de economii poștale din Japonia.

Deci, vom examina particularitățile dezvoltării micului business din străinătate, precum și măsurile suplimentare de sprijin a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii.

Micul business din ***Statele Unite*** constituie aproape 26 de milioane de antreprenori și firme, reprezentând 99% din companiile americane și creează 60-80% din noi locuri de muncă, angajează jumătate din populația activă din Statele Unite și generează jumătate din PIB-ul țării. Acest succes a micului business din Statele Unite a fost obținut datorită sprijinului din partea statului în diverse domenii. [2, p. 92]

Această activitate este administrată de „Administrația pentru întreprinderi mici" (Small Business Administration – SBA), un organ guvernamental american care este pe deplin responsabil de toate domeniile existente de sprijin și dezvoltare a antreprenorialului mic. La dispoziția SBA sunt fonduri bugetare mari alocate atât pentru subvenționarea directă a anumitor tipuri de activitate antreprenorială, cât și pentru stimularea indirectă a dezvoltării micului business. Drept urmare, sporește accesul micilor antreprenori la resursele de creditare, SBA acționează ca garant pentru împrumuturi și asigură, prin fondurile

sale de garanție, până la 90% din valoarea garanțiilor pentru împrumuturile acordate antreprenorilor.

SBA promovează dezvoltarea activității inovatoare, promovează comercializarea proiectelor înalt tehnologice din contul fondurilor de risc create și oferă servicii de instruire și consultanță antreprenorilor. Bugetul SBA este de peste 2 miliarde de dolari pe an, din care aproximativ 70% se îndreaptă direct către micii antreprenori. Mecanismul de creare și comercializare în continuare a noilor tehnologii create de întreprinderile mici din universități, funcționează eficient. Mai mult, potrivit statisticilor, fiecare dolar investit în sprijinul micului business se transformă într-un profit pentru stat în valoare de 1,50 dolari.

Există, de asemenea, un program de împrumut LowDoc: la procesare, sunt necesare documente minime, este posibil un împrumut de până la 150 mii USD, solicitantul completează formularul de cerere (o singură foaie) pe o parte, iar banca de creditare pe cealaltă parte și o trimite la SBA, unde în termen de 36 ore (3 zile lucrătoare) iau o decizie (95% pozitivă) de a emite un împrumut.

În plus, există multe alte programe speciale: de exemplu, credite comerciale internaționale (ITL), care promovează exportul de bunuri ale întreprinderilor mici în valoare de până la 750 de mii de dolari; programe de recalificare a împrumuturilor pentru veterani ai armatei, femei, oameni de afaceri rurali; programe de credit pentru economisirea resurselor energetice, ecologie; Programul DELTA - protejarea independenței firmelor mici prin asistență financiară și tehnică, diversificarea produselor lor pe piață; program de certificare a produselor, crearea de noi locuri de muncă etc. [3, p.13]

Instituțiile de microfinanțare din Statele Unite sunt în principal Uniuni de Creditare (Credit Unions). Ele reprezintă instituții cooperative de creditare organizate pe principiile încrederii reciproce și responsabilității personale pentru obligații comune. Acestea sunt singurele instituții de creditare din țară care sunt scutite de impozite și pot fi licențiate atât de stat, cât și de guvernul federal. [4]

Astfel, experiența americană arată că momentul cheie în formarea unui mecanism de creditare pentru întreprinderile mici și mijlocii este crearea de către stat a condițiilor în care resursele financiare dintr-o varietate de surse sunt disponibile pe scară largă pentru firmele mici.

Japonia, în mare parte datorită dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii, a devenit a doua țară din lumea industrializată după Statele Unite, în ceea ce privește nivelul său economic. IMM-urile reprezintă peste 50% din produsele industriale vândute, aproximativ 60% din volumul comerțului cu ridicata și mai mult de 80% din comerțul cu amănuntul. Toate structurile de sprijin a micului business din Japonia, cu interacțiunea de coordonare a Organizației independente de susținere a micului business și dezvoltării inovaționale a regiunilor (Organization for SME and Regional Innovation of Japan), formează infrastructura de stat de sprijin a antreprenorialului.

Sistemul de sprijin a micului business de către stat împreună cu instituțiile financiare private și organizațiile antreprenoriale publice, formează un sistem național de sprijin a acestuia. O deosebită atenție i se acordă amplificării interacțiunii de coordonare a tuturor elementelor infrastructurii multifuncționale de sprijin a antreprenoriatului mic, în scopul creării condițiilor favorabile pentru dezvoltarea acestuia, în situația creșterii riscurilor mediu extern.

Sistemul bancar a Japoniei este construit pe principiul „***keiretsu***”[1], ceea ce face posibilă furnizarea

[1] Keiretsu (în japoneză: 系列, literalmente sistem, serie, grupare de întreprinderi, ordine de succesiune) este un set de companii cu relații de afaceri și participații interconectate. În sens juridic, este un tip de grup informal de afaceri care sunt alianțe slab organizate în lumea socială a comunității de afaceri din Japonia. Keiretsu și-a menținut dominația asupra economiei japoneze pentru a doua jumătate a secolului XX și, într-o măsură mai mică, continuă să o facă la începutul secolului XXI.

resurselor de credit la fiecare nivel al economiei japoneze. În același timp, instituțiile financiare din Japonia, de regulă, sunt organizații îngust specializate, activitatea lor este supusă unei reglementări legislative riguroase și controlului financiar (prin intermediul Financial Services Agency, FS A și Băncii Japoniei) și sunt strâns legate de sectorul real al economiei.

În această țară, se practică alocarea subvențiilor și împrumuturilor - credite directe (Banca Japoneză de dezvoltare le alocă IMM-urilor care operează în cele mai promițătoare industrii) și împrumuturi garantate. Împrumuturile pe termen lung (5-20 de ani) sunt, de asemenea, acordate asociației întreprinderilor mici din sursele bugetului de stat (prin Corporația de stat pentru dezvoltarea antreprenorialului mic) și bugetelor locale. Asistența financiară nerambursabilă este alocată numai programelor tehnico-științifice.

A devenit răspândită alocarea subvențiilor care acoperă până la 50% din costurile creării centrelor privind sporirea nivelului tehnic al firmelor mici, consultanță, sporirea calificării angajaților etc. Statul își asumă costurile diagnosticării stării întreprinderilor mici.

În scopul stimulării modernizării producerii a fost creat un fond de leasing pentru transmiterea echipamentelor în chirie pe o perioadă de până la 7 ani sau creditării pe termen lung a costului echipamentelor cu rata dobânzii mică, cu rambursarea în rate a mijloacelor. Mărimea creditului, scadența, perioada de grație, rata dobânzii sunt determinate de stat.

Instituțiile financiare și de creditare private de tip cooperativ (instituțiile financiare pentru întreprinderile mici și mijlocii, agricultură și silvicultură, pescuit) - au o mare importanță în funcționarea sistemului bancar japonez. Cele mai numeroase dintre acestea sunt asociațiile de creditare și băncile de împrumut (Tabelul 1).

Tabelul 1. Caracteristica instituțiilor financiar-creditare de tip cooperative (31.03.2017)

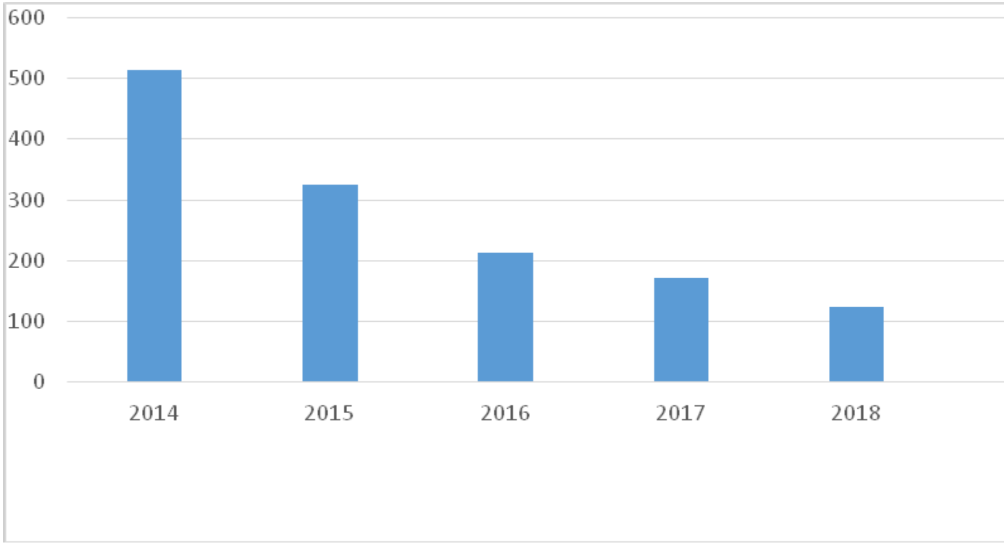
Indicator	Tipul instituției financiar-creditare		
	Băncile de muncă	Asociațiile de creditare	Cooperativele de creditare
Numărul băncilor/cooperativelor	13	264	151
Numărul oficiilor / sucursalelor	633	7361	1680
Numărul membrilor, pers.	10,67 mln	9,26 mln	3940 mii
Depozite,yeni	19 trilioane 2456 mlrd	1379126 mlrd	199391 mlrd
Credite, yeni	12 trilioane 224,8 mlrd	691673 mlrd	106373 mlrd
Raportul adecvării capitalului,%	11,02	12,78	11,78

Sursa: [5, p. 49]

Băncile de muncă reprezintă instituțiile de depozitare private de tip cooperativ, a căror instituție națională centrală este *Rokinren Bank*.

Banca centrală a cooperativelor ce deservesc agricultura și pescuitul este *Norinchukin Bank*, iar pentru cooperativele de creditare *Shinkin Central Bank*.

Figura 1. Profiturile ordinare ale Norinchukin Bank pe perioada 2014-2019

Sursa: [6]

Profiturile ordinare ale Norinchukin Bank în anul fiscal 2019 s-au ridicat la aproape 123 miliarde de yeni japonezi, o scădere de aproximativ 1,6 miliarde de yeni comparativ cu anul fiscal precedent. Norinchukin Bank a fost înființată în 1923 de guvernul Japoniei.

Rezultatele financiare *a Shinkin Central Bank*: pentru anul fiscal 2019 (încheiat la 31 martie 2020), venitul operațional a constituit 266 miliarde ¥ (2.451 milioane dolari), în creștere cu 7 miliarde ¥ (71 milioane dolari), sau 3,0%, față de anul precedent, din cauza creșterii dobânzii și dividendelor la valorile mobiliare dintr-o creștere a dividendelor din trusturi de investiții etc. și realizarea câștigului nerealizat. Între timp, cheltuielile operaționale s-au ridicat la 213 miliarde ¥ (1.967 milioane dolari), în creștere cu 13 miliarde ¥ (126 milioane dolari), sau 6,8%, față de anul precedent, din cauza creșterii cheltuielilor cu tranzacțiile cu instrumente derivate ca parte a reechilibrării portofoliului. Ca rezultat, profitul ordinar a ajuns la 52 miliarde ¥ (484 milioane USD), cu o scădere de 5 miliarde ¥ (54 milioane USD), sau 10,1%, față de anul precedent.

Profitul net a constituit 37 miliarde ¥ (348 milioane dolari), în scădere cu 4 miliarde ¥ (40 milioane USD), sau 10,3%, față de anul precedent. [7]

O altă bancă centrală din Japonia, Shoko Chukin Bank, deservește cooperativele comerciale și industriale. Aproximativ 80% din capitalul băncii aparține guvernului (peste 4 miliarde de dolari). Servește ca bancă centrală pentru toate cele 25.822 de cooperative comerciale și industriale și pentru toți membrii acestora. La 31.03.2020 suma capitalului total a constituit 9777 mln yeni, micșorându-se față de aceiași perioadă a anului 2018 cu 278 mln yeni, sau cu 2,8%. [8]

În ***Germania***, sectorul businessului mic și mijlociu este unul de bază pentru stat și ocupă 99, 6%. 99% din companiile din Germania sunt mici sau mijlocii și sunt peste 3,3 milioane. 68% din exportul țării este asigurat de astfel de firme și ele angajează trei sferturi din forța de muncă. [9]

Cifra de afaceri a majorității întreprinderilor mici cu un număr mediu de 9 angajați este de 0, 5 milioane de euro. Domeniul prioritar, din punctul de vedere al finanțării businessului, este autofinanțarea prin deduceri din amortizare, rezerve și deduceri din profit. Pe locul doi se află creditele bancare, împrumuturile interne și mijloacele din diverse fonduri, granturile și creditele de la furnizori. Creditarea este efectuată de bănci, după care urmează băncile de economii și instituțiile cooperației de consum.

Acordarea creditelor în cadrul programelor guvernamentale se efectuează în conformitate cu reguli uniforme și clare pentru toți, în conformitate cu principiile obișnuite ale creditării bancare, adică creditele sunt emise numai clienților solvenți. Cererile de credit se depun la băncile comerciale germane, care sunt preocupate de eliberarea creditelor și deservirii în continuare a clienților.

Băncile comerciale încheie un acord de refinanțare a creditelor cu o bancă de stat, în conformitate cu care își asumă obligația de a restitui mijloacele furnizate acestora. Banca de stat transferă banii către băncile comerciale, care la rândul lor acordă credite întreprinderilor mici și mijlocii. Banca comercială încheie un contract de creditare cu antreprenorul, în care se indică scopul obținerii creditului, specificat în acordul de refinanțare cu banca de stat. Plățile dobânzii la credit și plățile a însăși creditului sunt transferate de către banca comercială către banca de stat. În același timp, băncile comerciale își asumă responsabilitatea de la 50 la 100% pentru returnarea creditelor acordate. Băncile comerciale primesc o marjă pentru servicii.

Instituțiile de microfinanțare din Germania sunt diverse. Băncile și asociațiile de economii, societățile regionale cooperatiste de creditare și cooperativele de creditare reprezintă baza instituțională pentru dezvoltarea durabilă a sistemului bancar al țării.

Scopul principal al băncilor de economii (Sparkassen) din Germania constă în acceptarea depozitelor și acordarea cetățenilor împrumuturilor pentru construcția locuințelor. De asemenea, li se permite să efectueze toate operațiunile bancare, cu excepția achiziționării acțiunilor din contul propriu, operațiunilor cu valută străină și metale prețioase.

Asociațiile de construcții și economii sunt instituții cât publice, atât și private, care dețin certificate imobiliare cu condiții preferențiale cu o perioadă minimă stabilită pentru depozite. Acestea oferă credite imobiliare în condiții mult mai favorabile decât băncile ipotecare. Pentru certificatele imobiliare depozitate ele acordă premii. Activele totale ale asociațiilor de construcții și economii se ridică la aproximativ circa 400,0 miliarde de euro.

Asociațiile regionale de cooperare creditară și cooperativele de credit sunt cele mai masive organizații de creditare din Germania. Aceste instituții de credit, organizate atât sub formă de parteneriate de economii și împrumuturi, cât și sub formă de parteneriate de credit Raiffeisen, reprezintă mai mult de 60% din toate instituțiile de credit, peste 8% din toate activele și împrumuturile emise, aproximativ 10% din toate depozitele și împrumuturile atrase a sistemului bancar german. [10]

Sprijinul financiar include creditarea cu o rată a dobânzii relativ scăzută și condiții favorabile de restituire a banilor, acordate de guvernul federal. Creditele sunt acordate firmelor mici și mijlocii nu direct, ci prin băncile care le deservesc, și care oferă garanții pentru returnarea în timp a banilor. Guvernele Landurilor Germaniei acordă împrumuturi speciale pentru stimularea creării de noi locuri de muncă și desăvârșirea structurii regionale a economiei.

Formele organizaționale de asistență în sfera inovației sunt diverse: parcuri industriale și

științifice, centre de inovare, cu posibilitatea închirierii spațiilor, obținerii accesului la băncile de informații, la consultații și la capital. Sprijinul de stat al inovațiilor în domeniul businessului mic și mijlociu se realizează, de asemenea, prin asistență sub forma unei conlucrări comune a întreprinderilor mici și mijlocii cu instituțiile științifice, crearea infrastructurii necesare de informare și consultanță și facilitarea transferului tehnologic.

În majoritatea țărilor lumii cu economii dezvoltate, au fost create diverse scheme de partajare a riscurilor la creditele acordate întreprinderilor mici și mijlocii, cu participarea directă a statului.

Astfel, în ***Finlanda*** această activitate este planificată prin corporația de stat *Finnvera* cu capital de stat 100%. Organizația are 16 birouri regionale situate în toată Finlanda. Corporația consideră că cei mai importanți factori ai succesului său sunt: sprijinul politic și economic al statului - proprietarului companiei, cadrul legislativ stabil, independența funcțională, recunoașterea în cercurile economice și o rețea largă de cooperare cu băncile. [11]

În ***Franța***, acest lucru este realizat de societatea pe acțiuni „Banca pentru dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii", din care 51% din capitalul autorizat aparține statului și 49% - majorității băncilor comerciale din Franța.

Ambele organizații funcționează conform schemei de furnizare a obligațiilor către băncile comerciale pentru restituirea unei părți din mijloacele împrumutate ale entităților de afaceri care nu au garanție 100%. Participând la astfel de scheme de creditare a antreprenorialului, statul nu oferă sprijin financiar direct, ci indirect, oferind astfel un „efect al pârghiei" din fondurile bugetare investite în astfel de mecanisme.

Concluzii

Astfel, atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare, sprijinul micului business se realizează prin implementarea unui set de măsuri de către organele de stat de la nivel federal și, în special, regional și local. În același timp, măsurile se desfășoară într-o manieră diferențiată, selectiv, astfel încât să se acorde asistență anumitor domenii prioritare ale micului business.

Formele de sprijin utilizate sunt variate. În primul rând, vorbim despre dezvoltarea, lobby-ului și adoptarea actelor legislative care prevăd beneficii fiscale și alte beneficii. Se creează organe guvernamentale speciale pentru „supravegherea" activităților întreprinderilor mici și mijlocii, ce s-ar ocupa de activități reale a firmelor concrete: acordarea garanțiilor pentru acoperirea creditelor bancare a întreprinderilor mici și mijlocii, organizarea centrelor de dezvoltare a micului business care oferă servicii de consultanță privind planificarea, vânzările, finanțarea etc.

Această experiență este foarte interesantă, deoarece una dintre principalele probleme în dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova la etapa actuală este inaccesibilitatea resurselor de credit ale băncilor comerciale și a sistemelor de leasing. În acest sens, pentru Moldova ar fi utile următoarele momente:

- Experiența Statelor Unite în privința sprijinului de către stat a micului business - crearea unui organ de stat cu resurse și împuterniciri suficiente pentru susținerea eficientă și dezvoltarea antreprenorialului mic și mijlociu;
- Crearea organizațiilor specializate autorizate sau centrelor de diagnostic (exemplu Germania, SUA, Japonia), care ar ajuta întreprinderile mici și mijlocii privind pregătirea și furnizarea informațiilor obiective cu privire la aspectele organizatorice, financiare, tehnice, de personal și alte aspecte ale activităților sale. Acest lucru ar reduce semnificativ riscurile investițiilor în întreprinderile mici și mijlocii;
- Majorarea volumului de mijloace în bugetele central și locale privind dezvoltarea sistemului de

fonduri de garanție. Având în vedere capacitățile financiare limitate ale statului, este necesară, atragerea surselor suplimentare de finanțare, în special a instituțiilor și organizațiilor financiare internaționale. Utilizarea pe scară largă a mecanismelor de garanție ar face posibilă majorarea volumului de împrumuturi către întreprinderile mici și mijlocii.

• Promovarea creării băncilor specializate (de stat sau comerciale) de creditare a întreprinderilor mici și mijlocii (similar cu Shoko Chukin Bank din Japonia). Activitatea acestor bănci ar putea fi desfășurată nu numai din contul mijloacelor proprii, ci și din contul sistemului de refinanțare de către stat.

Referințe bibliografice

1. https://www.eulerhermes.com/content/dam/onemarketing/ehndbx/eulerhermes_com/ro_RO/pdf/EH-SME-Campaign-E-book_RO-final.pdf (accesat la 24.09.2020).
2. ЭДИЕВА, А.К. Формирование эффективной инфраструктуры государственной поддержки развития малого предпринимательства [Текст] / А.К. Эдиева // Национальные проекты. - 2010. - № 12. - С.91-93.
3. МЕРКУШЕВ, А.И. Экономические и социальные проблемы малого и среднего предпринимательства на основе механизма финансирования [Текст] / А.И. Меркушев // Российское предпринимательство. - 2010 . - №10. - С. 12-15.
4. Microfinance Information Exchange, Inc.: http://www.themix.org. (accesat la 18.09.2020).
5. ДОЛГИХ, О.С., ВАХНИНА, Т.Н., БАШКАТОВА, В.Я. Современное развитие кооперативного сектора экономики в странах Восточной Европы. În. Вестник Алтайской Академии Экономики и Права. – 2019. – №5, ч.3.
6. https://www.statista.com/statistics/1075231/norinchukin-bank-ordinary-profits/ (accesat la 20.09.2020).
7. https://www.shinkin-central-bank.jp/e/financial/index.html/ (accesat la 22.09.2020).
8. https://www.shokochukin.co.jp/english/about/company/report/2020/pdf/ar20_3.pdf/ (accesat la 29.09.2020).
9. https://www.digi24.ro/stiri/economie/modelul-de-business-care-are-tot-mai-mult-succes-in-romania-1108244?__grsc=cookieIsUndef0&__grts=53589028&__grua=2d6330f380f44ac20f3a02eed0958f66&__grrn=1/ (accesat la 21.09.2020).
10. http://www.opora- credit.ru/microfmance/tema/detail.php?ID= 17923 / (accesat la 11.09.2020).
11. http://www.finnvera.fi/eng/Finnvera / (accesat la 17.09.2020).

CZU 338.43(498):[336.22+331.5]
DOI 10.5281/zenodo.4429485

PIAȚA MUNCII ȘI FISCALITATEA ÎN AGRICULTURĂ. STUDIU DE CAZ – ROMÂNIA

Silvia MAZĂRE
Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *sylviamazare@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6743-5031

Agricultura este cel mai vulnerabil sector al economiei românești, aproape 30% din populație lucrând în acest domeniu. Exploatațiile de subzistență diminuează performanța sectorului agricol în general. Atât terenurile, cât și forța de muncă sunt folosite sub potențialul lor economic. Lipsa de competitivitate este determinată de forța de muncă agricolă excesivă. În plus, exploatațiilor de subzistență le lipsesc capitalul și o pregătire profesională corespunzătoare a fermierilor, aspect care are drept rezultat venituri foarte mici în urma activității depuse. În consecință, agricultorii din fermele de subzistență nu au, practic, nici motivația, nici capacitatea de a respecta standardele europene inclusiv pe cele referitoare la calitatea mediului, bunăstarea animalelor și siguranța alimentară.
Cuvinte-cheie*: agricultură, piața muncii, fonduri europene, fiscalitate, productivitate.*

LABOUR MARKET AND TAXATION IN AGRICULTURE. CASE STUDY – ROMANIA

Agriculture is the most vulnerable sector of the Romanian economy, with almost 30% of the population working in this area. Subsistence farms diminish the performance of the agricultural sector in general. Both land and labor are used below their economic potential. The lack of competitiveness is caused by excessive agricultural labour. In addition, subsistence farms lack capital and adequate training for farmers, which results in very low income from their work. Consequently, farmers on subsistence farms have virtually neither the motivation nor the capacity to comply with European standards including those relating to environmental quality, animal welfare and food safety.
Keywords*: agriculture, labour market, European funds, taxation, productivity.*

MARCHÉ DU TRAVAIL ET FISCALITÉ DANS L'AGRICULTURE. ÉTUDE DE CAS - ROUMANIE

L'agriculture est le secteur le plus vulnérable de l'économie roumaine, avec près de 30% de la population travaillant dans ce domaine. Les exploitations de subsistance diminuent les performances du secteur agricole en général. La terre et la main-d'œuvre sont utilisées en dessous de leur potentiel économique. Le manque de compétitivité est dû à une main-d'œuvre agricole excessive. En outre, les exploitations de subsistance manquent de capital et de formation adéquate pour les agriculteurs, ce qui se traduit par un très faible revenu de leur travail. Par conséquent, les agriculteurs des exploitations de subsistance n'ont pratiquement ni la motivation, ni la capacité de se conformer aux normes européennes, y compris celles relatives à la qualité de l'environnement, au bien-être animal et à la sécurité alimentaire.
Mots-clés*: agriculture, marché du travail, fonds européens, fiscalité, productivité.*

РЫНОК ТРУДА И НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ. РУМЫНСКИЙ ОПЫТ

Сельское хозяйство Румынии, в котором занято почти 30% населения, является наиболее уязвимым сектором экономики,. Натуральные фермы способствуют понижению производительности сельскохозяйственного сектора в целом. И земля, и рабочая сила не используются в том объеме, в котором могли бы быть использованы. Неконкурентоспособность сельхозпродукции определяется еще и избытком рабочей силы. Помимо этого, натуральным хозяйствам не хватает капитала и надлежащей профессиональной подготовки фермеров, что приводит к весьма низким доходам. В итоге, фермеры в таких хозяйствах практически лишены мотивации или способности соблюдать европейские стандарты, в том числе касающиеся качества окружающей среды, надлежащего содержания животных и безопасности пищевых продуктов.

Ключевые слова*: сельское хозяйство, рынок труда, европейские фонды, налогообложение, производительность.*

Introducere

În acest articol vom analiza unele aspecte ale agriculturii, care este cel mai vulnerabil sector al economiei româneşti, aproape 30% din populaţie lucrând în acest domeniu. Exploataţiile de subzistenţă diminuează performanţa sectorului agricol în general. Atât terenurile, cât şi forţa de muncă sunt folosite sub potenţialul lor economic. Lipsa de competitivitate este determinată de forţa de muncă agricolă excesivă. În plus, exploataţiilor de subzistenţă le lipsesc capitalul şi o pregătire profesională corespunzătoare a fermierilor, aspect care are drept rezultat venituri foarte mici în urma activităţii depuse. În consecinţă, agricultorii din fermele de subzistenţă nu au, practic, nici motivaţia, nici capacitatea de a respecta standardele europene inclusiv pe cele referitoare la calitatea mediului, bunăstarea animalelor şi siguranţa alimentară.

Abordări teoretice privind definirea pieţei muncii

Înainte de acorda o atenţie deosebită conceptului de piaţă a muncii este necesar să stabilim care sunt semnificaţiile teoretice ale pieţei în aspectul său general. Astfel, piaţa reprezintă *„spaţiul economic în cadrul căruia se desfăşoară schimburile (actele de vânzare-cumpărare) de bunuri şi servicii, locul unde se întâlnesc purtătorii cererii cu purtătorii ofertei."*[1] Alături de această definiţie generală cu privire la interacţiunile dintre cerere şi ofertă putem menţiona şi o altă definiţie care descrie piaţa ca fiind *„toată gama de acţiuni prin care cumpărătorii şi vânzătorii intră în contact şi schimbă bunuri şi servicii, indiferent de locul unde acestea se desfăşoară."*[2]

O definiţie mult mai complexă a ceea ce înseamnă piaţa muncii luând în considerare toate entităţile implicate este prezentă în lucrarea „Piaţa muncii în actualizare": *„spaţiul economică-social în care interacţionează, în mod liber, proprietarii de capital sau reprezentanţii acestuia în calitate de cumpărători şi deţinători ai forţei de muncă sau reprezentanţi ai acestora în calitate de vânzători. Proprietarii de capital sunt exponenţii cererii de forţă de muncă, iar deţinătorii forţei de muncă sunt exponenţii ofertei forţei de muncă."* [3]

Iniţial ne vom opri asupra acestor trei definiţii, chiar dacă spectrul definiţiilor care descriu piaţa din mai multe puncte de vedere este destul de larg, pentru că acestea ne oferă detaliile necesare prin care

---

[1] Petre Burloiu - *Economia Muncii*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1993, p. 26.

[2] Gheorghe Creţoiu, *Economie politică*, Editura Tempus, Bucureşti, 1992, p. 18.

[3] Didea Ionel, *Piaţa muncii în actualizare*, Editura Paralela 45, Bucureşti, 2002, p.56.

putem extrage faptul că piața reprezintă locul în care are loc interacțiunea sau confruntarea dintre cei care reprezintă cererea și cei care reprezintă oferta. Altfel spus, în acest moment piața nu cunoaște limitări spațiale și are în ansamblul ei o serie de raporturi de schimb care au loc între categoriile reprezentative cererii (consumatori) și categoriile reprezentative ofertei (producători). Pentru a ne orienta și mai mult spre ceea ce înseamnă piața muncii vom descrie și care sunt formele pieței pe care le întâlnim în acest moment în orice stat:

1. Piața serviciilor – este piața prin care serviciul unei întreprinderi este vizualizat drept o marfă, iar aceasta conține categoriile celor care reprezintă oferta serviciilor și categoriile celor care reprezintă cererea serviciilor comercializate pe piață.

2. Piața de mărfuri – reprezintă similarități cu ceea ce înseamnă piața serviciilor, dar aspectul care le plasează pe planuri diferite ale pieței este specificul comercializat care în acest caz este reprezentat de bunuri de consum sau bunuri pentru investiții.

3. Piața capitalurilor sau piața financiară – este piața care comercializează partea de acțiuni și obligațiuni.

4. Piața valutară – este piața de vânzare și cumpărare a valutelor. Această piața este cea care facilitează schimbarea unei monede cu valoarea altei monede.

5. Piața forței de muncă sau piața muncii – aceasta este reprezentată de schimburile de resurse umane care au loc în urma interacțiunii sau confruntării dintre cerere și ofertă.

Conexiunile dintre aceste tipuri de piață sunt unele destul de strânse, mai ales dacă luăm în considerare faptul că fiecare piața depinde de modul în care evoluează celelalte. Acestea se raportează constant la ceea ce se întâmplă pe celelalte piețe pentru a se stimula reciproc, dar și pentru a se situa la același nivel al conținutului specific fiecărei piețe. În ceea ce privește piața muncii, piață despre care vom discuta în cele ce urmează, este esențial să precizăm care sunt definițiile care ne vor oferi cât mai multe informații cu privire la specificul acesteia. O primă definiție expune piața muncii drept instrument esențial al economiei de piață a unui stat: *„Piața muncii este una din principalele componente ale economiei de piață alături de piața bunurilor și piața capitalului. Piața muncii se referă la forța de muncă. În percepția cotidiană forța de muncă are în vedere capacitatea unui om de a munci. Din perspectivă economică piața muncii reprezintă una din componentele forțelor de producție.”*[4]

Practic, acest tip de piață tranzacționează în cele din urmă, munca depusă de o anumită persoană într-un anumit domeniu de activitate. O definiție mai concretă ne oferă imaginea unei piețe a muncii definită ca *„loc de întâlnire, în spațiu și timp, pe total și pe structură, a cererii de muncă cu oferta de muncă”*[5]. Aceste două definiții plasează în plan central cererea și oferta forței de muncă, însă acestea nu menționează despre un alt element extrem de important al pieței muncii și anume, partea de contract salarial încheiat între purtătorii cererii și cei ai ofertei. *„Nevoia de muncă este prezentă pretutindeni, în orice societate; dar pentru ca nevoia de muncă să fie considerată în categoria cererii de muncă trebuie îndeplinită o condiție: remunerarea/salarizarea muncii. Cererea de muncă reprezintă nevoia de muncă salariată care se formează la un moment dat într-o economie de piață. Oferta de muncă este formată din munca pe care o pot depune membrii societății în condiții salariale”*[6]. În absența acestui contract nu putem discuta despre condițiile pe care angajatorul trebuie să le îndeplinească în fața angajatului și nici despre responsabilitățile pe care angajatul le are în cadrul întreprinderii.

---

[4] coord. Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu, *Dicționar de Sociologie,* Editura Babel, București, 1993, p. 430.

[5] Ion Ignat, Ion Pohoață, Gabriela Pascariu, *Economie Politică*, ediția a II-a, Editura Economică, București, 2002, p.255.

[6] Manual de economie, ed. Didactică și Pedagogică, București, 1991, p. 73.

Prin intermediul acestor definiții putem menționa în cazul pieței muncii că: aceasta reprezintă locul în care se întâlnesc cererea și oferta de muncă; aceasta se află într-o continuă relație de dependență cu ceea ce înseamnă piața bunurilor și serviciilor și piața capitalului; aceasta cuprinde acțiunile prin care are loc angajarea personalului necesar unei întreprinderi și finalizarea confruntării dintre cerere și ofertă, în urma negocierii conținutului contractului semnat de ambele părți implicate în proces.

Scopul și caracteristicile principale ale pieței muncii

Conținutul teoretic expus anterior se concentrează pe oferirea unei definiții specifice a modului în care înțelegem piața muncii ca parte a proceselor fundamentale care au loc în mediul socio-economic al unui stat, însă alături de definirea concretă a pieței muncii este necesar să plasăm și care sunt câteva dintre scopurile esențiale pe care definițiile de specialitate nu le conțin, dar care sunt prezente și au un rol deosebit de important în ceea ce privește contextul economic, educativ și socio-politic.

În primul rând piața muncii este cea care are drept scop esențial alocarea locurilor de muncă pe diferite domenii, categorii, ramuri și subramuri, având ca scop final de a îndeplini sau de a facilita atât nevoile cererii, cât și pe cele specifice ofertei. Acest scop este prezent în mod constant pe piața muncii, fără acesta nu poate exista o fluctuație și o diversificare a cererii și ofertei. Un alt scop al pieței muncii este și acela de furniza informații în mod constant cu privire la cererea și ofertă de muncă, cu privire la modul în care evoluează sau involuează salariul angajaților, condițiile pe care trebuie să le îndeplinească atât angajatorul, cât și angajatul pe piața muncii etc. Expunerea celor care fac parte piața muncii la aceste informații este extrem de importantă deoarece această piață trebuie să reprezinte „terenul" neutru și transparent pentru toate entitățile implicate în procesele specifice pieței muncii.

Un al treilea scop al pieței muncii este de a educa atât partea de cerere, cât și cea de ofertă spre un anumit comportament necesar dezvoltării modului în care acestea comunică și de ce nu, și asupra modului în care se confruntă. Piața muncii încurajează prin acest scop un climat al protecției sociale și al încrederii viitorilor tineri angajați în ceea ce presupun sistemele aferente pieței.

Potrivit acestor scopuri menționate, piața muncii este în acest moment instrumentul prin care se gestionează majoritatea interacțiunilor dintre agenții economici care fac parte din ea, aceste interacțiuni trebuie să se desfășoare conform unor norme sociale și de ce nu morale, pentru a avea finalitatea și scopul dorit atât de partea cererii, cât și de partea ofertei. În acest moment, pe lângă interacțiunile care circulă pe această piață, informațiile generate de piața muncii, dar și în direcția pieței muncii sunt cele care îi conferă acesteia un anumit grad de siguranță și profesionalism, acest aspect rămâne valabil în măsura în care informațiile dispuse pe piața muncii au un caracter veridic și autentic și sunt puternic ancorate în ceea ce înseamnă actualitatea (trendurile pieței) nevoilor cererii și ofertei.

Alături de aceste scopuri ale pieței muncii mai putem enunța și altele prezente în literatura de specialitate:

- *„contribuția adusă la combinarea factorului uman cu ceilalți factori de producție;*
- *contribuția la crearea și repartizarea veniturilor, atât prin salarii cât și prin contribuțiile sociale;*
- *plata impozitelor și taxelor;*
- *constituirea și utilizarea fondurilor necesare protecției sociale a salariaților și șomerilor;*
- *scop participativ prin: perfecționarea pregătirii profesionale, reconversia profesională, reintegrarea forței de muncă, climatul de muncă și de responsabilitate profesională.*[7]

[7] Marin Băbeanu, Gheorghe Vlăsceanu, *Piața muncii, mecanisme reglatoare*, Editura Universitaria Craiova, Craiova, 2007, p.44.

Din câte putem observa aceste tipuri de scopuri sunt orientate și spre ceea ce înseamnă responsabilitatea de ordin financiar din partea întreprinderilor, dar chiar și din partea angajaților și nu în ultimul rând, putem remarca și acțiunea pieței muncii în direcția participării în ceea ce înseamnă specializarea ofertei spre un anumit domeniu, includerea șomerilor pe piața muncii și stimularea unui comportament profesional din partea celor care se integrează pe piața muncii.

Odată cu menționarea scopurilor principale ale pieței muncii în mediul economic, socio-politic și educativ, putem orienta conținutul teoretic spre ceea ce înseamnă caracteristicile esențiale ale pieței muncii, caracteristici care conturează imaginea unei piețe a muncii ideale.

1. *Piața muncii are un caracter* segmentat – *„structurarea sa pe două sau mai multe subansamble face ca mobilitatea forţei de muncă să fie foarte ridicată în interiorul fiecărui sector, dar mai redusă între ele, datorită lipsei de omogenitate a condițiilor de angajare şi remunerare*

2. *Piața muncii nu este o piață perfectă* – acest aspect poate fi determinat de discrepanțele dintre cerere și ofertă, numărul sau procentajul acestora fiind diferit. Acest aspect al imperfecțiunii pieței poate proveni și din mediul extern al pieței (decizii guvernamentale, intervenția sindicatelor sau a patronatelor cu privire la o anumită lege etc.)

3. *Piața muncii este o piață contractuală* – având în vedere faptul că finalitatea interacțiunii dintre cerere și ofertă este reprezentată de încheierea unui contract, piața muncii capătă un caracter contractual pentru că partea de responsabilități atât a angajatorului cât și a angajatului este stabilită în urma semnării de către ambele părți implicate, a contractului propriu-zis.

4. *Piața contractuală este o piață administrată* – *„fondurile salariale depind de legislaţie dar şi de strategiile firmei”*[8] așadar, o parte dintre activitățile specifice pieței muncii sunt incluse și descrise atât prin sistemul legislativ al statului, dar și prin obiectivele și strategiile întreprinderii.

5. *Piața muncii are un caracter eterogen* – această caracteristică se datorează diversității tipurilor de cerere și ofertă, iar acest aspect putem spune că este compatibil cu prima caracteristică a pieței și anume aceea ce aspect segmentat, în funcție de domenii, categorii, ramuri și subramuri.

6. *Piața muncii are și un caracter rigid* – această caracteristică este determinată de lipsa adaptabilității și flexibilității pieței muncii la ceea ce înseamnă nevoile cererii și ale ofertei. Acest tip de piață este cea care nu anticipează transformarea sau evoluția modului în care are loc interacțiunea dintre potențialii angajați și angajatori. Această caracteristică reprezintă mai mult un aspect negativ al pieței care nu reacționează la ceea se întâmplă în mediul extern, dar nici nu se concentrează în jurul modificărilor care pot avea loc pe plan intern.

7. *Piața muncii nu este o piață de sine stătătoare* – aceasta poate fi influențată de numeroși factori de ordin socio-economici, demografici și sociali*: „progresul tehnologic, productivitatea muncii, procesele de emigrare-imigrare, dinamica demografică, caracrteristicile culturale și comportamentale ale tinerilor, durata muncii, producția și capitalul, nivelul de calificare al forței de muncă.”*

Aceste caracteristici esențiale ale pieței muncii ne oferă contextul ideal în care se poate contura și dezvolta aceasta, însă este necesar să menționăm că o mare parte din aceste caracteristici ale pieței sunt întâlnite în cazul statelor dezvoltate, acolo unde piața muncii și economia statului acționează și reacționează frecvent la ceea ce se întâmplă în confruntarea dintre cerere și ofertă. În acest moment pentru România putem identifica o piață a muncii caracterizată de rigiditate și inflexibilitate tocmai de aceea, am introdus ca ultimă caracteristică a pieței muncii aspectul de rigiditate, pentru a face tranziție

[8] Ştefănescu Florica, *Economie contemporană* - note de curs (Piaţa şi concurenţa), 2009.

de la caracteristici pozitive ale pieței la caracteristici neintenţionate sau negative pe care le putem observa în cazul statului român. Desigur că aspectele afirmate cu privire la rigiditatea pieței muncii din România vor putea fi şi demonstrate cu ajutorul statisticilor Eurostat, statistici prin care vom putea analiza în mod specific care este direcția spre care tinde piața muncii destinată tinerilor din România.

Fiscalitatea în agricultură

Politicile fiscale reprezintă un instrument complementar politicilor de ajustare a structurilor agricole, însă dificultatea implementării unor politici fiscale adecvate sectorului agricol este dată de specificul acestuia şi în primul rând de polarizarea agriculturii româneşti. Ponderea mare a agriculturii de subzistență din România este o realitate economică greu de schimbat, fiind rezultatul unei combinații de factori sociali şi economici specifici tranziției, între care restituirea terenurilor agricole şi posibilitățile limitate de angajare în afara agriculturii. Astfel, agricultura de subzistență completează lipsa resurselor de trai care ar fi trebuit să fie furnizate de o reţea de asigurări sociale. De aceea, o pondere importantă din exploatațiile din România produc în principal pentru autoconsum: conform rezultatelor din 2007 (Ancheta structurală în agricultură) se aflau în această situație 3,1 milioane de ferme din totalul celor 3,9 milioane înregistrate. În cazul unor produse tipice pentru exploatațiile din România, pentru anul de piață 2010/2011 (Bilanțurile de aprovizionare la producător), utilizarea internă a producției reprezenta 31% la grâu, din care jumătate pentru consum uman, şi 61% la porumb boabe, din care aproape 90% pentru furaje.

O reflectare a nivelului ridicat al autoconsumului din agricultură din perspectiva gospodăriilor populației o reprezintă contribuția la formarea veniturilor gospodăriilor de agricultori în anul 2009 (Ancheta bugetelor de familie), unde pe primul loc era contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii (42,2%), abia pe locul doi fiind veniturile din agricultură (23,0%). Ponderea cheltuielilor alimentare în natură ale gospodăriilor din mediul rural a scăzut totuşi în ultimul deceniu de la 62% în 2001 la 44% în 2009, contribuțiile diferind de la un produs la altul: 30% la pâine, 60% la preparate din carne şi cartofi, 70% la lapte, brânzeturi şi carne proaspătă. Astfel, o bună parte din producția agricolă a României se consumă în gospodăriile țărănești. Deci dacă agricultura are o contribuție de aproximativ 6% din PIB, nu ne putem aştepta la o fiscalizare proporțională a producţiei agricole.

Faptul că APIA (*Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură*) dispune de o situație riguroasă a beneficiarilor plăților directe a făcut ca speranțele unor decidenți politici, în legătură cu posibilitatea unei fiscalizări adecvate a agriculturii, să ia în calcul utilizarea evidenţelor APIA. Se sugera că ar fi posibilă aducerea sub umbrela fiscalității a circa jumătate de milion din cei aproximativ un milion de beneficiari ai plăţilor directe care până în 2012 nu plăteau nici un fel de impozit pe venit şi care, în general, nu este aplicabil persoanelor fizice, dar care era aplicabil persoanelor fizice autorizate, după cum era aplicabil firmelor (persoane juridice) sub forma impozitului pe profit. Dacă teoretic, o astfel de intervenție este logică, în practică ea se dovedește dificilă. Exemplul unei inițiative din 2010, care a sucombat dinainte de a fi reglementată ca atare este relevant. Ministerul Agriculturii, pornind de la analiza datelor APIA, care arăta faptul că sunt mulţi agricultori, persoane fizice, care deţin suprafeţe de zeci şi sute de hectare de teren pentru care primesc subvenţii consistente, dar care nu plătesc impozit pe venit şi care nici nu emit facturi (unii dintre ei ar fi trebuit să se încadreze şi ca plătitori de TVA, după cifra de afaceri estimată), a propus o interpretare a legislaţiei privind desfăşurarea activităţilor economice care presupunea înregistrarea tuturor persoanelor care

primesc subvenţii de la APIA, adică transformarea tuturor acestora în persoane fizice autorizate, care ar fi trebuit să vândă producţia agricolă pe baza unei facturi şi să plătească impozit de 16% pe venitul net obţinut din vânzarea producţiei.

MADR (*Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale*) a pierdut disputa publică stârnită imediat şi a trebuit să recunoască faptul că OUG 44/2008 (**OUG** – *Ordonanță de Urgență a Guvernului*) nu se referă şi la producătorii agricoli care îşi valorifică producţia proprie în pieţe, oboare sau târguri în baza certificatului de producător. Privind în urmă, este evident că măsura înregistrării ca persoane fizice autorizate a tuturor beneficiarilor de plăţi directe ar fi fost exagerată, mai ales că mulţi dintre ei nu vând decât o mică parte din producţie (şi nici măcar în pieţele ţărăneşti). Totuşi, aceste mici cantităţi preluate de la un număr mare de mici agricultori alimentează involuntar o piaţă gri, dominată de intermediari, asupra cărora controalele diferitelor instituţii ale statului par să nu aibă efecte decisive. Astfel, în timpul recoltării cerealelor din 2010, a fost pus în aplicare un plan de acţiune naţional pentru prevenirea şi combaterea ilegalităţilor din domeniul producerii, depozitării şi comercializării produselor cerealiere. Principalele nereguli depistate în cadrul verificărilor mijloacelor de transport sau operatorilor economici (producători agricoli, depozite de cereale, mori, unităţi de comercializare a pâinii) au fost: neevidențierea cerealelor, a produselor finite şi a materiilor prime în actele contabile şi nici în actele care însoțeau transporturile. Deşi au fost suspendate sau anulate autorizaţiile de depozit, au fost confiscate mijloace de transport, au fost date amenzi, avertismente şi au fost confiscate importante cantităţi de cereale sau făină, evaziunea nu a putut fi redusă considerabil decât după introducerea taxării inverse.

Pe de altă parte, înregistrarea ca persoană fizică autorizată a beneficiarilor măsurilor de dezvoltare rurală (Măsura 141 este cel mai bun exemplu, beneficiarii acesteia trebuind să demonstreze cu facturi creşterea nivelului producţiei comercializate) a produs situaţii greu de interpretat în legătură cu aplicarea prevederilor privind impozitarea agricultorilor. Într-un final (martie 2012) Ministerul de Finanţe ar fi acceptat ca PFA să fie tratate la fel ca persoanele fizice pentru veniturile obţinute din agricultură. Totuşi, această interpretare a fost una valabilă doar pentru anii 2011-2012, urmând ca din 2013 să fie introdusă o formă de impozitare simplă, dar aplicabilă tuturor celor ce produc pentru piaţă.

Până în 2012 micii producători care valorificau produsele în pieţe sau direct către consumatorii finali erau exceptaţi de la plata impozitului, ei plătind anumite contribuţii sub forma taxelor de eliberare a certificatului de producător, taxelor de acces la pieţe. Conform Codului Fiscal în vigoare până în 2013, veniturile impozabile din agricultură erau cele obţinute din agricultura intensivă (cultivarea şi valorificarea florilor, legumelor şi zarzavaturilor, în sere şi solarii special destinate acestor scopuri şi/sau în sistem irigat etc.), precum şi cele realizate de producătorii care vând către unităţi specializate de colectare sau producţie, fiind exceptaţi de la plata impozitului micii producatori care vindeau produsele în pieţe sau direct către consumatorii finali. Impozitul se calcula atât pe bază de norme de venit, cât şi în sistem real, cazul din urmă fiind cel mai răspândit: agricultorii vindeau producția pe baza unui borderou de achiziții către intermediari, care erau obligaţi ca la sfârșitul lunii să calculeze prin reținere la sursă aplicând cota de 2% asupra valorii produselor şi să vireze acest impozit, împreună cu cei 5,5% din valoarea produselor care mergeau la fondul de sănătate.

Modificarea la începutul anului 2013 a Codului Fiscal, prin OG 8/2013 (**OG** – *Ordonanța Guvernului*), a introdus noi prevederi în privinţa impozitării veniturilor din activităţile agricole. Au fost incluse în sfera veniturilor impozabile veniturile obţinute din creşterea animalelor, silvicultură şi piscicultură, ceea ce reprezintă o măsură echitabilă. În noul sistem, Ministerul Finanțelor a realizat o estimare atât a veniturilor pe care un agricultor le-ar putea obține

din exploatațiile care depăşesc anumite praguri de mărime, cât şi a cheltuielilor presupuse pentru obținerea acestora. Astfel, s-a calculat venitul net, generându-se normele de venit pe unitatea de suprafaţă (ha) /cap de animal/ număr familii albine. Asupra acestui venit net, se aplică un impozit de 16% şi o cotă de 5,5% pentru contribuţiile la fondul de sănătate. Privind situaţia de ansamblu, dacă producătorii de legume în solarii erau şi înainte impozitaţi pe baza normelor de venit (deci ştiu procedurile de urmat), provocarea pentru administraţia fiscală o va constitui introducerea acestui regim pentru un mare număr de fermieri care nu au experienţa declaraţiilor fiscale şi a plăţilor.

Concluzii

Diversitatea exploatațiilor agricole, ca dimensiune comercială şi ca organizare a afacerii, impune existenta unor sisteme de impozitare a veniturilor adaptate realităților din România. Regimul impozitării forfetare, pe bază de norme de venit, introdus în 2013 pentru persoanele fizice, trebuie implementat deocamdată (chiar dacă pregătirea introducerii lui nu a fost corespunzătoare) şi adaptat la nivel regional. De asemenea este de luat în calcul reintroducerea posibilității de impozitare simplificată în regim real a veniturilor obținute de persoanele fizice autorizate din agricultură, pentru a stimula înregistrarea fermierilor ca PFA (*Persoană fizică autorizată*), asigurând coerența între condiţiile impuse beneficiarilor PNDR (*Program Național de Dezvoltare Rurală*) şi regimul fiscal. Regimul de impozitare normal (impozitul pe profit) ar trebui impus în timp tuturor exploatațiilor care depăşesc un anumit prag al încasărilor (de exemplu, echivalentul a 300 mii de euro). Astfel, regimul impozitării forfetare pe bază de norme de venit, introdus în 2013 pentru persoanele fizice, ar trebui înlocuit pe termen mediu cu un sistem echitabil de impozitare în sistem real, care să țină cont de veniturile efectiv realizate și de contribuția fiecărui agricultor la realizarea bunurilor publice de care beneficiază întreaga societate.

Deşi taxa pe valoare adăugată, care este un impozit pe consum, nu ar trebui să-i afecteze pe producătorii agricoli, interacţiunea pe anumite pieţe dintre producătorii plătitori de TVA şi cei neplătitori generează anumite distorsiuni, chiar dacă neplătitorii de TVA nu îşi recuperează TVA pentru inputurile agricole. De asemenea, regimul diferit al aplicării TVA în tranzacţiile naţionale (taxare normală) faţă de cele intracomunitare (taxare inversă) favorizează evaziunea fiscală, mai ales în cazul produselor agricole şi alimentare care sunt importate printr-o multitudine de firme de mici dimensiuni. Nivelul ridicat al TVA pentru produsele alimentare creşte riscul evaziunii fiscale în România. Faptul că nu există o cotă redusă de TVA pentru produsele alimentare are un dublu efect negativ: asupra consumatorilor (care în medie au venituri mici) şi asupra producătorilor de alimente (care sunt forţaţi să se orienteze spre produsele de calitate inferioară pentru a putea menţine preţurile accesibile). De aceea, este recomandabilă scăderea TVA la alimente, eventual în mai multe etape, începând cu anumite produse (de exemplu, cu produsele de panificație).

Bibliografie

1. BURLOIU, P. Economia Muncii, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1993.
2. CREŢOIU, Gh. Economie politică, Editura Tempus, Bucureşti, 1992.
3. DIDEA, I. Piața muncii în actualizare, Editura Paralela 45, București, 2002.
4. CĂTĂLIN, Z., LAZĂR, Vl. (coord.), Dicţionar de Sociologie, Editura Babel, Bucureşti, 1993.
5. IGNAT, I., POHOAŢĂ, I., PASCARIU, G. Economie Politică, ediţia a II-a, Editura Economică, Bucureşti, 2002.
6. Manual de economie, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1991.
7. BĂBEANU, M., VLĂSCEANU, Gh. Piața muncii, mecanisme reglatoare, Editura Universitaria Craiova, Craiova, 2007.
8. FLORICA, Şt. Economie contemporană. Note de curs (Piaţa şi concurenţa), 2009.

COMPARTIMENTUL

SOCIOLOGIE

CZU 316.2„1925/1965”
DOI 10.5281/zenodo.4389226

ASUPRA SOCIOLOGIEI GENERALE A PERIOADEI 1925-1965. DIFERENŢE FAŢĂ DE SOCIOLOGIILE PERIOADEI PRECEDENTE

Cătălin BORDEIANU
Doctor în filozofie, profesor universitar,
Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *catalinbordeianu1@yahoo.com*
https//orcid.com/0000-0001-5122-5689

Concepțiile despre sociologia generală sunt atât de variate încât cititorul poate deveni foarte confuz în timp ce citește o carte de sociologie. Unii sociologi se ocupă de anumite probleme, în timp ce alții nu se ocupă deloc de ele. Sau, de foarte multe ori, se ocupă doar de un singur aspect al problemelor. În prezentul articol am încercat să explicăm diferitele probleme de interes pentru cititor; în plus, nu am neglijat aspectul istoric al problemelor, deoarece am considerat că ar fi util să arătăm cititorilor modul în care au fost analizate în trecut și modul în care sunt analizate în zilele noastre, prin indicarea soluțiilor sugerate. Nu am dezvoltat nici o problemă de sociologie specială: ne-am ocupat doar de principiile sociologiei generale ca știință și de problemele societății în general, fără a insista asupra unui anumit tip de societate.

Cuvinte-cheie: *sociologie, istoria sociologiei, educație, filosofie, culturi.*

ON THE GENERAL SOCIOLOGY OF THE PERIOD 1925-1965. DIFFERENCES FROM THE SOCIOLOGIES OF THE PREVIOUS PERIOD

The conceptions about general sociology are so varied that the reader can become very confused while reading a book of sociology. Some sociologists deal with certain problems, while others do not deal with it at all. Or, very often they deal with only one aspect of the problems. In this article we have tried to explain the different problems of interest for the reader; moreover, we didn't neglect the historic appearance of the problems because we thought it would be useful to show the readers the way in which they were analyzed in the past and how they are analyzed nowadays, by indicating the solutions that were suggested. We haven't developed any problem of special sociology; we have only dealt with the principles of general sociology as a science and with the problems of society in general without insisting upon a certain type of society.

Keywords: *sociology, history of sociology, education, philosophy, cultures.*

SUR LA SOCIOLOGIE GÉNÉRALE DE LA PÉRIODE 1925-1965. DIFFÉRENCES PAR RAPPORT AUX SOCIOLOGIES DE LA PÉRIODE PRÉCÉDENTE

Les Conceptions de la sociologie générale sont si variées que le lecteur peut devenir très confus en lisant un livre de sociologie. Certains sociologues traitent de certains problèmes, tandis que d'autres ne les traitent pas du tout. Ou, très souvent, ils ne traitent que d'un aspect des problèmes. Dans cet article, nous avons essayé d'expliquer les différentes questions d'intérêt pour le lecteur. De plus, nous n'avons pas négligé l'aspect historique des problèmes, car nous avons pensé qu'il serait utile de montrer aux lecteurs comment ils ont été analysés dans le passé et comment ils sont analysés aujourd'hui, en indiquant les solutions suggérées. Nous n'avons développé aucun problème de sociologie particulier: nous n'avons traité que des principes de la sociologie générale en tant que science et des problèmes de la société en général, sans insister sur un type de société particulier.

***Mots-clés**: sociologie, histoire de la sociologie, éducation, philosophie, cultures.*

ОБ ОБЩЕЙ СОЦИОЛОГИИ ПЕРИОДА 1925-1965 гг. ОТЛИЧИЯ ОТ СОЦИОЛОГИЙ ПРЕДШЕСТВУЮЩЕГО ПЕРИОДА

Представления об общей социологии настолько разнообразны, что читатель может сильно запутаться, листая книгу по социологии. Одни социологи занимаются определенными проблемами, а другие ими вовсе не занимаются. Или, весьма часто, социолог касается только одного аспекта проблемы. В данной статье мы постарались ответить на интересующие читателя вопросы. Помимо этого, мы не обошли стороной исторический аспект проблем, так как посчитали полезным показать читателям, как эти проблемы анализировались в прошлом, и как они рассматриваются сегодня, обозначив и предлагаемые нами способы их решения. Мы не рассматривали вопросы специальной социологии, а проанализировали лишь принципы общей социологии как науки, коснувшись также проблем общества в целом, не настаивая на определенном типе общества.

***Ключевые слова:** социология, история социологии, образование, философия, культуры.*

Introducere

Concepţiile asupra sociologiei generale în literatura de specialitate americană sunt atât de variate încât se poate crea o anume incertitudine. Unii sociologi se ocupă de anumite probleme, pe când alţii tind să le ocolească sau, foarte des, se ocupă de un singur aspect al problemei generale. În prezentul studiu încercăm să explicăm diferite probleme de interes. Mai mult, nu ignorăm aspectul istoric al problemelor, deoarece, credem noi că ar fi util să arătăm în ce modalitate istoria schimbă tiparele analizelor sociologice.

Dimensiuni şi realizări

Dimensiunile şi realizările epistemologice importante în sociologia generală a perioadei 1925–1965 prezintă câteva deosebiri externe şi interne.

Deosebirile externe sunt:

1) o creştere şi proliferare a cercetării şi publicaţiilor sociologice;

2) adaptarea şi introducerea cursurilor sociologice într-un mare număr de universități, colegii şi chiar şcoli;

3) creşterea prestigiului academic şi cultural al sociologiei ca ştiinţă;

4) o activitate crescândă a sociologilor ca experţi în guvern, afaceri, educaţie, drept, medicină, ministere, forţe armate, afaceri externe, sindicate, corporaţii industriale şi aşa mai departe;

5) pătrunderea interpretărilor şi punctelor de vedere sociologice în biologie, psihologie, psihiatrie, istorie, ştiinţă, politică, economie, drept, etică şi filosofie.

Pe scurt, în perioada menţionată, sociologia a realizat o dezvoltare externă rodnică, o lărgire şi o

întărire a prestigiului ei ştiinţific şi importanţei practice sociale.

Este mai dificil să stabilim schimbările interne pe care sociologia generală le-a suferit în această perioadă.

Printre schimbările semnificative par să fi fost următoarele: în comparaţie cu perioada anterioară, cercetarea sociologică s-a concentrat mai mult asupra modalităţilor tehnice de investigare sociologică şi mai puţin asupra descoperirii şi formulării unor mari teorii independente cu privire la problemele socio-culturale fundamentale şi cea mai mare parte a cercetării sociologice s-a ocupat în principal cu probleme „microsociologice“ şi doar o mică parte a ei a investigat probleme fundamentale ale realităţii socio-culturale. În forma ei externă, această preocupare cu fenomene concrete înguste i-a făcut pe mulţi sociologi să evite investigaţiile largi ale formelor şi proceselor socioculturale fundamentale, „marile sisteme sociologice“ şi analiza şi presupoziţiile lor filosofice.

Gândirea sociologică a manifestat, de asemenea, o puternică înclinaţie pentru studierea fenomenelor macrosociologice fundamentale cu toate clarificările implicate în aceste investigaţii şi pentru teoretizarea abstractă în construirea schemelor analitice conceptuale cu un caracter special şi general. Această înclinaţie s-a dovedit atât de larg răspândită încât un sociolog german remarca că s-a ajuns la stadiul de „priveşte, mamă, teoretizez“. Ambele aceste direcţii reciproc contradictorii au existat una lângă alta în cercetarea sociologică şi au fost uneori manifestate de aceiaşi sociologi.

Deosebirile pronunţate dintre variatele şcoli sociologice ale perioadei precedente s-au dovedit mai puţin accentuate. Câteva şcoli şi-au abandonat pretenţiile extremiste, şi-au reconciliat deosebirile lor anterior ireconciliabile şi şi-au sporit căderea de acord cu privire la o serie de aspecte importante ale sociologiei generale. Aceste şcoli au convers spre ceea ce numim, din perspectivă epistemologică, tipul „integral“ al teoriei sociologice, care încorporează şi reuneşte în concepţiile ei mai largi şi mai adecvate ideile valide ale fiecărei şcoli, fără a accepta aserțiunile lor eronate.

Ca rezultat al acestui efort şi convergenţe, redispunerea de astăzi a diferitelor curente de gândire sociologică este, evident, diferită de cea a şcolilor perioadei precedente.

Cercetarea epistemologică recentă asupra sociologiei se caracterizează prin următoarele: cea mai mare parte a acesteia reprezintă o continuare, o variaţie şi o verificare a majorităţii direcţiilor de studiu ale universului uman. Începând cu şcolile istoriciste şi sfârşind cu cele sociologiste, majoritatea cercetărilor epistemologice recente au contribuit la o îmbunătăţire a vechilor metode şi tehnici de investigaţie. O parte mai mică a acestei cercetări a prezentat noi variaţii ale vechilor sisteme de sociologie generală şi specială şi a remodelat formulările uniformităţilor din relaţia diverselor variabile socio-culturale.

În sfârşit, câteva opere ale perioadei la care ne referim, au încercat să construiască noi sisteme de sociologie, să descopere noi metode de înţelegere şi explicaţie a fenomenelor socio-culturale şi să formuleze noi uniformităţi ale relațiilor lor. Cu excepţia posibilă a acestor câtorva opere, aproape întreaga cercetare epistemologică în domeniul socialului reprezintă îmbunătăţiri ale vechilor tehnici sociologice şi reformulări ale vechilor teorii şi uniformităţi. *Aproape nici una dintre ele nu este revoluționară*. Ea ne oferă eşantioane mai vaste şi colecții „de fapte“, sugerează unele îmbunătăţiri ale tehnicilor de intervievare sau de chestionare, ale eşantionării statistice, strângerii datelor şi analizei de conţinut, sau ale cercetării sociometrice, psihometrice, psihodramatice, scalogramatice, grup-dinamice, operaţionale, proiective, cibernetice, semantice, experimentale şi analitice şi ne furnizează o serie de formule probabile ale uniformităţilor, indicelor şi testelor, şi, ca din întâm-

plare, oferă o variantă îmbunătăţită a unei vechi teorii sociologice. Când aceste preluări, îmbunătăţiri şi reformulări sunt privite în lumina curentelor precedente de gândire sociologică, totuşi, se descoperă că ele sunt, în cel mai bun caz, numai îmbunătăţiri ale detaliilor, iar uneori nici măcar atât.

În ciuda unei enorme cantităţi de cercetare epistemologică efectuată în această perioadă, ea a fost, cu excepţiile menţionate, mai degrabă pedestră, epigonică şi alexandriană, decât adevărat creatoare.

Nici un Platon sau Aristotel al sociologiei n-a apărut în această perioadă, n-au apărut nici măcar mari personalități de talia eminenţilor sociologi de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, ca G. Tarde**,** E. Durkheim, M. Weber, V. Pareto[1]**,** M. Scheler, O. Spengler, L. Ward, W. Sumner, W. Dilthey, L. von Wiese, şi alţii.

Cercetarea sociologică a acestei perioade şi-a asumat din ce în ce forma cercetării colective. Datorită participării unei mari armate de cercetători la proiectele de cercetare colectivă, lopeţile automate ale numeroaselor echipe de investigare au excavat o enormă masă de fapte. În această masă, fireşte că s-au găsit câteva granule de aur cognitiv; dar excavațiile au dat la iveală doar câţiva nugeţi de aur, foarte puţine dând peste o vână bogată de cunoştinţe sociologice.

Puţinii nugeţi care au fost descoperiţi sunt, însă, opera cercetătorilor individuali.

Acestea par să fie în general caracteristicile interne ale cercetării sociologice recente, suficiente pentru a ne introduce într-o examinare, evaluare şi critică a principalelor curente ale gândirii sociologice din deceniile II-VI.

Sarcina acestui studiu nu constă, în principal, într-o analiză a unui număr limitat de teorii sociologice individuale[2], ca în studiul critic al principalelor curente de gândire sociologică din domeniul sociologiei generale. Teoriile sociologilor individuali sunt examinate numai în măsura în care servesc ca exemple semnificative pentru fiecare curent al sociologiei generale.

Trei limite ulterioare trebuie menționate: mai întâi, studiul nostru critic se ocupă numai de teoriile epistemologiei sociale. Nu include sociologii speciale (politice, economice, rurale, urbane, etc.), sau lucrări care se ocupă cu probleme (topice) înguste specifice – în afară de cazul în care aceste lucrări se bazează direct sau conţin în ele un sistem semnificativ de sociologie generală. Întregul domeniu al sociologiilor generale şi speciale de astăzi este atât de vast încât pentru a-l cuprinde adecvat ar fi nevoie de munca de o viaţă a unui savant şi de o echipă de investigatori capabili.

În al doilea rând, chiar domeniul sociologiilor generale este studiat aici numai în principalele sale curente. Motivul acestei limitări este acelaşi ca şi pentru prima: domeniul total al teoriilor generale din sociologie este atât de enorm, atât de complicat şi atât de confuz, încât nu există nici o posibilitate de a-l cuprinde în toate ramificaţiile lui într-un articol.

În al treilea rând, teoriile sociologice americane sunt examinate mai amănunţit decât cele ale altor ţări, nu datorită unei superiorităţi a sociologiei americane în comparaţie cu aceste sociologii, ci ignorării, datorită unor factori subiectivi şi obiectivi, ce ţin de limbă, cercetare etc. Acest lucru este valabil

[1] Cătălin Bordeianu, *Introducere în sociologia clasică,* Ed. Junimea, Iași, 1998.

[2] Exemple sunt lucrările următorilor autori: C. şi Z. Loomis, *Modern Social Theories* (Princeton, N. J., 1961); H. E. Barnes, *An Introduction to the History of Sociology* (Chicago, 1948); C. S. Mihamovich, *Social Theories* (Milwakee, Wiis, 1953); K. Agramonte, Estudios, *Theorias Sociologicas* (Rio de Janeiro, 1962); A. Povika, *La Sociologia Contemporanea* (Buenos Aires, 1955; G. Gurvitch şi W. E. Moore, *Twentieth Century Sociology* (New York, 1945); P. Sorokin, *Society, Culture and Personality* (New York, 1962), cap. 1; R. K. Merton, L. Broom, L. S. *Cottrell Jr.* (editori), *Sociology Today* (New York, 1958)

îndeosebi despre investigaţiile sociologilor latino-americani, japonezi, chinezi, arabi şi ale altor sociologi asiatici şi africani. Într-o măsură mai mică, acest lucru este, de asemenea, valabil şi pentru sociologii europeni.

Principalele curente de gândire sociologică ale perioadei

Noua redispunere a variatelor curente de gândire sociologică nu înseamnă că toate şcolile perioadei analizate au dispărut. Înseamnă totuşi, că în decursul perioadei, nu toate s-au dezvoltat şi au înflorit la fel de bine. Unele au fost cultivate pe scară largă, în timp ce altele au fost neglijate într-o mare măsură. Aproape toate şcolile au suferit schimbări remarcabile în principiile, generalizările şi revendicările lor.

Ca un rezultat, harta totală a principalelor curente de gândire sociologică a perioadei 1925–1965 se prezintă întrucâtva diferit de cea a perioadei precedente. Această problemă s-a aflat practic în faţa tuturor autorilor competenţi ai teoriilor sociologice şi a fost rezolvată, bine sau rău, de fiecare, în felul său propriu. Iată câteva exemple ale acestor clasificări:

Don Martindale clasifică principalele tipuri ale teoriilor sociologice în organicism pozitivist, teorie a conflictului, şcoala formată, behaviorism social şi funcţionalism sociologic[3].

C. şi L. Loomis specifică şapte sociologi: analistul tipologic, analistul care generalizează şi specializează, teoreticianul interacţiunii, analistul structural, analistul istoric şi sistematic, analistul instituţiilor şi sistemelor sociale şi teoreticianul acţiunii sociale generale şi sistemelor sociale[4].

A. Cuvillier schiţează următoarele sociologii: biologică, psihologică, durkheimiană, metafizică, sistematică, fenomenologică, relaţională, istorică, behavioristă, sociopsihologică, instinctivă şi personalistă.

N. S. Timasheff distinge curentele neopozitiviste, ecologic, funcţional, analitic, filosofic şi istoric[5].

Paulo Dourado de Gusmod examinează tipurile de teorie sociologică: enciclopedică, organic-evoluţionistă, economică, psihosociologică, realist-sociologică, relaţională, mecanicistă, *verstehende*, culturală, fluctuaţională, ciclică, fenomenologică, sociometrică, epistemologică etc.

C. C. Zimmerman divide principalele curente în static-structurale, neopozitivist-empirice şi neodinamice.

O. D. Duncan şi L. F. Schnore disting direcţiile culturale, behaviorale şi ecologice[6].

Poate că cea mai complexă şi detaliată clasificare a teoriilor sociologice moderne este dată de H. R. Wagner. El divide toate tipurile de teorii sociologice în:

1) **pozitive**, subdivizate în neopozitivism, ecologie umană, funcţionalism structuralist, behaviorism social şi teorie biopsihologică a culturii;

2) **interpretative**, subdivizate în teoria înţelegerii culturale, sociologia interpretativă a acţiunii şi interacţiunii, psihologia socială interpretativă şi fenomenologia socială;

3) **neştiinţifice** sau **evaluative**, subdivizate în teoria social-filosofică, teoria social-ideologică şi teoria umanitarist-reformistă. Fiecare din aceste subclase sunt divizate la rândul lor în câteva subdiviziuni. Întreaga schemă clasificatoare este una

[3] Don Martindale, *The Nature and Types of Sociological Theory,* G. K. Yollschan şi W. Hirch (editori), *Explications in Sociological Change* (Boston, 1964), unde menţionăm divizarea aceste curente în tipurile holistice şi atomistice.

[4] C. şi Z. Loomis, *Modern Social Theories*, ed.cit.

[5] N.S. Timasheff, *Sociological Theory,* Random House, New York, 1967.

[6] Dourado de Gusmond, *Theorias Sociologicas;* O. D. Duncan şi L. F. Schnore, *Cultural, Behavioral and Ecological Approaches, American Journal of Sociology, LXV* (1959), 132-146; şi C. C. Zimmerman, *Contemporary Treds in Sociology*, în J. Roucek (ed.), *Readings in Contemporary American Sociology* (Patterson, N. J., 1962), 3-29.

dintre cele mai detaliate şi mai complicate din câte au fost realizate vreodată[7].

Această multitudine a clasificărilor denotă o situaţie haotică, dar acest lucru este natural şi nu este deloc vrednic de dispreţ. La urma urmei, clasificările fenomenelor multidimensionale şi întrucâtva suprapuse depind, mai întâi, de faptul că numeroasele lor aspecte sunt studiate de un anumit savant. Această deosebire a aspectelor studiate îndreptăţeşte o diversitate a clasificărilor acestor fenomene de diferiţi investigatori.

De asemenea, domeniul total al teoriilor sociologice de astăzi este atât de vast încât cu greu poate fi stăpânit de un singur savant. Majoritatea lor cunosc bine numai unele din numeroasele teorii şi îşi construiesc clasificările acestor teorii fără vreo referire la acelea pe care nu le cunosc. În plus deseori diferiţi sociologi evaluează diferit semnificaţia epistemologică a variatelor teorii, lucru care duce la diferenţe notabile în clasificările lor. Acestea şi alte motive explică numeroasele clasificări diferit schiţate. Deoarece nici una din clasificările existente şi schiţate nu îndeplineşte integral obiectivele studiului nostru asupra acestor teorii, şi deoarece evaluarea noastră asupra importanţei ştiinţifice a diferitelor curente de gândire sociologică diferă, evident, de acelea ale savanţilor din acest domeniu, încercăm să realizăm o regrupare a acestor curente. La urma urmei, aşa cum remarca H. R. Wagner, rolul cognitiv al oricărei clasificări este stabilit de rodnicia ei euristică.

Cele mai semnificative curente ale gândirii epistemologice asupra sociologiei contemporane sunt divizate în următoarele clase principale:

1. Teoriile singularistic atomiste, cu două clase principale:

- Fizicalist-mecanicist
- Cantitativ-atomiste

2. Teoriile sistemice, subdivizate în patru macrosociologii ale sistemelor culturale şi supersistemelor sau civilizațiilor.

- Totalitarism
- Nontotalitarism
- Dicotomic
- Tipologic

3. Teoriile sistematice ale sistemelor sociale, subdivizate în şase clase principale:

- Acţiunea socială şi teoriile analitice
- Teorii funcționalist-structurale şi cele ale nomenclaturii
- Teorii dialectice
- Teorii pseudo-behaviorale (mixte)
- Taxinomii mixte ale sistemelor sociale (grupuri)
- Teorii mixte ale schimbării sociale

4. Sistemul integral al sociologiei culturale şi dinamice.

Fiecare din subclasele acestor curente principale este divizată la rândul ei în câteva subclase.

Această clasificare ţine seama de majoritatea teoriilor semnificative ale perioadei analizate. Astfel, aproape toate teoriile unor asemenea şcoli ca mecanicistă, demografică şi biopsihologică intră în clasa singularist-atomistă, în timp ce majoritatea şcolilor organiciste, sociologiste şi unele şcoli psihosociologiste intră în clasa sistemică. Restul şcolilor, ca geografică, şi alte teorii examinate în acest volum aparţin clasei singularistice sau celei mixt-eclectice. Deoarece multe din teorii par să conveargă spre un nou tip integralist, acestea, împreună cu sistemele integrale de sociologie deja dezvoltate, alcătuiesc clasa integralistă.

Este adevărat că unele teorii puse în aceeaşi clasă diferă una de alta prin câteva caracteristici. Totuşi, aceste deosebiri sunt compensate de o serie de asemănări semnificative. În teoriile epistemologice contemporane, cu cât trăsăturile distinctive ale şcolilor anterioare, de exemplu ale şcolilor psihologice, so-

[7] H. R. Wagner, *Tipuri de Teorie Sociologică*: în vederea unui sistem de clasificare, *American Sociological Review,* October, 1963, 735-742.

ciologice, şi psihosociale, sunt mai bine atenuate şi topite între ele, cu atât sunt mai adecvate concepţiile despre teoriile psihosociologiste sau integraliste.

Concluzii

În locul caracteristicilor specifice anterioare ale fiecărei „şcoli“, noi trăsături – de conţinut şi metodologice – au devenit *diferentia specifica* importantă a teoriilor epistemologiei contemporane. Clasificarea schiţată permite gruparea şi subgruparea acestor teorii sociologice americane din prima jumătate a secolului trecut în conformitate cu aceste noi *diferentia specifica* asupra cărora vom insista într-un studiu ulterior.

Referințe bibliografice

1. AGRAMONTE, K. *Estudios, Theorias Sociologicas* (Rio de Janeiro, 1962).
2. BORDEIANU, C. *Introducere în sociologia clasică,* Ed. Junimea, Iaşi, 1998.
3. BARNES, H.E. *An Introduction to the History of Sociology* (Chicago, 1948).
4. GURVITCH, G., şi MOORE, W.E. *Twentieth Century Sociology* (New York, 1945).
5. Dourado de Gusmond, *Theorias Sociologicas*; O. D. Duncan şi L. F. Schnore, *Cultural, Behavioral and Ecological Approaches, American Journal of Sociology,* LXV (1959).
6. LOOMIS, C. şi Z. *Modern Social Theories* (Princeton, N. J., 1961).
7. Don Martindale, *The Nature and Types of Sociological Theory*, G. K. Yollschan şi W. Hirch (editori), *Explications in Sociological Change* (Boston, 1964).
8. MERTON, R.K., BROOM, L., COTTRELL Jr., L.S. (editori), *Sociology Today* (New York, 1958).
9. MIHAMOVICH, C.S. *Social Theories* (Milwakee, Wiis, 1953).
10. POVIKA, A. *La Sociologia Contemporanea* (Buenos Aires, 1955).
11. SOROKIN, P. *Society, Culture and Personality* (New York, 1962).
12. TIMASHEFF, N.S. *Sociological Theory*, Random House, New York, 1967.
13. WAGNER, H.R. *Tipuri de Teorie Sociologică, American Sociological Review*, October, 1963, 735-742.
14. ZIMMERMAN, C.C. *Contemporary Treds in Sociology*, în J. Roucek (ed.), *Readings in Contemporary American Sociology* (Patterson, N. J., 1962), 3-29.

CZU 316.2
DOI 10.5281/zenodo.4429493

DESCOPERIREA SOCIOLOGIEI: AUGUSTE COMTE

Ştefan Alexandru BĂIŞANU
Doctor, conferențiar universitar,
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România
e-mail: *baisanu@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-4230-6249

Acest articol prezintă o scurtă privire de ansamblu asupra fundamentelor sociologiei ca știință. Auguste Comte este considerat primul filosof al științei, în sensul modern al termenului. Influențat de socialistul utopic Henri Saint-Simon, Comte a dezvoltat o filozofie pozitivă în încercarea de a media starea generală a răului social în timpul Revoluției Franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a avut o influență majoră asupra modului de gândire al unor filozofi reprezentativi în secolul al XIX-lea. Conceptul său de sociologie și evoluționism social a dat tonul primilor teoreticieni sociali, antropologi. Teoriile sociale ale lui Comte au culminat cu „religia umanității”, care prefigurează dezvoltarea non-teistică, umanist-religioasă și secular-umanistă a organizațiilor din secolul al XIX-lea. Comte pare să fi inventat cuvântul altruism. Sociologia devine, în timp, un fel de psihologie, dar o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului, ci pe analiza subiectului universal, a umanității și a istoriei sale. Sociologia este astfel o filozofie a istoriei sau știința umanității luată în considerare în evoluția sa. Sociologia este punctul culminant și rezumatul tuturor științelor care au precedat-o. Sociologia devine astfel o știință unică. Știința umanității este centrul în jurul căruia sunt ordonate toate celelalte științe.

Cuvinte-cheie: *Auguste Comte, sociologie, istoria sociologiei, educație, filosofie, evoluționism social.*

THE DISCOVERY OF SOCIOLOGY: AUGUSTE COMTE

This article presents a brief overview of the foundations of sociology as a science. Auguste Comte is regarded as the first philosopher of science, in the modern sense of the term. Influenced by the utopian socialist Henri Saint-Simon, Comte developed a positive philosophy in an attempt to mediate the general state of social evil during the French Revolution, creating a new science-based social doctrine. Comte was a major influence on the way of thinking of some representative philosophers in the 19th century. His concept of Sociology and social evolutionism set the tone for the first social theorists an anthropologists. Comte's social theories culminated in the „religion of humanity”, which foreshadowed the non-theistic, humanist-religious, and secular-humanist development of 19th-century organizations. Comte seems to have coined the word altruism. Sociology becomes, in time, a kind of psychology, but a psychology that is not based on the introspective analysis of the individual but on the analysis of the universal subject, humanity and its history. Sociology is thus a philosophy of history or the science of humanity considered in its evolution. Sociology is the culmination and summary of all the sciences that preceded it. Sociology thus becomes a unique science. The science of humanity is the center around which all other sciences are ordered.

Keywords: *Auguste Comte, sociology, history of sociology, education, philosophy, social evolutionism.*

LA DÉCOUVERTE DE LA SOCIOLOGIE: AUGUSTE COMTE

Cet article présente un bref aperçu des fondements de la sociologie en tant que science. Auguste Comte est considéré comme le premier philosophe des sciences au sens moderne du terme. Influencé par le socialiste utopique Henri Saint-

Simon, Comte a développé une philosophie positive dans une tentative de médiation de l'état général du mal social pendant la Révolution française, créant une nouvelle doctrine sociale basée sur la science. Comte a eu une influence majeure sur la pensée de certains philosophes représentatifs au XIXe siècle. Son concept de sociologie et d'évolutionnisme social a donné le ton aux premiers théoriciens sociaux, les anthropologues. Les théories sociales de Comte ont abouti à la "religion de l'humanité", qui préfigurait le développement non théiste, humaniste-religieux et laïc-humaniste des organisations du XIXe siècle. Comte semble avoir inventé le mot altruisme. La sociologie devient, au fil du temps, une sorte de psychologie, mais une psychologie qui n'est pas basée sur l'analyse introspective de l'individu, mais sur l'analyse du sujet universel, d'humanité et de son histoire. La sociologie est donc une philosophie de l'histoire ou la science de l'humanité prise en compte dans son évolution. La sociologie est l'aboutissement et le résumé de toutes les sciences qui l'ont précédée. la sociologie devient ainsi une science unique. La science de l'humanité est le centre autour duquel toutes les autres sciences sont commandés.

Mots-clés: *Auguste Comte, sociologie, histoire de la sociologie, éducation, philosophie, évolutionnisme social.*

ОТКРЫТИЕ СОЦИОЛОГИИ: ОГЮСТ КОНТ

В данной статье представлен краткий обзор основ социологии как науки. Огюст Конт считается первым философом науки в современном понимании этого слова. Под влиянием социалиста-утописта Анри Сен-Симона Конт разработал позитивную философию в стремлении смягчить общее состояние социального зла во время Французской революции, создав новую научно обоснованную социальную доктрину. Конт оказал большое влияние на мышление некоторых авторитетных философов девятнадцатого века. Его концепции социологии и социального эволюционизма задали тон первым социальным теоретикам, антропологам. Социальные теории Конта достигли высшей точки в «религии гуманности», которая предвосхитила нетеистическое, гуманистически-религиозное и светско-гуманистическое развитие организаций девятнадцатого века. По всей вероятности, Конт изобрел и слово «альтруизм». Впоследствии, социология становится своего рода психологией, но психологией, основанной не на интроспективном анализе личности, а на анализе универсального субъекта, человечества и его истории. Таким образом, социология становится философией истории или наукой о человеке, принимаемой во внимание в ее развитии. Это кульминация и обобщение всех предшествовавших ей наук. Следовательно, социология становится уникальной наукой. Наука о человечестве - это центр, вокруг которого существуют все остальные науки.

Ключевые слова: *Огюст Конт, социология, история социологии, образование, философия, социальный эволюционизм.*

Introducere

În prezenta cercetare intenționăm să realizăm o scurtă privire de ansamblu asupra fundamentelor sociologiei ca știință. Auguste Comte este considerat primul filosof al științei, în sensul modern al termenului. Influențat de socialistul utopic Henri Saint-Simon, Comte a dezvoltat o filozofie pozitivă în încercarea de a media starea generală a răului social în timpul Revoluției Franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a avut o influență majoră asupra modului de gândire al unor filozofi reprezentativi în secolul al XIX-lea. Conceptul său de sociologie și evoluționism social a dat tonul primilor teoreticieni sociali, antropologi. Teoriile sociale ale lui Comte au culminat cu „religia umanității", care prefigurează dezvoltarea non-teistică, umanist-religioasă și secular-umanistă a organizațiilor din secolul al XIX-lea. Comte pare să fi inventat cuvântul altruism. Sociologia devine, în timp, un fel de psihologie, dar o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului, ci pe analiza subiectului universal, a umanității și a istoriei sale. Sociologia este astfel o filozofie a istoriei sau știința umanității luată în considerare în evoluția sa. Sociologia este punctul culminant și rezumatul tuturor științelor care au precedat-o. Sociologia devine astfel o știință uni-

că. Știința umanității este centrul în jurul căruia sunt ordonate toate celelalte științe.

Idei și discuții

Auguste Comte[1] vede rolul sociologiei în descoperirea legilor fenomenelor şi nu în aplicarea lor posibilă în vederea înlăturării anarhiei politice. Pentru el sociologia trebuie separată de politică tot aşa cum a fost separată medicina de fiziologie. Știința trebuie separată de arta corespunzătoare, deşi arta precede ştiinţa. În domeniul social multă vreme ştiinţa socială nu a fost decât o interpretare mai mult sau mai puţin artistică a politicii.

O problemă deosebită în faţa căreia a stat Comte şi pe care nu a rezolvat-o decât parţial, a fost aceea a definirii faptului social, a fenomenului sociologic. El fusese foarte atent la definirea faptului fizic, chimic, biologic. Fenomenul sociologic este cel mai complicat dintre toate celelalte. În faţa greutăţii definirii fenomenului sociologic, Comte procedează prin eliminare. Sunt sociale fenomenele cele mai complicate accesibile nouă şi care, nefiind studiate de ştiinţele precedente, formează obiectul sociologiei.

Un lucru important în definirea faptului sociologic şi o contribuţie a lui Auguste Comte este faptul că el nu pleacă de la individ pentru a defini socialul, ci de la social pentru a explica individul. Individul este o abstracţie, realitatea adevărată fiind societatea. Nu trebuie să explicăm umanitatea prin om ci, din contră, omul prin umanitate. De aici rezultă că toate fenomenele umane sunt sociologice. Individul izolat nu poate fi obiect de ştiinţă socială, ci numai de biologie. În bună parte, a defini fenomenul social înseamnă a stabili raporturile dintre biologie şi sociologie.

Raporturile dintre sociologie şi biologie sunt, la A. Comte, destul de strânse. Pe de o parte eşecul lui Montesquieu[2] şi Condorcet[3] în întemeierea sociologiei se explică, în bună parte, prin lipsa de dezvoltare a biologiei, iar pe de altă parte, funcţiile intelectuale şi morale, adică partea cea mai înaltă a biologicului la om, nu pot fi explicate decât din punct de vedere sociologic. Aici se întâlnesc biologicul şi sociologicul pe un teren oarecum comun.

De aici pericolul de a se considera sociologia ca o simplă extindere a biologiei care ar avea să se ocupe şi de funcţiile intelectuale şi morale. Științele zise morale, adică istoria, dreptul, economia politică etc, se bazează pe aceste funcţii care, se spune, s-ar reduce la funcţii biologice.

[1] Isidore Marie Auguste François Xavier Comte (1798-1857) a fost un filosof francez care a fondat disciplina praxeologie și *doctrina pozitivistă*. El este privit ca fiind primul filosof al științei, în sensul modern al termenului. Influențat de socialistul utopic Henri Saint-Simon, Comte a dezvoltat filozofia pozitivă în încercarea de a remedia starea generală de rău social din perioada Revoluției Franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a fost o influență majoră asupra gândirii unor filosofi reprezentativi pentru secolul 19, cum ar fi Karl Marx, John Stuart Mill și George Eliot. Conceptul său de Sociologie și evoluţionismul social au dat tonul pentru primii teoreticieni sociali și antropologi, cum ar fi Harriet Martineau și Herbert Spencer, care evoluează în sociologia academică modernă prezentată de Émile Durkheim ca practică și obiectiv de cercetare socială. Teoriile sociale ale lui Comte au culminat cu „religia umanității", care a prevestit dezvoltarea non-teistă, umanist-religioasă și laic-umanistă a unor organizații din secolul 19. Comte pare să fi inventat cuvântul *altruism*.

[2] Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède și de Montesquieu (1689-1755), denumit în general Montesquieu, a fost un avocat francez, om de litere și filozof politic, care a trăit în Epoca Luminilor. El este cunoscut pentru teoria separației puterilor, care este introdusă în mai multe constituții din întreaga lume. Este recunoscut și pentru faptul că scrierile sale au asigurat cuvântului „despotism" un loc în lexiconul politic.

[3] Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, Marchiz de Condorcet (1743-1794), cunoscut sub numele de Nicolas de Condorcet, a fost un filosof francez, matematician și politolog timpuriu, a cărui *metodă de Condorcet* în analiza votului selectează candidatul care va câștiga în alegeri run-off. Spre deosebire de mulți dintre contemporanii săi, el a pledat pentru o economie liberală, instruire publică liberă și egală, constituționalism și drepturi egale pentru femei și oameni de toate rasele. Ideile și scrierile sale au întruchipat idealurile Epocii Luminilor și ale raționalismului.

După Auguste Comte sociologia poate tot atât de puţin să fie redusă la biologie, pe cât biologia nu poate fi redusă la chimie. Viaţa socială are legi proprii, deşi se supune şi legilor celor mai generale, care sunt comune şi fenomenelor studiate de ştiinţele constituite anterior. Dacă nu s-ar cunoaşte decât societăţile animale, atunci poate că sociologia acestor societăți ar putea fi considerată ca o prelungire a biologiei. Aceasta este, însă, imposibil, în cazul societăților umane în care dezvoltarea omului, adică a funcțiilor sale intelectuale şi morale, se face în societate, realizând dezvoltarea umanității. Aceste funcţii nu pot fi studiate de biologie şi ele cer, pentru a fi înțelese, o metodă nouă, anume metoda observaţiei istorice.

Cu toate acestea, Auguste Comte consideră societatea umană ca un organism colectiv, ca un organism unic. Acesta se deosebeşte de organismul individual prin perpetuitatea lui aproape indifinită. Specia umană reprezintă o unitate socială imensă şi eternă în timp şi spaţiu. Diversele ei organe, indivizii şi naţiunile, sunt unite printr-o solidaritate universală şi comună la evoluţia umanităţii.

Comte adoptă ideea lui Condorcet care considera specia umană ca o unică fiinţă ce evoluează, o „imensă unitate socială" şi, deşi el avertizează contra analogiilor vicioase între organismul individual şi această unitate socială, totuşi a căutat adesea în organismul social ţesuturi şi aparate echivalente celor din organismul individual.

Cu toate acestea Auguste Comte a dat o mare atenţie caracterului specific al realităţii sociale care nu poate fi sesizată cu metoda biologică. Cu ajutorul metodei biologice nu poate fi surprinsă specificitatea socialului, influenţa continuă a generaţiilor umane una asupra celeilalte şi de aceea se face apel la analiza istorică. *Fără istorie nu există sociologie*. A reduce sociologia la biologie înseamnă a anula trecutul social. Fără îndoială că omul se deosebeşte de celelalte animale prin perfecţiunea organizării sale şi, în acest sens, fizica socială, adică studiul dezvoltării speciei umane, este o ramură a fiziologiei, istoria civilizaţiei fiind urmarea istoriei naturale a omului. Nu trebuie însă uitat că istoria nu poate fi dedusă din fiziologie.

Exact aşa cum obiectul biologiei a impus cercetătorilor să ia în consideraţie întregul şi să meargă de la acesta spre părţi, tot aşa obiectul sociologiei determină metoda cu care poate fi abordat acest obiect. În biologie cercetătorii au trebuit să ţină seamă de consensul vital. Acelaşi lucru trebuie avut în vedere şi în sociologie, unde consensul social este încă şi mai strâns, cu toate că elementele din care se compune societatea, adică indivizii, par mai uşor de separat decât elementele fiinţei biologice.

Metoda sociologică trebuie, deci, să considere întregul, să ţină seama de diversele aspecte sociale, atât în statica socială cât şi în dinamica socială, să studieze corelaţia fenomenelor sociale. Considerarea numai a unor aspecte, studierea izolată a unei serii de fenomene ca, de exemplu, cele economice, politice etc, duce la sterilitate, nu ţine seama de necesitatea considerării întregului, înseamnă fărâmiţarea întregului printr-o metodă care este caracteristică ştiinţelor ce se ocupă cu lumea anorganică. Fără îndoială că legile cele mai generale trebuiesc cunoscute primele, însă oprirea la ele duce la nesocotirea legilor particulare ale fenomenelor mai complexe.

Sociologia, ocupându-se cu fenomenele cele mai complexe, utilizează procedeele folosite de ştiinţele precedente, însă are şi altele la dispoziţie, cerute de această complexitate. Ba, mai mult, fiind ştiinţa finală, ea utilizează metoda pozitivă în totalitatea ei.

Sociologia cere ca cercetătorul ei să fie școlit la metodele celorlalte discipline, de la matematică până la biologie, de la care învăţăm metoda comparativă. În felul acesta sociologul vede ascensiunea metodică ce duce spiritul uman din treaptă în treaptă până la ştiinţa socială. Aici, dezvoltarea intelectuală a individului reproduce dezvoltarea intelectuală a speciei.

Sociologia utilizează metodele ştiinţelor anterioare dar nu se poate opri numai la ele, cum credea Laplace[4], care folosea calculul probabilităților în studiul fenomenelor istorice. Sociologia învaţă de la ştiinţele anterioare să folosească metoda observaţiei. Ea nu uită însă că observația nu este uşoară, că pentru a observa faptele, trebuie să le concepem ca independente de trăirile noastre, de conştiinţa individuală. Pentru aceasta spiritul trebuie, oarecum, să construiască, în prealabil, ceea ce vrea să vadă. Faptul ce nu cade sub observație nu poate fi prins dacă nu avem în prealabil prezentă în gând o teorie prestabilită. Teoria înseamnă legătura faptelor precedente cu cele următoare. În sociologie, prin urmare, trebuie determinate deodată faptele şi legile. Faptele sunt sterile, inabordabile, dacă nu sunt, în prealabil, prinse în indicaţii speculative necesare observării lor. Prin urmare, vederea de ansamblu precede observaţia. Educaţia ştiinţifică deprinsă de sociolog din cultivarea celorlalte ştiinţe, îl învaţă să observe faptele sociale, conexiunea diverselor aspecte sociale.

Experimentul nu poate fi direct folosit în sociologie. Se utilizează însă experimentul indirect, care constă în observarea cazurilor patologice, perturbarea survenită prin cauze accidentale sau progrese. Aşa sunt revoluţiile, care corespund bolilor organismelor vii.

Studiul cazurilor patologice în viaţa socială înlesneşte experimentul deoarece, conform principiului lui Brousais[5], patologul ascultă de aceleaşi legi ca şi fenomenul normal. Prin urmare, şi aici observarea şi studierea patologicului este subordonată concepțiilor raționale, legilor sociologice.

Comparaţia, metoda comparativă, care a dat rezultate în biologie, poate să fie utilizată şi în sociologie. Deşi evoluţia umană este unică, totuşi, în diverse locuri şi în timpuri diferite, umanitatea se află pe trepte diferite de evoluţie, trepte care pot fi comparate util între ele. Şi aici observarea, comparaţia, este precedată de o concepţie noţională a evoluţiei umanităţii.

Observarea, experimentarea, comparaţia sunt precedate, deci, de teoretic, de o concepţie raţională despre evoluţia umanităţii. Concepţia aceasta raţională este rezultatul unei metode proprii fenomenelor sociale şi cu care se desăvârşeşte metoda pozitivă. Această metodă este cea istorică.

Metoda istorică îl duce pe Auguste Comte la examinarea istoriei. El arată că sociologia este o ştiinţă abstractă, că istoria, care este procedeul ei esenţial, nu poate fi istorie pur narativă. Există două feluri de istorie, două moduri de a concepe istoria: unul abstract şi altul concret. Modul concret tinde să povestească în ordine cronologică o anumită suită de evenimente. Altă formă de istorie, care încă nu există, urmăreşte cercetarea legilor care stăpânesc dezvoltarea socială a speciei umane.

Diferenţa de obiect între aceste două forme de istorie antrenează şi diferenţa de metodă. Dacă *pentru forma narativă* este suficientă povestirea lucrurilor aşa cum s-au petrecut, prezentarea istoriei speciale a diferitelor popoare bazată pe cronicile provinciilor şi a oraşelor, plecarea de la documente, folosirea tuturor surselor şi numai după aceea munca de combinație, *pentru forma abstractă* a istoriei, adică urmărirea înlănțuiri fenomenelor sociale, este nevoie de un alt procedeu. Aici trebuie să se ţină seama de faptul că toate fenomenele se dezvoltă simultan şi se influențează reciproc. Nu ne putem da seama de mersul unui fenomen social fără a fi conceput în

[4] Pierre-Simon, Marchiz de Laplace (1749-1827) a fost un savant francez a cărui operă a fost importantă pentru dezvoltarea matematicii, statisticii, fizicii și astronomiei. El a rezumat și a extins activitatea predecesorilor săi în lucrarea în cinci volume *Mécanique Céleste* (1799-1825). Această lucrare a tradus studiul geometric al mecanicii clasice la una bazată pe calcule, deschizând o gamă mai largă de probleme. În statistică, interpretarea bayesiană a probabilității a fost dezvoltată în principal de Lapace.

[5] François-Joseph-Victor Broussais (1772-1838) a fost un medic francez. Broussais credea în importanța fiziologiei. El credea că bolile au loc atunci când funcțiile normale au eșuat sau au fost modificate. Teoria Broussais, cunoscută sub numele de fiziologie medicală, a susținut că unele boli sunt doar un rezultat al iritării din cauza excitației sau stimulării.

prealabil într-un mod general, mersul ansamblului. De aceea trebuie mai întâi să concepem cât se poate de general dezvoltarea speciei umane, să observăm şi să legăm între ele progresele cele mai importante pe care le-a făcut ea succesiv în diferite direcţii principale. Numai după aceea vom diviza în perioade şi doar fenomenele de observat.

Concluzii

În încheiere menționăm că direcţiile principale diferite au fost numite de Comte, mai târziu, „serii sociale", adică grupele de fenomene sociale dispuse pentru un studiu ştiinţific. Odată formate aceste grupe, sociologul caută să determine după ansamblul faptelor istorice, creşterea continuă a fiecărei dispoziţii sau facultăţi fizice normale, intelectuale sau politice, combinată cu descreşterea indefinită a dispoziţiei sau facultăţii opuse. De exemplu, tendinţa societăţii umane de a trece de la forma războinică la forma industrială, de la religia revelată la religia demonstrată etc. De aici se va scoate previziunea ştiinţifică a triumfului uneia şi decăderea alteia, numai dacă această concluzie este conformă cu legile generale ale evoluţiei umanităţii.

Previziunea nu se poate baza numai pe cunoaşterea prezentului. Aceasta trece la confundarea principalului cu secundarul, „la punerea manifestărilor zgomotoase ale unor progrese mai presus de tendinţele profunde" şi înşelarea asupra caracterului de înflorire a unor instituţii care sunt în realitate în decădere. Înţelegerea Revoluţiei Franceze, de exemplu, nu se poate face numai din perspectiva secolului 18. Numai studiul „seriilor istorice" oferă înţelegerea prezentului şi într-o anumită măsură prevederea viitorului. Ceva mai mult, sociologul trebuie să înveţe să prevadă trecutul, adică să obţină o cunoaştere raţională a lui şi să deducă fiecare situaţie istorică din ansamblul antecedentelor ei. Aceasta este metoda istorică.

Metoda istorică, aşa cum o concepe Comte, este limitată de un postulat ce stă la baza sociologiei sale. Acesta spune că *natura omului evoluează fără a se transforma*. Sociologia lui Comte devine, astfel, *ştiinţa naturii umane*. Sociologia devine un fel de psihologie, însă o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului ci pe analiza subiectului universal, umanitatea şi istoria ei.

Sociologia este, astfel, o filosofie a istoriei sau ştiinţa umanităţii considerată în evoluţia ei. Sociologia este încununarea şi rezumatul tuturor ştiinţelor ce au precedat-o. Sociologia devine, astfel ştiinţă unică, adică filosofie. Ştiinţa umanității este centrul în jurul căruia se ordonează toate celelalte ştiinţe.

Referințe bibliografice

1. ANDREI, P. – *Sociologie generală,* ediţia a IV-a, Editura Polirom şi Fundaţia Academică "Petre Andrei", Iaşi, 1997, *Concepţia lui Max Weber asupra sociologiei".*
2. ANTONI, C. – *From History to Sociology*, London, 1962.
3. BARNES, H.E. – *An Introduction to the History of Sociology,* Chicago Press, 1978.
4. DEMPF, A. – *Les tendances sociales du temps présent* în *Les grands courants de la pensée mondiale contemporaine* sous la direction de M. F. Sciacca, *Les tendances principales* – second volume, Fischbacher & Marzorati, Paris, 1961.
5. DAVY, G. – *Sociologues d'hier et d'aujourd'hui*, Paris, P.U.F., 1950.
6. UNGUREANU, I., COSTEA, Şt. – *Introducere în sociologia contemporană*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985.

COMPARTIMENTUL

MASS-MEDIA ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII

CZU 334.7:316.776
DOI 10.5281/zenodo.4389232

НЕКОТОРОЕ АСПЕКТЫ КОММУНИКАЦИИ КАК ВАЖНЕЙШЕЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННОГО БИЗНЕСА

Victoria TROFIMOV
Doctor în științe, conferențiar universitar
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *victoria.trofimov11@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6360-511X

Наталия КУТАНИНА
Doctorand,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *nkutanina@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6396-5625

В настоящее время трудно переоценить важность делового общения, которое в конечном итоге оказывает влияние на показатели эффективности организации, а также является важным фактором, определяющим уровень удовлетворенности сотрудников своей трудовой деятельностью. В современном деловом мире как части развивающегося информационного общества, коммуникация является неотъемлемым компонентом любых процессов взаимодействия. Но для того, чтобы эти процессы были эффективными, необходимы определенные навыки и культура управления. Важно понимать, как возникают и протекают коммуникационные процессы, а также то, как внешние условия могут влиять на конечные результаты и какие навыки необходимы для эффективного обмена информацией. В изложенном контексте, данная работа направлена на анализ основных функций и типов коммуникации в современной организации, а также на исследование ключевых элементов и этапов самого коммуникационного процесса, которые имеют решающее значение для повышения эффективности управления предприятием в динамичных условиях информационного общества.

Ключевые слова: *информационное общество, коммуникация, деловая коммуникация, управление, бизнес-процесс, обмен информацией.*

UNELE ASPECTE ALE COMUNICĂRII ÎN CALITATE DE COMPONENTĂ IMPORTANTĂ A EFICIENȚEI BUSINESSULUI MODERN

În prezent, este dificil să supraestimăm importanța comunicării de afaceri, care influențează în cele din urmă indicatorii de performanță ai organizației și este, de asemenea, un factor important în determinarea nivelului de satisfacție a

angajaților cu munca lor. În lumea modernă a afacerilor ca parte a societății informaționale în permanentă dezvoltare, comunicarea este o componentă integrantă a oricăror procese de interacțiune. Dar pentru ca aceste procese să fie eficiente, sunt necesare anumite abilități și cultură de management. Este foarte important să înțelegem cum apar și se desfășoară procesele de comunicare, precum și modul în care condițiile externe pot afecta rezultatele finale și ce abilități sunt necesare pentru un schimb eficient de informații. În contextul menționat, prezentul articol vizează analizarea principalelor funcții și tipuri ale comunicării în cadrul organizației moderne, precum și studierea elementelor cheie și a etapelor procesului de comunicare în sine, care sunt cruciale pentru îmbunătățirea eficienței managementului întreprinderii în condițiile dinamice ale societății informaționale.

Cuvinte-cheie: *societate informațională, comunicare, comunicare de afaceri, management, business-proces, schimb de informații.*

SOME ASPECTS OF COMMUNICATION AS AN IMPORTANT COMPONENT OF MODERN BUSINESS EFFICIENCY

At present, it is difficult to overestimate the importance of business communication, which ultimately influences the performance indicators of the organization, and is also an important factor in determining the level of employee satisfaction with their work. In the modern world of business as part of the constantly developing information society, communication is an integral component of any interaction processes. But for these processes to be effective, certain management skills and culture are required. It is very important to understand how communication processes occur and proceed, as well as how external conditions can affect the final results and what skills are needed for an effective exchange of information. In this context, this article is aimed at analyzing the main functions and types of communication in the modern organization, as well as studying the key elements and stages of the communication process itself, which are crucial for improving the efficiency of enterprise management in the dynamic conditions of the information society.

Keywords*: information society, communication, business communication, management, business-process, information exchange.*

QUELQUES ASPECTS DE LA COMMUNICATION EN TANT QU'ÉLÉMENT IMPORTANT DE L'EFFICACITÉ DU BUSINESS MODERNE

À l'heure actuelle, il est difficile de surestimer l'importance de la communication d'entreprise, qui influence en fin de compte les indicateurs de performance de l'organisation, et est également un facteur important pour déterminer le niveau de satisfaction des employés à l'égard de leur travail. Dans le monde moderne des affaires dans le cadre d'une société de l'information en constante évolution, la communication fait partie intégrante de tout processus d'interaction. Mais pour que ces processus soient efficaces, certaines compétences et une culture de gestion sont nécessaires. Il est très important de comprendre comment les processus de communication se produisent et se déroulent, ainsi que comment les conditions externes peuvent affecter les résultats finaux et quelles compétences sont nécessaires pour un échange efficace d'informations. Dans ce contexte, cet article vise à analyser les principales fonctions et types de communication dans l'organisation moderne, ainsi qu'à étudier les éléments clés et les étapes du processus de communication lui-même, qui sont cruciaux pour améliorer l'efficacité de la gestion d'entreprise dans les conditions dynamiques de la société de l'information.

Mots-clés*: société de l'information, communication, communication d'entreprise, gestion, business-process, échange d'informations.*

Введение

В современных реалиях трудно переоценить значение эффективной бизнес-коммуникации, в качестве процесса, который способствует повышению показателей деятельности организации, но также воздействует на уровень удовлетворенности

работников своим трудом и на формирование чувства сопричастности в работе организации. Коммуникация является неотъемлемым компонентом любых процессов взаимодействия, но для того чтобы они стали эффективными, необходимы управленческие навыки. Для этого важно знать механизм развития коммуникационных процессов, характер влияния внешних условий на достигнутые результаты, а также вырабатывать навыки, необходимые для эффективного обмена информацией. В этой связи, данная работа ставит перед собой цель проанализировать основные функции и виды коммуникации в организации, а также ключевые элементы и этапы, возникающие в ее процессе, которые имеют важнейшую роль для повышения управленческой эффективности современного предприятия.

«Бизнес-коммуникация» как производная понятия «коммуникация»

Слово *«коммуникация»* восходит корнями к латинским словам «communicatio» – сообщение, передача и «communicare» – делать общим, беседовать, связывать, сообщать, передавать. [4, с. 6] В широком смысле, данное понятие понимают как обмен знаками, сообщениями и информацией между двумя или более индивидуумами. При этом ключевая роль отводится не столько самому факту коммуникации, сколько её содержанию и результату. [5]

Существует большое количество подходов к определению понятия «коммуникация». К примеру, согласно И. П. Яковлеву и другим исследователям, под коммуникацией в научном смысле слова понимают совокупность исследований роли коммуникации в обществе, имея в виду её развитие, содержание и структуру коммуникационных процессов, использование их средств и т. д. [14, с. 8] С точки зрения С. В. Бориснёва, под коммуникацией следует понимать социально обусловленный процесс передачи и восприятия информации в условиях межличностного и массового общения по различным каналам с помощью разных средств коммуникации. [4, с. 14] Согласно Бакстеру, Силларсу и Вангелисти, коммуникация – это средство, с помощью которого люди конструируют и поддерживают свои отношения. В то же время М. С. Андрианов ограничивает понимание коммуникации исследованиями смысловых аспектов социального взаимодействия. [3, с. 10]

По Николасу Луману, под коммуникацией следует понимать «некое исторически-конкретное протекающее, зависимое от контекста событие» как совокупность действий, характерных только для социальных систем, при осуществлении которых происходит перераспределение знания и незнания, а не связь или передача информации, или перенос «семантических» содержаний от одной обладающей ими психической системы к другой. [10, с. 113-114]

Обобщая, по нашему мнению, *коммуникация* может быть определена как процесс обмена и понимания информации между двумя и более субъектами, с целью мотивирования определенного поведения или влияния на него. Целью коммуникационного процесса можно считать обеспечение понимания информации. Важно отметить, что обмен информацией сам по себе не гарантирует такого понимания и эффективного общения участвующих в обмене сторон. Дело в том, что обмен информацией происходит только в том случае, когда одна сторона предлагает информацию, а другая воспринимает её. Именно поэтому эффективная коммуникация требует от каждой из сторон взаимопонимания, определенных коммуникативных навыков и умений.

В современной, так называемой новой экономике, основанной на всеобъемлющем использовании цифровых технологий (а от этого и другое

ее название - *информационное общество*), все большее распространение получает производный от традиционного понятия коммуникация термин, а именно *бизнес-коммуникация*, или коммуникация в бизнес-контексте. Данное новое понятие охватывает обширный список сфер деятельности, как например, межличностное общение, отношения с клиентами, маркетинг, бренд-менеджмент, поведение потребителей, реклама, связи с общественностью, внутрикорпоративную коммуникацию, репутационный менеджмент, вовлечение сотрудников, ивент-менеджмент и многие другие составляющие. Само понятие бизнес-коммуникации, в реалиях сегодняшнего дня, находится на стыке между областями профессиональной коммуникации и технической коммуникации. Среди каналов, которые используются наиболее часто, можно выделить Интернет и социальные медиа, печатные СМИ, радио, телевидение, «эмбиент»-медиа, «сарафанное радио» и другие прочие формальные и неформальные каналы связи. По нашему мнению, довольно точное и в то же время объемное определение дает Терминологический словарь библиотекаря по социально-экономической тематике, согласно которому бизнес-коммуникация - это взаимодействие субъектов системы информатизации на основе информации в процессе решения задач предпринимательства. [13]

Функции и виды коммуникации в современной организации

Сегодня бизнес-коммуникация является настолько широко используемым понятием и настолько задействована в процессе управления, что ее характеристики уже достаточно хорошо отражены в научной литературе по менеджменту. Таким образом, среди ключевых функций коммуникации, по нашему мнению, представляется важным выделить следующие [12, с. 312]:

- информативная – передача истинных или ложных сведений;
- интерактивная (побудительная) – организация взаимодействия между людьми, к примеру, согласование действий, распределение функций, влияние на настроения, убеждения, поведение собеседника путем использования различных форм воздействия: внушение, приказ, просьба, убеждение;
- перцептивная – восприятие партнерами по общению друг друга и установление на этой основе взаимопонимания;
- экспрессивная – возбуждение или изменение характера эмоциональных переживаний.

В научной тематической литературе также довольно много систематизаций коммуникации по различным признакам. В зависимости от формы общения выделяют вербальную и невербальную коммуникацию. [8, с. 117-121] В зависимости от каналов общения, коммуникация может быть формальной и неформальной. [9, с. 105] По организационному признаку коммуникация может подразделяться на вертикальную, горизонтальную и диагональную. [7, с. 92] С точки зрения направленности общения, коммуникация может быть как восходящей (от подчинённых к руководителю, так и нисходящей (от руководителя к подчинённым). [11, с. 217]

В зависимости от субъекта и средств связи существуют коммуникации с использованием технических средств или информационных технологий, а также межличностные коммуникации. Важно отметить, что коммуникации, которые осуществляются с помощью технических средств и информационных технологий, в современных условиях приобретают важнейшее значение. Как правило, они осуществляются с помощью электронной почты (e-mail), телекоммуникационных систем, управленческих информационных технологий (УИС). Пользуясь такими системами, менеджеры

могут оперативно обращаться к другим сотрудникам за различной информацией, необходимой для решения злободневных проблем. Помимо этого, благодаря вышеуказанным системам, у сотрудников появляется возможность своевременно изучать литературу о современных достижениях в какой-либо интересующей их области, что позволяет сократить время поиска, а также расширить возможности совершенствования современной бизнес среды.

В то же время следует отметить что, в зависимости от вида коммуникации, очень важно отдавать должное внимание различным деталям обмена информацией. Так, если общение происходит активно, в присутствии коммуникаторов, то нужно отводить должное внимание межличностному взаимодействию, где любые мелочи имеют значение - тон разговора, интонация, «язык» глаз и тела, присутствие расстояния между партнерами – официальное, или дающее ощущение комфорта, или его нарушающее, и т.д. Очень важно говорить спокойно, рассудительно, не давить на партнера, не насаждать свою точку зрения любой ценой, но при этом быть активным слушателем и поощрять свободное выражение идей, предложений, возможных выходов их проблематичных ситуаций. Активная межличностная коммуникация имеет ряд значительных преимуществ, так как позволяет сразу «почувствовать» собеседника, увидеть его настроение и реакцию. Ввиду отмеченного, многие руководители предпочитают именно такой вид коммуникации, в том числе при обсуждении официальных проблем.

В то же время, особенно в современном мире и особенно сейчас, когда история подкидывает чрезвычайные условия ведения бизнеса во время пандемии COVID-19, раскрываются с новой амплитудой преимущества неактивных видов бизнес коммуникации и в первую очередь письменной коммуникации посредством интернет ресурсов. При этом также необходимо быть уважительными, даже галантными, внимательно подбирать слова и обращения. В данном случае лучше немного переусердствовать, чем недоиспользовать ресурс учтивости. И одним их обязательных условий выступает абсолютное табу - недопущение грамматических ошибок.

Не меньшую значимость в современном мире имеет и телефонная бизнес коммуникация, где действует особое ограничение – лимит времени. И поэтому возрастает роль корректности, ясности, спокойствия, эффективности построения дискурса, дабы избежать ситуации, что собеседник всегда имеет возможность просто отключить телефон.

Все отмеченные аспекты важно учитывать в процессе коммуникации в современной деловой среде, если высший эшелон менеджмента ставит цель эффективного обмена мнениями и достижения максимально положительных результатов для бизнеса.

Элементы и этапы процесса коммуникации

Для более глубокого понимания процесса обмена информацией и условий его эффективности, авторы обозначили основные элементы и этапы процесса коммуникации. Таким образом, в процессе обмена информацией обычно выделяют четыре ключевых элемента:

- Отправитель – лицо, имеющее намерение передать информацию, идею, сообщение или выразить эмоции, чувства.
- Сообщение – непосредственно сама информация, то есть ясно сформулированная мысль, которая закодирована с помощью символов. Смысл и значение сообщения представляют собой идеи отправителя, факты, ценности, чувства и отношения. При коммуникации отправитель обычно рассчитывает, что сообщение будет получено,

оценено и понято с тем же значением, которое в него было заложено.

- Канал коммуникации, или средство передачи информации – с их помощью информация направляется к заданному адресату. Каналы передачи информации очень различны и их диверсификация имеет явно выраженную тенденцию к росту. Это могут быть телефонная линия, радиоволна, воздух, передающий устную речь, компьютерные сети, каналы доставки письменной корреспонденции и т. д. Канал образует информационную сеть в том случае, если в момент передачи или обмена информацией он связывает более двух организационных единиц.
- Получатель – это лицо, которому предназначена информация и которое интерпретирует её по своему разумению.

Из ключевых этапов обмена информацией можно отметить следующие:

1) Зарождение идеи сообщения.

2) Кодирование информации и выбор канала ее передачи. Кодированием является преобразование передаваемой информации (с помощью различных символов) в послание или сигнал, который может быть передан. В свою очередь, формы кодирования могут быть очень разными – от высоко технологичных кодирующих систем, до на первый взгляд очень простых, но от этого не менее эффективных средств таких как устная речь, текст, рисунок, поступок, жест, улыбка, интонация и т. д. Однако при выборе канала необходимо учитывать, что он должен быть совместим с формой кодирования. Кодом называют совокупность знаков (символов) и система определенных правил, при помощи которых информация может быть представлена (закодирована) для передачи, обработки и хранения (запоминания)». [15]

3) Передача информации – использование выбранного канала коммуникации для доставки сообщения.

4) Декодирование – перевод символов отправителя в мысли получателя. Декодирование включает восприятие послания, его интерпретацию и оценку. Эффективное декодирование предполагает понимание идеи получателем, означающее что смысл сообщения для отправителя и получателя одинаков. Для эффективности обмена информацией особо важно существование обратной связи, при которой отправитель и получатель меняются местами и ролями, и процесс коммуникации осуществляется в обратном порядке, проходя и в этом направлении все этапы обмена информацией.

Свою специфику в современном мире в связи с коммуникацией имеет и понятие *обратная связь* как реакция получателя на сообщение отправителя и учет этой реакции отправителем. Именно обратная связь делает коммуникацию динамичным двусторонним процессом. Она может рассматриваться как сообщение отправителю, которое содержит данные об эффективности акта коммуникации.

Положительная обратная связь информирует, что желаемый результат сообщения достигнут. Отрицательная обратная связь показывает источнику, что желаемый результат сообщения достигнут не был. По нашему мнению, с точки зрения повышения эффективности коммуникации, отрицательная обратная связь имеет не менее важное практическое значение, чем положительная, так как вынуждает стороны общения детализировать и развивать информацию.

В идеальной модели коммуникации, обратная связь должна быть осознанной и поэтому следует тщательно обдумывать ее оптимальную форму, соответствующую ситуации, необходимо планировать возможности ее восприятия партнерами, его ожидаемые реакции, а не полагаться лишь на удобство отправителя. Обратная связь должна устанавливаться без промедления в ответ на конкретный сигнал (особенно, если о ней просят) и

в любом случае она должна характеризоваться доброжелательностью. Сигналами сознательной обратной связи при устной передаче информации бывают уточнение, перефразирование, обобщение, выражение эмоций и другие приемы, показывающие заинтересованность партнера по общению. Поскольку такие сигналы могут быть достаточно слабыми, то за реакцией получателей информационного сообщения нужно внимательно наблюдать и при необходимости усиливать обратную связь новыми элементами.

В последние годы широкое распространение получила модель кодирования/декодирования Стюарта Холла [1, с. 72-79], который по аналогии со схемой товарного производства Карла Маркса предлагает рассматривать коммуникацию с ракурса схемы производства, распространения, потребления и воспроизводства. С этой точки зрения кодирование информации – это момент производства, передача информации – процесс ее распространения, а декодирование – это момент потребления информации. В то время как обратная связь, по мнению авторов, является воплощением воспроизводства информации.

Считаем необходимым отметить еще один существенный аспект, а именно то, что при обмене информацией очень важно эффективное взаимодействие сторон, построение общения таким образом, чтобы осталось обоюдное ощущение взаимопонимания и взаимодействия. Сохранение чувства взаимоуважения особо весомо в ситуации, когда коммуникация касается не очень приятных тем и всегда следует помнить, что, только уважая позиции других, можно достичь самоуважения и самоутверждения.

Заключение

Подводя итоги вышесказанному, считаем важным отметить, что на деле успех коммуникации заключается в реальном отправлении и получении сообщения и установлении взаимопонимания между отправителем и адресатом. Иными словами, чем декодированное получателем сообщение ближе к выраженному отправителем намерению, тем более эффективной может считаться осуществленная коммуникация. Что очень существенно для процесса современного менеджмента, ведь коммуникация - это процесс обмена информацией, знаниями, интеллектуальной собственностью, но также и общечеловеческими ценностями. И она является значимым элементом процесса управления, особенно в условиях информационного общества, так как именно при помощи коммуникации организованная деятельность часто разрозненных субъектов объединяется в единое целое. Помимо этого, коммуникация является средством, с помощью которого модифицируется поведение, осуществляются изменения, а информация приобретает эффективность и способствует реализации конкретных целей. На этом и основывается наш вывод о том, что без эффективной коммуникации управление современным бизнесом невозможно, потому что он, с одной стороны, опирается на существующие и уже сложившиеся формы коммуникации, а с другой – формирует новые формы коммуникации, которые облегчают как совместную деятельность, так и само управление бизнесом. Хотя коммуникация имеет широкое применение во всех областях управления, в менеджменте она особенно важна для осуществления функций руководства и лидерства. И, в конечном итоге, она выступает в качестве одного из краеугольных камней построения современной эффективной деловой среды.

Библиография

1. HALL, S. *Encoding – decoding.* / S. Hall // Culture, Media, Language: WorkingPapersinCulturalStudies. - L.: Hutchinson, 1981. - 311 p.-ISBN 0-09-142071-7

2. RAILEAN, E., TROFIMOV, V. *Provocările societale ale globalizării şi educației în condițiile digitalizării lumii moderne*. În: Moldoscopie. Revistă ştiinţifică recenzată, Categoria B. - Chisinau: Nr. 2 (89), 2020. – Ch., 2020. - P. 134 -142.

3. АНДРИАНОВ, М.С. *Невербальная коммуникация: психология и право*. - М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2007. -256 с. - ISBN 978-5-88230-213-8

4. БОРИСНЁВ, С. В. *Социология коммуникации*: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 270 с. -ISBN 5-238-00513-X

5. КОНТ-СПОНВИЛЬ, А. *Философский словарь*. – М.: Палимпсест, Издательство «Этерна», 2012. – 752 с. – ISBN 978-5-480-00288-1-Режим доступа: https://e-libra.ru/read/377482-filosofskiy-slovar.html

6. МАХЛИНА, С.Т. *Лекции по семиотике культуры и лингвистике* [Электронный ресурс] / С. Т. Махлина – СПб. : СПбКО, 2010 – 468 с. – ISBN 978-5-903983-19-3 – Режим доступа: https://rucont.ru/efd/189830

7. Менеджмент: учебник / Виханский О.С., Наумов А.И. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономистъ, 2006. – 670с. - ISBN 5-98118-131-1

8. МИРОШНИЧЕНКО, А.А. *Бизнес-коммуникация. Мастерство делового общения* [Электронный ресурс]: практическое руководство / А.А. Мирошниченко. –: Книжный мир, 2008. – 384 с. - ISBN 978-5-8041-0307-2 .- Режим доступа: https://rucont.ru/efd/140658

9. МОРОЗОВ, А.В. *Управленческая психология: Учебник*. – М.: Академ. проект; 2013. – 288 с. – ISBN 978-58291-0989-9

10. НАЗАРЧУК, А.В. *Теория коммуникации в современной философии*. – М.: Прогресс-Традиция, 2009. – 320 с. -ISBN 5-89826-299-7

11. *Организационное поведение. Поведение человека на рабочем месте* / Д. В. Ньюстром, К. Дэвис ; пер. с англ. Е. Бугаева, В. Вольский ; ред. Ю. Н. Каптуревский. – СП.: Питер, 2000. – 447 с. – Серия: Теория и практика менеджмента. – ISBN 5-8046-0099-0

12. САМЫГИН, С.И., СТОЛЯРЕНКО, Л.Д. *Психология управления: Учебное пособие.* Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 1997. – 512 с. – ISBN 5-85880-541-8

13. *Терминологический словарь библиотекаря по социально-экономической тематике.* – СП.: Российская национальная библиотека, 2011. – 136 с. - Режим доступа: http://nlr.ru/cat/edict/EcoDict/index1.htm

14. ЯКОВЛЕВ, И.П. *Ключи к общению. Основы теории коммуникаций*. – 2-е изд., перераб. - СП.: Авалон; СП.: Азбука-классика, 2006. – 240 с. - ISBN 5-94860-033-5 (Авалон). - ISBN 5-352-01703-6

15. ЯМПОЛЬСКАЯ, Д., ЗОНИС, М. *Менеджмент*. - Режим доступа: https://www.inventech.ru/lib/management/management-0037/

CZU 070:323.113(478)
DOI 10.5281/zenodo.4429487

DIASPORIC MEDIA: MOLDOVAN EMIGRATED CITIZENS AND CIVIC ACTIVISM

Victor MORARU
Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei
e-mail: *vsm.academy2015@outlook.com*
https://orcid.org/0000-0002-0322-6086

Ecaterina DELEU
Doctorand,
Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *ecaterina.deleu@yahoo.it*
https://orcid.org/0000-0003-4582-4604

The newspapers and magazines published abroad, founded by emigrated Moldovan citizens, bring additional value to the media of the Republic of Moldova, as a source of information and documentation on the realities of the host countries and situation of emigrated people. This phenomenon represents another aspect of the socio-cultural process that is currently happening abroad, with different characteristics at the various stages of the process of integration of Moldovan emigrated citizens.

The purpose of our research is to analyze the appearance and evolution of newspapers and magazines published abroad by Moldovan emigrants, their specificity and typology, the ways of reflecting the situation of migrants, in an attempt to become a bridge between the communities of the host country and the country of origin.

Keywords: *migration, diaspora, diasporic media, moldovan migrants, transnational communication, civic activism.*

PRESA DIN DIASPORĂ: CETĂȚENII MOLDOVENI EMIGRAȚI ȘI ACTIVISMUL CIVIC

Ziarele şi revistele publicate peste hotare, fondate de cetăţenii moldoveni emigraţi, aduc o valoare în plus mass-mediei din Republica Moldova, ca sursă de informare şi de documentare privind realităţile din ţările-gazdă şi situaţia celor emigraţi. Acest fenomen reprezintă un aspect specific al unor procese socio-culturale care se desfăşoară în prezent peste hotare, cu diferite caracteristici la diverse etape ale procesului de integrare a cetăţenilor moldoveni emigraţi.

Scopul cercetării noastre este de a analiza apariţia şi evoluţia unor ziare şi reviste publicate în străinătate de cetăţenii moldoveni emigraţi, specificul şi tipologia lor, modalităţile de reflectare a situaţiei migranţilor, în încercarea lor de a deveni o punte de legătură între comunităţile formate în ţara gazdă, dar şi cu ţara de origine.

Cuvinte-cheie: *migraţie, diaspora, mass-media diasporei, migranţi moldoveni, comunicare transnaţională, activism civic.*

LES MÉDIAS DE LA DIASPORA: CITOYENS MOLDAVES ÉMIGRÉS ET ACTIVISME CIVIQUE

Les journaux et magazines publiés à l'étranger, fondés par des citoyens moldaves émigrés, apportent une valeur supplémentaire aux médias de la République de Moldova, en tant que source d'information et de documentation sur les

réalités des pays d'accueil, ainsi que sur la situation des personnes émigrées. Ce phénomène représente un autre aspect du processus socioculturel qui se déroule actuellement à l'étranger, avec des caractéristiques différentes aux différentes étapes du processus d'intégration des citoyens moldaves émigrés.

Le but de notre recherche est d'analyser l'apparition et l'évolution des journaux et magazines publiés à l'étranger par les citoyens moldaves émigrés, leur spécificité et typologie, les manières de refléter la situation des migrants, dans leur tentative de devenir un pont entre les communautés, dans le pays d'accueil, mais aussi avec le pays d'origine.

***Mots-clés:** migration, diaspora, médias diasporiques, migrants moldaves, communication transnationale, activisme civique.*

МЕДИА ДИАСПОРЫ: МОЛДАВСКИЕ ЭМИГРАНТЫ И ГРАЖДАНСКИЙ АКТИВИЗМ

Издаваемые за границей газеты и журналы, основанные эмигрантами из Молдовы, придают дополнительную ценность средств массовой информации Республики Молдова, как источник информации и документации о реалиях принимающих стран, а также о положении эмигрантов. Этот феномен представляет собой еще один аспект социокультурного процесса, который в настоящее время происходит за границей, с разными характеристиками на разных этапах процесса интеграции молдавских эмигрировавших граждан.

Целью нашего исследования является анализ появления и эволюции газет и журналов, изданы за границей молдавскими эмигрантами, их специфика и типология, способы отражения положения мигрантов, в их попытке стать мостом между сообществами, сформированными в принимающей стране, а также со страной происхождения.

***Ключевые слова:** миграция, диаспора, медиа диаспоры, молдавские мигранты, транснациональная коммуникация, гражданский активизм.*

Introduction

The migration phenomenon is traditionally accompanied by the generation of adjacent phenomena. It is natural that among these is the phenomenon of the media. The media helps migrants in the effort to represent themselves, to set up networks, to recover the communication deficit. In the last two decades, there are more attempts to create communication (online) spaces for migrant communities, and the new media have a special role. The phenomenon of globalization and the evolution of information technologies have accelerated this process. Researchers pointed out the terms as Diasporic media and Diaspora journalism, considering not only TV, radio or print media (newspapers, magazines, etc.), but also the portals and the audio / video / photo platforms for migrants. Some authors insist on considering the media of diaspora as a platform for communication in the host country („a platform for self-expression"), for cultural representation, for combating the stereotypes and clichés. [7, p. 1] They consider them spaces of inclusion, political participation and civic activism. [5, p. 21] Also, Diasporic media „reinforce identities and sense of belonging", „have significant implications for participating (or not) in European societies and transnational communities". [3, p. 481] The researchers emphasize the importance of the media for strengthening diaspora communities, in the sense that they provide open spaces, as an alternative, for the discourses of emigrants. For several reasons, these media are rarely used. However, these media complement other media in the country of origin and in the country of migration. [5] According to a definition of the Diasporic media, these „are produced by and for migrants and deal with issues that are of specific interest to the members of diasporic communities". [1, p. 97] The researches have shown

that Diasporic media tend to go further, beyond borders - to transnational communication. These trends are evident in most migrant communities in many countries. Migrants tend to communicate not only with members of their community, but also with other conationals from other cities, countries, or from the country of origin. Among the aspects that need to be taken into account can be considered the „complexity of connections and networks within the diaspora and beyond", „the complex relation between identity and the media" – „that indicates how media become significant agents for diaspora, identity and community". [4]

Dinamics of diasporic media

The evolution of newspapers and magazines founded by Moldovan emigrated citizens, in general, are part of the Romanian socio-cultural context existing in the migration countries. The aim of our research is to analyze the appearance and evolution of newspapers and magazines published abroad by Moldovan emigrants, the issues addressed, their specificity and typology, their role in the communities formed in the host country, but also the connections with the country of origin. In this research, the main criteria taken into account were chronological criteria (stages of evolution), geographical (country and place of residence), editorial team (founding members), languages (were published only texts in Romanian or in other languages), topics addressed, periodicity of editorial appearances, etc.

Sometimes, one of the stages was the publication of parish bulletins, before the creation of editorial teams with the purpose to publish newspapers or magazines In some communities, for example in Canada, have been published brochures (as the authors called them), available online, with a certain periodicity (three editions have already appeared: 2015 -2016, 2016-2017 and 2017-2018). Their purpose is to publish useful and interesting information for the community - from the Republic of Moldova and from the country of residence, and also to promote remarkable integration stories, cultural events, educational activities with children, etc.

We must note the constant interest of the Moldovan media in what is happening in the diaspora. As the „Mediacritica" portal writes, the issue of migration becomes much more than a news topic and the national press has an important role in building bridges between the emigrants and the country of origin. But there are also risk factors - especially in election campaigns. Subjects related to the diaspora are exploited by political parties according to their own interests, trying to obtain dividends and involving the diaspora in various political intrigues. In such cases, we are talking about a certain illusion of values and promotion of false values, in the country of origin and in the host country. Another risk factor is the drastic decrease of the number of those who read the written press in the Republic of Moldova. According to a study, recently published, in the Republic of Moldova the print media is read less than in other countries - only 1 out of 3 Moldovan citizens regularly read the printed newspapers and only 1 out of 10 - local magazines.

The evolution of publications abroad in Romanian language has a long, complex history, with different purposes and topics, influenced, for the most part, by the historical context. The great historical events, the social transformations were reflected. Can be indicated in this context the publication of newspapers and magazines by young Romanians who emigrated after the 1848 revolution, including students - in Paris, France („România viitoare", „Junimea română", „Buciumul", „Opiniunea", „Republica română", etc.), in Brussels, Belgium („L'Ètoile du Danube"), in Turkey („Conservatorul"). [8] Some publications from abroad appeared only for a short period (1918-1919), being financially supported by

the Romanian state, in order to promote national ideals. Is relevant the appearance in 1918-1919 of some publications in the Russian space -„Gazeta Transilvaniei şi a Bucovinei" (Chelyabinsk), „Vestitorul" (Irkutsk), „Neamul Românesc" (Irkutsk – Vladivostok) etc. Another publication appeared in Moscow in 1917 - „Foaia ţăranului", another publication in St. Petersburg - „L'Entente". „România Mare" was published in Kiev, Ukraine (later in Paris, France). Two publications have appeared in Europe: in Italy, „Neamul românesc", and in Germany - the magazine „Orizonturi noi". [8]

The numerous Bessarabian periodicals was published abroad – in France, Belgium, Germany, Russia and Ukraine. [2] They were based on „enthusiastic starts" of the authors and did not receive any support from the country of origin.

A specific stage in the history of the Romanian press abroad is the Romanian exile - with many titles of newspaper and magazine, including the magazine „Agora" (USA), with the collaboration of the Romanian writer Paul Goma. The researcher Mihaela Albu referred to this magazine and also to several aspects related to the literature of emigration and exile – pointing out the need of some emigrants to continue the journalistic and literary activity, the need to maintain the national language and identity, etc. (a useful source of documentation about the evolution of the Romanian language media abroad, after the World War II, is Florin Manolescu's book, „Encyclopedia of the Romanian Exile (1945-1989)", as well as the website of the Institute for the Investigation of the Crimes of Communism and Romanian Exile).

Starting with the 2000s, the list of Romanian publications abroad has been diversified. The theme of exile has been abandoned. Over the years, issues related to the mass emigration of Romanian citizens have prevailed. Currently, several sources provide information on Romanian language publications abroad (in about 15 countries).

The project Migrants Diaspora Initiative for Media Enterprise and PRO-DIASPORA Magazine

In the late 2000s, one of the first magazines published at the initiative of Moldovan emigrants was „Pro-diaspora", an ambitious project dedicated to diaspora. The first issue of the magazine appeared on December 1, 2009, within the project „Migrants Diaspora Initiative for Media Enterprise (Migrants DIME)". The project was carried out in partnership with the Association of Independent Press of the Republic of Moldova and 12 (later the number increased to 22) associations of Moldovan citizens established abroad (UK, Italy, Austria, Spain, Portugal, Belgium, France). „The first magazine about and for migrants from the Republic of Moldova", as it was called by the authors, appeared in Chisinau, in 2009-2011, a circulation of 10.000 copies, distributed free of charge in 15 European countries.

The magazine included several sections: Remittances, Politics, Success Story, The „Wounds" of Migration, A Village Portrait, Civic Spirit, The Difficulties of Migration, Charity, etc. The editorial team, initially led by the editor-in-chief Dumitru Lazur (later Dumitru Baciu) consisted of reporters established in 5 countries: Diana Lungu (Republic of Moldova), Olesea Tanaşciuc (Portugal), Victor Druţă, Larisa Olărescu, Larisa Pojoga, Ludmila Cearcă (Italy), Marcel Macarie (Spain), Violeta Griţcan (France), Nadea Hornet (Czech Republic). The writers Eugenia Bulat and Iurie Bojoncă (Venice, Italy) collaborated with this magazine. The authors of the magazine planned to print, in addition, a newspaper – „Gazeta Pro-diaspora" - an initiative that remained at the project stage.

The first issue of the newspaper „Gazeta Basarabiei", called by the authors „the newspaper of Moldovan migrants", appeared in April 2009. The publication aims to approach several topics: the life of Moldovan communities abroad, socio-economic and political events in Moldova and from the host

countries of Moldovan citizens, legislative news on migration, etc. The director of the newspaper is Olga Coptu, former head of the Diaspora Relations Bureau, of the Government of Chisinau. Olga Coptu was the candidate of the Democratic Party of Moldova, for the 50th Circumscription - Western Europe - in the parliamentary elections of February 24, 2019. The editor-in-chief of the publication is Jana Reniţă, established in Italy. The editorial team includes Moldovan citizens from several countries: Dorin Duşciac (France), Olesea Tanaşciuc (Portugal), Aliona Purci (Italy), Svetlana Lisagor Vergis (Greece). For several years, the newspaper was distributed free of charge in more than 12 cities in Italy and in the capitals of the other three countries. The publication has been registered at the Ministry of Justice since 2012. Over the past 11 years, many stories of migrants from the Republic of Moldova have been reflected, events organized in the diaspora, participation in elections in the country of origin or migration, changes in the legislative framework, bilateral political agreements, etc. „Gazeta Basarabiei" is a Romanian language publication, but sometimes were also included texts in Italian. In August 2014, the editorial team of „Gazeta Basarabiei" organized in Chisinau an international conference entitled „Republic of Moldova 2020: The contribution of the diaspora to the development of the country of origin". The event was attended by representatives of the diaspora, and also by academic environment in Chisinau, politicians and experts in the field.

In 2010 in the Italian city of Brescia was created the Association for social promotion Moldbrixia. After a year of activity, in March 2011 the first issue of the magazine „Moldbrixia news" was published. President of the association and director of the magazine is the journalist and writer Lilia Bicec, the author of the books „Unread Testament", „Boomerang" and „Camp 33", published in Chisinau by Cartier. The books were translated into Italian and published in Italy. In the magazine, the texts are published in Romanian and Italian, and the editorial team includes Moldovan and Italian citizens. The journal is available online: 16 issues, published in 2011-2017, in part thanks to the support of the International Organization for Migration. In 2011, in the first year of publication, 6 issues appeared. In 2012-2013 the magazine appeared twice a year, and until 2017 - once a year. In the first issue of the magazine, in the editorial entitled „Integration is not a chimera", Lilia Bicec noted the need to cover the information gap affecting emigrants, to create an effective information network to keep Moldovan emigrants up to date with legislative changes, news from diplomatic missions, cultural or other events organized by the community of Brescia.

Magazines dedicated to children: „Pro Diaspora Kids" and „Pici Voinici" (*fr*. „Enfants Braves")

In 2011, one of the most beautiful and well-made children's magazines appeared. In excellent graphic conditions, with a content addressed to both emigrant children and parents. The first issue of „Pro Diaspora Kids" magazine, Portugal, appeared in 2011 thanks to a grant from International Organization for Migration. In the period 2011-2013 the magazine appeared once a year, on the International Children's Day. In 2013, the magazine received financial support from the Swedish International Development Cooperation Agency, whose representatives praised the magazine as a very interesting project, supporting the idea of distributing the magazine not only in Portugal but also in other European countries. The initiative was saluted by representatives of associations from France, Italy, Ireland and the United Kingdom. In 2014, the magazine was published with the financial support of the Honorary Consul of the Republic

of Moldova in Portugal. In 2015-2016, the magazine appeared with the support of Diaspora Relations Bureau and Organization for Migration, twice a year (summer - Children's Day and winter – Christmas Day). Until 2017, the magazine was published as a voluntary publication (and distributed free of charge), without being officially registered in the Republic of Moldova or Portugal. In the absence of funding sources, in 2017 Olesea Tanaşciuc decided to propose the magazines for sale, in order to be able to edit the next issue. Therefore the magazine was registered in Portugal. But only 25 percent was sold, insufficient to cover printing costs. In the summer of 2018, on Children's Day, was published another issue of the magazine.

The magazine „Pro Diaspora Kids" was called by its authors „the first magazine for Moldovan children in Europe". The team collaborated with the „Youth Media Center", from Republic of Moldova, and „Moldbrixia" Association, from Italy. One of the issues of the magazine (no. 1 from 2016), dedicated to the International Children's Day, has a rich content, structured in four sections, dedicated to the 4 countries of residence of Moldovan citizens. Several topics are included in the chapters: Rights and Opportunities (family allowance in Portugal, Italy and Ireland), Statistical Data on Moldovan migrants in Portugal, the French School System and the schooling of foreign students, Specialist Advice (identity of Moldovans abroad), Useful Information (Orthodox parishes in Portugal, Italy and Ireland) etc. One of the news items refers to a monument of the Romanian writer Lucian Blaga (former ambassador to Lisbon), in the city of Estoril, Portugal. In her editorial, the president of the „Pro-Diaspora" Media Association, Olesea Tanaşciuc, notes: „We tend to be a bridge between the diaspora, the homeland and the host state, to intensify communication in the mother tongue with those who are part of a nation with us, to inform about useful and interesting things related to children, activities, legislation, opportunities, etc. To promote the traditions, to enjoy the fundamental rights related to the preservation of the national identity - the use of the mother tongue, the access to the religious service in Romanian, the access to information, the participation in the social, economic and cultural life".

The first issue of the children's magazine „Pici Voinici" (*fr*. „Enfants Braves", *en*. „Brave children"), Canada, appeared on February 14, 2016, on the birthday of the Romanian writer Grigore Vieru. The editor-in-chief is the writer Liuba Sârbu (Canada), and the editor - the writer Doru Ciocanu (Canada). The plastic artist Lică Sainciuc (Republic of Moldova) is the author of the drawings published in the magazine. The authors are different in most issues of the magazine: „a collaboration between poets and authors who write for children - from Romania, the Republic of Moldova and the diaspora - representing creations of contemporary authors, but also of those who wrote a special page in the history of children's literature". Among the Bessarabian writers, in the pages of the magazine were published works by Grigore Vieru, Vasile Romanciuc, Constantin Dragomir, Nicolae Dabija, Claudia Partole, Titus Ştirbu, Aurel Ciocanu, etc. Among the Romanian writers, were inserted works signed by Nichita Stănescu, Adrian Păunescu, Ana Blandiana, Petre Crăciun and others. Among the classics, were included in the magazine creations by Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, George Topârceanu, George Coșbuc and others. Also, were published creations of authors from the diaspora: Liuba Sârbu and Lilian Curevici (Republic of Moldova), Melania Rusu Caragioiu and Eva Halus (Romania), etc. The magazine was originally published six times a year. For now, the publication was stopped, for financial reasons, as the number of subscribers does not cover editing costs.

The connection with migrant literature - „Mămăliga de Varşovia", Poland (*en.* „Warsaw bitter maize porridge")

The magazins published abroad have tangents with the emigration literature, as well as in the case of Moldovan emigrated citizens - the journalistic activity is related to the literary one. An example of this can be the magazine „Mămăliga de Varşovia", Poland (*en.* „Warsaw bitter maize porridge"), made by a team coordinated by the writer Teodor Ajder. The first number of the magazine „Warsaw bitter maize porridge" or „Biannual Magazine in Romanian, Polish and English", as the authors called it, includes - in 261 pages - written articles between November 2014 - June 2015, published, in part, on the blog. The second issue of the magazine appeared in 2016 and had 318 pages. At the beginning of 2018, the third issue of the magazine appeared. In June 2018, the deadline for submitting materials for the next issue expired. The first two issues of the magazine were launched in Poland, but also in Chisinau, at the National Library of the Republic of Moldova. The editorial team includes Teodor Ajder, Claudia Ciobanu, Olga Corochii, Mihai I. Tarţă, etc. Authors (journalists, writers, artists, illustrators, photographers) from several countries also collaborated on the first issue: Ghenadie Stanca, Rui Işihara, Ghenadie Popescu, Ramin Mazur, Cristina Burlacu, Vitalie Vovc, Vitalie Sprânceană, Aliona Bereghici, Aju Tutu, Julian Ajder, Mădălina Voicu, Aurelia Zavtoni (over 20 people) etc. An original magazine, which begins with a legend / guide about the specifics of the arrangement / content of the texts, each with a separate graphic symbol, followed by Contents, with specific graphic characters, called by the authors „Mămăliga 2.0", „Candara". More than 80 topics were proposed in the first number of the magazine.

The first number covers a wide range of issues related to the situation of emigrants - from the initiative of founding a magazine („as an experiment"), to civic activism and voting (in the host country and of origin); interviews (with the writer Vasile Ernu, with the photographer Ramin Mazur, the illustrator Aliona Bereghici etc.); discrimination; controversies (Teodor Ajder, Warsaw - Vitalie Vovc, Paris); Romanian Book Club in Warsaw, etc. The second issue of the magazin proposed a structure summarized in several sections: Migration, Agora, History, Prose, Chronicles and Recipes. There is a special focus on some aspects related to migration: the names of newborns in the country of migration as a reason for discrimination, feeling like a foreigner in the host country, refugees in Poland and Germany, the odyssey of alienation / estrangement, the immigrant as a child (difficulties related to not speaking the language of the host country), immigrants between statistics and art, about crypto-rasism in social networks and the humiliating fear of foreigners, interview with cofounders of the project „Traveling Birds", short prose by Dragoş Voicu, etc.

In the period 2016-2018, in Chisinau appeared Diaspora Magazine „Moldova de Oriunde" (a publication of Diaspora Relations Bureau), published with the support of Swedish International Development Cooperation Agency, which complemented the efforts of journalists to bring information to the public in Moldova, about communities and associations of Moldovan citizens.

Conclusions

The efforts of the national media to establish an open and constant dialogue with the representatives of the communities of Moldovan citizens abroad, in order to have access to information and to reflect their situation, have become more frequent.

At the same time, for several years the *newspapers and magazines* founded abroad by the migrants tried to build bridges between the country of origin

and the host country, presenting the legislative changes, useful information in different fields (obtaining residence documents or travel to the country of origin), reflection of events (political, social, economic or cultural) organized by migrant communities, civic activism, participation in elections, life stories, etc.

These efforts culminated in 2016, in particular, when a convergence of interests was created between the Moldovan media and the communities of citizens settled abroad. An important role in these developments has been played by the development of communication technologies - today the communication is much faster and less expensive than in the 2000s.

The *newspapers and magazines* appeared abroad, founded by Moldovan emigrated citizens, add value to the national media, as a source of information and documentation on the realities of the countries of residence, the political, socio-economic, cultural situation, situation of emigrants. Also, „as mediators" of new social relations. [6, p. 12]

Newspapers and magazines created by Moldovan citizens abroad are part of the context of the evolution of the Romanian press abroad. However, this is not an isolated phenomenon, broken by the realities of the national press. Beyond the specifics of each one, the media face common difficulties: financial security of the publishing activity, low number of subscriptions, low interest in purchasing print or electronic editions, lack of support from the state. Attempts to publish these newspapers and magazines abroad come from a natural urge to inform the target audience, to communicate and beyond the boundaries of communities established in a migrating city or country - it is the desire to cross borders and to communicate with people settled in other cities, countries, continents.

Bibliography

1. BOZDAG, Cigdem, HEPP, Andreas, SUNA, Laura. Diasporic media as the „focus" of communicative networking among migrants. In: Isabelle Rigoni, Eugénie Saitta: Mediating cultural diversity in a globalised public space. Basingstoke: Palgrave Publishing, 2012, pp. 96-116.
2. Presa basarabeană de la începuturi până la 1957: Catalog (Şcelcikova M., alc.) / Biblioteca Municipală „B.P.Hasdeu". Chişinău: Epigraf, 2002.
3. GEORGIOU, Myria. Diasporic Media Across Europe: Multicultural Societies and the Universalism – Particularism Continuum. In: Journal of Ethnic and Migration Studies, 2005, vol. 31, pp. 481-498.
4. GEORGIOU, Myria. Diaspora, identity and the media: diasporic transnationalism and mediated spatialities. Cresskill: Hampton Press, 2006.
5. GUEDES BAILEY, Olga. Diasporas in online spaces: practices of self-representation and belonging. In: Isabelle Rigoni, Eugénie Saitta: Mediating cultural diversity in a globalised public space. Basingstoke: Palgrave Publishing, 2012, pp. 21-33.
6. MORARU, Victor. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. In: Societatea și comunicarea în tranziţie / coord.: Victor Moraru. Chișinău: IMM, 2008, pp. 6-18.
7. OGUNYEMI, Ola. Introduction: Conceptualizing the Media of Diaspora. In: Ogunyemi O. (eds.) Journalism, Audiences and Diaspora. London: Palgrave Macmillan, 2015, pp. 1-14.
8. RĂDUICĂ, Georgeta, RĂDUICĂ, Nicolin. Dicţionarul presei româneşti (1731-1918). Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1995.

FENOMENE ȘI TENDINȚE ÎN AUDIOVIZUAL

Andrei DUMBRĂVEANU
Doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *adumbraveanu@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-9657-7274

Referinţă asupra lucrării "***Fenomene şi tendinţe în audiovizual*".** Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale "*80 de ani de la fondarea Radio Basarabia – primul post regional din Chişinău al Radio România*", 08.10.2019 / coord.: Victoria Bulicanu [et al.]. – Chişinău: CEP USM, 2019. – 91 p. - ISBN 978-9975-149-67-9.

Reference on the paper "***Phenomena and trends in audiovisual***". Materials of the National Scientific Conference "*80 years since the founding of Radio Bessarabia - the first regional station in Chisinau of Radio Romania*", 08.10.2019 / coord.: Victoria Bulicanu [et al.]. – Chişinău: CEP USM, 2019. – 91 p. - ISBN 978-9975-149-67-9.

Référence sur l'oeuvre "***Phénomènes et tendances de l'audiovisuel***". Collection d'articles de la Conférence scientifique nationale "*80 ans depuis la fondation de Radio Bessarabie - la première station régionale à Chisinau de Radio Romania*", 08.10.2019 / coord.: Victoria Bulicanu [et al.]. – Chişinău: CEP USM, 2019. – 91 p. - ISBN 978-9975-149-67-9.

Рецензия на работу «***Явления и тенденции в аудиовизуальной области***». Материалы Национальной научной конференции «*80 лет со дня основания Радио Бессарабия - первой региональной станции Радио Румынии в Кишиневе*», 08.10.2019 / coord.: Victoria Bulicanu [et al.]. – Chişinău: CEP USM, 2019. – 91 с. - ISBN 978-9975-149-67-9.

Lucrarea „**Fenomene și tendințe în audiovizual**" este o culegere de articole științifice, care se bazează pe comunicările din cadrul Conferinței științifice dedicate împlinirii a 80 de ani de la fondarea primului post de radio regional al Societății Române de Radiodifuziune, care a activat în Moldova. Ediția a fost coordonată de Victoria Bulicanu, doctor în politologie, conferențiar universitar, Mariana Marcu și Vera Pleșca, asistenți universitari, și recomandată pentru publicare de Departamentul Radio și Televiziune al Facultății Jurnalism și Științe ale Comunicării de la Universitatea de Stat din Moldova. Autorii articolelor prezintă de fapt preocupările științifice pentru aprofundarea curricumului disciplinelor și extinderea unităților de conținut întru promovarea unui învățământ jurnalistic de calitate.

Actualitatea audiovizualului național ancorată în istorie am putea numi grupajul din patru materiale, care începe cu articolul „80 de ani de radiodifuziune românească în Basarabia", semnat de Valentin Niculescu, manager al „Radio Chișinău". Este o trecere sumară în revistă a parcursului radioului românesc și a primului studio regional al Societății Române de Radiodifuziune – „Radio Basarabia". Autorul menționează, că la 1 decembrie 2011 au fost repornite motoarele „Radio Chișinău", care are

o bogată zestre genetică și care, fiind preocupat de realitățile politice, sociale și economice din Republica Moldova retransmite în timp real și programe ale *Radio România Actualități*, iar managementul acestui post de radio face totul ce-i stă în putere ca ”Radio Chișinău”, să devină cea mai credibilă sursă de informare a publicului basarabean asupra realităților și valorilor locale, a celor românești și prin extindere și a celor europene.

Gheorghe Ogor, lector universitar, în ”Filele din istoria radioului basarabean”, se bazează pe amintirile colegilor din colectivul de crainici de la radio Chișinău, în care a activat, unicul post de radio din RSS Moldovenească. De ”Radio Chișinău”, studio regional al Societății Române de Radiodifuziune, Gheorghe Ogor a auzit prima dată în 1973, când era la cursuri de perfecționare la Postul Unional de radio Moscova, unde a fost instruit de crainicul Victor Cijov, considerat a doua voce radiofonică în URSS după cea a lui Iurie Levitan. Victor Cijov a fost trimis la Chișinău după 28 iunie 1940 pentru a pune bazele radioului din RSS Moldovenească. El îi mărturisea lui Gheorghe Ogor că echipamentele pe care le-a văzut la radio din Chișinău, eliberat în 1940, erau net superioare celor de la Radio Unional din 1973: studiourile erau din sticlă si, pentru izolare fonică perfectă erau suspendate, utilajul, care asigura emisia era produs în Germania, iar sunetul transmis prin microfoane era foarte aproape de cel natural.

Asistenta universitară Mariana Marcu în urma cercetării publicațiilor din România interbelică și în primul rând a revistei „Radio-Universul”, face analiza programelor postului de Radio Chișinău în perioada 7-30 octombrie 1939 și o prezintă în articolul ”Grila de programe - element de diferențiere a postului de radio”. Autoarea aduce dovezi în privința faptului că primul post regional de radio din România, inaugurat la Chișinău, promova valorile culturale naționale, punea în evidență personalitățile autohtone, reliefa problemele oamenilor de la țară, fiind totodată o sursă credibilă de combatere a propagandei rusești. Printr-o comparație retroactivă Mariana Marcu constată că astăzi în Republica Moldova, deși există un cadru legislativ ce reglementează activitatea posturilor de radio, tot mai frecvente sunt cazurile de abateri de la normele ce asigură calitatea produsului radiofonic, acestea manifestându-se prin utilizarea unui limbaj agramat, chiar necenzurat uneori, cu atacuri la persoană, iar unele posturi de radio nu au o linie editorială coerentă și originală și comit abateri de la grila de programe, fapte ce denotă iresponsabilitate și lipsă de respect față de auditoriu.

Doctorii în politologie Dumitru Țurcanu și Natalia Beregoi în articolul ”Radiodifuzorul public între povara misiunii și tendința comercializării” pornesc de la bogata lor experiență în domeniul radiodifuziunii, acumulată într-o lungă perioadă de activitate în acest domeniu. Ei expun un adevăr axiomatic, referitor la produsul mediatic, care are un destinatar concret în societate și care nu trebuie să fie monitorizat de subordonații instituțiilor puterii statale sau ai grupărilor oligarhice, problema veșnică a radiodifuziunii și televiziunii publice în Republica Moldova rămânând a fi sursele ei de finanțare. Aici autorii articolului fac o trimitere fără ocolișuri la Karl Marx, care susține elocvent că „prima libertate a presei este de a nu fi afacere”. După analiza expres a grilei de emisie și a programelor postului public TV Moldova, ei se întreabă retoric, dacă radiodifuzorul public național poate fi bănuit de faptul că expune produsele sale comercializării în detrimentul realizării misiuni de informare, culturalizare, distrare, și ajung la concluzia că finanțarea garantată din bugetul de stat devine un impediment în lupta pentru calitatea produselor audiovizuale într-o concurență reală pentru audiență. Un argument indubitabil, consideră ei, sunt programele care au rezistat timpului mai mult de un sfert de secol și apar pe ecran în ținută neschimbată, căci se alimentează în mare parte dintr-un buget auster, finanțat din bani publici și nicidecum nu dove-

desc calitate comercială și preferințe ale auditoriului pentru a fi solicitate.

Experiență, exigență, perseverență, sub acest generic pot fi unite articolele profesorilor cercetători, jurnaliști consacrați, care și-au dedicat o bună parte de viață presei tipărite și audiovizuale: Mihail Guzun, Mihai Lescu, Alexandru Bohanțov, Arcadie Gherasim, Boris Parfentiev. În mare parte, articolele semnate de profesorii veterani ai presei au stil inconfundabil, la fel ca și metodele lor de argumentare și expunere a problemelor abordate. Deși nu sunt lipsite de confesiuni, pe care unii ar putea să le considere tablouri inutile din memoria timpurilor apuse, iar alții mai caustici ar putea zice că sunt mărturisiri aluzive ale propriilor eșecuri, articolele respective conțin în ele fiorii unor timpuri mai îndepărtate sau mai aproape de noi, dar care au lăsat urme în evoluția jurnalismului moldav. Sunt puncte de referințădoar aparent nesemnificative, dar fără de care devine complicată înțelegerea fenomenelor și tendințelor mediei contemporane, implicarea jurnaliștilor în procesele de informare corectă a populației în epoca tehnologiilor digitalizate, care au deschis perspective nemaipomenite pentru comunicarea fără bariere între oameni, formând totodată și condiții pentru apariția și răspândirea unor molime contagioase în câmpul informațional, socia-psihologic, cum sunt curentele știrilor false, a post-adevărului, a post-umanismului.

Alexandru Bohanțov în articolul „Forme hibride de spectacol audiovizual în televiziunea postmodernă" analizează produsele audiovizuale de factură documentară, liniile lor de demarcare structurală, axându-se pe *docudramă.* Autorul face o incursiune în paleoteleviziune, pentru a elucida trecutul acestui gen hibrid ce combină documentarul cronică și situațiile reconstituite prin ficțiune istorică, pornind de la cunoscutul film televizat „17 clipe ale unei primăveri", realizat în anii 1971-1973 de Tatiana Lioznova la studioul de filme "M. Gorki". Apoi ne prezintă cele mai remarcabile docudrame ale televiziunilor ruse: filmul postului TV Pervâi kanal *Bătălia pentru cosmos-Space Race* (regizori M.Everest, C.Spencer), o coproducție a companiei britanice BBC, a postului de televiziune National Geographic Channel și a trustului media german Norddeutscher Rundfunk – NDR, realizată în 4 episoade, în 2005. După care face analiza sumară a docudramei *Eu sunt Wolf Messing* (Pervâi kanal, 2009, 2 episoade, regizor V.Viktorov) și ne prezintă și filmul *Svetlana* (Pervâi kanal, 2 episoade, 2008), care nu are o structură clasică cinematografică, ci se bazează pe un interviu de fond, oferit postului Pervâi kanal de Svetlana Alliluyeva, fiica lui Iosif Stalin. Carcasa jurnalistică, documentară capătă forme atractive estetic și filmul devine mai persuasiv, fiind împlinite prin montare episoade reconstituite cu mijloace artistice, fictive. Din spațiul docudramei ruse, autorul trece în mediul cultural românesc si ne face oferta să vizionăm docudrama *În spatele frontului* (6 episoade, 2018), un proiect al Televiziunii Române și al Ministerului Culturii și Identității Naționale, consacrat Centenarului Marii Uniri. În practica audiovizuală din Republica Moldova se înscrie docudrama *Siberia din oase,* realizată la OWH Studio (regizor Leontina Vatamanu, 85 minute, 2019), la care autorul face un instantaneu lapidar. Docudrama este un gen media solicitat de televiziunile prestigioase, obținut în urma sintezei dintre cronica – document și ficțiunea audiovizuală, iar Alexandru Bohanțov caută cu subtilitate s-o plaseze în câmpul intereselor și a competențelor universitare din domeniul media ca pe un obiect facultativ de reală perspectivă în piața audiovizuală autohtonă.

De la atractivitate la falsitate este spectrul de tehnici jurnalistice care constituie subiecte de cercetare și au servit drept teme pentru articolele profesorilor din generația TIC: Mariana Tacu, Vera Pleșca, Laura Tugarev, Victoria Bulicanu, Ludmila Rusnac, Vitalie Guțu. Deepfake-ul reprezintă un trucaj audio-

vizual, care a devenit posibil în urma utilizării tehnologiilor digitale performante de montaj și reprezintă un subiect video cu persoane reale, de obicei oameni politici, care se adresează publicului, vorbind clar, articulat în cadru, dar în realitate nu spun ceea ce au spus. De fapt este o știre falsă, pe care nimeni nu o pune la îndoială, pentru că vede cu ochii lui ceea ce personajul politic spune răspicat. În articolul „Fenomenul deepfake vs inteligența artificială" Mariana Tacu consideră că deepfake-ul este mai periculos și are un impact mai puternic decât fake news-ul și menționează că pentru a contracara acest fenomen sunt necesare tehnici complexe, care solicită eforturi simultane, „precum:

1. *prevenție* (dacă veridicitatea produsului video este îndoielnică el trebuie verificat minuțios până la excluderea lui din agendă);
2. *detecție* (identificarea prezenței unor elemente dubioase);
3. *răspunsuri* (argumente care pot fi considerate și soluții pentru viitor). Audiența este indicatorul de referință în piața produselor audiovizuale. În discursul televizat un rol important revine mesajelor nevorbite, formate din culori, decoruri, lumini, vestimentație. În „Vestimentația prezentatorului TV: evoluție sau inovație" Vera Pleșca pornește de la ținuta vestimentară a moderatorilor posturilor TV din Germania: SAT 1, ZDF, ARD, SRF, ne prezintă regulile specifice vestimentației și decorului, expusede stiliștii TV germani și efectuează o analiză comparată a ținutei prezentatorilor de știri și a moderatorilor emisiunilor de divertisment și de dezbateri de la televiziunile: Moldova 1, PRO TV, TV 8, GMG. Autoarea dovedește concludent că limbajul vestimentar poate inprima statusuri pentru a etala sau a evidenția un rol, o imagine falsă de personalitate, care, de facto, nu este proprie individului. În societatea comunicării, bazată pe circulația liberă a informației și pe cunoștințe, mediei îi revine un spațiu prioritar.

Laura Tugarev în "Importanța educației mediatice în era digitală" își argumentează tema enunțată în generic pornind de la constatarea că digitalizarea informațională și transpunerea mijloacelor de informare în masă tradiționale în spațiul virtual sunt marcate de procese atât cu impact și efecte pozitive, cât și de fenomene și efecte negative. Autoarea ne prezintă sumar cadrul legislativ internațional și național propice educării mediatice a populației precum și structurile organizaționale preocupate de acest deziderat ca să constate cu optimism că „prin transformarea proceselor de consumare a mesajelor mediatice într-o activitate critică și activă indivizii vor conștientiza mai bine consecințele manipulării în mass-media și de asemenea, vor înțelege rolurile pe care mediul online, dar și media le au în construirea unei viziuni a realității".

Repere teoretico-analitice pentru programul de studii în domeniul jurnalismului social pot fi considerate articolele: „Practici de reflectare a violenței ca fenomen social în mass-media din Republica Moldova", semnat de dr. hab. prof. univ. Georgeta Stepanov și „Fenomenul migrației în mass-media din Republica Moldova" semnat de asistent univ. Ecaterina Deleu, iar în domeniul jurnalismului radio: "Prestanța lingvistică a jurnalistului radio: microfon deschis versus microfon închis" de asistent univ. Maria Revenco și în jurnalismul de televiziune „Estetica și dramaturgia culorii în cinematografie și televiziune" de asistent univ. Angela Chiriac.

Autorii articolelor din culegerea "Fenomene și tendințe în audiovizual" ne dovedesc nu numai calități de performanță în promovarea jurnalismului universitar, dar și un potențial colectiv de cercetare a problemelor media în societatea contemporană - produs al comunicării digitalizate, care urmează a fi valorificat.

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 24 (2020), nr. 3 (90)

Bun de tipar 29.10.2020. Formatul 60x80 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009